

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FILANTROP og
SKRIBENT

BROGEDE MINDER FRA
ET BEGIVENHEDSRIGT
LIV I INDLAND OG UDLAND

af Alfred Th. Jørgensen

G. E. C. GADS FORLAG

FILANTROP OG SKRIBENT

BROGEDE MINDER
FRA ET BEGIVENHEDSRIGT LIV I
IND- OG UDLAND

AF
ALFRED TH. JØRGENSEN

G. E. C. GADS FORLAG · KØBENHAVN

1949

Mit Liv har været rigt paa Begivenheder. Jeg har været med til at sætte adskillige Foretagender paa det kirkelige og paa det filantropiske Omraade i Gang, og de vigtigste af dem har jeg fremdraget her i Bogen, da de maaske kan have Interesse for Deltagerne i Arbejdet og for den Slægt, som vokser op.

Herhjemme og i næsten alle Europas Lande har jeg truffet betydende Personligheder, hvis Indsats i Kirken og i Filantropien bør bevares for Efterslægten. En Række af dem har jeg ligeledes draget frem her.

Og endelig har jeg forsøgt at give et Rids af mine rent personlige Oplevelser.

Jeg bringer Hjerl-Fondet min Tak for dets Tilskud til Bogens Udgivelse.

Alfred Th. Jørgensen.

JULIUS JØRGENSEN OG MARIE BAGGER

Mine Forældre.

Min Fader *Julius Andreas Jørgensen* var født i Aalborg d. 11. Juni 1845. Han havde to ældre Søskende, en Broder og en Søster. Faderen var Musiklærer og Klubbud i Aalborg og hed *Anders Christian Jørgensen*. Han døde, da Julius var halvfjerde Aar gammel, som en fattig Mand. Moderen, der var født *Cecilie Marie Gjødese*n, kunde føre sin Stamtavle tilbage til Borgmester *Christjern Nielsen* i Varde, der levede omkring Aar 1500 og var en kendt Handelsmand med bl. a. Kong Hans som Kunde. En Datter af ham blev gift med Borgmester *Lauge Steffensen* i Vejle, og deres Søn igen *Hans Laugesen* blev gift med en Datter af *Hans Tausen* og endte som Biskop i Ribe († 1594). En Datter af ham blev gift med *Anders Sørensen Vedel* (†1616), og Vedels Datter blev gift med den senere Biskop i Lund *Poul Mortensen Ostrup* (*Aastrup*) († 1619). Fra dem nedstammede flere Præster.

Cecilie Gjødese var en god og from Kvinde, som opdrog sine Børn paa saadan Maade, at de bevarede hendes Minde i Taknemlighed hele Livet igennem. Men hun døde, Dagen før Julius fyldte 15 Aar. Gode Mennesker tog sig af Børnene. De havde hidtil levet i Fattigdom, og de vedblev under deres Opvækst at leve i meget smaa Kaar. Den ældste Søn, Theodor, blev senere Skibskok, og Datteren, Mariane, ernærede sig Livet igennem ved at sy. Det viste sig imidlertid, at Julius var en flittig og begavet Dreng. En af Lærerne, *Topp* tog sig af ham, og da han havde afsluttet sin Skolegang, fik *Topp* og andre skaffet Midler til, at han kunde komme paa Seminariet i *Jelling* ved Vejle.

I *Jelling* var en af min Faders Kammerater den senere Professor *R. Mejborg*, som jeg ogsaa senere kom sammen med i København, og som viste mig megen Venlighed. Han var en me-

get ejendommelig Personlighed. Paa den ene Side en Forsker-natur med lagttagelsesevne og med betydelige kunstneriske An-læg. Han interesserede sig især for gammel Bygningskunst, og han har fortalt mig, hvorledes hans Hovedværk om slesvigske Bøndergaarde blev til. I Toget eller i Vogn eller til Fods var han stadig paa Vagt, stadig med Blikket rettet snart til Højre, snart til Venstr og med en Notesbog i Haanden. Han samlede og ned-skrev et Utal af lagttagelser. Og hans Bøger er med Rette rost for deres smukke Tryk og Udstyr. »De maa aldrig«, sagde han, »lade en trykt Side begynde eller slutte med et Ophold, Hjørnerne skal begynde og slutte med fuld Linie«. Men samtidig med denne Sans for det faktiske var han i Besiddelse af en livlig Fantasi. Han hed til Fornavn *Reinhold*, og han omgav dette Navn og sin Familie med megen Mystik. Han var, betroede han min Fader, af gammel tysk adelig Herkomst; paa Karl den Stores Tid var et Barn faldet i Rhinen, Kejseren havde raabt: »Rhein halt!«, Barnet blev reddet, fik Navn efter Udraabet og blev Mejborgs Stamfader! Mejborgs Fader var imidlertid en lille Bestillingsmand i Kerteminde, og der var ikke meget adeligt over hans Person.

I Jelling oplevede min Fader Krigen 1864, og han og en Række andre Seminarister blev en Aften taget til Fange af Østrigerne. De vilde ogsaa have taget Seminarieforstanderen, Pastor *Svend-sen*, men han iførte sig sit Ornat med Ridderkorset, og saa trak de sig tilbage. Seminaristerne tog de imidlertid med sig til Vejle og satte dem til at fælde Træer og grave Skanser paa Bakkerne syd for Vejle, mens de Danske stod paa Bakkerne nord for Byen og skød paa dem. Min Fader vakte berettiget Opsigt, han havde nemlig ikke kunnet faa fat i sin Overfrakke, da de blev ført bort, men en Kammerat laante ham en grøn Slobrok, der imidler-tid var for lang, saa den slæbte hen ad Jorden. I to Dage hug-gede og gravede de for Østrigerne, og den første Dag fik de in-tet at spise. Men saa hed det pludselig, at nu kunde de gaa hjem, det hele beroede paa en Fejltagelse.

Da Jørgensen mange Aar efter fortalte sin halvvoxne Søn Alfred Begivenheden, blev Drengen optændt af Harme mod Østrigerne og lovede sig selv, at han vilde hævne sig paa dem. Der kom virkelig ogsaa, atter mange Aar senere, en Lejlighed for ham til at hævne Faderen, men det er en anden Historie, som senere skal blive fortalt.

Efter den østrigske Episode tog Jørgensen en god Eksamen og blev allerede i Begyndelsen af 1865 ansat ved den kommunale Borgerskole i Vejle. I denne By og i dette Embede blev han til sin Død, og i Vejle traf han en ung Pige, som blev hans Hustru.

Denne unge Pige hed *Anne Marie Bagger*, og hun var født d. 11. Januar 1848. Hendes Fader var Bagermester og ejede Hus i Torvegade og desuden en ret stor Eng og Toft ved Indgangen til Grejsdalen, en Jordejendom, der senere kom til at faa en ikke ringe Betydning for ham, der skriver dette.

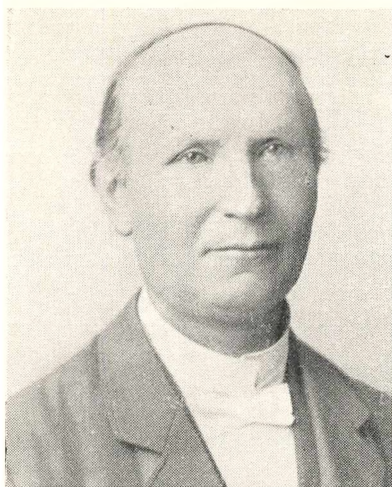
Det ældste af Bagers Børn, *Marie* var den unge Pige, som forlovede sig med Julius Jørgensen. De blev gift d. 8. Maj 1873.

I MØLLEGADE I VEJLE

Borgerskolen eller, som den senere hed, Borger- og Realskolen laa paa Hjørnet af Kirketorvet og den lille gamle og smalle Møllegade. Til Skolen hørte en Lærerbolig i Møllegade, et lavt gammelt Hus i een Etage med Bolig for to Lærerfamilier. I den sydligste Lejlighed boede Skolens Inspektør og Leder *H. Schou*, og den nordligste fik det nygifte Ægtepar Jørgensen. Stuerne var smaa og lave, Køkkenet havde Murstensgulv. Ude i Gaarden stod en Pumpe, der var til fælles Afbenyttelse for de to Lærerfamilier og for Skoledrengene.

Ægteparret Jørgensens ældste Søn blev født d. 9. Juni 1874 og fik Navnene *Alfred Theodor*. Da det er ham, som skriver dette, vil det være naturligt i det flg. at benytte første Persons Pronomen, naar Talen er om ham. Han fik efterhaanden fire Søskende: *Harald Frederik*, der senere blev Præst, *Johanne Cecilie*, der blev Kommunalærerinde, *Ellen Margrethe*, der blev Lærerinde ved det kgl. Musikkonservatorium, og *Ingeborg*, der blev gift med Sognepræst Peter Østergaard.

Levemaaden i den lille Lærerbolig var beskednen, og Fornøjelserne ligesaa. Men Indtægterne tillod heller ikke Luksus. I en gammel Regnskabsbog, min Fader førte, ser jeg, at hans samlede Indtægt 1880 var 1262 Kroner 77 Øre. Og denne svimlende Indtægt var endda kun naaet ved Ekstratimer ud over de faste Skoletimer. Min Fader var en af de flittigste Mænd, jeg har kendt.

Min Fader, Kantor og Lærer
Julius Jørgensen.

Min Moder, Marie, født Bagger.

Jeg ser ham endnu næsten med Uret i Haanden jage Middagsmadden i sig Kl. 12 mellem to Skoletimer. Der var flere private Pige-skoler, som han underviste i. Hans Fag var i første Række Naturhistorie og Sang, men han underviste ogsaa til Tider i Religion og andre Fag, og han havde en særlig Evne til at vække Børnenes Interesse, ikke mindst i Naturhistorie. Endnu staar hans Skildringer af Myrernes Liv og Virksomhed levende for mig. Og jeg har mødt mange Mænd og Kvinder, som med Taknemlighed mindedes ham og hans Undervisning.

Efter Skoleinspektør Schou overtog han tillige Stillingen som *Kantor* ved Kirken. Den gav ham ikke lidet Arbejde. Dels indøvede han Kirkens Drengkor — blandt Korets Drengene var i sin Tid den senere Borgmester i København *Hedebøl* —, og dels havde han alle en Kordegns Gøremaal i Kirken. Da jeg blev voksen, vikarierede jeg undertiden i Ferierne for ham, skønt jeg kun er lidet musikalsk. Endnu tænker jeg med Gysen paa Begravelserne. De foregik paa den Maade, at naar Kisten blev baaret ind gennem Kirkegaarden til Graven, gik jeg med Drengekoret foran Kisten og sang, ganske vist altid den samme Salme, »Saa samles vi til vore Fædre«, men Intoneringen! Somme Tider begyndte jeg for højt, og somme Tider for lavt, og saa kneb det jo for Drengene.

Min Fader var en flittig Mand, men han var ogsaa en sagt-

modig Mand. Han og Grosserer Johan V. Adolph er de sagtmødigste Mænd, jeg har kendt. Men med sin Sagtmødighed forbandt min Fader megen Bestemthed. Den viste sig i hans Opdragelse af os Børn. Uden mange Ord regulerede han vor Tilværelse. Begrebet Pligt blev sjældent nævnet, men det blev realiseret. Og ligesom min Fader tog sin Kantorgerning alvorligt og bad Bønderne i Kordøren med Ærefrygt, saaledes ledede han ogsaa vor Opdragelse i kristelig Aand, men ganske stilfærdigt, uden Pres. »I gaar jo og bliver rene Hedninger«, sagde han, hvis vi en Søndag ikke gik i Kirke.

Min Moder havde en helt anden Natur. Mens min Fader var meget upraktisk og vist ikke var i Stand til at slaa et Søm ind eller gøre et Spadestik — kun et smukt Vægur, han havde faaet som Gave, trak han selv med megen Højtidelighed op hver Uge — var hun et meget praktisk Menneske og altid i Aktivitet. Og mens min Fader var stilfærdig, besad hun et meget livligt Sind, ivrigt interesseret paa mange Omraader. Hun vilde i sin Tid have været Lærerinde, og Undervisning var stadig Genstand for hendes Interesse, hvad der senere gav sig Udslag, hun kunde tegne og male, og hun havde en lille digterisk Aare. Da Amatørfotograferingen begyndte, anskaffede hun sig først et mindre, senere et større fotografisk Apparat og tog i Aarenes Løb mange og gode Billeder. Hun var ikke musikalsk, men holdt meget af Musik og spillede lidt Klaver, holdt meget af at samle os Børn i Mørkningen og lade os synge Salmer.

Et Træk hos min Moder maa jeg særligt fremhæve, fordi det fik Betydning for mig senere i Livet. Hun var et meget godgørende Menneske. Ikke mindst *Gamle* tog hun sig af. Vi havde ogsaa faste »Kunder«, som kom og hentede Mad, og som min Moder havde en egen Evne til at tale med.

Som lille Dreng havde jeg et Par alvorlige Sygdomme, først en gastrisk Feber, under hvilken jeg husker, at jeg fik sat en Igle i Tindingen, og derefter en Øjensygdom. Da jeg, fem Aar gammel, begyndte min Skolegang — min Moder havde forøvrigt da allerede lært mig at læse — mødte jeg med grøn Skærm for Øjnene, bare Arme og broget Forklæde. Men jeg havde forresten ikke Indtryk af, at min Fremtoning vakte særlig Opsigt.

Den Sommer, da jeg lige var fyldt syv Aar, tog mine Forældre mig med til København efter Indbydelse af Familiens trofaste

Venner, Familien *Carpentier*, som den Gang boede paa St. Hans Torv. Rejsen og Besøget gjorde stærkt Indtryk paa mig.

Jeg skrev en Dagbog fra Rejsen, den første af en lang Række Rejsedagbøger, jeg har ført, og jeg skal gengive et Par Uddrag af den syv-aariges Beskrivelser. Først selve Rejsen!

Det gik meget godt til Fredericia og over lille Belt og over Fyn men da vi kom til store Belt da bleve vi saa søsyge vi kastede op til det stod efter oppe paa Dækket vi vare en lille Smule nede i Kahytten men vi kom straks op igjen skjønt det øsegnede saa at vi maatte sidde under Paraply og svøbe os ind i Sjaler.

Dernæst et Besøg i Tivoli!

Jeg har været i Tivoli jeg har set et Theater o hvor var det nydeligt først saa jeg nogle Damer der dansede og nogle Herrer der var kun en af dem der dansede men den af Herrerne der dansede var morsom at se paa han sprang saa højt til Vejrs. Bagefter saa jeg Pjerrot og Harlekind og mange andre der gjorde Kunster det sidste var det kjønneste det skulde forestille en Sky hvor der sad nogle Mennesker o de vare saa nydelige at se paa og saa blæste de i Horn undtagen en.

Tegnætning mangler gennemgaaende i Dagbogen. Den indeholder iøvrigt Beskrivelser af nye Besøg i Tivoli og andre Steder. Med et Besøg i Frederiksborg Slotskirke skal jeg slutte Uddragene af Dagbogen.

Inde i Slotskirken vare de kjønneste Malerier og Engle, der var et Sølvskab paa Alteret med Sølvlaager. Oppe paa Bedestolen vare de nydeligste Malerier jeg syntes bedst om Jesu der stiger op af Graven og om Englen der kommer og styrker Jesu i Gethsemane Have. Nede i Slotshaven vare de forunderligste Træer der vare klippede som Pyramider. Hele Slottet var dejligt at se til; Slotsgaarden var yndig at gaa i. I Slotshaven vare de dejligste Blomster.

LÆRERE OG KAMMERATER

Da jeg var syv Aar gammel, skete der en stor Forandring i mine ydre Omgivelser. Kommunen udvidede Borgerskolen ved at nedrive den gamle Lærerbolig i Møllegade og opføre en anselig moderne Bygning i to Etager med to rummelige Klasseværelser og Lejligheder for tre Lærerfamilier. Følgelig maatte vi flytte, mens Byggearbejdet stod paa, og det var en stor Begivenhed for os Børn. Vi flyttede først hen paa Kirketorvet og derfra — da

min Fader den Gang ikke kunde tænke sig at bo andre Steder end i Skolens umiddelbare Nærhed — til et lille gammelt Hus i Møllegade lige over for den nye Bygning. Det var en mørk og ubekvem Lejlighed, og Soveværelset fik Besøg af Rotter. En Morgen opdagede vi en Rottes Efterladenskaber paa Stolen ved min Seng.

Men saa kom den store Dag, da vi flyttede over Gaden og op paa første Sal, hvor vi fik som vi syntes, en herlig Lejlighed, kun med ubegribeligt mange Døre. Her var Lys og Luft og Plads til at røre sig. Og her boede mine Forældre i c. 16 Aar.

Min Moder og jeg.

I Borger- og Realskolen gik jeg, fra jeg var 5, til jeg var omtrent 15 Aar og sluttede af med Præliminæreksamen. Den Eksamen har været mig til megen Nytte; over den kan i Sandhed skrives: »non scolac, sed vitæ«. Men jeg maa indrømme, at vi havde flere dygtige Lærere. Skoleinspektør *Schou* underviste i Geografi. Han var en fremragende Skolemand og Skoleorganisateur. Han var forøvrigt Fader til to Sønner, der senere blev kendte Mænd. De var begge Læger. *Thorkild Schou* praktiserede paa Frederiksberg, og *Jens Schou* blev Dr. med., Professor og Kong Christians IX's Livlæge. Disse to Sønner, som var betydeligt ældre end jeg, blev jævnlig af mine Forældre holdt mig for Øje: »Ja, kunde du naa saa vidt...!« *Schou* var altid Situationen voksen, kun blev han irriteret, naar vi sad uroligt med Hænderne. Saa udbrød han med sit jyske Tonefald: »Her sidder I og morber (maaber) og piller«. Somme Tider med Tilføjelsen: »Og patter Negleskidt!« Men ellers viste han en rolig Overlegenhed. Da en Dreng en Dag gjorde en Grimace bag hans Ryg, vendte han sig om og sagde rolig: »Du vidste vist ikke, at jeg kunde se dig i mine Brillers«.

I Matematik, Regning og Tysk havde vi en fortræffelig Lærer, *Sinding*. Hans Evne til at gøre Matematiken forstaaelig var enestaaende. Og han hersede med os i sine Fag. Men han var meget tunghør og maatte, naar han eksaminerede, bruge Audifon, en elastisk Plade, som han bed Tænderne sammen om, mens han holdt den i et Haandtag og lige foran Eksaminanden, som nok kunde blive nervøs, navnlig da *Sinding* var ilter. Tunghørigheden medførte, at de andre Elever kunde sufflere. Men dog kun med Varsomhed, thi *Sinding*s smaa livlige brune Øjne holdt skarpt Ud- kig med, om nogen bevægede Læberne.

Min Fader og *Sinding* havde meget med hinanden at gøre. *Sinding* var nemlig Klokker, og dengang betaltes der for kirkelige Handlinger. Udbyttet deltes mellem Kantor og Klokker. Men hvor var det smaa Beløb! Ved *Barnedaab* f. E. hørte det til, at Fadderne i Kirken lagde en Mønt, indsvøbt i Papir, til Præsten og en dito til Kantoren (Klokkeren), men det hændte mere end een Gang, at det var en Knap eller lignende og ikke en Mønt, som laa i Papiret.

Endnu en Lærer maa jeg nævne, en Mand af en helt anden Type, *Kristiansen*. Han var en lille spinkel og stiltfærdig Skikkelse, men han sad inde med betydelige Kundskaber og var meget dygtig til at undervise i Dansk, Engelsk og Naturlære. Jeg har f. E. kunnet klare mig ude i Verden med det Engelsk, han prentede ind i os, selv om hans Udtale ikke vilde blive godkendt af moderne Fonetikere. Forøvrigt morede det mig, da jeg første Gang besøgte Skotland, at Skotterne sagde: »De udtaler ikke Engelsk som Englænderne, De udtaler det mere, som vi«.

Lærer *Sinding* flyttede ind i en af Lejlighederne i den nye Bygning i Møllegade. Han havde flere Børn, og de legede med os Søskende. Vi oprettede et »Kongeriget Vejle«, jeg var Konge, vi vedtog en Grundlov — blandt hvis Paragraffer der var den, at alt, hvad der blev fundet i Skolegaarden, tilhørte Kongen — vi havde baade Landsting og Folketing og flere Ministre, som ganske vist ikke altid kunde skrive deres Titler, og en Borgervæbning, idet de samme Personer optraadte i forskellige Egenskaber, og vi holdt krigeriske Øvelser, uhindret af Rotterne, som rumstede livligt i Moddingen.

Mine bedste Kammerater var dog to Sønner af *Bogbinderme-*

ster *Petersen* i Nørregade, *Christian* og *Harald*, begge lidt ældre end jeg. Deres Hjem var et hyggeligt og gæstfrit Sted, som vi Børn altid glædede os til at besøge. Og mange var de Turc, som navnlig *Harald Petersen* og jeg foretog i *Vejles Omegn*.

1888 blev *J. P. Melbye* Sognepræst i *Vejle*. Han var en hjertensgod Mand, meget begavet, men ikke særlig interesseret for Teologi og ikke nogen fremragende Prædikant, ofte derimod en udmærket Lejlighedstaler. For Kunst interesserede han sig særligt, i det hele stod »humaniora« hans Hjerter nærmest, og han var en betydelig Lejlighedsdigter. *Melbye* var ikke selskabeligt anlagt, men i vort Hjem kom han gerne. Næsten hver Lørdag Eftermiddag havde vi hans Besøg. Saa blev der drukket Kaffe, og saa satte han sig til Klaveret og sang for os, *Erik Bøghs Viser*, *Smaasange* fra *Vaudevillerne* og andre fornøjelige *Viser*. Hans Hukommelse paa disse Omraader var fabelagtig, og han foredrog med Humør. Jeg tør sige, at disse Lørdagstimer hørte til de fornøjeligste i min Drengetid, og vi Børn gik gerne og nynnede *Viserne* bagefter. *Melbyes* ældste Søn *Knud* blev en af mine gode Kammerater, ogsaa senere i *København*. Han døde som Præst.

En Dag blev vi Skoledrenge overraskede af en ny Elev i Klassen. Han kom nemlig fra *Amerika*, men han talte *Dansk*, da Faderen var dansk. Hans Navn var *John Benson*. Han og jeg blev gode Venner, og da han efter et Aars Forløb forlod os, fordi Faderen længtes tilbage til *Amerika*, blev vi enige om at skrive til hinanden. Det Løfte holdt vi. I 65 Aar har vi stadig staaet i Korrespondance. *John* blev Forretningsmand og endte som Præsident for »The American Association of Advertising Agencies«. Da han for en Del Aar siden besøgte *København*, blev der gjort stor Stads af ham. Hans Breve hører til de mest aandfulde, jeg har modtaget.

FAMILIENS FORNØJELSER

Vi Børn blev nøje holdt til at bestille noget. Først og sidst skulde Lektierne læres. I de første Skoleaar hørte min Moder os i dem, og i hele Skoletiden blev vore Karakterbøger nøje gransket.

Men i mit Barndomshjem glemte Forældrene ikke, at Børn er Børn, og at Børn ogsaa skal have Fornøjelser og Adspredelser.

Festligst var de Udflugter, som Familien foretog, til Munkebjerg, Tirsbæk, Grejs og andre Steder. Navnlig Grejsturene staar med Solglans i Erindringerne. De havde saa at sige deres eget Ritual! Store Forberedelser. Det var nemlig en Heldagstur. Derfor skulde der baade Middagsmad og Aftensmad med. Naar vi drog af, var vi derfor belæssede med Kurve, og de skulde bæres med Forsigtighed. Saa gik Turen ud gennem Vestergade, forbi min Bedstefaders Toft og ad »den gamle Grejsvej« gennem Store Grundet Skov og Bakke op og Bakke ned, over aabne Strækninger, langs Grejs Aa ud til »Apotekerstedet«, et lille meget primitivt Krosted i Grejs.

Var Skovturene Sommerens festlige Dage, saa var Julen Vintrens. Ogsaa Julen krævede store Forberedelser fra min Moders Side. Der skulde navnlig bages Kager af flere Slags og laves Leverpostej. Men ogsaa vi Børn havde travlt med at flette Kurve til Juletræet i mange Mønstre. Og saa var der Juletræet! Det blev leveret af »Fiskerkonen«. Hvad hun hed, ved jeg ikke, hun kaldtes altid kun »Fiskerkonen«. Hun boede ved Fjorden og ejede foruden Huset en lille Granskov, og længe før Jul søgte hun det Træ ud, vi skulde have. Hun fik saa til Gengæld Kurve og Juletræspynt til sit eget Juletræ. Det var forøvrigt ejendommeligt, at hun til at begynde med slet ikke kendte til at pynte et Juletræ. Hun saa da vort pyntede Træ og fik Udstyr til at smykke et Træ i sit Hjem. Det blev det første Juletræ paa hendes Egn, og hun fortalte senere, at Folk var kommen vandrende langvejs fra for at se hendes pyntede Træ.

I GAUERSLUND

Da jeg var 9 Aar gammel, kom der et nyt Element ind i vor daglige Tilværelse. Opvakte Bønder i Børkopeggen begyndte at sende deres Sønner ind til Borger- og Realskolen i Vejle. Drengene skulde ganske vist tidlig op, trave et længere eller kortere Stykke Vej og saa med Toget, da Skolegangen begyndte Kl. 8, og de kom sent hjem, da Skoletimerne først sluttede Kl. 4. Der var

imidlertid ingen Skoletimer mellem Kl. 12 og Kl. 2, og Spørgsmaalet var saa, hvor Drengene i den Tid skulde opholde sig. Min praktiske Moder fandt paa Raad. Drengene kunde være i et Værelse hos os. Det blev ordnet saaledes, at de straks fik en Kop Kaffe, hvortil de spiste medbragt Smørrebrød — en hel Stabel lange Rundtenommer med Pølse og Ost, som altid laa indsvøbt i et kulørt Tørklæde. Naar dette solide Maaltid var omme, gik min Moder ind til dem og læste Lektier med dem, navnlig Sprog. Senere blev jeg Hjælpelærer for et Vederlag af 10 Øre; Betalingen steg efterhaanden til 25 Øre. Jeg har endnu en Regnskabsbog fra de Aar.

Disse Dreng og deres Forældre kom til at spille en stor Rolle i mit Liv i en Aarrække. Min Broder og jeg blev inviteret ud paa Landet. For os var det en helt ny Verden. Navnlig var der eet Sted, hvor vi saa at sige fik fast Kvarter hver Sommerferie og ofte i Aarets Løb. Det var i Landsbyen *Gauerslund* nord for Børkop.

Her levede omkring Midten af forrige Aarhundrede en anset Bonde *Markus Pedersen*. Han var en stilfærdig og arbejdsom Mand af gammeldags Guds frygt. Ved Flid og Sparsommelighed fik han bygget en af de bedste Gaarde i *Gauerslund* og skabt en stor Bedrift. Da hans Hustru var død uden at efterlade sig Børn, og da han selv var bleven gammel, overlod han Gaard og Bedrift til et yngre Ægtepar *Per og Sine Sørensen* mod Ophold og Underhold paa Gaarden. Det unge Ægtepar tog sig med stor Omhu af den Gamle, sørgede paa alle Maader godt for ham og opkaldte deres eneste Barn efter ham *Markus Pedersen Sørensen*. Drengen kaldte den Gamle Bedstefader, og den Gamle elskede paa sin stilfærdige tørre Maade Drengen. Den Gamle vedblev iøvrigt næsten lige til sin Død at være rask og rørig. Han havde et Drejelad, som han arbejdede med, og fulgte godt med i Tidens Begivenheder. Hver Søndag gik han i Kirke. Om sig selv, sin Familie, sit Gudsforhold talte han aldrig. I al Stilhed gjorde han meget godt. Og han var en gudfrygtig Mand. Bibel og Salmebog laa paa hans Kommode, og naar han var alene, kunde man høre ham sidde og nynne en Salme.

Unge Markus var den første Dreng fra Landet, som blev indmeldt i Skolen i Vejle, og den første, som kom i vort Hjem. Gamle

Markus holdt aabenbart meget af mig. Han vilde gerne høre Nyt, især om Lærerne i Skolen, og han morede sig meget, naar jeg prøvede at gengive Lærernes Stemmer og Udtryksmaade. Jeg lærte den Gamle at spille Krok. Han drejede selv Kugler og Køller, og han og jeg spillede Krok Dag efter Dag. Han bandede aldrig, men gik det galt i Spillet, kunde han i Spænding og Ivrighed bryde ud i en Ed, som jeg aldrig har hørt Mage til: »Da Gu' gi', Dælen haad i det Skidt!«

Nu er baade Gamle Markus og Unge Markus og hans Forældre døde, men Gauerlunddagene hører til min Drengetids lyse Minder.

I Gauerlund oplevede jeg forøvrigt som Dreng Starten af et nyt filantropisk Foretagende herhjemme, som nu er velkendt.

En Dag kom den gamle værdige Provst i Byen, Assens. Han fortalte, at han havde faaet Brev fra nogle Mennesker i København, som bad ham forsøge, om det ikke var muligt, at Bønderne vilde tage mod nogle Københavnerbørn som Feriebørn. Og nu gik Provsten rundt og forhørte. Baade hos Per Sørensen og andetsteds lykkedes det ham at skaffe Pladser, og da de første Københavnerbørn kom, legede vi meget fornøjeligt sammen. Paa den ene Side saa vi op til dem, de kom jo fra Kongens Stad, paa den anden Side følte vi os overlegne, fordi de ikke kendte Landforhold.

EN OVERGANGSTID

1888 blev jeg konfirmeret af Pastor Ravn. Det var en yngre Præst, og han forstod at tage os Drengene. Konfirmationsforberedelsen kom til at betyde meget for mig, baade intellektuelt og rent religiøst. Ravn forstod baade at give Kundskaber og at opbygge.

Allerede tidligere havde mine Forældre bestemt, at min Broder og jeg skulde studere, takket være min afdøde Bedstefaders Eng og Toft. Da Byen nemlig udvidede sig mod Nord, blev Engen solgt til Grund for en ny Banegaard, og Toften kunde sælges til Byggegrunde, og skønt Summen for hver Grund skulde deles mellem fem, idet min Moder havde fire Søsken, blev der dog til-

strækkeligt til, at vi Brødre med Sparsommelighed kunde gaa den studerende Vej. Jeg skulde som nævnt tage Præliminæreksamen, men derefter tage en Tillægsprøve i Fransk, Latin og Græsk. Derfor maatte jeg efterhaanden begynde paa disse Fag. Fransk læste jeg hos Skolebestyrerinde *M. Andersen*, der var levende interesseret for dette Sprog og en udmærket Lærerinde. Latinlæreren var knap saa god. Han var en venlig og fornøjelig Mand, Jurist og som saadan senere et kendt Navn, men Undervisningen var noget mærkelig. Jeg kom til ham om Morgenens. Han laa da altid i Sengen, og Kaffe og Smørrebrød, som var bragt op til ham, stod paa en Stol ved Siden af. Naar jeg saa havde taget Plads, spiste og drak han og klædte sig paa, og saa først kunde Undervisningen begynde. Jeg skrev en latinsk Stil til hver Time, men han kunde ikke følge med og rette den til næste Gang. Til sidst var jeg en hel Stilebog foran ham. »Den springer vi over«, sagde han, og de Stile blev altsaa aldrig rettet. Græsk læste jeg en Tid hos Pastor Melbye.

I April 1889 tog jeg Præliminæreksamen, og nu fik jeg et helt Aar til Fagene ved Tillægsprøven, idet jeg skulde ind i næstøverste Klasse i Latinskolen efter Sommerferien 1890.

Den Latinskole, jeg forberdte mig til, var Latinskolen i *Horsens*. Min Moder havde en Onkel og to Tanter i Horsens, hos hvem jeg kunde bo, og det blev bestemt, at min Broder *Harald* samtidig skulde indmeldes i Skolen, og at vi skulde bo sammen. Jeg tror nu nok, at den Omstændighed, at Schous to Sønner havde gaaet i Latinskolen i Horsens, bidrog til Valget af netop den Skole.

Tillægsprøven fandt Sted i Horsens. Resultatet var ikke straalende, men jeg bestod dog. Mine Forældre var imidlertid skuffede og begyndte at tale om at sætte mig »i Guds Navn til et Haandværk«. Men i Latinskolens næstøverste Klasse kom jeg dog.

I LATINSKOLE I HORSENS

Det var et Tidehverv for min Broder og mig at komme til en ny By og i en ny Skole. Vi fik altsaa Bolig hos tre gamle Mennesker, som sørgede godt for vort materielle Behov. Men lidt en-

somme følte vi os til en Begyndelse, indtil vi fik knyttet Forbindelse med nye Kammerater.

Paa en enkelt Lærer nær var det dygtige Pædagoger, jeg kom ind under i Skolen. Rektor *Anton Neergaard*, som havde et ejendommeligt Ydre: stort skaldet Hoved, glatraget Ansigt med en blaa Fortand, og som var lidt højtidelig i Fremtræden og Udtryksmaade, viste sig at være ikke blot en dygtig Lærer og Leder, men et venligt Menneske, som tog sig af Disciplene med rørende Omhu.

Og saa var der Kammeraterne! En ældre ung Mand, som bestod Tillægsprøven sammen med mig, og som jeg derfor straks kom i Forbindelse med, var den senere saa kendte *Kristen Herskind*, hvis Navn nu er saa nøje knyttet til Rønde, men han forlod ret snart Skolen, som jeg langt senere erfarede, paa Grund af Fattigdom. Der var imidlertid et Hjem, der gæstfrit aabnede sig for mig, Distriktslæge *Lassens*, og der traf jeg fire Brødre, som nu hver har vundet sig et Navn, *Jens*, som blev Præst, *Otto*, der blev Læge og Dr. med. i Aarhus, *Jørgen*, der blev Apoteker i Svendborg og *Rudolf*, der nu er Amtmand i Svendborg. Jens var dog den, jeg blev rigtig Kammerat med, vi gik i Klasse sammen, og vi valgte senere det samme Studium. Han var en livlig og fornøjelig Kammerat og en fremragende Gymnastiker. Gymnastik var jeg meget daarlig til, og jeg blamerede mig ved en bestemt Lejlighed. Vi fik at vide, at Gymnastikinspektøren kom og inspicerede, og vor Gymnastiklærer skyndte sig at lade hver af os indøve nogle Kunster og Færdigheder. Jens og enkelte andre præsterede store og imponerende Øvelser, jeg meget lidt. Saa kom Gymnastikinspektøren. Vi blev stillet op i Geled, og Gymnastiklæreren meddelte den høje Gæst, at nu vilde han lade en og anden af Eleverne vise, hvad vi havde lært. Han pillede saa »tilfældigvis« Jens og et Par andre af de dygtigste ud, og de gjorde deres Kunster ypperligt. Men Gymnastikinspektøren blev aabenbart klar over Lærens Taktik, for pludselig sagde han: »Nu tror jeg, jeg vil vælge«, og saa pegede han paa mig! Tableau og Skandale!

Den Kammerat, som jeg kom til at staa nærmest, var dog — for at nævne hans fulde Navn — *Søren Julius Elisæus Levinsen Nielsen*, og naar jeg straks oplyser, at det var ham, der døde som Rektor ved Metropolitanskolen i København, vil alle, der kendte ham, forstaa, at hans Venskab var en af Livets store Værdier. Jeg

tør da ogsaa sige, at han og jeg var Venner lige fra 1890 i Horsens til hans Død d. 7. Septbr. 1940. Ham maa jeg derfor dvæle ved.

Julius Nielsen var født d. 29. Juli 1874. Da jeg traf ham, boede hans Forældre i Gedved, hvor Faderen var Lærer. Hver Dag travede Julius i Træsko de godt 8 Kilometer fra Gedved ind til Horsens, skiftede til Sko hos en Købmand og mødte præcis paa Skolen Kl. 8. Om Eftermiddagen marcherede han hjem igen. Kunde han faa Tid til at læse Lektier? Han var i hvert Fald langt den dygtigste af os alle. Jeg mindes aldrig, at han ikke kunde en Lektie.

Julius Nielsen.

I de to Aar, vi gik i Skole sammen, læste han meget andet end Lektierne. Navnlig kastede han sig over Hebraisk, som en af Lærerne gav ham lidt Vejledning i. Sin Artium og alle senere Eksaminer, ogsaa Embedseksamen, tog han med Udmærkelse. Da han som Student kom til København, begyndte han straks at undervise. I sit Rusaaar underviste han bl. a. en Gesandts Søn i Latin *paa Fransk*. Engelsk havde han ikke lært i Skolen; det lærte han sig i Studentertiden. Tillige studerede han Sanskrit. Som Kandidat drog han til Rom, hvor han fortsatte det Arbejde, Dr. *Moltesen* havde paabegyndt, Udgivelsen af Pavebreve vedrørende Danmark. Naturligvis lærte han at tale Italiensk som en Indfødt. Alle ventede vi, at han vilde gaa Universitetsvejen. Men han valgte den lærde Skole. Vi havde ogsaa ventet Bøger fra hans Haand. Men han skrev meget lidt, heller ikke nogen Doktordisputats. Og eet endnu! Han var den danske Kirkes gode Søn. Ofte har vi drøftet kirkelige Problemer og Opgaver, og han var levende interesseret i Kirkens Arbejde.

STUDENT, VALG AF STUDIUM, REJSE TIL SVERIGE

1892 blev jeg Student og klarede heldigvis Eksamen bedre end Tillægseksamen to Aar i Forvejen. Det var med ungdommelig Stolthed, Befrielse og Livsglæde, vi satte Studenterhuen paa Hovedet. Verden laa saa lys og aaben med rige Muligheder, Hovedstaden vinkede i det fjerne, og man drømte om Stordaad i Aandens Verden.

Spørgsmaalet var nu straks om Valget af Studium. Jeg havde under Skoletiden i Horsens følt mig draget af Filologien, dels fordi Sprog og Historie interesserede mig, dels fordi jeg ogsaa i Horsens havde undervist og holdt meget af at undervise, dels endelig fordi Julius Nielsen vilde vælge dette Studium. Men i den allersidste Tid og navnlig i den paafølgende Sommerferie blev mine Tanker draget mod Teologien. Jeg talte indgaaende med min Fader, og han sagde bl. a.: »Som Teolog kan du jo ogsaa undervise«. Resultatet blev, at jeg valgte Teologien.

Men i Ferien efter Eksamen havde jeg en herlig Oplevelse, for første Gang en Rejse til Udlandet. Min Fader havde en Ungdomsven i Örebro i Sverige, Kassören *Rudolf Söderlindh*, som havde besøgt os i Vejle og nu indbød mig til Besøg i Sverige. Rejsen blev ordnet som en Rundrejse op til Stockholm og over Göteborg, Frederikshavn, Aalborg hjem.

Rejsedagbogen, som er meget udførlig, samler sig om Besøget hos Söderlindh i Örebro og paa Familiens Landsted Eriksberg. Rudolf Söderlindh var Ungkarl, pertentlig og sirlig, med smukt holdte Bakkenbarter, Høfligheden og Venligheden selv, ivrig Odd Fellowmand, stadig smaaleende og stadig rastløs. Der skulde altid ske noget. Han sad kun et Øjeblik stille, sprang hurtigt op, satte sig igen, gjorde sig Ærinde ude og inde og var optaget af, hvad det næste var, vi skulde foretage os.

Men for den 18 aarige Student blev Rejsens Kulmination dog Besøg i Stockholm. Söderlindh havde Forretninger der og indrettet sig saaledes, at han kunde tage med og være Rejsefører. Jeg fik ogsaa alt muligt at se. Efter Stockholm fulgte et Besøg i *Uppsala* med alle dets interessante Steder og i *Gammel Uppsala*, hvor vi drak Mjød af Horn, og saa gik Rejsen hjer.ad.

Forunderligt nok traf jeg paa Hjemrejsen en Mand, som senere skulde komme til ogsaa at indtage en central Plads blandt svenske Venner. Det var paa Turen mod Göteborg. Der staar i Dagbogen:

»Et Stykke af Vejen kørte jeg sammen med en teologisk Student, der gjorde et meget elskværdigt Indtryk. Han og adskillige andre skulde til et privat, nordisk Missionsstudentermøde i Horten, og derfor skulde han efter kort Tids Forløb over i et andet Tog«.

Han gav mig sit Kort. Navnet var *Nathan Söderblom*.

STUDENT I KØBENHAVN

Min første Bopæl i Hovedstaden var i Vendersgade 31, 1. Sal hos Fru *Holga Jordt*, som havde Pensionat. Hun var født Friis og stammede fra Højen ved Vejle. I Vejle var hun bleven gift med Købmand *Eduard Jordt*, der var født i Flensborg og havde Forretning i Vejle, hvor deres eneste Barn *Ingeborg* var født 1875. Ret tidligt var de imidlertid flyttet til København, hvor Jordt nu havde Forretning i Bredgade 30 med Frøbelske Sager, Legetøj og Beskæftigelsesmidler for Børn. Fru Jordt havde oprettet et Pensionat for Damer, og i dette blev jeg som Søn af Vejlensere optaget. Datteren Ingeborg var, som hun senere fortalte mig, meget misfornøjet med en Mandspersons Optagelse i Damekredsen. Han paa sin Side var imidlertid ikke længe om at blive indtaget i hende, og til sin store Henrykkelse blev han efterhaanden klar over, at han ikke længere var hende helt ligegyldig. Det endte hastigt — jeg tør ikke sige hvor hastigt — med Forlovelse, rigtignok som Følge af Hastigheden med en meget lang Forlovelse. Men den kastede Glans over Studentertiden. Og den var ikke nogen Hindring for Studeringerne. Den hører imidlertid til de Kapitler, som er forbeholdt en ganske intim Tilhørerkreds.

Jeg havde altsaa valgt det teologiske Studium. Og det faldt paa et lykkeligt Tidspunkt i Fakultetets Historie. Jeg mindes med dyb Taknemlighed de daværende Professorer. Ogsaa Rusaarets filosofiske Forelæsninger hos *Harald Høffding* havde jeg rigt Udbytte af, lidet derimod af den gamle Professor *Mehren*, som vejlede os i Hebraisk. Han havde den Ejendommelighed, at han gerne holdt Haanden for Munden, naar han talte, og hans Forelæsninger var i pædagogisk Henseende mindre heldige. Vi maatte saa at sige alle tage Manuduktion til Hebraicumsprøven hos ham.

Høffding maa jeg dvæle ved. Han er blevet meget forskelligt bedømt. Fra kirkeligt Hold er der ofte advaret mod ham, ikke mindst den Gang, jeg var Rus, og man slog ham ofte i Hartkorn med Brandes. Nu, *Høffding* var ikke Kristen. Men han stod med Ærbødighed over for Kristus, og ingen vil kunne bevise, at han søgte at rokke ved sine Studenters kristne Tro. I Filosofi-

kumsforelæsningsberørte han ikke religiøse Spørgsmaal og havde kun en kort Omtale af den religiøse Følelse. I andre Værker, navnlig i Religionsfilosofien kom han udførligere ind paa religiøse Problemer, idet han dog dvælede ved Religionsbegrebet i Almindelighed og kun i underordnet Grad ved Kristendommen. I sin Etik var han paa adskillige Punkter paavirket af den kristne Etik. Der vil kunne findes Paralleler i visse Enkeltheder mellem Martensen og ham. Men hans religiøse og etiske Udgangspunkt laa langt fra Kristendommen. Det var Humanisme i det 19. Aarhundredes Opfattelse, som prægede hele hans Filosofi, og man kan vist kort karakterisere hans Stræben ved Hovedbegrebet i hans Psykologi — forøvrigt hans betydeligste Værk — nemlig Begrebet *Syntese*. Da jeg var blevet Kandidat, gik jeg sammen med enkelte andre, deriblandt den geniale, men aparte *Anton Thomsen*, der kunde være blevet en fremragende filosofisk Fører, til Laboratorieøvelser hos Høffding, og der fik man et levende Indtryk baade af hans Indfølelsesevne overfor nye filosofiske Anskuelser og af hans Stræben efter at drage dem ind i et større omfattende filosofisk Hele, med andre Ord af Trangen til *Syntese*. Og Høffding var saa at sige den eneste Universitetslærer i min Studenter- og Kandidattid, som lærte en, at der var noget, som hed *Filantropi*. Han blev med fuld Ret Præsident for Dansk Røde Kors.

Men det var naturligvis de teologiske Professorer, jeg havde mest med at gøre.

Summus theologus bør først nævnes — ogsaa fordi han var den, som jeg rent personligt har mest at takke for. Det var *Henrik Scharling*. Som Teolog var han ikke af dem, der docerede de nyeste Opfattelser, og man blev jo lidt forbavset, naar han som Repræsentanter for den nyere Filosofi nævnedes Hegel og Schelling. Men han havde to fremragende teologiske Evner. For det første som Systematiker. Hans Lærebøger er den Dag idag fortræffelige som Forbilleder i systematisk Behandling af Stoffet. Og den anden Evne var hans vidt favnende humane Interesse paa kristeligt Grundlag. Høffding og han var Datidens betydeligste Humanister, men medens Høffding byggede paa den usikre Mosegrund Værdiernes Bestaan, hvilede Scharlings Opfattelse paa fast Kristengrund. Hans aandfulde Historiens Filosofi »Menneskehed

og Kristendom« er det mest talende Vidnesbyrd herom. Og saa maa det som sidste teologiske Hovedkaraktermærke hos ham fremhæves, at han var udpræget evangelisk-luthersk i konfessionel Henseende.

Men naar jeg tænker paa Henrik Scharling, er det alligevel hans *Personlighed*, der først og sidst træder frem for mig. Som Dreng hørte jeg min Fader læse »Ved Nytaarstid i Nøddebo Præstegaard« højt for min Moder og mig, bl. a. en Aften, da vi ventede paa Maaneformørkelse, og Bogen henrev os saaledes, at vi var lige ved at glemme at se efter Maanen. Den Elskværdighed og det Lune, som »Nikolai« udfolder i Bogen svarede ganske til dens Forfatters Personlighed i det daglige Liv. Som ugift og senere sammen med min Hustru var jeg ikke sjælden Gæst i det hyggelige Professorhjem med den høje Stentrappe bag Universitetet. Scharlings Hustru og ældste Datter var pludseligt og tidligt afgaaet ved Døden, men hans Søster fungerede som Værtinde og bidrog meget til livlig Underholdning, og hans yngste Datter og Søn (den senere Biskop) havde deres Faders gæstfri Sind. Samtalerne bevægede sig over mange Æmner, og Scharling kom med træffende og fornøjelige Bemærkninger. En Gang, da der var Tale om den kirkelige Arbejdsmaade, sagde han: »Indre Missions Mænd har det som det preussiske Infanteri, de rykker frem i sluttede Rækker, Grundtvigianerne har det derimod som Araberne, hver tumler sin egen Kamel!« Og han kunde give praktiske Raad. Da jeg skulde paa Studierejse til Udlandet, sagde han til mig: »Slut Dem til de unge Docenter, det er jo dem, der bliver Fremtidens Førere i Teologien«. Og da jeg beredte mig til det mundtlige Forsvar af min Disputats, gav han mig det Raad: »De skal ikke være bange for at cedere paa uvæsentlige Punkter«.

Af en helt anden Type var Professoren i Dogmatik og nytestamentlig Eksegese *Peder Madsen*. Han var den sindige og værdige Jyde, hvis Forelæsninger med jydsk Tonefald var gennemtænkte og nedskrevne Ord for Ord. Det var drøjt Semester efter Semester flere Timer om Ugen at nedskrive hans Dogmatik, men det var paa den anden Side baade belærende og opbyggeligt at følge hans mundtlige Foredrag. Han havde en sjælden Evne til at klarlægge Tankerne. Hans System var fast og tydeligt opbygget — ikke noget med »paa den ene Side« og »paa den anden Side«

og saa et »non liquet« til sidst. Madsens Opfattelse traadte altid klart frem efter Afvisning og Gendrivelse af andre Opfattelser. Altid sørgede han for solid bibelsk Begrundelse, og altid havde en Tilhører Følelsen af, at Madsen bevægede sig paa hellig Grund. Som Eksaminator krævede Madsen ogsaa Klarhed og Nøjagtighed, og det gøs i mangan en Student, naar Madsen spurgte om Skriftbeviser. Hvis man nemlig greb fejl og opgav et forkert Kapitel, var Madsens Bemærkning uvægerlig: »Nej, nej, hvad staar der i det Kapitel?« Og saa maatte man se at klare Indholdet af det forkerte Kapitel, inden man vendte tilbage til det første Spørgsmaal.

Madsen havde et varmt Hjerte for Studenterne, og baade han og hans Hustru, der var barnløse, tog sig meget af de Unge og hjalp mange fattige Studenter. Han var en fremragende Sjælesørger, og han forstod at faa en ung Mand til at lukke sig op. Der gik det Ord blandt os Studenter: »Gaar du til Fredrik Nielsen (Professoren i Kirkehistorie, en meget livlig Mand), faar du meget at vide, gaar du til Peder Madsen, faar *han* meget at vide!« Madsen havde tilmed en fabelagtig Hukommelse. Man kunde opleve, at han sagde: »Ja, men sidst udtalte De — —«, og saa citerede han et Udsagn, som ikke stemte med, hvad man lige havde sagt.

Berømt var hans »*teologiske The*«. En Gang om Maanedn i hvert Semester havde han aabent Hus for alle teologiske Studenter. De blev trakteret med Te og Smørrebrød, mens Madsen og Frue gik rundt og talte med hver enkelt. Uhyre Masser af Smørrebrød blev fortæret. For mangan en fattig Student var det Dagens Hovedmaaltid. Men nye bugnende Fade kom ind, lige saa snart som de første Fade var tømte. Efter Aftensmaden blev der holdt et Foredrag, sædvanlig af Madsen selv, og det drejede sig gerne om et praktisk-teologisk Æmne. Han talte uden Manuskript, staaende i Døren mellem Værelserne, og som Forelæsningerne var disse Foredrag mesterlige baade i Indhold og Form. Aldrig greb han fejl eller fortalte sig, roligt og værdigt skred Udviklingen frem. Naar han var færdig, opfordrede han til Forhandling, men den blev altid spæd, kun faa vovede sig frem med en Bemærkning.

Madsen var stærkt interesseret i Kirkens Arbejde. Han var i mange Aar Formand for Københavns Indre Mission, han var Medlem af de store kirkelige Udvalg, og han deltog bl. a. i Bethesdamøderne. Under eet af disse var det, at *Vilhelm Beck* ret-

tede sit Angreb paa det teologiske Fakultet og tilraabte det: »Paa Knæ for Bibelen, Professorer!« Det vakte et voldsomt Røre i Forsamlingen, og da Beck havde sluttet, rejste Fredrik Nielsen, som var Ordstyrer, sig og sagde: »Havde det ikke været det Fakultet, jeg selv tilhører, der var blevet angrebet, vilde jeg have frataget sidste Taler Ordet. Men nu byder Retfærdighed, at Fakultetet svarer. Professor Madsen har Ordet!« Stærkt bevæget, men rolig og værdig og klar som altid svarede Madsen, og det gjorde et dybt Indtryk, da han sagde: »Den Følelse at være paa Knæ for Bibelen har jeg haft fra min Ungdom«. Jeg gik hjem fra Mødet optaget af den Tanke, at Studenterne burde udtale deres Tillid til Fakultetet, særlig til Madsen, fik lavet en Adresse og fik adskillige Underskrifter, men netop som Sagen var ved at udvikle sig, blev den standset. En Student sagde til Madsen noget om, at hans Tilhørere mente sig forpligtet til at underskrive, og saa erklærede Madsen straks, at han ikke kunde modtage Adressen.

Det var ganske naturligt, at man fra alle kirkelige Sider ønskede Madsen til Biskop efter Rørdams Død. Med stor Betænkelighed tog han mod Opfordringen. Men Biskop Wegener, der indviede ham, sagde det rette Ord til ham: »Du har altid haft Præstehjertet!« Man havde Haabet, og Madsen delte selv det Haab, at det skulde lykkes ham at føre Planerne om Kirkeforfatning ud i Livet, men i den Henseende blev hans Episkopat en Skuffelse. Selv gode Kirkemænd holdt paa, at en bekendelsesløs Rigsdag egnede sig bedre til at lede Kirken end Kirkens egne Repræsentanter.

Madsens Bispegerning blev ikke af lang Varighed. Da han indviede den lille midlertidige Timotheuskirke, hændte der en lille Begivenhed, som vist kun meget faa af de Tilstedeværende bemærkede. I Indvielsestalen skete der nemlig det, som enhver Taler — kun ikke Madsen — kan opleve, nemlig at han standsede midt i en Sætning, søgte et Øjeblik efter Ordene og gik saa videre. Et Par Dage efter talte jeg med Biskoppen og spøjte med, at han dog ogsaa kunde tabe Traaden. »Mærkede De det?« spurgte han helt alvorligt, »Ja, jeg tror, det var Blomsterduften, der generede mig, jeg havde Blomster lige foran mig«. Jeg slog det hen og sagde, at der næppe var nogen, som lagde Mærke til det. Ikke længe efter skulde Godthaabskirken indvies. Jeg kom derud i god Tid og sagde til mig selv: »Her er der intet, som kan genere.

Rummet er højt og luftigt, og Blomsterne staar langt fra Taleren«. Kong *Frederik VIII*, ledsaget af Kabinetssekretær, Kammerherre *Krieger* kom til Stede, ligesaa en Række Honoratiores. Gudstjenesten begyndte, Biskoppen traadte frem for Altret, og han talte klart og værdigt, som han plejede, mens alle sad stille og lyttede, enkelte »faldt lidt hen«. Pludselig stammede Biskoppen, og mens alle Blikke rettedes mod ham, sank han stille om foran Altret. Bispindens Selskabsdame, der sad lige bag ved mig, for som et Lyn op til Altret, Kongen og de fleste Tilstedeværende sprang op, et Par Præster løb til, den syge Biskop blev baaret ind i Præsteværelset, og et Øjeblik saa det ud, som hele den hellige Handling skulde ende i Kaos. Men da traadte Provsten paa Frederiksberg, *Harald Ostenfeld* roligt hen foran Altret og udtalte: »Da vor kære Biskop er bleven syg, skal jeg paa hans Vegne fortsætte den hellige Handling«, hvorpaa han gik videre i den Tekst, Madsen havde valgt. Ostenfelds besindige Optræden fik alle til straks at falde til Ro. Kongen satte sig, vi andre ogsaa, og Indvielsen førtes til Ende. Bagefter komplimenterede Kongen Ostenfeld og sendte ham Ridderkorset. Senere fortalte Ostenfeld mig, at han var indstillet paa at træde til, Madsen havde i Forvejen bedt ham være rede og opgivet ham Teksten. Men ingen kunde ane, at Ostenfeld skulde træde til under saa dramatiske Forhold, og alle var enige om, at det kunde ikke være blevet gjort paa naturligere og værdigere Maade.

Ikke længe efter døde Madsen.

Fredrik Nielsen var vor Professor i Kirkehistorie. Man har ikke uden Grund fremhævet visse Brøst hos ham som Historiker. Men han havde en Egenskab, som hævede ham højt op over mange langt lærdere Historikere. Han forstod at gøre Kirkehistorien levende. Hans to tykke Bøger om Oldtidens og Middelalderens Kirkehistorie var trods deres Bredde lette at læse og ikke saa svære at lære, som man skulde tro, fordi Forfatteren skildrede livligt og med konkrete Træk i et malende Sprog. Og hans mundtlige Forelæsninger, der ofte blev holdt i Universitetets største Auditorium for en tæt pakket Skare Tilhørere, var fængende og livfulde, gerne med smaa Hentydninger til aktuelle Begivenheder. Det dogmehistoriske Element var det svageste hos ham, han in-

teresserede sig først og sidst for Personerne, og dem forstod han at karakterisere.

I nytestamentlig Eksegese havde vi Professor *L. W. Schat Petersen*. Han var en grundig Forsker og en dygtig Lærer. Han krævede en Del af sine Tilhørere, men forstod at føre os ind i eksegetisk Metode. Der var noget nobelt, aristokratisk over hans Fremtræden, og hans Sprog udmærkede sig ved en vis kølig Klarhed. Over for Studenterne var han ikke saa inladende som Fredrik Nielsen, men kom man til ham og bad om Raad eller Oplysninger, var han altid forstaaende og hjælpsom.

Den yngste Mand i Fakultetet var *J. C. Jacobsen*, som lige var bleven Professor, da jeg begyndte mit Studium. Hans Fag var det Gamle Testamente, og han fulgte her nøje sin Forgænger, Buhls Spor som Repræsentant for den moderne Bibelkritik. Skønt hans Organ voldte ham store Venskeligheder, gav han altid klar og koncis Oplysning. Og han var den første, som indførte Laboratorieøvelser inden for Fakultetet, hvad der betød et stort Fremskridt. Han gav sig i det hele meget af med Studenterne og var altid hjælpsom. Men hans Vejledning i det gammeltestamentlige Studium var mærkelig aandløs, alt opløste sig i Filologi og Tekstkritik.

Mange Aar senere kom jeg som Berlingske Tidendes teologiske Medarbejder i Strid med ham og hans Meningsfæller i Anledning af den Arboe-Rasmussen'ske Sag, idet Jacobsen meget afgjort tog Parti for Arboe-Rasmussen.

PAA REGENSEN

I de første Studenterdage boede jeg altsaa hos mine vordende Svigerforældre i Vendersgade 31. Der kom efterhaanden ogsaa andre mandlige Studerende til at bo, bl. a. den senere Dr. phil. *Frederik Poulsen* og *Thorkild Roose*. De var begge livlige og elskværdige unge Mænd, meget talende og meget charmerende. Jeg manudcerede Roose til Filosofikum, men han afbrød derefter snart Studierne. Jeg underviste i det hele taget meget, baade Yngre og Ældre, og baade i Skolefag og i Universitetsfag.

Saa hændte det imidlertid, at jeg fik Kommunitetes Stipendium og derefter Regensen. Julius Nielsen fik samtidig begge Dele. Det var en Oplevelse. Jeg følte mig paa een Gang stolt over Udmerkelsen, henrykt over at være økonomisk sikret Resten af Studentertiden og spændt paa at skulle tage Del i hostrupsk Studentertiliv. Julius og jeg fik det ordnet saaledes, at vi kom til at bo sammen, han i det yderste, jeg i det inderste Værelse. Vi var imponerede af at faa en »Karl« til opvartende Tjener, som hentede alle Ingredienser til Maaltiderne undtagen Middagsmaden, der blev nydt uden for Regensen. Yderligere var der en Kone, som gjorde rent. Og gjaldt det mere specielle Ærinder, var »Frederiksen« til Tjeneste, Frederiksen, den altid gemytlige og velvillige, hvis trinde Skikkelse sindigt bevægede sig fra »Gang« til »Gang« i Regensgaarden.

Julius og jeg fik os hyggeligt installeret med Divan og Skrivebord og Reoler i hvert Værelse. Der var indbyggede Skabe til Fødevarerne, men der var den Ulempe ved det Skab, hvor vi opbevarede Smørret, at man maatte op i Vindueskarmen og løfte Gardinstangen (vi havde rigtige Gardiner!) af Krogen for at lukke Skabet op. Kakkellovnen, som stod i det inderste Værelse, var en ældgammel rund solid Genstand, som udelukkende blev fodret med Bøgebrænde fra Kommunitetes Skove. Det var en af Karlens Opgaver at tænde op om Morgenen og komme dragende med Bøgeknuder, som han fik til at knitre lifligt. Jo, man havde det dejligt paa Regensen. Og oppe i Læsesalen laa der Aviser og Blade til behagelig Afbenyttelse.

Saa var der Kammeratskabet! Regensianerne udgjorde en lille selvstændig Republik med egen Politik, egne Smaaforeninger, egne Fester. Politiken samlede sig i første Række om det aarlige Valg af »Klokkeren«, Republikkens Præsident, der repræsenterede Regensen over for Autoriteterne og iøvrigt var en fornem Mand med adskillige betydningsfulde Opgaver. Stor var Sejrsjubelen, da vort Parti fik vor Kandidat, *Hjalmar Anker* (senere Dommer paa Frederiksberg) valgt til Klokker. Samværet mellem Studenterne af forskellige Fakulteter og med de islandske Studenter, som dengang havde Forret til Regensen, betød meget til at undgaa et ensidigt Fakultetsstudium. Og saa var der de unge »Stutterister«, Studenterne fra Frederiksborg, der ligesom Islændingene havde For-

rettighed til at blive Regensianere. Blandt dem lagde vi særligt Mærke til *Kr. Jensen* (senere Sognepræst ved Timotheuskirken); han var af et livligt Gemyt.

Festerne paa Regensen var altid straalende. De kunde bestaa blot i en gemytlig Sammenkomst i eet af Regensværelserne, ja maa-ske endda kun i et ekstraordinært Festmaaltid, bestaaende af »Høkerbøf« eller en Daase Hummer, som Julius og jeg nød i hin-andens Selskab. Men de egentlige Fester var naturligvis af større Format. Fornemst var Regensballet. Vi mødte i Galla med Kæreste eller Søster, et Værelse var indrettet til »Dameværelse«, og i Salen, hvor Dansen foregik, var Regensprovsten og hans Frue Værter. I en Pause under Ballet blev der aflagt Visit i Kontubernalværelserne paa »Gangene«, og ved Souperen paa Salen flød Veltalenheden i Strømme.

Mest karakteristisk var dog de Fester, som Regensianerne afholdt for sig selv med enkelte indbudte Gæster; en eller to Skuespillere f. E.. Gæsterne blev fejrede, og var det Skuespillere, gav de gerne et og andet Nummer til Bedste. Var det en Sommeraften, blev Bordene flyttet ud i Regensgaarden under Linden, vi mødte med vore Petroleumslamper, og ved Punschebollerne lød Sange og Taler til langt ind i Natten. Ja, hvad har Linden ikke hørt i Aarenes Løb af højidealistiske Skaaltaler, af Vittigheder og af Viser!

Regensen styres som bekendt af en Regensprovst, en Professor, som dog ikke er Teolog, med en Viceprovst under sig. Begge har Lejlighed i den røde Gaard. I min Tid var Viceprovsten en faldefærdig gammel Islænding, som vi sjældent saa noget til. Desmere saa vi til hans Frue, som var en energisk Dame. Hun regerede bl. a. over Rengøringskonerne, men hun var ogsaa levende interesseret i Regensianernes Gøren og Laden. Mit første Kjølesæt fik jeg af hende; hun fik nemlig af og til et Kjølesæt af ældre, forhenværende Regensianere.

Da jeg kom ind paa Regensen, var den klassiske Filolog, Professor Dr. phil. *J. L. Ussing* Regensprovst. Han var en af Universitetets ypperste Videnskabsmænd, havde været Madvigs Kollega, var anset i Udlandet og havde som Speciale Arkæologi, men var iøvrigt ligesom Henrik Scharling en Humanist i Ordets bedste Betydning med Interesser og Kundskaber langt ud over den klassiske Filologi, ikke mindst paa Kunstens Omraade.

Skønt Ussing var en gammel Mand, havde han bevaret en ungdommelig Friskhed, og han deltog med Liv og Sjæl i Regensianernes »Leben und Treiben«. Han var virkelig ung med de Unge. Men han var myndig og bestemt, naar Situationen krævede det. Ved en af Festerne paa Salen holdt en Student, der havde faaet lidt for megen Punsch, en Tale og sluttede med en upassende Skaal. Ussing sprang op: »Hvis den Skaal bliver udbragt, giver jeg Ordre til at slukke Gassen!« (Det var jo i Tiden før Elektricitetens Indførelse).

Men naar Ussing nævnes, maa hans Hustru ogsaa omtales. Hun var en lille fin Dame, kærlig og klog. Som sin Mand var hun kunstinteresseret og kunstkyndig, og som han fulgte hun Regensianernes Liv med vaagen Interesse. De to Ægtefæller levede et sjældent harmonisk Samliv og førte et gæstfrit Hus.

Under min Regenstid traadte Ussing tilbage som Professor. Han var da 75 Aar. Regensen vilde han imidlertid gerne beholde, og det var ham en stor Skuffelse, at Konsistorium ikke tiltraadte hans Anmodning. Vi tog Afsked med ham, dels ved en stor Fest, hvor Universitetslærere og Videnskabsmænd hyldede ham, dels ved en lille intim Sammenkomst paa Salen i Regensen. Og om Aftenen den sidste Dag paa Regensen, da den gamle Professor og hans Hustru vandrede til deres nye Bolig paa Nørrevold, fulgte alle Regensianerne i Procession dem til Porten i det Hus, hvor de skulde bo.

Det gamle Ægtepar vilde imidlertid ikke helt slippe Forbindelsen med Ungdommen. Tre af os, *Holger Pedersen* (senere Professor), *Julius Nielsen* og jeg blev indbudt til Middag en Gang om Ugen og bagefter til aabent Hus om Aftenen. Ved Middagsbordet blev vi sædvanlig spurgt ud om vore Studier, og Ussing fulgte opmærksomt med i, hvad vi foretog os. Og om Aftenen havde vi den for unge Mænd betydningsfulde Oplevelse at være sammen med kendte Personligheder fra Videnskabens og Kunstens Verden.

Inden jeg forlader Regensen, maa jeg nævne vor Læge, den gamle hyggelige Professor *Petersen*. Kom man til ham med en eller anden Daarlighed, var han altid rede til at skrive en Recept, og saa klappede han en paa Skulderen og sagde: »De skal se, det gaar nok over!« En speciel Recept fra ham vakte imidlertid Furore.

En Student kom til ham og klagede over Træthed og Sløjhed. »De maa have noget styrkende«, sagde den Gamle, og saa skrev han en Recept paa en Sygevin. Det rygtedes som et Lyn over hele Regensen, og der mødte adskillige trætte og sløje Regensianere, som ogsaa fik Sygevin, indtil Professoren opdagede, at han vist havde været for godhjertet. Men rundt om paa »Gangene« blev der holdt smaa private Fester paa Sygevinen.

Ussings Efterfølger som Regensprovst blev den juridiske Professor *Julius Lassen*. Det faldt i min Lod at holde Velkomsttalen til ham. Vi hilste ham med et »Fakkeltog« i Regensgaarden, det vil sige, at vi mødte med vore tændte Petroleumslamper om Aftenen og vandrede rundt om Linden. I min Tale sagde jeg, at vi Regensianere følte som Barbarerne, da det græske Herredømme ophørte, og Romerne tog Magten. Julius Lassen var, hvad jeg dengang ikke vidste, Professor i Romerretten.

Baade Julius Lassen og hans Hustru fandt sig hurtigt til Rette, og Lassen optraadte fra første Færd som en ældre Regensammerat over for os. Han tog Del i Regensianernes Glæder og Sorger og forstod at anslaa en studentikos Tone uden at sætte sin Autoritet paa Spil.

AANDELIG UDVIKLING I STUDENTERTIDEN

Ordet »provinsielt« passede paa mig, da jeg som nybagt Student kom til København, baade paa kristeligt og paa litterært Omraade, og skønt jeg i Horsens havde lært meget og ved min Rejse i Sverige faaet Indblik i en helt ny Verden, var jeg alligevel meget »grøn«.

Jeg vil indrømme, at København virkede overvældende paa mig, da jeg i de sidste Dage af August 1892 gjorde min Entré. Allerede Tilstrømningen af Studenter til Universitetet imponerede. Paa Universitetstrappen gjorde jeg mit første Bekendtskab med en københavnsk teologisk Rus. Vi fulgtes ind og kom senere til at følges ad og knytte et Venskab for Livet. Studenten var den senere Præst *Gustav Kiærskou*.

I det foregaaende har jeg talt om Forelæsninger og Øvelser, som jeg deltog i. Men uden for det teologiske Fakultet hørte jeg

bl. a. *Julius Lange*, den mærkelige tunghøre, aandfulde Mand, som holdt os fængslet i en hel Forelæsningsrække om — antike Fremstillinger af Løver.

En anden kyndig Professor, som jeg hørte, var *Valdemar Schmidt*. Han gennemgik den ægyptiske Afdeling af Antiksamlingen med en lille Kreds Studerende, og han gjorde det paa en meget original Maade, smaasnakkende baade med os og med Figurerne. Hans Viden var forbavsende. »Det er en Genstand«, kunde han sige, »som man har Mage til i Cairo, i Paris ser den anderledes ud, og i Berlin har den en særlig Form«. Og han brugte kuriøse Udtryk. »Her har vi nu en Ægypter i Festdragt, det er altsaa Kjole og Hvidt«.

En Dag, da Valdemar Schmidt var begyndt sine Forelæsninger, traadte der en langhaaret Bondestudent med langsomme, tunge Skridt ind. Schmidt stoppede op. Studenten hilste kejtet paa ham og meddelte paa bredt Jydsk, hvad han hed. Han hed *Jeppe Aakjær*.

Valdemar Schmidt var noget af en Original. Hans Liv og Lyst var at rode efter Antikviteter, og han har erhvervet uskattelegge Musæumsgenstande for Danmark. Her maa med Taknemlighed Bryggeren *Carl Jacobsen* nævnes, fordi han stillede de fornødne Pengemidler til Raadighed. Forøvrigt var Valdemar Schmidt en utrolig nøjsom Mand. Han rejste næsten altid paa tredje Klasse, ogsaa i Udlandet, og sov i Kupéen for at spare Udgifter til Hotel og Sovevogn. Da han en Dag ankom til Berlin sydfra, blev han spurgt om, hvor han boede. »Sidst jeg var i Seng, var i Alexandria«, svarede Schmidt. Kun paa eet Punkt var han ikke nøjsom. Han elskede Te, og der gik sære Frasagn i Selskaber om, hvor mange Kopper Te Professor Schmidt kunde drikke. Over for Studenter var han Hjælpsomheden selv. En Mand fortalte mig, at han en Dag var gaaet op til Schmidt for at spørge ham om et Værk. »Den Bog kan De laane hos mig«, sagde Professoren, »men den er noget stor og ubekvem«, og til Gæstens Forfærdelse flaaede han Bindet af den og rullede den sammen. »Nu kan De lettere bære den!«

En Søster til min Moder, Kirstine Bagger tog mig i mit Rusaar med i det kgl. Teater hveranden Uge, og de Forestillinger, jeg saa, staar endnu levende for mig. Senere, paa Regensen, kom jeg

navnlig i Dagmar-teatret, fordi dettes Direktion venligst stillede Billetter til Raadighed for Regensianere. Fra det kgl. Teater mindes jeg en Række klassiske Skuespil og Operaer med Kunstnere som Emil og Olaf Poulsen, Fruerne Hennings og Eckardt, Simonsen og Herold, Jerndorff (som jeg senere lærte personlig at kende, fordi han blev en hyppig Giver i Menighedsplejen) og flere andre, som forlængst er døde. Fra en senere Tid mindes jeg Trekløveret Adam og Johannes Poulsen i deres første Roller sammen med Anna Larssen. Et Par Navne endnu maa jeg tænke paa, Sophus Neumann og Fjelstrup.

I min Ungdom var jeg med ved *Hostrups* Begravelse, og jeg var med til at hylde *Henrik Ibsen*; han stod paa det kgl. Teaters Altan, og vi Studenter bragte et Fakkeltog. Ogsaa gamle *Hartmann* var jeg med til at hylde. Og *Bjørnson* hørte jeg holde Foredrag for en stor Forsamling i Odd Fellow Palæet; han havde nylig været i Rom og bivaanet en Fest i Peterskirken, nu skildrede han begejstret Pavens Optog, Sølvtrompeterne og Hyldestraabene.

Og saa hørte jeg et Par Gange *Georg Brandes* tale. Jeg mindes navnlig hans berømte — om man vil, berygtede — Foredrag »Le Danemark s'efface«, et Ord, som han tillagde en Franskmand, men som efter nogles Mening var hans egen Opfindelse. Det var et betagende Foredrag. Da han sluttede, var der et Øjeblik fuldkommen Stilhed, man kunde have hørt den berømte Knappenaal falde, og saa brød et øredøvende Bifald løs. Han var i Sandhed Taler, en af de største jeg har hørt, skønt hans Organ ikke var smukt. Det havde noget snerrende i sig. Men han beherskede Sprog og Tonefald, og han holdt sine Tilhørere i Aande. Hvad var imidlertid Indholdet? Gennemgaaende en bidsk og gold Kritik af dansk Regering og danske Forhold i det hele, Religionen ikke mindst. Og netop i min Studentertid var hans Indflydelse stor i »dannede« Kredse. Vi Teologer mærkede det bl. a. derigennem, at Teologi blev anset for et antikveret Studium, som man trak paa Skuldrene af eller kun havde et overbærende Smil tilovers for.

I de samme Aar blev Kirken og navnlig Præsterne direkte angrebet fra en helt anden Side, nemlig fra det opvoksende socialdemokratiske Parti. Uden Skyld var Kirken nu ikke. Der var ikke Forstaaelse for de sociale Nødstilstande. Man havde ikke

fulgt med i Industriens Vækst og i Hovedstadens Vækst. Præsterne's Tal var alt for ringe til de Kæmpesogne, som efterhaanden opstod. Og Lægfolket var ikke sat i Aktivitet. Biskop Martensen var ret klar over Situationen, men havde ikke evnet at gøre en praktisk Indsats. I 1890 havde St. Matthæus Sogn 55.000 Indbyggere, og St. Johannes 63.000. Der var i det Aar 18 Kirker og 49 Præster i København til en Folkemængde paa 382.000. Det var Bunkebrylluppernes, Bunkedaabshandlingernes og Bunkebegravelsernes uhyggelige Periode, fordi de kirkelige Handlinger dengang som nu af de paagældende ønskedes henlagt til Søndagen. Præsterne, som paa den Maade kunde være i Aktivitet hele Søndagen, var dog enige om ikke at vie mere end otte (!) Brudepar paa een Gang.

Netop i min Studentertid kom imidlertid den store Bevægelse i Gang, som betegnes med Ordet »*Københavns Kirkesag*«, og som jeg senere skulde komme paa nært Hold. Ogsaa *Københavns Indre Mission* gjorde betydelige Fremstød. En Dag, da jeg netop var lidt trist i Hu, hørte jeg pludselig fra Gaarden en kraftig Røst sige: »Befal du dine Veje og al din Hjertesorg til hans trofaste Pleje, som bor i Himlens Borg«. Det var Gaardmissionær *Clausen*, som talte, og hans Ord kom til mig i et Øjeblik, hvor jeg trængte til dem.

Jeg gik regelmæssigt i Kirke, og baade min Kæreste og jeg søgte sædvanlig til *Jakob Paulli* i Vor Frue Kirke. Hans Prædikener havde min Moder altid yndet. Og min Kæreste var konfirmeret af ham. Jeg regner ham for en af vore ypperste Prædikanter.

Til Trods for min Kærestes og min Tilknytning til Paulli, kom der dog en anden Præst, som vi sluttede os endnu nærmere til. Det var Schepelerns Efterfølger i Trinitatis, *Ferdinand Jensen*. Hans Forkyndelse var paa een Gang mild og alvorlig med Indslag af Hentydninger til aktuelle Begivenheder og i kirkelig Henseende grundtvigsk paavirket. Hvad der dog særlig drog os, var hans vindende, elskværdige Personlighed og noget helt andet, nemlig hans Menighedssamfund. I det følgende kommer jeg tilbage til ham.

I min Studentertid besøgte jeg andre Kirkesamfunds Kirker og deltog i deres Gudstjenester, saaledes Katolikernes, Irvingianernes, Metodisternes og Swedenborgianernes. Man lærer meget ved saadanne Besøg.

EMBEDSEKSAMEN OG UDENLANDSREJSER

I Sommeren 1897 gik Julius Nielsen og jeg op til Embedsksamensamen. Mine nærmeste vidste det ikke, jeg vilde ikke gøre min Kæreste og mine Forældre nervøse. Resultatet blev for Julius Egregie og for mig Laudabilis.

I en Akademikers Tilværelse er der næppe noget Tidspunkt, hvor man føler sig saa fri for alle Byrder, saa forhaabningsfuld og saa oplagt til at tage fat ude i Livet som efter en vel overstaaet Embedsksamensamen. Naar man tilmed er forlovet, tænker man ogsaa paa Bryllup. Den Gang var det nemlig sjældent, at en Student giftede sig, jeg mindes ikke en eneste i min Bekendtskabskreds. Min Kæreste og vore Familier var meget glade, og min gamle Svigerfader inviterede min Kæreste og mig paa en Rejse til hans Slægt i Nordtyskland.

Det blev en fornøjelig Tur. Først besøgte vi to gamle Søstre til ham. De boede i *Flensborg*, hans Slægts Hjemsted, og derved fik jeg Lejlighed til at se en Del af denne gamle danske By.

Fra Flensborg gik Turen til *Lübeck* og *Hamborg*, hvor min Svigerfader ogsaa havde Søsken og deres Familier.

Efter Sommerferien vendte jeg tilbage til København for at gaa paa *Pastoralseminariet*. Det var ikke nogen meget omfattende Undervisning, man fik der, men Paullis Vejledning i Homiletik og Schepelerns i Kateketik, navnlig hans Samtaler med Børnene, var vel værd at følge. Derimod var Professor Matzens Forelæsninger over Kirkeret meget kedelige og kedede aabenbart ham selv. Men Pastoralseminariet fik en afgørende Indflydelse paa hele min kommende Livsgerning, fordi jeg der mødte Diakonienens Førstemand i Danmark, senere ogsaa dens Førstemand i hele Norden, Pastor *N. Dalhoff*. Han holdt nemlig ganske gratis — og forøvrigt først efter at have maattet besejre en vis Modstand fra Universitetets Side — Forelæsninger over Diakoni og ledsagede disse Foredrag med Forevisninger af filantropiske Institutioner. Vi var rundt og saa Diakonissestiftelsen, et Sindssygehospital og adskillige andre Institutioner. Det gav os et Indblik i en Verden, vi hidtil ikke havde kendt. Og dertil kom som det mest betydningsfulde Samværet med Pastor Dalhoff. Han havde en sjælden Evne til at vække vor Opmærksomhed og vor Interesse for de Lidende i Sam-

fundet, og selv var han beskeden og tjenstvillig, altid rede til at besvare Spørgsmaal og give Oplysninger. Paa det Tidspunkt havde jeg dog hverken Anelse om eller Lyst til at gaa Diakonien Veje, jeg var overbevist om, at jeg skulde gaa Præstevejen.

Samtidig med, at jeg gik paa Pastorseminariet, manuducerede jeg, og Manuduktion tog faktisk i en lang Aarrække en væsentlig Del af min Tid og Interesse, men skaffede mig ogsaa et Levebrød. Jeg manuducerede baade i de forskellige teologiske Fag og i Filosofi til Filosofikum. Senere i Livet har jeg ofte haft den Glæde at træffe tidligere Manucenter, som mindedes vore Timer sammen. Yderligere var jeg saa heldig at faa tildelt *Borchs Kollegium*, hvor jeg fik mig hyggeligt indrettet, og hvor Manuduktionen fik et gunstigt Sted, nær Universitetet.

1898 kom jeg ret uventet ud paa en længere Udenlandsrejse, der tillige blev noget af en Studierejse.

Anledningen var, at der fra Tyskland kom Indbydelse til at afholde *et luthersk Fællesmøde* i *Brunsvig*. Jeg kom med som Berlinske Tidendes Korrespondent.

Paa Vejen besøgte jeg forskellige Byer og, efter Dalhoffs Anvisning, forskellige Anstalter, Krop, »Rauhes Haus« i Hamborg, Bremen, Oldenburg og Bethel ved Bielefeld. Dette sidste Sted virkede næsten overvældende paa mig, men Dalhoff havde ogsaa særligt paalagt mig at besøge det.

Bethel var allerede dengang en hel By, en By, som kun blev beboet af Nødlidende, fortrinsvis Epileptikere, og af de Mænd og Kvinder, som plejede dem. Jeg blev modtaget af Bethels Grundlægger, Tysklands mest kendte Præst i de Tider, »Vater« *Friedrich von Bodelschwingh*, en høj, lidt duknakket Skikkelse — han havde været Kyrasser i sine unge Dage—, der boede i det mindste Hus i hele Bethel.

»Kommen Sie doch, mein liebes Brüderchen, Sie müssen doch eine Tasse Kaffee haben,« det var saa temmelig de første Ord, jeg hørte af hans Mund, da jeg havde hilst fra Dalhoff, og saa tog han mig ved Haanden og trak mig ud til et Kaffebord paa Verandaen.

Det viste sig, at der var stort Møde. C. 500 Præster fra Westphalen var mødt frem, og de blev alle husede og bospiste paa Anstalterne. Mødet varede fra Mandag til Fredag og var nærmest et Præstekursus.

Mens vi sad ved Kaffebordet, vinkede Bodelschwingh ad sin yngste Søn, som var teologisk Student, og bad ham indlogere mig, sørge for mig

Pastor N. Dalhoff.

Pastor Fr. von Bodelschwingh.

og vise mig rundt. Samme Student, som bar Faderens Navn *Friedrich*, blev Faderens Efterfølger som Bethels Leder og en af Tysklands mest fremragende Præster. Det var ham, der skulde have været den første Rigsbiskop, men Hitler vilde ikke gaa med dertil. Siden hint Besøg i Bethel stod jeg i Forbindelse med ham, og jeg har under Verdenskrigene kunnet hjælpe Bethel fra dansk Side.

Jeg hørte under Besøget flere teologiske Foredrag, men mellem dem var der eet af mere fornøjeligt Indhold, særligt beregnet for de epileptiske Børn. Det blev holdt af en Præst *Kessler*, der var Hofpræst og Lærer for nogle af Prinserne. Han gav en Skildring, lidt for svulstig paa Steder, af Kejsersfamiliens Privatliv og fortalte forskellige Smaatræk. En Købmand i Frankfurt sendte efter Krigen 1871, gamle Kejser Wilhelm I en Slaabrok, men fik den tilbage med Ordene: »Hohenzollerne bærer ingen Slaabrok«. Prins Eitel-Fritz kunde ikke forstaa, at *alle* Mennesker var Syndere. Præsten søgte at vise det. »Ja,« sagde Drengen, »maaske Papa, men ikke Mama!« Præsten fremdrog Paulus: »Paulus siger, at alle Mennesker er Syndere.« »Ja, men Paulus har ikke kendt Mama,« lød Svaret.

Fra Bethel gik Rejsen videre med Besøg i Hannover, Hildesheim og Harzenbjærgene til Konferensen i *Brunsvig*.

Denne oprindeligt rent tyske »*Allgemeine evangelisch-lutherische Konferenz*«, som i 1898 aabnede sig for Lutheranere fra andre Lande, og som jeg senere skulde blive nøje knyttet til, havde sit Udspring i de politiske Begivenheder 1866, da Hannover gled over fra engelsk til tysk Herredømme. Gæringerne i Landet satte

ogsaa det religiøse Liv i stærkere Bevægelse, og en Frugt heraf var et stort Møde d. 31. Oktober 1867 for konfessionstro Lutheranere fra hele Tyskland. Man besluttede at danne en Konferens, der skulde samle alle ægte Lutheranere, Præster og Lægfolk, til Drøftelse af teologiske og praktiske Problemer af Betydning for den lutherske Kirke. Tanken vandt god Tilslutning. Ved det sidste Møde i Schwerin 1895, havde *Kongen af Sverige* gennem Biskop *Gezelius von Scheele* af Visby udtrykt Ønsket om, at ogsaa Svenskerne maatte blive Deltagere. Ønsket blev med Glæde opfyldt, og der udgik som før nævnt, Indbydelse til Sverige og ogsaa til Danmark. Medens der foruden Biskop v. Scheele kun var et Par svenske Deltagere, deltog ialt 10 Danske, deriblandt Professor *Henrik Scharling* og hans Broder, Pastor *Peter Scharling*, Professor *Valdemar Schmidt* og Domprovst *A. S. Poulsen*.

Konferensen blev ledet af en Lægmand, *Grev v. Vitzthum* fra Dresden, en sympatisk Skikkelse, en betydelig Taler og en overmaade elskværdig og hjælpsom Mand. Programmet var meget omfattende og lagt godt til Rette. Det var gedigne Prædikener og Foredrag, vi hørte.

KIRKELIGT OG TEOLOGISK ARBEJDE — UNIVERSITETETS GULDMEDAILLE — KRISTELIGE STUDENTERMØDER — BRYLLUP — STUDIEOPHOLD I TYSKLAND

Lige efter min Embedseksamen begyndte jeg efter Opfordring af Pastor *Ferdinand Jensen* en *Søndagsskole* i Trinitatis Sogn i Menighedshuset i St. Kannikestræde. Min Kæreste og flere andre Damer hjalp mig.

Samtidig med Søndagsskolearbejdet fik jeg ogsaa med *Menighedsplejen* i Trinitatis Sogn at gøre, og her gjorde jeg mine første Erfaringer med Hensyn baade til at hjælpe de fattige og til at indsamle Gaver.

For min aandelige Udvikling og Opdragelse i Menighedsarbejdet blev det af stor Betydning, at min Kæreste og jeg kom ind i Trinitatis *Menighedssamfund*. Det var under Pastor Ferd. Jensens Ledelse et af Stadens største Samfund, og det blev ganske fortrinligt ledet. Ikke blot blev der holdt gode Foredrag, men

Pastor Jensen forstod at interessere Medlemmerne for Menighedsarbejdet og sætte de enkelte i Gang.

Det vakte almindelig Sorg i og uden for Menigheden i Trinitatis Sogn, da Pastor Jensen efter en Del Aars Forløb søgte ud til Embedet i Søllerød. Han følte sig træt af det store Slid i det den Gang meget fattige Trinitatis Sogn.

Universitetet havde som *teologisk Prisopgave* for 1897—98 udsat flg.: »I hvilket Omfang og paa hvilken Maade kan det protestantiske Skriftprincip fastholdes over for de Angreb, som særlig i nyeste Tid er rejst mod samme?«

Det var et Æmne, som i høj Grad vakte min Interesse, og jeg besluttede at forsøge at besvare Spørgsmaalet. Studierne foregik i det gamle kongelige Bibliotek, som ældre Akademikere sikkert erindrer. Man gik op til Læsesalen ad den snoede Egetræstrappe, som jeg mange Aar efter gensaa ovre i Kolding paa Koldinghus. Naar man saa var naaet ind i Læsesalen, gjaldt det om at sikre sig en Plads og helst en nogenlunde gunstig Plads ved et af de gammeldags Borde. Og saa var det Bøgerne, man skulde have fat paa. Her havde man en herlig Hjælper i den originale Bibliotekar *A. C. Larsen*, en af den liberale Teologis Forløbere herhjemme. Han var Studenternes fuldtro Ven, levede og aandede for dem og var paa Biblioteket Hjælpsomheden selv. Der maatte jo ikke tales i Læsesalen, men han kunde trække en ung Mand ind i Biblioteket ved Siden af og give ham gode Raad, afbrudt af en tør gjaldende Hoste, som altid med visse Mellemrum lød fra ham, men som aabenbart ikke generede ham. Julius Nielsen og jeg var forøvrigt en Tid Medlemmer af en lille Studenterkreds, som lededes af *A. C. Larsen*, og hvor moderne aktuelle Problemer af alle Arter blev drøftet.

Jeg sled dygtigt med Prisopgaven og fik — syntes jeg selv — et helt pænt og ret stort Opus skrevet. Det var mit første selvstændige teologiske Arbejde, og jeg var følgelig meget spændt paa Bedømmelsen. Der blev gjort flere kritiske Bemærkninger, men Resultatet var, at jeg fik tilkendt Universitetets Guldmedaille.

I Sommeren 1899 skulde der holdes et *nordisk kristeligt Studentermøde* i Norge, i Veblungsnes i Romsdalen. Jeg følte Lyst og Trang til at være med, og da det lykkedes at blive Korrespondent til Berlingske Tidende, kunde jeg d. 5. August for første Gang sætte Foden paa norsk Grund. Pastor Dalhoff havde anbefalet mig

til Diakonissehuset Lovisenberg i Christania, og der traf jeg Præsten *Gregers Wulfsberg*, som modtog mig med største Venlighed. Mødet med ham førte til et Venskab, som varede til hans Død 1944 og stadig blev hjerteligere. Gang paa Gang har jeg besøgt ham og hans elskelige Hustru, og de har da ogsaa et Par Gange været i København. Under Wulfsbergs Ledelse fik jeg den store og betydningsfulde Diakonissestiftelse grundigt at se. Den Gang traf jeg ikke Lovisenbergs højt fortjente Grundlæggerke og Leder, Søster *Cathinka Guldberg*, men da jeg senere gentagne Gange under Besøg i Christania kom op til Lovisenberg, havde jeg den Lykke at gøre hendes Bekendtskab. »Mor Guldberg« var Diakonissesagens Leder i Norge i 50 Aar og førte over 1400 Kvinder ind i Diakonissegerningen. Da hun døde i 1919, blev der sørget over hele Norge. Hun var en lille og stilfærdig Kvinde, men hendes Øjne havde Høvdingleblikket, og hun havde en enestaende Evne som Sjælesørger. Jeg ser hende for mig sidste Gang, jeg besøgte Lovisenberg, kort før hendes Død, en lille Skikkelse, som støttede sig til en simpel Knortekæp ude foran Hovedbygningen.

Fra Christania tog jeg med Toget til Otta, længere gik det ikke. Resten af Vejen op til det fjærne Veblungsnes over for Molde kørte jeg i Kalesjevogn med *Hans Koch*, en lang, men dejlig Tur. Og Studentermødet blev en Oplevelse. Dér hørte jeg for første Gang gode Mænd som Gustav Jensen fra Norge, Jon Helgason fra Island, Robert Wilder fra Amerika og Vilhelm Sørensen fra Danmark.

Endnu et kristeligt Studentermøde deltog jeg i to Aar senere i Sverige paa *Leckø Slot*.

Foredragene og Talerne paa *Leckø* skal jeg ikke komme ind paa, men en enkelt Episode maa jeg omtale. Paa en af Mødedagene saa vi en høj gammel Mand komme langsomt ind paa Slottet. Det var »Glunternes« Fader, selve *Gunnar Wennerberg*. Han opholdt sig hos sin Svoger paa en Herregaard i Nærheden og vilde nu hilse paa de unge Glunter. Karl Fries bragte ham et hjerteligt Velkommen, og Wennerberg svarede med sin lidt rystende Gammelmandsrøst, at han takkede Gud, som havde givet ham Kraft til at komme. Et Par Dage efter blev det imidlertid meddelt, at Wennerberg var bleven syg og laa til Sengs. Det havde været Meningen at bringe ham Mødedeltagernes Hyldest, nu besluttede man at drage ud til Herregaarden, og den 19. August Kl. 9 Aften drog

det store Studentertog af Sted i sluttede Rækker. Da vi kom til Stedet, blev vi ført ind i Haven, ud til hvilken Wennerbergs Sovekammervindue vendte. Sovekammeret laa i Stuetagen, og Vinduerne var lukkede op, saa han kunde ligge inde i Sengen og høre, hvad der foregik. I Tavshed stillede et blandet svensk Kor sig op og sang en Salme, hvorefter vi alle sang »Dejlig er Jorden«. Wennerbergs Svoger traadte frem, takkede paa sin Frændes Vegne og sagde til sidst: »Jeg har en Anelse om, at det bliver sidste Gang, Gunnar Wennerberg faar svensk Studentersang at høre, og jeg tror, at ogsaa han selv har en Anelse derom«. Efter Talen sang Svenskerne atter et Par Sange, og saa hilste Forsamlingen til Afsked derved, at alle tog Huerne af og svingede dem. Denne tavse Svingen af de hvide Huer i Havens Mørke gjorde aabenbart et stærkt Indtryk paa den gamle, thi pludselig saa vi, som stod nærmest ved Vinduerne, en Haand strække sig ud fra Sengen, tage et tændt Lys, som stod ved Siden af den, og vinke med det. Hans sidste Hilsen til Nordens Studenter! Vi maatte mindes hans Sang »Stå stark, du Ijusets riddervakt«. Nogle Dage efter døde han.

Under min Studentertid havde jeg følt det som noget selvfølgeligt, at jeg skulde være Præst, men i de Aar var der en overvældende Mængde teologiske Kandidater, saa det var svært at naa frem til selv et lille Embede. Jeg søgte et Par Embeder uden Held, men saa blev der et Kapellanembede paa Landet i Jylland ledigt, og det mente jeg, jeg kunde faa. Den Gang var der jo ingen Menighedsraad, men man kunde gøre Ministeren sin Opvartning. Det gjorde jeg i dette Tilfælde. Ministeren, en lille venlig Mand, klappede mig paa Skulderen og sagde: »Ja, De er jo kvalificeret til Embedet, men der er en Ansøger, Søn af — og saa nævne han en højtstaaende Embedsmand — og ham kan jeg ikke saa godt forbigaa«. Vedkommende Kandidat var ganske vist bleven Kandidat et Aar før jeg, men havde Haud prim., mens jeg havde Laud, og dertil Universitetets Guldmedaille, saa jeg skulde efter Datidens Regler absolut gaa forud for ham, og jeg gik derfor hjem med oprørt Sind over, at en Mand skulde have Embedet, fordi han var »Fars Søn«. Senere har jeg set Guds Førelse i dette som i saa meget andet i mit Liv.

Imidlertid havde jeg mange Manucenter, og min lille Kæreste og jeg besluttede, at vi vilde gifte os paa Manuduktionen. Mine Forældre blev forfærdede over et saadant Vovestykke, og min

Fader skrev til min Svigerfader og udtrykte sin store Bekymring, men min gamle Svigerfader smilede kun og havde intet at indvende mod vort Bryllup.

Nu kom den spændende og oplivende Tid, som unge vordende Brudepar kender, med Leje af Lejlighed, Indkøb af Møbler, Udstyrets Tilvejebringelse og utallige dybtgaaende Overvejelser over selv de mindste Smaating. Vi fik en lille Stuelejlighed i Larslejstræde 15, nær ved Universitetet, og den blev solidt og smukt møbleret, saa godt, at Møblerne alle har holdt til denne Dag og kan holde en Generation eller to yderligere.

Den 2. November 1899 blev vi viiede af Ferdinand Jensen i Trinitatis Kirke, en Bryllupsrejse paa tre Dage, som kostede 57 Kr. 15 Øre, til Helsingborg og Omegn flottede vi os med, og dermed begyndte et helt nyt Afsnit af vort Liv. Med Manuduktionen i Teologi og Filosofi gik det godt, og min Hustru underviste i Klaverspil de første Aar af vort Ægteskab. Dertil kom, at jeg tjente ekstra ved at skrive i Berlingske Tidende. Vi klarede os derfor økonomisk, om end med stor Sparsommelighed.

Den 4. September 1900 fik vi en lille Datter, som i Daaben fik Navnet Alice Jordt Jørgensen. Seks Aar efter, d. 30. August 1906, fik vi en Søn Kai Eduard Jordt Jørgensen.

Jeg havde i 1901 været saa heldig at faa et Stipendium paa 600 Kroner fra Universitetet. Legatets Efor var den store Sprogforsker *Vilhelm Thomsen*, som jeg derigennem fik Lejlighed til at faa et Par Samtaler med. Han illustrerede den gamle Sandhed, at virkelig Storhed er beskeden. Han var ikke nogen Mand af mange Ord. Stilfærdigt og venligt talte han med mig, men man mærkede bag hans Ord, at han interesserede sig for at høre om mine Studier, og da jeg spurgte, om jeg maatte benytte Stipendiet til en Studierejse, smilede han og sagde, at det var der intet i Vejen for.

Sagen var den, at jeg havde faaet Blod paa Tanden efter at have faaet Guldmedaillen. Jeg vilde gerne studere en Tid i Udlandet. Og nu var Chancen der. Det kneb ganske vist at tage Beslutningen. Jeg skulde forlade en ung Hustru og et lille Barn. Men min Hustru bestyrkede mig i at søge en videregaaende videnskabelig Uddannelse, og saa drog jeg da afsted til Tyskland d. 15. Oktober 1901.

Universitetet i Halle var Maalet. Jeg vilde gerne i første Række studere Luther, og i Halle var den Gang den ældste og berømteste

Lutherforsker *Julius Köstlin* og den yngste, men meget lovende *Carl Stange*. Det ligger uden for denne Bogs Ramme at skildre det Semester, jeg tilbragte i Tyskland. Kun tre Ting skal jeg nævne. Jeg fik et rigt videnskabeligt Udbytte, hørte en Række kendte Teologer, ogsaa ved andre Universiteter, bl. a. Teologiens mest omtalte Repræsentant, *Adolf Harnack* i Berlin. Dernæst gjorde jeg Bekendtskab med en Række Mænd, som jeg gennem mange Aar stod i Forbindelse med, i første Række ovennævnte *Carl Stange*, som viste mig stor Venlighed, og som jeg har meget at takke for. En norsk Ven vandt jeg ogsaa i Halle. Det var den senere Professor ved Menighedsfakultetet i Oslo *Olaf Moe*, som ogsaa havde valgt at studere i Halle. To andre Danske var vore Studiekammerater, de senere Professorer *Glarbo* og *Bergmann*. Vi Skandinaver havde det tit hyggeligt sammen. Ved Julen 1901 havde jeg arrangeret en lille Julefest med Juletræ. Og endelig fik jeg Lejlighed til at besøge enkelte filantropiske Institutioner, bl. a. *Franckes Vajsenhus*. Der var stadig en filantropisk Interesse hos mig, skønt den videnskabelige var den absolut fremherskende.

MIN FILANTROPISKE VIRKSOMHED BEGYNDER

Jeg kom hjem fra Tyskland i Februar 1902 med den faste Beslutning at gaa videre i Videnskabens Tjeneste og med et stille Haab om med Tiden at blive knyttet til Universitetet.

Men min Familie og jeg selv skulde jo leve. Saa tog jeg fat paa Manudktionen igen.

Knap var jeg imidlertid kommen hjem, før der paa afgørende Maade blev grebet ind i min Skæbne. Pastor *Dalhoff*, som havde faaet Interesse for mig, kom til mig og spurgte, om jeg ikke vilde være Sekretær i *Stefansforeningen*. Det skulde ikke give mig meget Arbejde.

Jeg var ikke helt paa det rene med, hvad *Stefansforeningen* var for noget. Jeg kendte den kun af Navn. Men saa fik jeg nærmere Besked. Den var stiftet 1876 i Aarhus paa Initiativ af den elskelige Præst, Lic. *Th. Hansen* med det Formaal at fremme kristelige Barmhertighedsgerninger, og en Række af Kirkens gode Mænd havde støttet den, Mænd som den senere Biskop *Joh. Clausen*, *Vahl*, *H. Stein* m. fl. *Dalhoff* var naturligvis ogsaa iblandt dem. Forenin-

gen havde i Aarenes Løb udfoldet en meget omfattende Virksomhed for Fremme af Menighedspleje, Sygepleje, Ædruelighed, Sømandshjem, Søndagsskoler o. s. v., idet den arbejdede efter det Princip kun at sætte Arbejdet i Gang og derefter, naar Institutionen var nogenlunde konsolideret, at trække sig tilbage og tage fat paa en ny Opgave. Særlig Betydning fik den ved at sætte *Diakon- og Epileptikerhjemmet* i *Nyborg* i Gang 1893. Diakonhjemmet ophævedes dog senere, og Staten overtog Epileptikerhjemmet.

Som Sekretær i denne Forening kom jeg i Forbindelse med en Række gode Mænd. Formand var Højskoleforstander, Dr. phil. *Jens Nørregaard*, en herlig Fører, som djærvt og indtrængende forstod at tale Foreningens Sag, og som ledede vore Møder livligt, ekspedit og i bedste Forstand overlegent. Han var Grundtvigianer af den gode gamle Type med baade kirkelig Frihed og kirkeligt Fællesskab paa sin Fane. Han var bl. a. en kraftig Støtte for Kirkesagen i København. Noget aristokratisk, noget selvbevidst var der i hans Væsen, men ikke paa nogen saarende Maade, og han forstod at gøre Indtryk paa Ungdommen.

En lige saa betydelig Personlighed, men af et helt andet Væsen var Præsten »Lic. Hansen«, som han altid kaldtes, den førnævnte *Th. Hansen*. Han havde fulgt Kong Georg til Grækenland og var en Tid hans Hofpræst, havde rejst meget og læst meget og var levende optaget af Stefansforeningen. Den var hans Hjertebarn, og han var utvivlsomt ogsaa dens Hjerte, altid rede til at hjælpe og vejlede paa en egen beskeden og elskelig Maade. Han var ikke nogen stor Taler, og mens Nørregaard udtrykte sig kort og knapt og afgørende, var Lic. Hansens Tale stilfærdig og bevægede sig i Omsvøb og største Hensynsfuldhed. Hans Gæstfrihed og Hjælp-somhed kendte saa at sige ingen Grænser.

Som Sekretær i Stefansforeningen kom jeg paa Rejse rundt om i Landet i den Tid, Manudktionen og senere anden Virksomhed levnede mig. Det var min Opgave at tale den kristne Filantropis Sag, hvorfor jeg ogsaa maatte gøre Studier og søge Vejledning. Navnlig Sygeplejesagen slog jeg til Lyd for. Rejserne bragte mig i Forbindelse med mange Præster og Menigheder og gav mig selv rigt Udbytte. Et og andet fik jeg da ogsaa sat i Gang. Og jeg fik ved Samtaler med Præster og Lægfolk Indblik i sociale

Forhold i større Byer, i mindre Byer og ude paa Landet, hvad der kom mig til Nytte.

Stefansforeningen havde oprindelig virket uden for København, men kort før min Ansættelse havde den nedsat et Udvalg, som skulde gøre en Indsats i Hovedstaden. Pastor *Dalhoff*, som blev Lederen, og som havde faaet mig ansat som Sekretær, indbød de københavnske Menighedsplejer til et Møde i Trinitatis Menigheds- hus d. 22. April 1902 med 4 Punkter paa Programmet. Det blev imidlertid kun det første Punkt, som kom til Forhandling. Det lød: »Hvad kan der gøres for at bevirke en nøjere Sammenslutning mellem de københavnske Menighedsplejer?«, og det blev indledet af *Dalhoff*, som dermed rejste et Problem af vidtgaaende Betydning.

For at forstaa det vil et Par Oplysninger være nødvendige.

Hovedstaden havde dengang op mod 50 Menighedsplejer, nemlig hvert Sogn eller Sognedistrikt sin. Der var imidlertid ikke nogen egentlig Forbindelse mellem de enkelte Menighedsplejer. Hver passede sit og havde lidet eller intet Kendskab til de andre, skønt det vilde være nyttigt at kunne samarbejde og udveksle Erfaringer. Efterhaanden som flere Sogne og dermed flere Menighedsplejer dannedes, blev der ogsaa større Forskelle mellem dem i social Henseende. Et Sogn kunde have en Del velstaaende Indvaanere, et andet næsten udelukkende bestaa af Fattigkaserner. De fattige Sogne havde derfor mange nødlidende og faa Indtægter. Splittetheden medførte ogsaa, at Menighedsplejegerningen var alt for lidt kendt. Selv inden for Kirkegængernes Kredse havde man ikke altid opdaget dens Betydning. Det var karakteristisk, at da *Salmonsens* store Leksikon i sin første Udgave ca. 1900 kom til Bogstaven *M*, havde Redaktionen ikke ansat nogen Artikel om Menighedspleje. Den kom nu med. Men saa relativt ukendt var Menighedsplejen dengang.

Mødet d. 22. April havde kun samlet godt 50 Personer. *Dalhoff* gjorde Rede for Ønskeligheden af at iværksætte et Samarbejde og foreslog dels Fællesmøder, dels Nedsættelse af et Udvalg, som kunde overveje og foreslaa Former for Samarbejde.

Forslaget blev støttet af Mænd som den gamle Isenkræmmer *Werner*, Grosserer *Johan V. Adolph*, Pastor *Julius Friis-Hansen*, Pastor *P. M. Larsen* og Manufakturhandler *Krærup*. Men der blev

Grosserer Johan V. Adolph.

Kammerherre S. Barner.

rejst Betæneligheder fra flere Sider, navnlig over for Tanken om en fælles Organisation. Man enedes dog om at nedsætte et Udvalg, der kom til at bestaa af Dalhoff, Werner, Adolph, Friis-Hansen og Anna Sørensen (Marthahjemmet). Som Sekretær refererede jeg Mødet og senere Udvalgets Møder, der forløb yderst harmonisk og resulterede i at foreslaa Dannelsen af et Centraludvalg, som ikke maatte blande sig i de lokale Menighedsplejers Arbejde, men ved en Sekretær og et Centralkontor skulde virke for Samarbejde indadtil og Agitation udadtil, indsamle Gaver til Fordeling mellem de lokale Menighedsplejer paa saadan Maade, at de fattigste Menighedsplejer fik mest, og forhandle »Menighedskort«, en Opfindelse af Grosserer Adolph, nemlig Kort til Priser fra $\frac{1}{2}$ til 5 Kroner, som Givere kunde købe og give til fattige; Modtageren skulde saa henvende sig til sin egen Menighedspleje, der hjalp ham, hvis han virkelig var trængende, mindst med Kortets Beløb, og senere fik Kortet indløst paa Centralkontoret.

Da der paa det første Møde var ytret Betæneligheder med Hensyn til Udgifterne ved at ansætte en Sekretær og leje et Kontor, tilbød Werner og Adolph at skænke hver 1000 Kroner til Bestrielse af det første Aars Udgifter.

D. 29. Maj samledes paa ny Repræsentanter for Menighedsplejerne i Trinitatis Menighedshus. Denne Gang var Salen fyldt. Det blev et bevæget Møde. I Forvejen havde Repræsentanterne

faaet Udvalgets Forslag tilsendt, og de undlod ikke at udtale sig. »Kære Dalhoff«, sagde en af Præsterne, »De har haft mange gode Ideer, men denne er ganske forfejlet«. Og saa brød Oppositionen løs: Ansvar et tages fra det enkelte Sogn, de lokale Menighedsplejer faar en Overbestyrelse og en ekstra Udgift, nemlig til Sekretærlønning og Kontorleje, vil Velgørere støtte et Centralkontor, og hvor er en velskikket Mand til Sekretær?

Men der var ogsaa adskillige Menighedsplejer, navnlig ved Kirkefondskirkerne, som sluttede sig til Tanken, og Resultatet blev, at 19 Menighedsplejer tiltraadte Forslaget og valgte et Centraludvalg, bestaaende af Kammerherre *S. Barner* (Formand), *Dalhoff* (Næstformand), *Adolph* (Kasserer), *Friis-Hansen*, Fru *A. Jessen*, Diakonisse *Bolette Hansen* samt *Werner*, men *Werner* døde inden Tiltrædelsen, og Pastor *P. M. Larsen* traadte i hans Sted. Det var *Dalhoff* en Skuffelse, vistnok endda en stor Skuffelse, at han ikke blev Formand, men med sit ydmyge Sind lod han sig ikke mærke med noget og gjorde et stort og trofast Arbejde inden for den nye Institution.

Stiftelsen af denne blev vel nok Stefansforeningens betydningsfuldeste Bedrift. Dog maa en anden nævnes ved dens Side, Arbejdet for *Diakonsagen*. Som før nævnt havde Foreningen haft et Diakonhjem i Nyborg i en Aarrække. I 1912 aabnede den en *Diakonskole* i København, Nyhavn 53, under Ledelse af Pastor *Ole Larsen*, en fortræffelig Vejleder for de Unge og en betydelig Teolog, kun altfor beskeden, ellers vilde han have kunnet gøre en virksomhedsfuld Indsats i Kampen mod den liberale Teologi. Stefansforeningen havde 1911 faaet en ny Formand, Professor ved Landbohøjskolen *C. V. Prytz*, efter at gamle *Nørregaard* havde trukket sig tilbage. *Prytz* var en livfuld og interesseret Mand, som forenede en varm Kristentro med stor praktisk Sans. Jeg var valgt ind i Bestyrelsen og fik meget med *Prytz* at gøre, og det blev et harmonisk og lykkeligt Samarbejde. Vi havde Møder rundt om i Landet, og *Diakonsagen* havde god Fremgang.

Men om Stefansforeningen kan med Sandhed siges, at den arbejdede paa at gøre sig selv overflødig. De mange Foretagender, den have givet Stødet til, Menighedspleje, Sygepleje, Sømandshjem, Søndagsskole, Børneinstitutioner blev efterhaanden levedygtige og selvstændige og kunde selv føre Arbejdet videre. Til sidst viste det sig ogsaa ønskeligt at faa *Diakonskolen* bragt ind

under *Kirkelig Forening for Indre Mission i Danmark*, hvor der var bleven Interesse og Forstaaelse for denne Gerning. Den blev overgivet til Foreningen og flyttet over til Aarhus. Flere af Stefansforeningens Bestyrelsesmedlemmer, Dalhoff, Ole Larsen og jeg valgtes ind i Skolens Bestyrelse, og Pastor *C. Asschenfeldt-Hansen* overtog Formandsskabet og tillige Ledelsen af Skolen. Bestyrelsen købte en stor og god Ejendom paa Dalgas Avenue, og Pastor *Fibiger* anbefalede Sagen hjerteligt i *Indre Missions Tidende*, hvortil *Indre Missions* Formand, Pastor *Carl Moe* sluttede sig ved at bede «alle Guds Børn om at tage godt imod denne store Sag, der nu er i saa gode Hænder, som vi kan ønske det.» *Læge Hoff* fik den daglige Ledelse af Skolen.

Det har vist sig, at Diakonsagen i Danmark derved er blevet i høj Grad fremmet, og baade den og den ældre Diakonskole i Kolonien Filadelfia har vundet god Tilslutning. Den blev senere ændret til en *Diakonhøjskole*.

Efter at Diakonskolen var overtaget af *Indre Mission*, blev vi i Stefansforeningens Bestyrelse enige om at ophæve Foreningen. Nu havde den sat Diakonskolen i Gang og lagt den i gode Hænder, nu kunde den lægge sig til Hvile. Det var i 1920.

I STORMGADE 35

De Samvirkende Menighedsplejer var stiftet. Bestyrelsen, som ikke maatte hedde Bestyrelse for ikke at vække Mistanke om Etablering af en Overbestyrelse, lejede et lille Værelse og en ret stor Entré hos en Cigarhandler i Stormgade 35. I det lille Værelse, som vendte ud til Gaden, stilledes et Pengeskab og et Skrivebord op mod den ene Væg. I en Stol foran Skrivebordet fik Grosserer *Johan V. Adolph* Plads. Sad han i den, kunde man kun med Besvær knibe sig ind mellem ham og den anden Væg. Det var hans Privatkontor og tillige Kirkefondets og *De Samvirkende Menighedsplejers* Kassererkontor. Entréen vendte ud mod Gaarden. Der var eet Vindue med Udsigt til visse Tremmedøre. To Skabe og to Spilleborde samt et Par Stole udgjorde Møblementet. Ved det ene Spillebord sad Kirkefondets Kontorist. Ved det andet skulde Menighedsplejernes Sekretær sidde. Menighedsplejernes Andel i Huslejen var 100 Kr. aarlig, og Sekretærens Løn blev ansat til 150 Kr. maanedlig.

Man skulde jo saa have en Sekretær. Pastor Dalhoff spurgte mig, om jeg vilde overtage Posten. Jeg vaklede lidt, men tænkte saa: »Det er jo en fast Indtægt, Manuduktionen kan svigte (hvad den nu forøvrigt ikke gjorde), og et Par Aar kan du jo altid ofre paa Sagen«. Det blev nu til godt 41 Aar. Jeg svarede altsaa Ja, og Dalhoff foreslog mig. Fra anden Side blev en anden foreslaet, men jeg blev den udvalgte. Da jeg den 1. Oktober 1902 tiltraadte Stillingen og mødte op i Stormgade 35, blev jeg venligt modtaget af Grosserer Adolph, som viste mig Spillebordet, hvor jeg skulde sidde, og hvor der laa sirligt arrangeret Klatpapir, Blækhus og Pen, og sagde, at nu maatte jeg saa selv se at finde paa, hvad jeg skulde bestille. Bestyrelsen havde kun den Plan at sende et trykt Opraab ud til et Antal mere velstaaende Borgere. Og aet begyndte vi med.

Min nye Gerning bragte mig i Forbindelse med mange og nye Mennesker. I første Række med de to ledende Mænd inden for D. S. Mpl. (De Samvirkende Menighedsplejer), Kammerherre S. *Barner* og Grosserer *Johan V. Adolph*, to af de frommeste og ædleste Mænd, jeg har kendt.

Kammerherre *Barner* var Adelsmand, ikke blot af Fødsel, men ogsaa af Optræden. Han var ikke af dem, som andre blev »Dus« med, og han holdt over Formerne, samtidig med at han var en beskeden og ydmyg Kristen. Han var en Mand, som alle kunde se op til, og som jeg for mit Vedkommende kom til at føle en inderlig Ærbødighed for. Han var ikke nogen stor Begavelse, heller ikke nogen betydelig Taler, men der var i al hans Tale og alt hans Væsen noget sjældent retlinet og tilforladeligt. Han var uddannet Landmand, en Tid Præsident for Agrarforeningen og drev i en Aarrække Herregaarden Eskildstrup. Hans Hustru døde tidlig, og han var barnløs. Særlig under Indflydelse fra indremissionsk Side oplevede han en alvorlig Omvendelse, trak sig efterhaanden tilbage fra agrarisk Virksomhed og deltog som en alvorlig og helstøbt Kristen i Missionsrejser sammen med Friis-Hansen, Fibiger og andre rundt omkring i Landet. Han slog sig ned i København og ofrede sig mer og mer for kirkeligt Arbejde. Nogle faa Aar var han Folketingsmand (frikonservativ).

Da han traadte ind i D. S. Mpl., var han 63 Aar gammel, og hans Helbred var langt fra robust. Hans Kendskab til Menighedsplejen var ikke stort, heller ikke hans Kendskab til køben-

havnske Forhold, men han var klar over, at Menighedsplejen skulde grundlægges paa Ordets Klippegrund og bæres af Herrens Aand, og han var en Bønnens Forkæmper for Arbejdet. De praktiske Opgaver satte han sig mere og mere ind i, og han blev en virkelig Fører, hvis Autoritet steg fra Aar til Aar. Han døde 1921.

Adolph var oprindeligt en meget velstaaende Mand. Han var Grosserer og ejede den store Ejendom »Salem« i Gentofte med tilhørende smukke Park. Han oplevede ogsaa en afgørende Omvendelse, og den ændrede hele hans Levevis. Han trak sig ud af Forretningen og indrettede »Salem« til et Rekonvalescenthjem, hvor han *gratis* optog mindre bemidlede, ja han lærte Massage for eventuelt at kunne bistaa dem. Og selv var han ganske nøjsom og beskeden. Han var altsaa Kasserer baade for Kirkefonden og D. S. Mpl., selvfølgelig ogsaa gratis, mødte om Morgenen paa Kontoret og blev der til Kl. 4 eller 5. Men eet Træk endnu! Han fulgte bogstaveligt Herrens Ord: »Giv den, der beder!« Alle, der henvendte sig til ham, fik Hjælp, ganske vist ikke just altid det Beløb, de bad om, men en Gave fik de. Jeg saa ham næsten hver Dag sidde paa Kontoret og udfylde Postanvisninger til Klienterne. »Jeg glæder mig«, sagde han til mig, »til den Dag, da jeg ikke ejer mere end lige, hvad jeg behøver, saa jeg kan svare Ansøgerne, at nu kan jeg ikke længere«. *Adolph* overdrog Belægningen af Pladserne paa »Salem« til De Samvirkende Menighedsplejer, indtil han af økonomiske Grunde maatte ophøre med Virksomheden. Jeg talte engang med en gammel Journalist ved »Socialdemokraten« fra den Tid, da »Socialdemokraten« skarpt angreb Kirken. Han fortalte, at han var bleven sendt ud for at se paa dette Rekonvalescenthjem »Salem«, »og« — sagde han — »jeg gik hjem og skrev en Artikel i »Socialen« med Overskriften »Jesus i Gentofte«, for jeg havde aldrig set noget lignende, og ved De hvad« — fortsatte han — »De kan tænke Dem, at naar den rige Mand kom hjem om Eftermiddagen og skulde spise til Middag, saa spiste han af den samme Mad opvarmet, som de andre havde faaet serveret Kl. 12«.

Som Kasserer for de to Institutioner i Stormgade 35, og overhovedet saa længe han levede, var han naturligvis Kontorets Chef, en stilfærdig, hensynsfuld, pligtopfyldende og sparsommelig Chef. Han vaagede nøje over, at intet gik til Spilde, og at intet unødvendigt blev anskaffet, og han var en fortrinlig Vejleder i Regn-

skabsførelse, Kapitalanbringelse og Forretningsgang i det hele, alt det, som en Teolog jo ikke lærer under sit Studium, men som han faar Brug for i en Sekretærstilling.

Adolph giftede sig sent, men Ægteskabet ændrede intet i hans filantropiske Levevis. Han testamenterede »Salem« til Diakonissestiftelsen, dog med den Klausul, at hans Enke og Datter kunde blive boende i Huset.

Naturligvis var der mange andre Mennesker, jeg kom i Berøring med, Mennesker fra tre forskellige Sider: De fattige, Giverne og Arbejderne i Menighedsplejen. Det var nemlig ikke udelukkende Kontorarbejde, Stillingen medførte. Jeg var, navnlig i den første Tid, meget ude i Sognene, dels for at lære Forholdene og Personerne at kende, dels for at gøre den nye Institution D. S. Mpl. kendt. Jeg kan jo ikke sige, at mine Besøg gjorde Furore! Og havde Mænd som Dalhoff, Barner og Adolph ikke staaet som Udsenderne, vilde en ung Mand som jeg næppe være bleven accepteret. En ældre Præst, som jeg besøgte for at faa ham interesseret i D. S. Mpl., svarede afvisende: »Menighedssplejen — det er mig!« Og fik jeg Lov til at fortælle i Menighedssamfundene, mærkede jeg flere Steder en vis Forbeholdenhed, for ikke at sige Kritik, men jeg skylder Sandheden at sige, at netop nogle af dem, der stod forbeholdne, senere blev mine bedste Medarbejdere.

Da det første Regnskabsaar i Stormgade 35 var omme, balancerede vort Regnskab med 9592 Kr. 62 Øre. Vi havde kunnet uddele lidt over 1000 Kr. til de lokale Mpl. i Forbundet i Stedet for at kræve dem for Bidrag til Kontor og Lønning og andre Udgifter, og vi havde yderligere gennem Menighedskortene hjulpet med omtrent 3000 Kr. Den gavmilde og forudseende Adolph havde anonymt skænket 500 Kr. — foruden hvad han havde lovet at yde — til et Grundfond for at konsolidere Driften. Det næste Aar balancerede Regnskabet med 20474 Kr., det derpaa flg. med 27705 Kr., og nu steg Tallene fra Aar til Aar. Da jeg 1944 forlod D. S. Mpl., var Indtægten sidste Aar 1.384.276 Kr. og Formuen 2.785.083 Kroner.

Aldrig nogen Sinde har de lokale Mpl. maattet yde Tilskud til D. S. Mpl., og aldrig har der været noget Aar, hvor de ikke fik Tilskud fra D. S. Mpl.

I BADSTUESTRÆDE 17

Entréen med Spillebordet i Stormgade blev for lille. Arbejdet udvidedes, og en helt ny Faktor traadte til, nemlig *frivillige Hjælpere*. Dem var der ikke Plads til.

I D. S. Mpl. har vi altid haft den Glæde, at Mænd og Kvinder har meldt sig som frivillige, ulønnede Hjælpere. Det gælder først og fremmest ude i de lokale Menighedsplejer, hvor Arbejdet vilde være uigennemførligt uden dem, men det gælder ogsaa for Hovedkontorets Vedkommende. Og jeg mindes med Tak en lang Række Hjælpere, saaledes Ingeniør *O. Storch* i over 25 Aar.

Ogsaa lønnede Hjælpere maatte vi efterhaanden antage.

Af disse Hjælpere maa *Ada Kunning* nævnes i første Række. Hun var født d. 21. Marts 1887 som Datter af Adjunkt Kunning ved Metropolitan-skolen. Faderen blev senere Overlærer ved den lærde Skole i Frederiksborg, og derfra blev hun Student. Hun begyndte at studere Teologi, men maatte opgive Studiet paa Grund af svagt Helbred. Det havde været hendes Ønske at drage ud som Missionær, men ogsaa den Plan maatte hun af samme Grund opgive. Min Ven Julius Nielsen, der havde været hendes Lærer, anbefalede hende til mig, og d. 11. Juni 1909 traadte hun i D. S. Mpl.'s Tjeneste, først som frivillig Hjælper, derefter som Hjælpesekretær og senere som Sekretær, i de sidste Aar tillige som Kasserer. Sjældent har jeg set et Menneske passe bedre ind i en Virksomhed end *Ada Kunning*, og sjældent eller aldrig har jeg set nogen, der var saa lykkelig i sin Livsgerning, som hende. Hun havde meget betydelige administrative Evner, og naar D. S. Mpl. organisatorisk og økonomisk blev saa vel grundfæstet, bærer hun i høj Grad Æren derfor. Men hun gik ogsaa helt og fuldt op i Gerningen. Og hun unddrog sig altid Ros og Tak. Det var lige alt det, at hun ved D. S. Mpl.'s Jubilæum 1942 vilde modtage Fortjenstmedaillen i Sølv. Men da var hun dødsmerket. I sine sidste tre Aar led hun af Kræft, blev opereret, led store Smerter, laa tilsidst ubevægelig i fem Maaneder, men var til det sidste, trods Smerterne, optaget af Menighedsplejen. Aldrig hørte man hende klage, og hun gik frimodigt Døden i Møde. Den 3. Marts 1943 døde hun. Ved Begravelsen bar Præster hendes Kiste.

Men tilbage til Stormgade! Kontoret var for lille, og vi flyttede i 1905 til *Badstuestræde 17, 1. Sal*. Her fik vi rigelig Plads, fire rummelige Værelser, Køkken og Pigeværelse. Det ene Værelse var et stort Kontorlokale med Plads ogsaa til Kirkefondet, hvis Personale ligeledes var blevet forøget.

I 1905 døde Pastor *Friis-Hansen*. Hans Plads blev besat med Højesteretssagfører *J. V. Møldrup*, og Udvalget fik derved til-

ført et fremragende juridisk Medlem, som i høj Grad styrkede Bestyrelsens Arbejde. Da vor gamle Formand Kammerherre *Barnes* laa for Døden i 1921, bad han Møldrup overtage Formandspladsen, og 14 Dage efter Barnes Død valgte Bestyrelsen Møldrup til hans Efterfølger. Det var et lykkeligt Valg. Møldrup med sit livlige Temperament var vidt forskellig fra den stille, alvorlige gamle Kammerherre, men hans store administrative Begavelse og anerkendte juridiske Indsigt kom D. S. Mpl. til Gode paa et Tidspunkt, da Arbejdet var blevet stærkt udvidet.

Jeg nævner i denne Sammenhæng andre Mænd og Kvinder, som i Aarenes Løb indtraadte i Bestyrelsen, efterhaanden som de ældre Medlemmer døde eller trak sig tilbage.

I en Aarrække var den tidligere Fattigborgmester, Konferensraad *H. A. Jacobi* Medlem. Han var en fin gammel Embedsmand, som bragte Menighedsplejen i nærmere Forbindelse med Kommunen. Han havde i sin Tid formaaet Diakonissestiftelsen til at stille nogle Søstre som Sygeplejersker i Kommunelægernes Tjeneste. Diakonissestiftelsen maatte imidlertid senere opgive dette Samarbejde. Flere lokale Menighedsplejer traadte da til og stillede deres Sygeplejersker til Raadighed for Kommunelægerne mod et aarligt Vederlag. Samarbejdet blev imidlertid organiseret og udvidet til at omfatte alle Fattigdistrikter paa et enkelt nær, idet D. S. Mpl. overtog Ordningen og blev Menighedsplejernes Repræsentant over for Kommunen. Denne saakaldte »Magistratspleje« fik stor Betydning, baade for Kirken, som derved fik Lejlighed til at øve en omfattende Barmhjertighedsgerning, og for de fattige syge. I mange Aar var Forholdet det, at saa at sige al den gratis Pleje af fattige syge i deres Hjem blev øvet af Menighedens Sygeplejersker. Men det gav Fælleskontoret en Del Arbejde.

I en lang Aarrække sad Sognepræst *A. Fibiger* i Fællesudvalget, og naar jeg her skriver hans Navn, dukker et Myr af Minder frem. Jeg fik meget med ham at gøre, baade i Menighedsplejen og senere i Dansk Kirke i Udlandet. Og han er en af de Mænd, jeg savner mest. Han havde en Gave, som er sjælden, nemlig den at opmuntre og oplive sine Medarbejdere. Han er bleven meget forskelligt bedømt. Nogle ansaa ham for en dømmende, mørk Missionsprædikant. Andre hæftede sig ved Udtalelser og Handlinger, der ganske vist kunde synes taktløse eller overlegne,

Ada Kunning.

men som i Virkeligheden var alt andet, og som skyldtes hans livlige, impulsive Natur. De, som virkelig kendte ham, skattede ham højt som Prædikant, som en ydmyg Kristen, som en trofast Ven og som en fornøjelig Kammerat.

I en Aarrække sad Pastor *P. M. Larsen* i Bestyrelsen. Hans friske grundtvigske Syn og praktiske Sans var os til stor Hjælp. 1911 døde *Johan V. Adolph*. Kasserer blev den stilfærdige og dygtige Veksellerer *C. Nannestad*, der varetog Kassen til sin Død i 1927. Et an-

det dygtigt Medlem af Bestyrelsen var Bispinde *A. Schousboe*, der var os til stor Hjælp, da vi begyndte at indrette Hjem. Senere traadte Frøken *E. Hedemann* i hendes Spor. Nannestads Efterfølger blev Grosserer *Ansgar Fog*. Han var en fortræffelig Repræsentant for den moderne, socialt kyndige og praktiske L. Y. M. Bevægelse, og han gik med Liv og Sjæl op i Arbejdet for D. S. Mpl. Han bragte os bl. a. i Forbindelse med vor dygtige Arkitekt *Vilhelm Jørgensen*, der har opført eller deltaget i Opførelsen af alle D. S. Mpl.s Bygninger, og som har haft en sjælden Evne til at holde Byggesummerne inden for de een Gang fastlagte Overslag. Fog døde uventet tidlig i 1930. 1927 traadte Redaktør *Ernst Kjærsgaard* ind i Bestyrelsen. Og endelig maa jeg nævne Dampmøller *N. Troensegaard*, de teologiske Studenters store Velgører.

Det var mange og indbyrdes højt forskellige Personligheder, jeg saaledes som Sekretær kom til at arbejde under, men alle var de elskelige Mennesker, som paa enhver Maade lettede mig Arbejdet, og som indbyrdes — trods deres store Forskelligheder — arbejdede sammen paa enestaaende harmonisk Maade. Der var aldrig nogen Afstemning inden for Bestyrelsen. Man talte sig tilrette, naar et Problem forelaa.

MELLEM FILANTROPER I MILANO

Min Hustru og jeg havde i 1903 foretaget en større Rejse gennem Europa og var endt i Norditalien.

1906 kom jeg atter derned. Anledningen var, at der skulde holdes en international filantropisk Kongres i *Milano*. Kongressen samlede fremragende Repræsentanter fra saa at sige alle civiliserede Lande og baade fra offentlig Forsorg og fra private filantropiske Foreninger og Institutioner. Den lededes af en international Komité, hvis Præsident var den tidligere franske Præsident *Casimir Périer*. Danmarks Repræsentant i Komitéen var daværende Departementschef i Indenrigsministeriet *A. Krieger*. Han havde faaet Interesse for D. S. Mpl og for mig, og paa hans Opfordring skrev jeg paa Fransk en Rapport til Kongressen om Uddannelsen i Danmark af dem, der arbejdede i Fattigvæsenets og i de private Institutioners Tjeneste, da dette Tema skulde belyses paa Kongressen fra de forskellige Landes Side. Yderligere skaffede Krieger mig et Stipendium fra Indenrigsministeriets Side til Deltagelse i Kongressen.

Kongressen skulde aabnes d. 22. Maj, men jeg rejste en halv Snes Dage før fra København for at se mig om i Europa, gjorde Ophold i Dresden og sachsisk Schweiz og drog saa til Prag, hvortil jeg kom netop paa Nepomuks Festdag, den største nationale Festdag, saa jeg nær aldrig havde faaet Kvarter.

Kongressen, der holdtes i Forbindelse med en Verdensudstilling, havde samlet mange Deltagere fra mange Lande. Jeg kom i Forbindelse med det svenske Medlem af Komitéen, Fattigvårdsinspektør *Albin Lindblom*. Han tog sig meget venligt af mig, og Bekendtskabet med ham blev Indledningen dels til et Venskab mellem os, dels til en nøjere Forbindelse mellem svenske og danske Filantroper.

Kongressen sluttede i Milano med Vedtagelsen af en interessant Bestemmelse. Paa den danske Regerings Vegne indbød Departementschef *Krieger* Kongressen til at holde sit næste Møde efter fire Aars Forløb i *København*, og Indbydelsen blev modtaget.

Men med Dagene i Milano var Samværet ikke forbi. Deltagerne var indbudt til Besøg i flere andre italienske Byer, og vi

var adskillige, som deltog i denne filantropiske Rundrejse, som jo ogsaa turistmæssigt havde Interesse.

Under Opholdet i Rom, hvor jeg fik set adskillige af Stadens vidunderlige Seværdigheder, var jeg ligesom flere af Kongressisterne til Audiens hos Paven, den gamle *Pius X.* Han gjorde Indtryk af at være en træt, men venlig og jævn gammel Mand med meget store Hænder. Det var et Glimt fra en helt anden og virkelighedsfjærn Verden at se det omstændelige Ceremoniel, og de mange gammeldags Uniformer og Arrangementer virkede teatermæssigt. Efter at være ført gennem flere Sale, kom vi ind i en Audienssal, hvor vi blev stillet op i en Halvkreds. Paven kom ind, hvidklædt og ledsaget af gejstlige og militære Honoratiores, og øjeblikkelig faldt alle paa Knæ. Der var ingen, der havde sagt mig, at man skulde knæle. Havde jeg vidst det, vilde jeg ikke have deltaget. Knæle for et Menneske kunde jeg ikke bekvemme mig til, jeg gjorde mit dybeste Buk, men det var ubehageligt at være den eneste, som blev staaende.

I Rom aflagde jeg officiel Visit hos den danske Chargé d'affaires Grev *Carl Moltke*, som modtog mig med stor Elskværdighed. Det var mit første Møde med ham. Adskillige Aar senere skulde jeg komme i nær Forbindelse med ham.

Under mit Ophold i Neapel gjorde jeg en Udflugt til den lille By *Boscotrecase* ved Vesuvs Fod for at se Lavastrømmene fra et Udbrud kort i Forvejen. Det var unægtelig værdt at se, men uhyggeligt. Da jeg naaede hen til Byens Hovedgade, saa jeg for Enden af den en mørk Masse, der lignede et uhyre Læs Koks, som var væltet ud og spærrede Gaden til op paa 1. Sal af Husene. Det var Lavaen, som her var standset. Vesuv havde haft et voldsomt Udbrud, dels med Aske, dels med den glødende Lava. Asken var næsten det værste, sagde Indbyggerne, fordi den trykkede Tagene ned, og fordi man ikke kunde flygte fra den. Lavastrømmene rullede langsommere af Sted, men ødelagde ganske vist ogsaa grundigere. *Boscotrecase* hørte til Lavaens Ofre. Den var kommen rullende i flere Strømme, havde styrtet sig over Vinhaverne og væltet og begravet Husene — eller trængt ind i dem. Det sidste var mærkeligt at iagttage. Med en Fører gik jeg op paa Lavaen, der forøvrig endnu var varm, og fra hvis glødende Lag dybere nede der hist og her steg smaa Røgskyer op. Lavaen laa altsaa flere Alen over det normale Jordsmon. Et Sted gik vi i Højde med et halvvejs begravet Hus's tredje Etage. Et andet Sted havde Lavaen fyldt en Barberstue og et Par Butikker, mens Husets øvre Etager endnu stod. Andre Steder var Husene knust, eller der stod kun en Mur. Den fromme og naive Befolkning havde tænkt sig, at Lavaen vilde skaane Kirken *Sct. Anna*, men Lavaen havde sprængt Kirkedøren og var trængt ind lige til Alteret, mens den udenfor laa højt op ad Murene; Resten af Dørhullet var nu tilmuret, da det var farligt at gaa ind i den faldefærdige Kirke.

I *Berlin* gjorde jeg ogsaa Ophold og opsøgte den fremragende tyske Filantrop Dr. *Münsterberg*, som jeg havde truffet i *Milano*, og som havde sat mig Stævne i *Berlin*, hvor han bl. a. havde oprettet et Oplysningsbureau for Velgørenhed og Fattigvæsen, ogsaa beregnet for Udlandet. Han gav mig en Mængde Oplysninger, navnlig om Uddannelsen af Hjælpere i Filantropien. Jeg fik ogsaa et godt Indblik i Kirkens Filantropi ved Besøg i »*Centralausschuss für Innere Mission*«. Der var samlet en Bestyrelse, som talte de mest fremtrædende Gejstlige og Filantroper inden for Tysklands evangeliske Kirker, og de ledede i mange Aar paa forbilledlig Maade Diakonien og Indre Missionsarbejdet i det store Rige. Deres Embedsmænd sad inde med en forbavsende Sagkundskab, der ogsaa kom os i Udlandet til Nytte. Men desværre gik det galt til sidst efter den første Verdenskrig. *Centralausschuss* vilde gennemføre et omfattende Byggeforetagende for Smaafolk gennem en Byggesparekasse. Der var en uhyre Bolignød, og Tanken var derfor i og for sig god. Men man savnede Overblik og Midler, en Bedrager forværede det hele, og Afslutningen blev en Retssag og en Gæld paa flere Millioner, som vel tildels blev betalt ved store Ofre fra Diakonissehuses og andre Institutioners Side, men som dog berøvede Sparerne betydelige Indskud og — værst af alt — gav den kirkelige Filantropi og Kirken selv et Hjertestød, som den havde ondt ved at forvinde. *Centralausschuss* blev opløst, dens Embedsmænd afskediget, og kun et lille Udvalg blev siddende paa Ruinerne.

DEN FØRSTE BØRNEHJÆLPSDAG OG DET FØRSTE VÆRGERAAD

Den første Børnehjælpsdag fandt Sted d. 6. Maj 1904. Idéen til den var Kommunalæge *Carlsens*, men mange gode Kræfter medvirkede til at føre Idéen ud i Livet. Blandt de medvirkende var ogsaa D.S. Mpl., og jeg husker et Instruktionsmøde i Gasværksvejens Skole i et af Klasseværelserne, hvor vi fra Vesterbro fik Oplysning om, hvad Meningen med en saadan »Dag« var, og hvad det var, vi skulde gøre. Det ved nu hvert Barn i Byen og ud over Landet, men dengang var det virkelig et vanskeligt Eks-

periment med mange gode Mænds mange Forberedelser. For D. S. Mpl. fik Dagen i dobbelt Henseende Betydning. Vi kom for første Gang i Samarbejde med Repræsentanter for Børnesagens andre Venner i København, og vi fik et velkomment Tilskud til vort Arbejde af Dagens Indtægter.

Der var forøvrigt en særlig Glans over denne første Børnehjælpsdag. Københavnerne var meget interesserede i det nye Foretagende og meget villige til at lægge Gaver i Bøsserne. Min lille knap fireaarige Datter stod med en Bøsse ved sin Moders Haand paa Gammeltorv, og Kronerne trillede ned i Bøssen, saa hun tilsidst ikke kunde bære den. En Række af vore ypperste Kunstnere, Skuespillere og Skuespillerinder medvirkede, og flere af dem deltog i Forhandlingen bagefter om Gavernes Fordeling. Jeg mindes Betty Nansen, som rejste sig og med Ildhu krævede, at hele Beløbet skulde anvendes til at rejse et Hus, Børnenes Hus, hvor Børn skulde hjælpes. Heldigvis blev hendes Ønske ikke opfyldt. Resultatet blev som bekendt at støtte de bestaaende Børneinstitutioner.

I 40 Børnehjælpsdage har jeg deltaget, og der var altid en hel Del Arbejde baade før og efter hver af Dagene foruden Indsamlingen paa selve Dagene. Men jeg havde udmærkede Hjælpere. I en lang Aarrække havde D. S. Mpl. Telt paa Kongens Nytorv med Tombolacr og raslende Indsamlere, og bag i Teltet serverede Diakonisser Kaffe og Smørrebrød til Oplivelse for Indsamlerne. Paa en enkelt Børnehjælpsdag var det D. S. Mpl., der samlede Byens Interesse om sig — takket være Børnelægen *Age Bojesen*. Han var Chef for vore Børneplejestationer, som jeg senere skal omtale, og han samlede den Dag i Hundredvis af Mødre med deres Spædbørn i Barnevogne, der smykkedes med Bøgegrene, og saa drog hele Hæren fra Rosenborg Eksercerplads til Tivoli. Forrest gik Bojesen i Jaket og med høj Hat, derefter kom nogle faa Mødre med Trillinger i deres Vogne, saa nogle flere med Tvillinger og derefter en lang Hale med eet Barn i hver Vogn. Overalt hvor Toget drog frem, standsede Trafiken. Sporvognene holdt i Rækker. Hele Vejen stod der Tilskuere. Det var et Optog, som Mødrene aldrig har glemt. Men Politidirektøren erklærede, at det var baade første og sidste Gang, han gav Lov til sligt.

Da *Værgeraadene* blev indført, blev jeg straks Suppleant og kort efter Medlem af et af dem. Derved kom jeg i Berøring med nogle af Københavns fattigste og mest demoraliserede Kredse.

Hvor nødvendigt det end var, at vi fik en Institution, som tog sig af Børnene, er jeg dog overbevist om, at det daværende Værgeraad og det

nuværende Børneværn lider af en betydelig Svaghed. Det forener nemlig i sig to Elementer, som ellers holdes ude fra hinanden, og som faktisk er modstridende, nemlig Filantropien og Domsmagten. Man fulgte i Rigsdagen det norske Forbillede, da man vedtog Værgeraadsløven. Norge havde nemlig kort forinden faaet en lignende Lov. Men man burde have fulgt Eksemplet fra England, hvor man har en rent filantropisk Institution, som tager sig af Børnene. Og først naar denne Institution ikke »med det gode« har faaet Forældrene eller Barnet til at »makke ret«, overgaar Sagen til Domstolen. Jeg mindes fra min første Værgeraadstid Møder paa det gamle Raadhus, hvor Raadets Formand sad ved et Skrivebord med en Revolver foran sig, og hvor Politibetjente førte Børn og Forældre ind. Det var vel nok den mest outrerede Form Værgeraad; her havde man det Indtryk, at Raadet skulde værge — ikke Børnene, men Samfundet. Jeg tror, at det vilde være et stort Fremskridt i Børnesagen, hvis Børneværnet blev en rent filantropisk Institution, der var raadgivende og vejledende over for Forældre og Børn, men ikke havde straffende Myndighed. Der vilde derved opstaa et ganske anderledes personligt og fortroligt Forhold mellem Befolkningen og Børneværnet. Hvis Forældrene eller Barnet ikke rettede sig efter Forskrifterne og ikke forbedrede sig, skulde Sagerne henvises til Domstolen, eventuelt en Børnedomstol. Det stemmer heller ikke med dansk social Lovgivning i det hele, at en social Institution optræder med en saa gennemgribende Domsmagt, at den endog kan skille Forældre og Børn.

MELLEM GAMLE OG GAMLES VENNER

Det var i August Maaned 1906. Varmen var ualmindeligt tryk-kende. Alle, der kunde forlade Byen, drog ud i Naturen, selv om det kun var paa en Skovtur eller Badetur. Aviserne havde indtrængende bedt om Sommerophold for Feriebørn. Da kom jeg til at tænke paa: Hvorfor er der ingen, der tænker paa de Gamle! De sidder i smaa Kamre og lider under Varmen, tænker paa deres unge Dage, da de kunde færdes ude og har hverken Mod eller Raad til at tage hjemmefra. Dertil noget andet, som vi i Menighedsplejen snart havde opdaget. Saa mange Gamle i Storbyen er ensomme Mennesker. Slægt og Venner er døde eller uden Forbindelse med dem. Selv Børnene svigter ofte. Gang paa Gang har vi oplevet, at en Datter er kommet paa vilde Veje, faar et Barn uden for Ægteskab og først da søger tilbage til Moderen, undertiden endda for at overlade Barnet til hende og saa selv søge ud igen, eller at en Laban til Søn kun opsøger sin Moder, naar hun har faaet sin Aldersrente for at presse nogle Kroner ud af hen-

des lille Kasse i Kommodeskuffen. Og bor den gamle hos sin Søn eller Datter, er det kun alt for ofte en krank Tilværelse; den gamle taales kun eller maa yde Vederlag ved at holde Huset i Orden, passe Børnene, sy og lave Mad.

To Muligheder for at skaffe gamle en Udflugt frembød sig, da man sad og svedte paa Menighedsplejens Kontor. Den ene var at bede venlige Mennesker om at indbyde et Par gamle som Gæster blot fra Morgen til hen mod Aften. De gamle vil helst hjem i deres egen Seng, og Værterne har sjældent Gæstekamre. Menighedsplejen skulde saa finde gamle, som egnede sig til at være Gæster i private Hjem. Det kunde jo ikke nytte at sende blinde eller døve eller alvorligt syge Gamle ud. Og den anden Mulighed var at arrangerer særlige Skovture for gamle.

Vi fik i en Fart Opraab ud i Aviserne med den dobbelte Anmodning, dels om Indbydelser til gamle, dels om Pengegaver til Skovture.

Nu var det lidt sent paa Sommeren, men vi fik dog Indbydelser til ialt 19 gamle og 126 Kr. og 35 Øre til en Skovtur. For de Penge kunde vi indbydt 38 gamle — Pengene rakte længere dengang end nu — og tog med dem til Lyngby, hvor de gamle først fik Frokost og senere Middagsmad. Dagen sluttede med en lille Andagt.

Disse to smaa Foretagender i August 1906 blev Forløberne for et meget omfattende Arbejde for gamle. Den følgende Sommer kunde vi sende 160 gamle ud til private Hjem og gøre 5 Skovture for tilsammen 193 gamle. Den ene af disse Skovture gik til Constantia og blev Introduktionen til særlige Ture. Den omfattede nemlig vanføre, Krøblinge, blinde og andre, som ikke kunde være med paa en Jernbanetur. De blev alle hentede i deres Hjem af Charabancer, der rullede ud med dem og hen mod Aften førte dem hjem igen.

Mange rørende og mange fornøjelige Oplevelser gav disse Ture Anledning til. Paa en af de første Ture havde vi »gamle Petersen fra Haregade« med. Han var 104 Aar gammel, men mærkelig aandsfrisk. Han fortalte mig, at han dunkelt kunde erindre, da Englænderne bombarderede København; hans Forældre boede i Nyboder, og han huskede, hans Moder tog ham op af Sengen, da Bomberne begyndte at falde. En anden gammel Mand fortalte mig, at han havde talt med Kong Frederik VI. Den gamle var den Gang Tjener hos en Greve i Bredgade og fik en Dag et Brev,

som han skulde aflevere til Kongen paa Frederiksberg Slot. Da han kom derud, blev der sagt, at Kongen var i Haven. Han gik derned og fandt ogsaa Kongen. »Hvad Indtryk havde De af Kongen«?, spurgte jeg. »Han var saadan lidt kort for Hovedet og sagde Humm, og saa var han for Resten lidt simpel i Tøjet.« Det stemmer jo med, hvad vi ellers ved om Frederik VI's Optræden.

Efterhaanden gik det saaledes, at de lokale Menighedsplejer selv foretog Skovture for de *rørige* gamle, navnlig efter at vi i D. S. Mpl. 1912 havde indført »De Gamles Uge« eller, som vi ogsaa kaldte den »Din Faders og din Moders Uge«. Det er den første Uge i Juni. Og Meningen med den er at lægge Menigheden de gamles Sag paa Hjerte.

D. S. Mpl. lagde Vægt paa Skovture for de svagelige gamle, Krøblingene, de kronisk syge af alle Aargange og den Slags Mennesker, som maa hentes og hjælpes. Det skete oprindeligt i Charabancer, senere i Turistbiler.

Det er mange Skovture af den Slags — langt over hundrede — jeg har haft den Glæde at være med til. For det var en Glæde. Først rundt og hente Invaliderne. Jeg mindes f. Eks. et Sted, hvor en Diakonisse og jeg hentede en gammel tyk Kone med et Træben. Hun boede paa 1. Sal. Trappen var imidlertid saa smal, at da vi vilde bugserne hende ned, kunde vi ikke faa Plads ved Siden af hende. Hun fyldte den. Og gaa alene ned kunde hun ikke. »Ja, men jeg rutscher,« sagde hun. Diakonissen og jeg saa betænkelige paa hinanden og gik saa foran hende for at tage imod. Hun satte sig paa det øverste Trin og begyndte at »rutsche«. Men hun fik for megen Fart paa og pludselig laa der neden for Trappen en Dynge Tøj med Træbenet stikkende op. Det var hende. Men da vi for til, rakte hun smilende Hovedet op med Kappen siddende skævt, »jeg fik for megen Fart.« Vi samlede hende op, hun var intet kommen til, og op fik vi hende i Vognen.

Saa ud i Skoven, til Hareskov Pavillon, Hotel »Øresund« i Skodsborg, »Lollikhus« eller et andet Sted, hvor vi kunde have de gamle i Fred, og hvor der var en Sal, som vi kunde disponere over. Lad mig nævne nogle Gæster fra en saadan Tur, mens de sidder og nyder Middagsmaden! Lige over for mig sidder en ung Pige. Hendes Nervesystem er lammet. Hun kan ikke gaa, ikke sidde oprejst, Hovedet falder ned paa Brystet, hun har Trækninger i Ansigtet, hun kan ikke bruge Hænderne helt normalt, og hun kan kun med Vanskelighed sige nogle Ord. En Socialhjelper løfter hendes Ansigt op og mader hende. En ung Mand paa 26 Aar bevæger sig langsomt hen til Bordet ved to Stokke. Hans Rygsøjle er læderet, han har ligget fem Aar paa Hospital. Nu gaar han altsaa ved to Stokke, men besværligt, og paa een Gang kan Benene ikke mere, han synker sammen, en Hjelper griber ham. En ung Kvinde ser tilsyneladende helt rask ud, men

hun er lammet og kan ikke tale. Og her og der sidder der en, som er blind. Men alle er i straalende Humør. I en Kurvestol sidder der en livlig gammel forhenværende Murer. Han kan ikke gaa, men han nyder Maden og de grønne Omgivelser. Han fortæller, at han som Dreng oppe i Helsingør saa de to Konger Frederik VII og Carl XV staa ude paa Brohovedet og omfavne hinanden til Afsked. Som ung Mand blev han Gardist og stod Vagt dels ved Charlottenlund Slot, dels ved Amalienborg. Den senere Kong Christian X var dengang en Dreng paa 7 Aar. Han blev ledsaget fra sine Forældres Palæ til sin Bedstefaders. »Vi Gardister præ-senterede jo Gevær,« fortæller Mureren, »men Drengen gik hen til os og gav os Haanden!«

Efter Middagen, som serveres straks efter Ankomsten, lister eller bæres Gæsterne ud i Haven. En lam Kvinde beder om at blive lagt ned i Græsset, »jeg vil saa gerne føle paa det.« En Mand med Træben morer sig over Myggene. »De sværmer om mit Træben,« siger han, »men de bliver slemt narret.«

En enkelt Gang hænder det, at en Gæst er utilfreds. Jeg husker en Kone, som klagede over, at Køreturen havde været saa ubekvem. Hun sad for sig selv og var rent ud sagt meget gnaven. Jeg satte mig hen til hende for at opmuntre hende, men hun beklagede sig i eet væk. Saa kom to af Hjælperne forbi, bærende en Mand, der havde mistet begge Ben. Paa een Gang skete der en Forandring hos hende. »Det var dog forfærdeligt, kan man virkelig opleve saadant noget,« udbrød hun, og nu var det forbi med Beklagelserne. Jeg har forøvrigt ofte lagt Mærke til, at det for visse Invalider har haft heldbringende Indflydelse ved en saadan Lejlighed at se andre, som var endnu ulykkeligere stillet end de selv. Den ensomme kronisk syge tror tit, at han er særligt hjemsøgt af Lidelser. Men paa en Skovtur som disse har jeg kunnet høre en og anden sige, naar en benløs Stakkel eller en anden Krøbling blev baaret forbi: »Man maa rigtignok være taknemlig for, at man ikke har det saa slemt!«

To Gange har der været en gammel med, som aldrig havde set en Skov. Den ene af dem havde heller aldrig kørt med Toget. Jeg vilde ikke rigtig tro det, da en Hjælper fortalte mig det. Men den gamle gav Forklaringen. Hun var født i København i et fattigt Hjem med flere Børn. Der var ikke noget, som hed Skovtur. Hun blev tidlig gift med en fattig Mand og fik adskillige Børn. De kom i Skoven, men hun ikke. Den eneste Udflugt, hun havde været med til i sine unge Dage, var til »De fattiges Dyrehave« ved den gamle Kalkbrænderihavn. Da hun nu for første Gang i Toget var kommen til Hareskov, som var vort Bestemmelsessted, og hvor Stationen ligger i Skoven, stod hun paa Perronen og saa sig om. Og saa sagde hun: »Er det Skoven?« Den anden gamle, som aldrig havde set Skov, sad i Hareskov og fremkom pludselig med det mærkelige Spørgsmaal: »Hvordan har de baaret sig ad med at faa alle Træerne lige høje?« Endnu en gammel havde vi med, som aldrig havde kørt med Toget. Hun havde længe sagt nej til Indbydelsen, men endelig sejrede den kvindelige

Nysgerrighed. Jeg ser hende endnu, da hun var kommen ind i Kupéen, klamre sig til Sædet og ryste af Nervøsitet. Det gav et Sæt i hende, da Toget satte sig i Bevægelse, men da hun opdagede, at hun var uden for Fare, blev hun paa een Gang stolt og henrykt og snakkede løs.

Skovturen sluttede altid med en Andagt. Og mangen en Præst kunde ønske sig en saa opmærksom Tilhørerkreds. Navnlig i Tiden før Radioen havde jeg ofte det Indtryk, at mange af Gæsterne ikke havde deltaget i nogen Gudstjeneste i en Menneskealder eller mer. Derfor er *Radioen* og specielt *Dansk Radiohjælpefond*, hvis Ophavsmand var Redaktør *Lund Johansen*, og i hvis Organisation jeg fik Lov at være med, i Sandhed en velsignet Opfindelse. Mangen en Stakkel, som før aldrig kunde være med i Menighedens Forsamling, føres nu paa een Gang ind i Samværet med andre og kan deltage i Gudstjenesten.

Hvis det var daarligt Vejr paa en saadan Tur, underholdt vi de gamle inden Døre ved Oplæsning, Sang og Fortællinger. Jeg fortalte dem f. Eks. om mine Rejser, og det var de altid interesseret i. I det hele har det været det taknemligste Foretagende, man kan tænke sig, at tage disse gamle ud. »I 30 Aar har jeg ikke haft saadan en Dag,« eller »Siden min Bryllupsdag har jeg ikke haft en Dag som denne,« lød det. En syg Kvinde kom Aar efter Aar med, og det var den eneste Dag Aaret rundt, hun forlod Sengen. Jeg var til at begynde med ængstelig for at tage hende ud, men hun bad saa mindelig om at komme med, og det gik godt.

Hjælperne maa jeg, som før sagt, prise for deres Beredvillighed og deres Humør. Men jeg sender ogsaa i Tankerne en Tak til adskillige Hotelværter, som behandlede os billigt og humant, og til ikke faa Tjenere, som venligt og forstaaende tog sig af de gamle. Som en Tjener sagde til mig: »Man ved jo ikke, om man ikke selv bliver lige saa hjælpeløs.« Kuskene og Chaufførerne var gennemgaaende ogsaa meget hjælpsomme.

De private Familier, som indbød gamle gennem D. S. Mpl., kom ofte Sommer efter Sommer igen og bad om de samme gamle. Men vi opdagede, at i mange Tilfælde var vor Mellekomst unødvendig. Havde Familien først faaet opgivet et Par gamle, som den syntes om, indbød den dem igen direkte. Og ofte blev der knyttet Baand mellem Familien og de gamle, saa det ikke blot blev en enkelt Dags Ophold. Jeg har det Indtryk, at den personlige Forbindelse med fattige, som er saa vanskelig at opnaa i en Storby, fordi Giverne ofte narres og bedrages og derfor opgiver at have direkte med fattige at gøre, paa denne Maade fører til et Resultat til Glæde for baade Giver og Modtager. Jeg har i hvert Fald faaet mange Vidnesbyrd herom. Det kunde jo hænde, at Værterne var næsten alt for gode, f. Eks. da en Dame gav en gammel Kone en stor Flaske Eau de Cologne,

eller naar en anden Dame hængte Appelsiner op i Træerne i sin Have for at glæde de gamle.

Ogsaa ved Juletid var der adskillige, der gerne vilde glæde de gamle. I 40 Aar, lige siden d. 30. December 1908 har Forfatterinden Frøken *Ingeborg Maria Sick* hvert Aar indbudt 40 gamle til Juletræ, bespist dem, underholdt dem og givet hver en Gave. Og hun har hver Jul holdt en beaandet Tale til dem. De lokale Menighedsplejer er efterhaanden ogsaa kommen ind paa at holde Julefest for Sognets gamle.

Vigtigere end disse enkelte Festdage blev dog, at man rundt om i Sognene i København begyndte at opsøge og samle de gamle. Der holdes nu regelmæssige *Møder* en Gang eller to om Maanedene om »Guds Ord og en Kop Kaffe«, og derved er baade Evangeliet og Næstekærligheden kommen ind i mange gamles Tilværelse.

Allerede 1904 var Tanken om at oprette *Gamlehjem* omkring i Sognene kommen frem. *Diakonissestiftelsen* havde Gamlehjemet »*Mara*«, Sognepræst *Sophus Müller* havde skabt den udmærkede Stiftelse »*Sabbatshvile*«, og Sognepræst *J. Nordentoft* havde indrettet et lille Gamlehjem i *Nathanaels* Sogn. Nu begyndte D. S. Mpl. at slaa til Lyd for Oprettelsen af Gamlehjem omkring i Sognene under Feltraabet »Hvert Sogn sit Gamlehjem, og hver gammel sit Værelse«. Den sidste Del af Feltraabet skulde være en lille Advarsel mod den Fremgangsmaade, som det Offentlige den Gang var inde paa, at bygge store Alderdomshjem med hele Sale, i hvilke flere gamle blev anbragt. Vi vidste, at en gammel ønsker at have sit Værelse, selv om det er lille, for sig alene. Feltraabet blev hørt, især da D. S. Mpl. erklærede sig villig til at støtte Oprettelsen økonomisk. *Elias* Menighedspleje under Pastor *Fibiger* lagde for, og andre fulgte efter. Vel har endnu ikke alle Sogne i Hovedstaden faaet Gamlehjem, men Bevægelsen breder sig. Hjemmene skal ikke være større, end at de gamle kan udgøre een stor Familie med fælles Spise- og Dagligstue, men hver gammel maa have sit Værelse, som han eller hun selv møblerer. Og saa skal man have en god kristen Kvinde som Leder. Økonomien udredes af de gamles Aldersrenter eller Pensioner med Tilskud fra Menigheden. Paa den Maade kan man skabe de gamle en tryk Tilværelse, baade legemligt og aandeligt,

og hjælpe dem at være beredt til at gaa hjem til Faderhuset med de mange Boliger.

I Juni Maaned 1910 kom en høj Herre op paa Kontoret i Badstuestræde 17 og spurgte efter mig. Jeg kendte ham ikke. Han opgav sit Navn, men ønskede at være anonym. Han havde hørt om vort Arbejde for gamle og vilde nu stille 2000 Kr. til Raadighed enten til Skovture for gamle eller paa anden Maade. Jeg foreslog ham at prøve at danne en Slags Feriekoloni for gamle, og det gik han ind paa. Vi stod nu over for en helt ny Opgave, men en meget interessant Opgave, thi hvor opmuntrende det end kunde være for en enligt stillet gammel at komme ud paa en Skovtur, vilde det betyde langt mere at tilbringe f. Eks. 14 Dage som »Feriebarn«. Det lykkedes at leje en hyggelig gammel Villa »Fuglsang« paa Prinsessestien i Lyngby, og ved velvillig Assistance fra »Blaa Kors« og en Del lokale Menighedsplejer fik vi i Løbet af ca. 3 Uger Villæen møbleret, saa det første Hold gamle kunde rykke ud d. 30. Juni. Der kom ialt 8 Hold ud, hvert Hold paa 10 gamle. En Husbestyrerinde og en Diakonisse, der skiftede med hvert Hold, forestod Hjemmet.

Det blev et af de fornøjeligste Foretagender, jeg har været med til. De gamle var henrykte. Flere af dem havde aldrig før i deres Liv haft »Ferie«, og de var helt betagne af, at de intet skulde bestille, at de kunde gaa Tur i Skoven og saa finde Bordet dækket, naar de kom hjem. De ligefrem levede op! En gammel, der gik med Krykke, da hun ankom, lod ved Afrejsen Krykken gaa med Rejsegodset, nu kunde hun uden den gaa til Stationen.

Næste Aar kom den samme Herre igen med det samme Tilbud. Og nu gav vi det hele en fastere Form. En Dameforening syede Udstyr, og en Række Firmaer, som jeg gik paa Tiggergang hos, skænkede Gaver til Montering. Og fra denne Tiggergang mindes jeg navnlig eet Besøg. Det var hos Direktør Bing i Firmaet »Bing & Grøndahl«. Jeg kendte ham ikke, og han kendte ikke vort Arbejde. Men han modtog mig med stor Venlighed, og da jeg havde fortalt ham om dette Hjem for fattige gamle og spurgt, om han maaske kunde tænke sig at forære os nogle Kopper eller Tallerkener, sagde han straks Ja, tog et Stykke Papir og begyndte at skrive op. »De skal altsaa have saa og saa mange Par Kaffe-kopper, og saa maa De have lige saa mange Tekopper, naturligvis

ogsaa Flødekander og Sukkerskaale, dybe Tallerkener og flade Tallerkener, naa og Terrin har De jo heller ikke, den skriver vi paa, og lad os se, hvad er der mere — —« Jeg sad og var ved at tabe Mund og Mæle. »Er der mere?« spurgte han tilsidst. »Vil De opgive mig Adressen og Dagen, skal jeg nok sende det ud«. Og det kom altsammen, yderligere med Fade og andet. Nu blev det 12 gamle paa hvert Hold i 14 Dage, som kom ud.

Siden den Tid kom den samme Herre hvert Aar igen og har stadig bekostet Opholdet for nu endog 120 gamle hver Sommer. Han har altid ønsket at være anonym, men jeg synes, jeg maa have Lov til nu efter hans Død at bryde Tavshedsløftet og nævne hans Navn. Det var Direktør *H. P. Hjerl-Hansen*.

Sommerhjemmet, som vi kaldte det, flyttedes senere til Vangede, hvor vi havde faaet en Villa foræret.

De forskellige Grene af Arbejdet for gamle vakte Interesse baade i Indland og Udland. Her i Danmark har ikke blot Menighedsplejer, men private Foreningen, offentlige Institutioner for gamle, Sogneraad og andre begyndt at samle og underholde gamle og gøre Skovture for dem, gennemgaaende paa den smukkeste Maade og til stor Glæde for de gamle. Ogsaa ved Indretningen af Alderdoms- og Gamlehjem lægger man nu Vægt paa at lade hver gammel faa sit Værelse.

Ogsaa uden for Danmark har man med Interesse taget Arbejdet for gamle op. Navnlig i Norge. Menighedsplejerne, især i Oslo, lagde tidligt Mærke til vore Foretagender og begyndte ligeledes at samle de gamle, gøre Skovture for dem, indrette Sommerhjem og navnlig Gamlehjem. Paa det sidstnævnte Omraade traadte Menighedsplejerne i Samarbejde med Oslo Kommune, og en Række store og smukke Gamlehjem blev rejst i Staden. Det var Præster som *Eugène Hanssen, Olaf Moe, Skaar og Koren*, som førte an. De besøgte os i København, og lejlighedsvis var jeg indbudt til Oslo og talte om de gamle. I *Sverige* har man ligeledes lagt Mærke til vort Arbejde for gamle, og Gang paa Gang har svenske Filantroper besøgt vore Hjem for gamle. Endelig maa jeg nævne, at jeg har holdt Foredrag i *Tyskland* og andre Lande om de gamle og ogsaa haft Lejlighed til at omtale Arbejdet ved internationale Kongresser.

I HOLLAND OG LONDON

Paa Initiativ af Formanden for »Kristelig Forening til vildfarne Børns Redning«, Pastor *S. H. Nissen* blev der foranstaltet en Fællesrejse for danske Børnevenner til *London* i Begyndelsen af Juli 1907, og jeg blev en af Deltagerne. Men da jeg har en sand Rædsel for Søen, tog jeg et Europakort og en Tommestok og maalte, hvor der var den korteste Søvej til England. Det var fra Calais til Dover. Altsaa besluttede jeg at tage over Calais. Derved opnaaede jeg tillige at kunne gæste Holland og se nogle af dets filantropiske Institutioner i Amsterdam.

Hvor fristende det end kunde være at tale om Londons og Storbritanniens Seværdigheder, afstaar jeg med et Suk derfra. Hvad jeg derimod maa dvæle ved, er Studiebesøget, som bl. a. lærte mig, hvorledes man skal forberede et saadant. Det var nemlig omtrent ikke forberedt, og den saa at sige eneste Forberedelse, nemlig Indkvarteringen, var slet. Vi boede paa et Sømandshjem, som ikke havde faact ordentlig Besked. Rummene var for smaa, der var Væggetøj hist og her, og visse Nødvendighedsgenstande var meget primitive. Hvis den danske Præst i London, *Bergh* ikke var traadt til, vilde det hele være endt i Kaos, men han og jeg maatte ofte om Morgenen tidlig i Telefon aftale Dagens Program med de engelske Institutioner. Takket være *Bergh* og Generalkonsul *Faber* fik vi imidlertid et meget berigende Indtryk af Børnesagen i London. Vi saa bl. a. *Barnardos* Dreng hjem i *Stepney* og hans langt mere moderne Pige hjem i *Ilford*, vi saa et Skole-skib, forskellige Skoler for Invalider, Selskabet til Forhindring af Grusomhed mod Børn, der modtog os særligt festligt og havde trykt en Redegørelse paa et ganske vist mindre heldigt Dansk til vor Ære, *Toynbee Settlement*, *Denison House* og *Foundling Hospital*. Vi lærte ikke lidet, og den Dag i Dag er jeg overbevist om, at Danmark havde staaet sig ved at følge engelske Principper, navnlig som de er realiseret af Selskabet til Forhindring af Grusomhed mod Børn, i Stedet for vor Værgeraadsordning.

MELLEM SPÆDBØRN OG DERES MØDRE

Besøget i London havde øget min Interesse for Børnesagen. I lange Tider havde man dels i Lægekredse, dels i Kommunalbestyrelsen i København beklaget den høje Spædbørnsdødelighed i Hovedstaden. I Femaaret 1901—5 døde gennemsnitlig 15,6 Procent af alle levendefødte Børn i deres første Leveaar. Det var ganske vist en Formindskelse af Dødeligheden i Forhold til Situationen 25 Aar i Forvejen, men andre Storbyer havde i samme Tidsrum, 1901—5, en betydeligt lavere Spædbørnsdødelighed, Rotterdam saaledes 14,6, selveste London 13,9, Amsterdam 12,2, Stockholm 11,7, Paris 10,9 og Oslo 10,2. Kun Wien med 17,9, Berlin med 19,5 og München med 23,1 opviste større Dødelighed.

Jeg foreslog D. S. Mpl's Ledelse, at vi skulde se, om vi ikke kunde gøre noget i Sagen. Pastor Dalhoff havde paa en Rejse i Tyskland hørt om »Säuglingsfürsorge« i *Berlin*, og Udvalget besluttede nu, at jeg skulde tage ned og studere den. Det skete. I Oktober 1907 drog jeg med min Hustru af Sted og fik i Berlin efter foregaaende Brevveksling dels med Dr. *Münsterberg*, dels og navnlig med de Læger, som havde med en ny Institution, »Säuglingsfürsorgestellen« at gøre. Hovedmanden her, Dr. *Neumann* modtog mig med den største Elskværdighed og satte mig omhyggeligt ind i Arbejdet. Jeg overværede hans Konsultationer og hørte ham vejlede Mødre, der kom med deres Spædbørn, saa et stort Mælkekøkken, som var knyttet til Institutionen, besøgte ogsaa et andet »Säuglingsfürsorgestelle« og havde endelig Lejlighed til indgaaende Forhandlinger med Præster fra »Innere Mission«. Jeg kom hjem med det Indtryk, at vil man bekæmpe Spædbørnsdødeligheden er 3 Ting nødvendig: 1) Hyppigt Lægetilsyn med Børnene, 2) Understøttelse til Mødrene og 3) Fremme af Diegivningen.

Ved D. S. Mpl's aarlige Repræsentantmøde i 1907, d. 28. November, foreslog jeg saa paa Fællesudvalgets Vegne at oprette *Børneplejestationer* i København. Der blev imidlertid ikke Tid til at drøfte Sagen, og den kom derfor frem paa et særligt Møde for Hjælperne d. 20. Januar 1908. Inden dette Møde forhandlede jeg med forskellige Institutioner og Personer og fandt navnlig hos Overlæge, Dr. med., senere Professor *S. Monrad* og Dr. *Lendrop* stor Interesse. Dr. Monrad lovede at tale ved Hjælpermødet.

Til dette Møde var indbudt — foruden Menighedsplejernes Hjælper — Repræsentanter for andre Børneinstitutioner, en Række Læger og andre Interesserede. Det blev et stærkt besøgt Møde. En kuriøs lille Episode indtraf, mens man samledes. Der blev delt Sangbøger rundt, og i det samme kom en meget kendt Børnelæge ind i Salen. »Hvad er det, De deler om?«, spurgte han mig. »Vi plejer at begynde med at synge en Salme,« svarede jeg, »Naa, saa er det vist ikke noget for mig«, sagde han, vendte om og gik.

Dr. Monrad holdt et meget instruktivt Foredrag, fremhævede navnlig Diegivningens Betydning og anbefalede Oprettelsen af Børneplejestationer. Jeg talte derefter om Sagens praktiske Side, Indretningen. Der blev en livlig Forhandling, Sagen anbefaledes fra saa at sige alle Sider, og bagefter skrev Aviserne udførligt om Mødet.

Fra to Sider fik vi straks en meget velkommen økonomisk Støtte. Fru *E. Wessel*, skænkede 1000 Kr. til Trykning af en lille Piece om Sagen med Monrads og mit Foredrag. Det var et af de første Udslag af Fru Wessels filantropiske Sindelag og langt fra det sidste. Saa længe hun levede, støttede hun Børneplejestationerne og efterlod dem et betydeligt Legat.

Den 3. Juli 1908 blev jeg kaldt ud til en Familie, jeg ikke kendte, Ingeniør *Monberg*. Ingeniøren meddelte mig, at det var hans og hans Hustrus Sølvbryllupsdag, og at de ved at læse den førnævnte lille Piece havde faaet Lyst til at støtte denne nye, vordende Institution. Han førte mig hen til sit Skrivebord, hvor der laa en Stabel Obligationer, og anmodede mig om at skrive paa hver af dem, at den tilhørte Monbergs Legat til Børneplejestationerne. Der var ialt Obligationer til et Beløb af 25.000 Kr. Jeg sad saa henrykt og skrev, mens Blomsterdekorationer og Hilsener til Sølvbrudeparret strømmede ind. Fru *Monberg* støttede Børneplejestationerne lige til sin Død og skænkede dem et nyt Legat paa sin Guldbryllupsdag.

Vor saglige Raadgiver og Hjælper blev Professor *Monrad*. Uegennyttigt og utrætteligt bistod han os ved Gennemførelsen af Planen. Den blev anlagt noget anderledes end i Berlin. Vi indrettede Stationerne udelukkende for *diegivende* Mødre for derved at understrege Diegivningens Betydning, og hver ubemidlet Moder fik en Liter sød Mælk om Dagen som Ammepræmie — ikke til

Barnet selvfølgelig, men til sig selv. Byen deltes i 6 Distrikter, og hvert Distrikt fik sin Station. Det var ogsaa Monrad, som skaffede os den første Læge til Stationerne, Kommunalæge *Vilhelm Asmund*, og en bedre Foregangsmand kunde vi ikke have faaet. Han havde en sjælden Evne til at interessere og vejlede Mødrene. Hans anselige Skikkelse og urokkelige Humør gjorde paa Forhaand Indtryk, og Mødrene opdagede snart, at de havde en forstaaende Læge for sig. I Sommeren 1908 kom en ældre Læge *Chr. Brøndsted*, som havde opgivet sin Praksis, til mig og spurgte, om Menighedsplejen havde Brug for hans Hjælp uden noget Vederlag. Jeg foreslog ham at assistere Dr. Asmund, og han gik villigt ind herpaa, ja forberedte sig til Gerningen ved først at gaa som Volontør paa Dronning Louises Børnehospital. Han blev Børneplejestationernes trofaste Ven. Uge efter Uge, Aar efter Aar vandrede han fra Børneplejstation til Børneplejstation. Men Arbejdet vilde hverken økonomisk eller ved Hjælperne have været muligt, hvis ikke de lokale Menighedsplejer straks havde stillet Lokaler (i Menighedshusene) og Diakonisser, Sygeplejersker og andre praktiske Kvinder til Raadighed som Lægernes Hjælperne. Disse trofaste, ulønnede Deltagere fortjener al Anerkendelse.

Den 1. Oktober 1908 aabnedes den første Børneplejstation. Pastor Dalhoff og jeg var til Stede — og fik en Forskrækkelse. Da det første Barn blev lagt paa Vægten, maa Skaalen ikke have ligget fast, for pludselig rutschede Barnet ud, og det saa for os ud, som om det var ved at falde paa Gulvet, men Asmund snappede det uforstyrret i Benet og lagde det igen tilrette. Det ejendommelige var imidlertid, at Moderen, som stod ved Siden af Asmund, ikke lod sig afficere — hun troede aabenbart, det hørte til. En Avis, som vistnok var lidt skeptisk, lod en Medarbejder møde paa hver Station for at se, hvad det var, vi gjorde ved Børnene, men blev beroliget og lod ikke høre fra sig.

Nu skal jeg ikke skildre Børneplejstationernes Historie, men et Par Tal maa jeg give. Da det første Aar var omme, havde 367 Mødre besøgt Stationerne. Da jeg i 1944 forlod dem, var Tallet oppe paa 11.084 Mødre. De 6 Stationer var blevet til 31, og de to Læger til 31. Men det vigtigste var, at Spædbørnsdødeligheden var gaaet ned. Da vi begyndte, døde ca. hvert 6. Barn i første Leveaar, nu var det knap hvert 20. Barn.

En Børneplejestation. Til højre Overlæge Bojesen.

Disse gode Resultater skyldes Lægerne og deres Hjælpere. Asmund holdt trofast ud til sin Død 1927. I de sidste Aar fik han en »Kapellan«, som han sagde, Børnelægen *Aage Bojesen*, der overtog Ledelsen efter Asmunds Død. Han gik med Liv og Sjæl op i Arbejdet. Var Asmund den rolige, støtte Leder, som med en egen sympatisk, bedstefaderlig Humor forstod at vinde Mødrene, var Bojesen den ildfulde Agitator, der begejstrede og stadig førte Arbejdet videre og videre frem. Han fik startet Mødrefester, hvor han selv baade talte og sang og skar Lagkage for, og han forstod at interessere Pressen for Spædbørnesagen. Betydelige Ændringer i Arbejdet kom efterhaanden til at finde Sted. Det Offentlige overtog Mælkeleverancen. Oprindeligt var Stationerne som nævnt kun aabne for diegivende Mødre, og det hængte sammen med, at Mødre i alle Samfundslag i stor Udstrækning ved Aarhundredskiftet var kommen bort fra Diegivingen, der hindrede dem i deres Arbejde eller i deres Tilværelse i det hele, og ofte mente, at f. Eks. det Soxleth'ske System med særlige Komælkeblandinger var lige saa gavnligt eller maaske gavnligere for det lille Barn. Her har Børneplejestationerne bidraget til at ændre Opfattelsen. Og nu modtages baade Flaskebørn og Brystbørn paa Stationerne. Det har været en Glæde at følge Børneplejestationernes Ud-

vikling gennem Aarene og konstatere, at Hundreder og atter Hundreder af Smaabørn er ført frelst gennem det farlige første Leveaar. I et lille Skrift, som blev udgivet, da Stationerne havde eksisteret i 10 Aar, paaviste Professor Monrad, hvorledes man rent statistisk kunde sige, at der f. Eks. i 1917 var reddet 79 Børn. Nu er Tallet langt højere.

I 1937 begyndte Sundhedsplejerskerne at virke, og vi havde den Glæde, at baade Københavns og Frederiksbergs Kommunalbestyrelser henvendte sig til D. S. Mpl. om Samarbejde mellem den nye Institution og Børneplejestationerne. Samarbejdet kom i Stand og har i høj Grad vist sig gavnligt. Men da Sundhedsplejerskerne traadte til, var Spædbørnsdødeligheden allerede sunket saa meget, at kun hvert tyvende Barn døde i det første Leveaar, og i de følgende Aar har Tallet holdt sig deromkring.

Da Børneplejestationerne fejrede deres 40 Aars Jubilæum, havde de været besøgt af ialt 146.672 Børn.

LICENTIATDISPUTATS — FORHOLDET TIL UNIVERSITETET

I Aarenes Løb havde jeg fortsat mine teologiske Studier og skrevet Anmeldelser og enkelte Afhandlinger i vort danske Teologiske Tidsskrift og i udenlandske Tidsskrifter. Men navnlig samlede jeg mig om Studiet af Luther. Skønt jeg var stærkt optaget Dagen igennem af Manuduktion og af Arbejde for Menighedsplejen, lykkedes det mig dog om Aftenen og ud paa Natten at koncentrere mig om et Æmne, som efter mit Skøn kunde egne sig til en Disputats. Min Afhandling fik Titlen »Luthers Kamp mod den romersk-katolske Semipelagianisme under særligt Henblik paa hans Prædestinationslære«, og den blev antaget af det teologiske Fakultet til Forsvar for Licentiatgraden. Det var en Grad, som svarede til Doktorgraden i de andre Fakulteter. Doktorgraden i Teologi var den Gang en Æresgrad. Adskillige Aar senere blev denne Tvedeling dog afskaffet, bl. a. fordi de teologiske Doktorer var ved at uddø, og vi, der var Licentiat, fik Meddelelse fra Fakultetet om, at vi skulde have Titelen Doktorer. Til det mundtlige Forsvar af min Afhandling meldte Historikeren Professor

Erslev fra det filosofiske Fakultet sig som Opponent. De officielle Opponentter var Professorerne *Vald. Ammundsen* og *Henrik Scharling*. Desuden opponerede Pastor *Dalhoff*. *Erslevs* Opposition, som ikke mindst jeg havde imødeset med Spænding, og som vist var Anledningen til, at Auditoriet i Universitetets Anneks var stopfyldt, blev ikke saa alvorlig, den drejede sig særligt om en Bog af den franske Professor *Jundt*, som jeg burde have kendt og udnyttet.

I de følgende Semestre holdt jeg som Privatdocent Forelæsninger ved Universitetet, over Luther, Sakramenterne, den lutheriske Lære om Staten m. fl. samt over filantropiske Emner. Jeg havde megen Glæde af Laboratorieøvelser for Studenter af flere Fakulteter, hvor hver Student fik opgivet en Gammel som han skulde besøge og — uden Navns Nævnelse — give en Skildring dels af den gamle selv, dels af de Forhold, hvorunder han levede, hans Fornødenheder, Hjælpen til ham o. s. v. Denne Opgave lod til at interessere de Studerende.

Jeg havde fra min Studentertid stor Lyst til en Gerning ved Universitetet, og da jeg havde erhvervet Universitetets Guldmedaille, følte jeg det som et Kald at blive Universitetslærer. Et Par Gange har jeg søgt en Docentstilling, men uden Held. I Tiden lige før Antagelsen af min Disputats dristede jeg mig til at søge et Professorat i systematisk Teologi ved Christania Universitetet, da der i Opslaget stod, at Ansøgere ogsaa fra andre nordiske Lande kunde melde sig. Uden at vide det kom jeg derved ind i den store norske Strid om *Johannes Ording*, der var de Liberales Kandidat til Professoratet. Den norske Kultusminister var ude for et stærkt Pres baade fra Ordings Venner og fra hans Modstandere og vaklede længe, men endelig indstillede han *Ording*. Nu, var *Ording* ikke bleven valgt, vilde jeg ikke være kommen i Betragtning, da der var betydeligere Mænd at tage. Men Ordings Udnævnelse gav Anledning til et mægtigt kirkeligt og politisk Opgør i Norge og en skæbnesvanger Splittelse inden for den norske Kirke. Det teologiske Fakultets betydeligste Medlem, Professo *Sigurd Odland* nedlagde sit Embede, Ministeren gik af, og det *teologiske Menighedsfakultet* blev oprettet med *Odland* som første Professor og med en saadan Tilslutning, aandelig og økonomisk, fra Menighedens Side, at Menighedsfakultetets Studentertal snart langt

overgik Universitetets teologiske Fakultets. Lidet anede jeg dengang, at jeg mange Aar senere skulde komme i intim Forbindelse baade med Odland og med Menighedsfakultetet. En Del Aar efter min Disputats søgte jeg det ledige Professorat efter Henrik Scharlings Død og skal ikke skjule, at jeg følte mig skuffet — ikke over at Pastor *Eduard Geismar* blev foretrukket, da han uden Sammenligning var dygtigere — men over, at der ikke blev Konkurrence, da jeg dog havde en akademisk Grad og havde holdt Forelæsninger ved Universitetet. Nu, hvor jeg er bleven gammel og mere erfaren, er jeg dog klar over, at jeg kom til at gøre mere Gavn og tjene Kirken bedre paa det filantropiske Felt.

1923 indbød Menighedsfakultetet mig til at holde kirkehistoriske Forelæsninger, og jeg havde et lykkeligt Semester i Oslo. Men det er en anden Historie.

DEN INTERNATIONALE FILANTROPISKE KONGRES I KØBENHAVN 1910

Ved den tidligere (S. 60) omtalte Kongres i Milano var det blevet bestemt, at den følgende Kongres skulde afholdes i Danmarks Hovedstad, og knap var Milanomødet sluttet, før man saa smaat begyndte at tænke paa Kongressen i København. I god Tid blev der dannet en dansk Forberedelseskomité, i hvilken ogsaa jeg fik Sæde, under Ledelse af Kammerherre *A. Krieger*, den danske Regerings Repræsentant i den internationale Hovedkomité.

Fra denne Hovedkomité kom der Meddelelse om, at Kongressen skulde behandle 4 Æmner, og den danske Komité blev opfordret til at foreslaa det ene Æmne. I den Anledning indbød Krieger en talrig Repræsentation for dansk offentlig og privat Filantropi til Møde for at drøfte Sagen, og der blev stillet flere Forslag. Jeg tillod mig ogsaa at foreslaa et Æmne, »Sygeplejen paa Landet«, som jeg vidste var aktuelt baade herhjemme og i andre Lande, jeg havde besøgt. En kendt Læge tog Ordet og fraraadede lidt overlegent at vælge netop det Æmne. Jeg vilde have svaret, men Krieger gav mig et lille Tegn om, at jeg blot skulde forholde mig tavs, og sluttede Mødet med at sige, at de Æmner, som var foreslaaet, vilde blive meddelt Hovedkomitéen, som saa kunde vælge mellem dem.

Efter nogen Tids Forløb kom Svaret, og til min store og glædelige Overraskelse havde Hovedkomitéen valgt mit Æmne »Sygeplejen paa Landet«. Nu var det en Regel ved disse Kongresser, at Æmnerne blev ført frem i Foredrag af Medlemmer inden for Hovedkomitéen, og i dette Tilfælde skulde Krieger være Referent, altsaa Foredragsholderen. Men han var saa elskværdig at overlade mig det egentlige Foredrag og selv nøjes med en indledende Tale om Æmnet og dets Betydning.

Jeg fik nu en travl Tid, thi Foredraget skulde bygges op ikke alene paa egne Iagttagelser og Meninger, men paa Indberetninger fra forskellige Lande. Jeg maatte skrive en foreløbig Oversigt over Landsygeplejens Ejendommeligheder og Betydning, som saa blev sendt ud til de forskellige Lande med Anmodning om til mig at indsende Beretning fra hvert Land om Landsygeplejen i Landet, og jeg fik efterhaanden Indberetninger, gennemgaaende meget udførlige, fra ialt tolv Lande. Paa Basis af disse Beretninger og mine egne Erfaringer udarbejdede jeg saa mit Foredrag, og det tog unægtelig Tid og Kræfter, da jeg skulde passe Menighedsplejen og min Manuduktion ved Siden af. En kyndig Sprogmand oversatte Foredraget paa Fransk, da det skulde holdes paa dette Sprog.

Men jeg fik een eller rettere to Opgaver til. Dr. *Münsterberg* i Berlin, der skulde indlede Æmnet »Kvindens Deltagelse i Filantropien« bad nemlig mig om at skrive Rapporten for Danmark desangaaende, og takket være energisk Støtte fra den danske Komité lykkedes det mig at tilvejebringe en nogenlunde fuldstændig Oversigt over Kvindens Deltagelse dengang i dansk Filantropi, vistnok den første Oversigt, der herhjemme var skrevet over dette Æmne. Og endelig leverede jeg et mindre Bidrag til en stor og ganske imponerende Haandbog, som den danske Komité udgav i Anledning af Kongressen »Assistance et prévoyance sociale en Danemark«, redigeret af A. Krieger.

Det blev en af de største internationale Kongresser, Danmark har set. Deltagernes Tal laa mellem 7 og 800. Den tidligere franske Præsident *Loubet* var Kongressens Præsident, og Kong *Frederik VIII* havde overtaget Protektoratet for Kongressen.

Jeg vil ikke skjule, at jeg var noget benovet, da jeg paa Kongressens Aabningsdag d. 9. August efter Kabinetssekretær Kriegers Tale skulde holde mit Foredrag, men det gik og jeg blev bagefter

komplimenteret af selve Loubet. Der kom en livlig Forhandling i Gang med Deltagere fra adskillige Lande. Jeg sluttede af med nogle Bemærkninger og med en Resolution, der sammen med en Resolution fra italiensk Side blev enstemmigt vedtaget.

Kongressens øvrige Æmner skal jeg ikke komme ind paa, kun vil jeg sige, at de frembød megen Interesse. Særlig betydningsfuldt var dog Samværet med de mange fremragende Filantroper.

TH. WESSELS MINDE KRISTELIGT STUDENTERSETTLEMENT

Den 24. Oktober 1910 havde jeg den Glæde at indvi en filantropisk Institution, som jeg i al Beskedenhed havde givet Stødet til.

Den tidligere omtalte Fru *Elise Wessel*, Enke efter en af Magasin du Nord's Grundlæggere, Theodor Wessel, havde besluttet at rejse et Hjem til Minde om sin Mand. Hun havde nærmest tænkt paa et Børnehjem, men vilde først drøfte Planen med mig. Jeg vilde naturligvis ikke afvise eller fraraade den Plan, men jeg gjorde opmærksom paa, at paa det Tidspunkt, i 1911, var der en stor Kreds Mennesker, som faa eller ingen tænkte paa, nemlig enligstaaende, mindre bemidlede ældre Damer. Fru Wessel blev interesseret for disse Mennesker, og i Gentofte byggede hun et Hjem for saadanne Damer, der her fik hver sit Værelse, og som foruden Husly fik fuld Forplejning, spiste sammen og levede sammen under Ledelse af en Forstanderinde. Det lykkedes mig at finde en Forstanderinde, Frøken Anna Monrad, en Slægtning af min Moder, og hun vandt Fru Wessels fulde Tillid. I en lang Aarrække sad jeg i Hjemmets Bestyrelse. Senere oprettede Fru Wessel flere Legater, deriblandt et for teologiske Studenter, hvis vanskelige Kaar jeg havde fortalt om.

Den 5. Maj samledes en Kreds af kristne Akademikere i Gethsemanekirkens Sakristi for at forhandle om Oprettelsen af et Settlement i København. Kort Tid i Forvejen havde der været et Møde i Studenterhjemmet, hvor Professor *Harald Westergaard* havde talt om Lægfolket og den danske Kirkes Fremtid, og under Forhandlingen blev der slaaet til Lyd for at overføre den engelske Institution Settlementet paa dansk Grund. Under Bøn til Gud blev

det nu ude i Gethsemanekirken besluttet i al Jævnhed at forsøge at virkeliggøre Tanken og gøre det i Gethsemanekvarteret paa Vesterbro, et af Hovedstadens fattigste Kvarterer, og i nøje Tilknytning til Menighedsplejen.

Ved Mødet valgtes cand. polit *E. Dehn*, cand jur. *Cai Hegermann-Lindencrone* og lic. theol. *Alfred Th. Jørgensen* til et forberedende Udvalg, hvortil senere kom stud. theol. *Hans Øllgaard* fra Studenterhjemmet og stud. theol. *Rasmus Møller* fra Studenterkredsen. Samtidig opfordrede vi kristne Studenter til at melde sig som aktive Medlemmer og andre Interesserede til som passive at støtte Foretagendet.

Vi lejede en Stuebutik med tilhørende 2 Lokaler i *Revalsgade 24* og fik Lejligheden indrettet og møbleret. Den indviedes den 1. November 1911, og Arbejdet skulde saa begynde.

Det var ikke helt let at komme i Gang. Lykkeligvis meldte der sig straks en Skare unge mandlige og kvindelige Akademikere, som tog fat med stor Iver. Det forberedende Udvalg traadte fra, og en Bestyrelse valgtes med *Hegermann-Lindencrone* som Formand og cand. theol. *Aage Rostrup* som Kasserer. Ogsaa jeg kom ind i Bestyrelsen. Men det kneb til at begynde med, da vi skulde træde i Forbindelse med Befolkningen. Jeg husker, at jeg en Søndag Eftermiddag gik rundt i Gaderne omkring Revalsgade og indbød de unge Fyre, der stod og drev i Gadedørene til et Foredrag i Settlementet. Enkelte fik jeg med, men de sad og snakkede under Foredraget, spyttede paa Gulvet og søgte at vise deres Overlegenhed. Lettere gik det med at samle Børn og gamle, og Studenterne fik efterhaanden Greb paa at tage sig af de forskellige og besøge dem i deres Hjem. Blandt de første Studenter mindes jeg især stud. theol. senere Pastor *K. J. Bjerregaard*, stud. mag. *P. Manniche*, der senere blev Leder af den internationale Højskole ved Helsingør, og Frøken *Ada Kunning*. En god Hjælper fik Settlementet senere, 1914, i Gethsemanekirkens nye Præst *Richard Thomsen*, og nogen Tid derefter flyttede Settlementet til Saxogade 91, hvor det fik flere og gode Lokaler, og hvor Arbejdet efterhaanden fik fastere Former. Megen Glæde havde vi af en Klub for Arbejdere og Studenter, som drøftede aktuelle Spørgsmaal. Men der kom nu en Tid, hvor jeg fik saa meget at gøre i Menighedsplejen, at jeg maatte trække mig ud af Arbejdet.

SVENSKER OG DANSKE FILANTROPER MØDES

Under Kongressen i Milano, men navnlig under Kongressen 1910 i København var jeg kommen i Forbindelse med svenske Filantroper, med Mænd som *Albin Lindblom* og *G. H. von Koch*. 1911 blev jeg indbudt til Stockholm af von Koch, som den Gang var Redaktør, for at holde et Foredrag om »Vårt arbete för att hjälpa de gamla«, og jeg skulde berette dels om de danske Lovbestemmelser, dels om vort frivillige Arbejde.

Ved denne Lejlighed lærte jeg von Koch nærmere at kende, og Besøget blev Indledning til et Venskab, som først Døden opløste. Hans noble, ridderlige, beskedne Karakter i Forbindelse med hans dybe Medfølelse med alle nødlidende og hans indgaaende Kendskab, baseret paa stadige Studier og Udenlandsrejser, til Lovgivning og frivilligt Arbejde paa det filantropiske Omraade havde gjort ham ikke blot til en af Nordens ypperste filantropiske Førere, men til en Personlighed, hvis Venskab det var en Ære at eje.

Forbindelsen med von Koch skulde bære Frugter. Mundtlig og senere skriftlig drøftede vi det ønskelige i, at danske og svenske Filantroper lærte hverandre bedre at kende og lærte hverandres Arbejde og Institutioner bedre at kende. Og vi var enige om, at det ikke blot burde være enkelte Ledere og Formænd, som mødtes, men ogsaa nogle af dem, der stod i det daglige Arbejde.

Og saa fik jeg pludselig i Maj Maaned 1913 en Indbydelse fra den store svenske Forening »*Svenska Fattigvårdsförbundet*«, undertegnet af *G. H. von Koch* paa Formandens, Landshøvding *Johan Widéns* Vegne, til ca. 30 danske Filantroper, som opfordrede til Besøg i Stockholm for at se svenske filantropiske Institutioner. Vi skulde rejse op den 1. Juni og være Foreningens Gæster i en hel Uge.

Jeg satte mig straks i Forbindelse med min Kollega i Københavns Understøttelsesforening, cand. jur. *Fr. Boeck* (senere Danmarks Gesandt i Portugal), og vi blev hurtigt enige om, at baade offentlige og private Institutioner og baade kirkelige og borgerlige skulde repræsenteres ved Besøget. Alle Steder, hvor vi henvendte os, fik vi venlig Modtagelse, og den 1. Juni drog 31 Mænd og Kvinder af Sted, Udsendinge fra Fattigvæsenet i København og paa Frederiksberg, Menighedsplejerne, Understøttelsesforeningen,

Københavns Arbejdshjem, Fængselshjælpen, Børnenes Kontor og endnu et Par Institutioner. Desværre blev Boeck i sidste Øjeblik forhindret i at tage med, men vi fik med os Veksellerer *Lamm*, Direktøren for Frederiksberg Fattigvæsen *Harpøth*, Kontorchef *Rasch* fra Københavns Magistrat og andre ledende Mænd. Vi modtoges paa det hjerteligste i Stockholm og indkvarteredes privat. Jeg blev saaledes *Albin Lindbloms* Gæst. Og jeg lærte Stockholms store Filantrop Ingeniør *Hirsch* at kende. Han og hans Søn *Axel Hirsch* blev nogle af mine bedste Venner.

Det blev et i alle Maader vellykket Besøg. Først og fremmest lærte vi den svenske filantropiske Mentalitet og en Række fremragende svenske Filantroper at kende, og dernæst fik vi de vigtigste offentlige og private Institutioner at se, foruden at der blev holdt instruktive Foredrag.

»Besöket avser att vara ett litet första steg till att öka vår kännedom om varandra«, havde v. Koch sagt i sin Velkomsthilsen til os. Og det kom til at passe. Kun var det ikke et »litet« Skridt. Vi fik meget at vide og lærte meget og mange at kende.

Selvfølgelig maatte vi Danske gøre Gengæld, og vi bebudede, at vi gerne næste Aar vilde se svenske Filantroper i København. Da vi kom hjem, dannede vi en Modtagelseskommité, bestaaende af Kontorchef *F. Boeck*, Direktør *W. Harpøth*, Veksellerer *A. F. Lamm*, Kontorchef *A. H. Rasch* og undertegnede, og vi indbød 30 svenske Filantroper til at besøge København den 8. Juni 1914 og i en Uge studere vore filantropiske Forhold. I Forvejen havde vi sat os i Forbindelse med Hovedstadskommunerne og med de Institutioner, som havde været repræsenteret i Stockholm og mødte hos dem alle Redebonhed til at vise Gæstfrihed. Den 9. Juni, tilfældigvis baade *Rasch's* og min Fødselsdag, faldt det i min Lod at byde de Fremmede Velkommen i Festsalen paa Københavns Raadhus, hvorefter Borgmester *Lehmann* holdt et Foredrag om dansk Fattigvæsen. Og saa begyndte Forevisningerne, som varede Ugen igennem, afbrudt af forskellige festlige Sammenkomster.

Vi fik en varm og hjertelig Takskrivelse fra vore stockholmske Gæster, da de var kommet hjem. Lidet anede vi, at en Verdenskrig skulde udbryde knap to Maaneder efter, og at denne Krig skulde føre dansk og svensk Filantropi sammen ad de Veje og ved de Personer, som Besøgene 1913 og 1914 havde ført sammen.

OPLEVELSER I MENIGHEDSPLEJEN

I 1909 tog vi en ny Opgave op i De Samvirkende Menighedsplejer. Vi prøvede paa at skaffe Familier, som var flyttet ind til København fra Landet, men var blevet skuffede og arbejdsløse herinde, ud paa Landet igen til Bopæl og Arbejde derude, og vi traadte i den Anledning i Forbindelse med *Menighedsraadene paa Landet* og med *det kongelige danske Landhusholdningsselskab*, som vi bad om at skaffe Arbejdspladser, mens vi herinde skulde opfordre egnede Familier til at tage mod dem. Der blev taget fat ude i Landet, men alligevel løb Foretagendet ud i Sandet. Lysten til at forlade København var ringe hos de arbejdsløse, og Engagementerne strandede ofte paa, at Konen ikke kunde malke.

I Aarenes Løb holdt vi Gang paa Gang Foredrag, Kursus og Forevisninger af Institutioner for vore Hjælpere og fandt altid god Tilslutning.

I 1910 rettede D. S. Mpl. en Henvendelse til Kirke- og Undervisningsministeriet og henledte Opmærksomheden paa, hvor stor en Trang der var til Uddannelse i Filantropi, og udtalte Ønsket om, at Diakonik eller Filantropi maatte blive fast Fag ved Pastorseminariet og helst ogsaa blive indført ved Universitetet for studerende af alle Fakulteter. Kammerherre *Barner* og jeg overbragte personlig Henvendelsen til Ministeren, som tog velvilligt imod den og lovede at interessere sig for Sagen. Men der gik over 30 Aar, inden Diakoniken indførtes paa Pastorseminariet, og endnu har Filantropien ikke fundet Plads paa Universitetet.

Op mod Julen 1909 foreslog jeg *Berlingske Tidende*, at Bladet der stadig havde støttet D. S. Mpl., skulde sætte en særlig Gaveuddeling i Gang, og jeg udviklede Plannen for Redaktionen. Bladet gik straks ind paa den. Planen var flg.: *Berlingske Tidende* skulde indsamle Penge. Disse blev overgivet D. S. Mpl., som fordelte dem mellem de lokale Menighedsplejer, men vel at mærke ikke kontant, men i Form af Billetter paa 1 à 2 Kroner, som de lokale Menighedsplejer skulde give de trængende efter først at have opført de trængendes Navn og Adresse paa Billettens Forside. Modtageren gik til en handlende med Billetten (selvfølgelig kunde Modtageren faa flere Billetter), og den handlende udleverede Fødevarer (ikke Spiritus), Brændsel eller Brugsgenstande for Billettens Beløb, hvor-

efter han paa Bagsiden af Billetten noterede de udleverede Varer med Pris og kunde saa hæve Beløbet mod Udlevering af Billetterne paa D. S. Mpl's Kontor. — Idéen slog godt an. De fattige opnaaede at kunne gaa til deres egne handlende og købe, hvad de vilde, og de handlende var vel tilfredse, ja adskillige af dem kom slet ikke med Billetterne, men skænkede paa denne Maade D. S. Mpl. Beløbet. Berlingske Tidende brugte da ogsaa denne Form for Juleuddeling i en Aarrække.

4. Oktober fejrede D. S. Mpl. *Tiaarsfest* med Indvielse af et nyt *Rekonvalescenthjem* i Vangede til Afløsning af »Salem«, som var skænket til Diakonissestiftelsen.

Københavns Kommune tog 1912 Spørgsmaalet om *Hjemmesygeplejen* op. D. S. Mpl. havde som sagt den saakaldte »Magistratspleje«, nemlig Hjemmesygeplejen af Patienter under Kommunalægerne. Men der var mange syge desforuden, som kunde og burde plejes i deres Hjem uden at behøve den for Kommunen saa dyre Hospitalspleje, og der var Hospitalspatienter, som kunde og burde udskrives tidligere, naar de blev tilset i Hjemmet efter Hospitalsopholdet. D. S. Mpl. saa her en Mulighed for at kunne gøre en Indsats, og vor udmærkede Læge ved Børneplejestationerne *Vilh. Asmund* var meget ivrig efter at udvide Menighedsplejens Arbejde paa dette Omraade. Jeg havde en lang Forhandling med Hospitalsdirektør *Nielsen*, og den førte til, at Kommunen vilde prøve sig frem i enkelte Distrikter af Byen, og at D. S. Mpl. gerne maatte faa et af Distrikterne til et saadant Forsøg, hvis vi kunde skaffe de fornødne Sygeplejersker. Asmund udarbejdede en Plan, ifølge hvilken *Marthahjemmet* i Brohusgade skulde være Central for Hjemmesygeplejen, og han og jeg opsøgte Diakonissestiftelsens Forstander for at interessere ham for Planen og faa de fornødne Søstre. Men skønt Asmund indgaaende forklarede, hvor betydningsfuldt det vilde være baade for de syge og for Kirken at faa Diakonisser til Plejersker, og skønt vi kun bad om et Par Søstre, blev Sagen afvist. Vi fik ganske vist et Par Sygeplejersker andetsteds fra, og i Prøveaaret klarede de deres Distrikt saa godt, at Kommunen tog dem i sin Tjeneste, men det egentlige Fremstød, som vi havde haabet paa, mislykkedes. Lukasstiftelsen, som vi ogsaa forhandlede med, vilde i og for sig gerne være med, men havde for faa Søstre.

AUGUST 1914

Det var Lørdag Aften den 1. August.

Min Familie og jeg var i denne Sommer som i en Række foregaaende Somre og i en Række efterfølgende, Gæster hos min Hustrus Slægtning, den før omtalte Enke efter Grosserer *Th. Wessel* paa hendes Landsted i Springforbi, hvor nu »Beaulieu« ligger. Bygningerne fra hendes Tid er nedrevne. Hun boede selv i en Villa, og vi fik hver Sommer et rummeligt Havehus overladt, hvor vi førte en herlig Tilværelse i de smukkeste Omgivelser. Jeg tog hver Dag med Toget ind til København.

Fra og med denne Lørdag Aften har jeg Dagbogsoptegnelser for den bevægede August Maaned 1914, og dem følger jeg nu.

I en Uge havde den udenrigske Situation været spændt. Østrig og Serbien var i Krig, og det var givet, at Rusland vilde hjælpe Serbien, og Tyskland Østrig. Ogsaa Frankrig var rede. Vi sad med et radikalt Ministerium, og man var bange for, at det intet vilde gøre for vort Forsvar. Da kom der Meddelelse om, at Ministeriet havde indkaldt 2700 Mand til Søforterne og Kystforsvaret. Jeg havde et Par Dage i Forvejen forberedt Fru Wessel, der stod noget uforstaaende over for de truende Muligheder, paa, at onde Tider forestod, og jeg stod netop hin Lørdag Aften ovre i Villaen og talte med hende. Kl. var halvti. Da kom pludselig hendes Selskabsdame, Frøken Dale ind og meddelte, at en Officer stod udenfor i Hallen og meldte, at der om en Time vilde komme 20 Soldater og 2 Befalingsmænd i Indkvartering, de to sidstnævnte skulde i Senge, Mandskabet under Tag, men alle skulde have Middagsmad! Fru Wessel blev bestyrtet, og jeg skyndte mig ud til Officeren. Jo, det var rigtigt altsammen. Jeg havde derfor kun at sige Ja vell! Men Huset kom rigtignok i Bevægelse. Middagsmad til 22 Mænd, og Klokken var henad 10 Aften. Tjenestefolkene var imidlertid Situationen voksne. De fik Slagterens sidste Lam, der blev braset i Køkkenet, Gartneren fik indrettet Halmlejer i Stalden til Mandskabet, den ene Befalingsmand blev der skaffet Værelse til hos Fru Wessel, den anden hos os — og saa ventede vi.

Timen gik, og flere Timer, men ingen dansk Soldat viste sig. Ingen af os gik naturligvis i Seng. Cyklister fra Klampenborgsiden fortalte, at en Mængde Soldater holdt Hvil i Klampenborg. Det

maatte være vore. Endelig Kl. 3, da det begyndte at lysne, hørte vi Fodslag og Kommandoraab. Vi ilede ud mod de kommende. De var standset ved Nabovillaen. Der var Kaptajnen gaaet ind. Mandskabet, som var kommet marcherende fra Lejren ved Birkerød, havde dødræt kastet sig ned paa Fortovene. Jeg har aldrig kunnet begribe, at man ikke havde skaffet Befordring, Tog eller Vogne, men ladet Soldaterne marchere den lange Vej, da det dog hastede, og da de skulde paa Vagt om Natten. Men her var de, søvnige og trætte. Kaptajnen kom ud. »Træd an!« I et Nu var de paa Benene. »En europæisk Krig er udbrudt«, sagde Kaptajnen med høj Røst, »og der er Fare for, at Fjenden trænger ind paa vort Territorium. Endnu er der ikke mange Soldater indkaldt, derfor maa vi holde Vagt, skønt vi har haft en drøj Dag. Alle Vagtposter og Patrouiller skal have skarpladte Bøsser!« Og saa føjede han til, hvad der fik os til at trække paa Smilebaandet, skønt Situationen var saa alvorlig: »Men pas nu paa, I ikke laver Ulykker med dem!« Saa fordeltes Folkene til Vagter og til Indkvartering, men — til vor store Skuffelse var der ingen til os. Samme Aften forlød det imidlertid, at der var indkaldt 19.000 Mand, deriblandt alt det Mandskab fra Fyen og Sjælland, som skulde overføres til Sjælland. Og Kongen udstedte en Proklamation, som gjorde et godt og beroligende Indtryk, om Ansvarsfølelse og Neutralitet.

Næste Dag var Søndag. Strandvejen var som forvandlet. Soldater marcherede og red i Troppe hele Dagen. Men stadig var der ingen til os. Endelig ud paa Aftenen, da Fru Wessel var gaaet til Ro, kom der Soldater, Kaptajn *Engberg* med en Snes Mand. De fik Mad, Kaptajnen blev indkvarteret i Villaen, der blev udsat Vagtposter, bl. a. ved Havelaagen, og Mandskabet kom iøvrigt til Ro paa Halmen i Stalden.

Min Hustru og jeg var imidlertid blevet noget bekymrede. Min Moder og to af mine Søstre var paa Ferierejse i Schweiz og i Norditalien. Hvor de i Øjeblikket opholdt sig, var vi ikke klare over, og vi var nu ængstelige for, at deres Hjemrejse skulde volde Vanskeligheder.

3. August fik vi Indkvartering i Havehuset. I Dagligstuen indlogeredes Oversergeant Møller, og i Spisestuen indrettedes Telefontvagt og Vagtstue. Strandvejen var en hel Lejr med Skildvagter

og Soldater alle Vegne. Og de vildeste Rygter bredte sig. Jeg opsøgte min Formand, Kammerherre *Barner* og drøftede med ham Menighedsplejens Stilling under den truende Dyrtid og den mulige Krig, og jeg foreslog ham at søge Samarbejde med Københavns Understøttelsesforening og med Fattigvæsenet. Vi indkaldte D. S. Mpl's Bestyrelse til Møde næste Formiddag.

Den 4. August 1914 blev baade i den store Verden og i Menighedsplejernes lille Verden en historisk Dag. Tyskland erklærede Frankrig Krig, og England erklærede Tyskland Krig. Til Lettelse for alle Danske fandt nye Indkaldelser Sted. Ca. 50.000 Mand var nu under Fanerne. Og i D. S. Mpl. tog vi den Beslutning at indkalde et Repræsentantmøde og at indlede Forhandling om Samarbejde med Fattigvæsenet og med Københavns Understøttelsesforening.

5. August fik vi Telegram fra min Moder og Søstre. De var »strandet« i Friedrichshafen ved Bodensøen. Jeg telegraferede Svar og tilbød at sende Penge. — Det var den Dag, Danmark foretog den omfattende Minespærring, som straks vakte baade Glæde og Ængstelse, men som senere viste sig at være en klog Handling.

6. August begyndte alle i København at fouragere, mange ganske vanvittigt. Følgelig steg Priserne. Nationalbanken stormedes af Hundreder og fik derfor Tilladelse til at nægte Indløsning med Guld. — Kl. 11,15 mødte D. S. Mpl's Kasserer, Veksellerer *Nannestad* og jeg i Understøttelsesforeningen og foreslog Hovedbestyrelsen Samarbejde. Den tog venligt mod Forslaget, vi enedes om Samvirke og om senere at aftale Enkeltheder, og Formanden, Oberst *Rist* og jeg opfordredes til at søge Indenrigsministeren, *Ove Rode* og konferere med ham. Det skete samme Eftermiddag. Kl. 4½ mødtes vi i Ministerens Forværelse, og her havde jeg min første og ret indgaaende Samtale med Oberst *Rist*. Han var nedtrykt og saa meget mørkt paa Situationen, talte lidt om 1864, da han var med, men var iøvrigt klar over, at der vilde forestaa et stort Arbejde nu med at bistaa dem, der blev ramt af Krigen, og var ganske indstillet paa, at alle gode Kræfter maatte samarbejde. Oberst *Rist*, som jeg under Krigen fik meget med at gøre, var en af de ridderligste Skikkelser, jeg har truffet, nobel i al sin Færd, til Tider lidt drømmende eller fraværende, som om han i Tankerne dvælede ved alvorlige Problemer, ypperlig til at lede en Forsam-

ling, kort og knap og meget klar i sin Fremstilling og tilforladelig og trofast af Væsen. De store Hovedlinier saa han tydeligt, og dem holdt han fast paa, Enkelthederne i det praktiske Arbejde overlod han gerne andre at ordne. Og her havde Understøttelsesforeningen to fremragende Hjælpere, som jeg har lært meget af, og som jeg skylder megen Tak, *Fr. Boeck*, som jeg før har omtalt, og *C. P. M. Hansen*, begge Jurister. Det blev faktisk os tre, som organiserede det langt fra lette Hjælpearbejde. Indenrigsminister *Ove Rode*, som jeg ogsaa for første Gang talte med, modtog Oberst Rist og mig med stor Venlighed, hørte om vort Samarbejde og udtalte sin Glæde over det, raadede kun til at vente lidt med Opraabet. Rode var en repræsentativ Skikkelse, en klog Debattør og en fremragende Taler, sikkert en af Danmarks betydeligste i vore Dage, men han levede og aandede for det radikale Venstres Politik, hvis Eksistens i høj Grad skyldtes hans Indsats. I det Samarbejde, som senere kom i Stand med ham, var han imidlertid ganske loyal, og han ydede det sin Støtte uden dog at tage større Del i det — han havde ogsaa nok at gøre paa andre Felter.

7. August opsøgte Dronning *Alexandrines* Kabinetssekretær *C. P. M. Hansen* mig paa D. S. Mpl's Kontor for at spørge fra Dronningen, hvad D. S. Mpl. agtede at foretage under den foreliggende Situation, og da jeg havde gjort Rede herfor, navnlig for Samarbejdet med Understøttelsesforeningen, meddelte han, at Dronningen tilsagde os sin Støtte samt Protektoratet over den kommende Indsamling.

Samme Dag stillede D. S. Mpl., efter at jeg havde aflagt Besøg hos den kommanderende General, vort Rekonvalescenthjem i Vangede og vort Sommerhjem for gamle i Lyngby til Overkommandoens Raadighed.

8. August. Forhandling med Repræsentanter for Understøttelsesforeningen. Telegram fra min Moder, som sad i Stuttgart, om Penge; jeg sender straks et Beløb af Sted telegrafisk. Nu var der anlagt Løbegrave ved Strandmøllen og oppe i Skoven, Vagter var opstillet ved Jernbanen, og en Kanon stillet op ved Broen over Strandmølleaaen, Hegn og Gærder raseredes.

Søndag den 9. August havde jeg en lille Skuffelse. Jeg havde villet holde en kort Prædiken for Soldaterne, og Kaptajnen var

med Glæde gaaet ind derpaa. Det skulde være Kl. 8³/₄ efter Paraden. Men, o vé, Kaptajnen sov over sig, og jeg kom derfor ikke til at tale.

10. August. Den bedste Hjælper paa Kontoret var Frøken *Ada Kunning*. Hun var som før meddelt begyndt sin Tjeneste i D. S. Mpl. 1909 og efterhaanden avanceret, da det mere og mere havde vist sig, at hun havde ganske særlige Anlæg for Administrationen. Da Krigen udbrød, havde hun lige faaet Sommerferie og var rejst til Sverige, men vendte straks tilbage til Kontoret, hvor hun overtog en væsentlig Del af det store Arbejde under de nye Forhold. Paa denne Dag havde vi først et langt Bestyrelsesmøde og derefter om Aftenen et bevæget Repræsentantmøde i D. S. Mpl. En mægtig Forsamling, deriblandt mange Præster havde givet Møde, og vi naaede til Enighed om Opgaverne. — Et Telegram fra min Moder beroligede mig. Hun og mine Søstre havde opnaaet at faa Pas. Den Gang levede man jo i den herlige Frode Fredegod-Tid, da man kunde rejse Europa rundt uden Pas. Men Krigen gjorde Pas nødvendige, og lykkeligvis havde de tre Turister faaet disse værdifulde Papirer. Alligevel naaede de ikke hjem til Vejle før Natten mellem 16. og 17. August, og Rejsen havde været uendelig lang og trættende, min Moder syntes stadig længe efter, at hun »hørte Soldater«.

I de følgende Dage var der uafbrudt Forhandlinger mellem de to Institutioner om Samarbejdets Former, og der var adskillige alvorlige Vanskeligheder at overvinde. En helt ny Faktor gjorde sig gældende. Ansete Mænd var traadt sammen under Borgmester *Lehmans* Ledelse for at danne en Komité med samme Formaal som det, vi andre havde sat os. En Stund syntes der at skulle blive Forvirring. Men det lykkedes ved kraftig Indskriden ikke blot at overvinde Vanskelighederne ved Samarbejdet mellem Understøttelsesforeningen og D. S. Mpl., men — hvad der var endnu vigtigere — at formaa den nye Komité til at træde i Samarbejde med os andre. Derigennem lykkedes det at skabe den største Hjælpeaktion, København nogensinde havde set.

DRONNINGENS CENTRALKOMITÉ

Den 14. August 1914 blev der afholdt et Møde paa Københavns Raadhus af alle dem, der havde arbejdet for at hjælpe Krigens nødlidende, og alle Kræfter blev samlet i en Komité under *Hds. Majestæt Dronningens* Protektion. Denne *Dronningens Centralkomité af 1914* valgte Indenrigsminister *Ove Rode* til Formand og et Forretningsudvalg med Borgmester *Lehmann* i Spidsen. I dette Forretningsudvalg fik ogsaa jeg Sæde. Det vedtoges at udsende et Opraab til Befolkningen om Støtte og at *lade al Hjælpen blive øvet gennem de to Institutioner Københavns Understøttelsesforening og D. S. Mpl.*, der skulde fordele Opgaverne mellem sig. Sekretær i Komitéen blev Kontorchef (senere Socialdirektør) *N. P. Nielsen*, der viste sig at være en fremragende Støtte for Komitéen. Understøttelsesforeningens Opgaver kom *Boeck* til at forestaa, og D. S. Mpl.s tilfaldt mig. Pengene strømmede ind, og foruden Penge fik Komitéen store Forsyninger af Naturalier, f. Eks. Svin, Rugbrød og Kartoffler. Der maatte indrettes et særligt Kontor, som Direktør *Kiefer* og jeg kom til at lede, for Naturaliernes Modtagelse og Uddeling, og her blev de lokale Menighedsplejer sat i Arbejde, idet alle Naturalier fordeltes af dem blandt de nødlidende. Det var ligeledes bleven ordnet saaledes, at Børneplejestationerne kunde holdes i Gang, idet Komitéen betalte Mælken til Mødrene.

Men den største Opgave, som tilfaldt Menighedsplejerne, var dog BESPISNING af enligstillede Kvinder og Børn. De skulde have 2 Retter Mad 3 Gange ugentlig og hente den paa et Sted, der ikke laa for langt fra deres Bopæl. Der skulde følgelig skaffes Uddelingssteder rundt om i Byen. Ved de lokale Menighedsplejers Hjælp lykkedes det at skaffe de fornødne Lokaler. Men da ikke alle Uddelingssteder selv kunde tilberede Maden, maatte denne føres fra Køkkener andetsteds. Foruden Menighedsplejernes og »Mødres og Børns BESPISNINGS« Køkkener samt BESPISNINGSFORENINGENS Køkken paa Frederiksberg maatte Kommunens Køkkener paa Almindeligt Hospital og Sundholm og senere tillige paa Bispebjerg træde til, lave Mad og køre den ud til en Række Uddelingssteder. Jeg havde den ejendommelige Opgave daglig fra Badstuestræde 17 at give Ordre til Kommunens Køkkener om Le-

verance af saa og saa mange Portioner til de forskellige Udde-
lingssteder. Hver Moder fik Kort til Udleveringen med nøje An-
givelse af Klokkeslet og Sted og Antallet af Portioner samt Tids-
rummet for Gyldigheden, og Uddelingsstederne kontrollerede.
Det var et stort Apparat, og lykkeligtvis begyndte vi med rela-
tivt faa Modtagere, saa vi havde faaet Administrationen i Gang og
Øvelse i Ekspeditionen, inden det store Tilløb kom. Maduddelin-
gen begyndte d. 26. Septbr. 1914. Den første Uge uddeltes 777
Portioner, den næste 5122 og den tredje 8520. Udgiften pr. Portion
(2 Retter) var gennemsnitlig — 33 Øre, og det var god og næ-
rende Mad og saa store Portioner, at de ofte kunde slaa til til
2 Dage. Da Uddelingen standsede d. 30. April 1915, havde vi ud-
delt 423,456 Portioner Middagsmad og bospist op mod 40,000 Men-
nesker. Det var den største Madudlevering for private Gaver, som
København havde set, og der var stor Sorg, da »Dronningens
Mad« ophørte. Men næste Vinter tog vi fat igen og saaledes un-
der hele Krigen. Alt i alt blev der uddelt c. 2¼ Millioner Portio-
ner.

Jeg skal ikke komme ind paa Dronningens Centralkomités
øvrige Virksomhed, navnlig gennem Understøttelsesforeningen,
kun bemærke, at havde vi ikke haft gode Hjælpere i Menigheds-
plejen, Frøken *Kunning*, tidligere Amtsforvalter *Bang* og Hr. *H.
C. Jepsen* paa Kontoret og Diakonisser som Søster *Laura Krogh*
i Elias Sogn og Søster *Sine Sønderskov* i Christians Sogn, var vi
ikke kommen levende gennem Besisningen. Forøvrigt mærkede
D. S. Mpl. ogsaa, at Givere rundt omkring i Landet havde Med-
følelse med de fattige og syge i Hovedstaden. Pengegaver og Na-
turaliegaver steg som aldrig før. Jeg mindes Julen 1916. Da holdt
90 Svin (døde heldigtvis), over 4000 Kilo Oksekød, over 300 Sække
Kartofler, 60 Stk. Fjerkræ, 300 Sække Kaal, 250 Oste og over 200
Kilo Margarine deres Indtog i Badstuestræde 17. To Vogne kørte
i flere Dage fra Morgen til Aften for at bringe Varerne ud til de
lokale Menighedsplejer. En Diakonisse fra et af de fattigste Sogne
sagde ogsaa til mig: »I Aar har vi for første Gang ikke behøvet
at sige nej til en eneste, som virkelig trængte«. Alle Københavner
var for en Gangs Skyld den Jul mætte.

En rørende Oplevelse havde vi ogsaa i D. S. Mpl. 1918. Græsted Me-
nighedsraad havde henvendt sig til flere andre nordsjællandske Sogne og

sendte os en Skrivelse, hvori det hed: »Vi vil gøre heroppe, hvad vi formaar, for at bringe Hjælp.« De bad os lade Skrivelsen gaa ud over Landet. Jeg skrev saa en lille Pjece: »Et Brev til Landboerne«, hvori jeg gjorde Rede for Nøden og for Nordsjællands Hjælp. Den blev sendt ud over Landet og førte til, at utallige Gaver strømmede ind.

Endnu et Krigsminde! I 1917 kom der et midlertidigt og delvist Forbud mod Salg, Udskænkning og Forsendelse af Spiritus. Da det var omme, anmodede Indenrigsministeriet D. S. Mpl. ligesom andre Institutioner om en Udtalelse angaaende Forbudets Virkninger. Vi fik samlet Oplysninger fra de forskellige Menighedsplejer, og jeg skrev en Redegørelse, der konkluderede i flg.: »Inden for D. S. Mpl. er der kun een Mening ang. Forbudet, nemlig at det var et Skridt i den rigtige Retning. Dog ser man klart de Vanskeligheder, som navnlig Beværtere og Kelnere har været stedt i.«

En Følge af Verdenskrigen blev *Bolignød*. I København dannedes 1927 *Københavns social-filantropiske Boligselskab*, som D. S. Mpl. var med til at danne. Jeg kom ind i Forretningsudvalget, skønt jeg ikke var Ekspert i Byggeforetager, men den sociale Side af Selskabets Virksomhed interesserede mig meget, og jeg forbavsedes over, hvor meget og hvor dygtigt Selskabet arbejdede under mit Bysbarn, Borgmester *Hedebols* Ledelse. Vi begyndte med Barakboliger, men fik efterhaanden de gamle Barakker forbedret eller afskaffet, og store nye, velindrettede, moderne Bygningskomplekser blev opført til billig Leje for ubemidlede Familier med Børn, utvivlsomt et af de betydningsfuldeste filantropiske Fremstød i København efter den første Verdenskrig.

Men tilbage til Dronningens Centralkomité! Efter Krigen ophævedes den store Komité, men Forretningsudvalget fortsatte sin Eksistens og har virket som en Slags Fællesrepræsentation for privat Filantropi. Komitéen modtog stadig Gaver, navnlig ved Juletid fra forskellige Dagblade, først og fremmest fra *Berlingske Tidende*, og uddelte disse Gaver gennem de to kendte Institutioner. Da Borgmester C. Lehmann traadte tilbage som Borgmester, blev hans Efterfølger i Embedet *Viggo Christensen* Formand for Komitéen.

I *Norge* var der som i Danmark dannet en »*Dronningens Komité*« med lignende Opgave som vor »*Dronningens Centralkomité*«, og i Oktober 1917 modtog jeg en Indbydelse fra Menighedsplejernes Fællesudvalg i Christiania til at holde tre Foredrag og samtidig lære Menighedsplejerne og Dronningekomitéen at

kende. Blandt de Institutioner, som jeg besøgte, var en Børneplejestation, flere Gamlehjem, Diakonissestiftelsen, hvor jeg modtoges af Pastor *Jahnsen*, og Diakonhjemmet, hvis Forstander, Pastor *Kobro* jeg gjorde Bekendtskab med. Jeg var til Middag hos forskellige og havde rig Lejlighed til at tale med Mænd som *Gustav Jensen*, *Olaf Moe*, Borgmester *Jacobsen*, Ordføreren (Formanden) for Christiania Kommunalbestyrelse, den danskfødte, meget dygtige *Jeppesen*, Biskop *Otto Jensen* og Norges fremragende Filantrop, Pastor *Eugéne Hanssen*. Besøget blev i høj Grad berigende for mig gennem Samtaler med disse Mænd.

En særlig Glans og særlig Interesse fik Besøget imidlertid derved, at Kong *Haakon* modtog mig i Audiens sammen med Pastor *Skaar* og underholdt sig med os i en hel Time. Kongen fortalte bl. a. om »Dronningens Komité« og indbød mig venligt til et Møde i Komitéen, der skulde holdes et Par Dage efter Audiensen. Jeg takkede naturligvis for Indbydelsen og mødte den paa gældende Dag Kl. 12,30 paa Slottet, hvor Møderne holdtes. Komitéen bestod af c. 50 Damer og af Ordfører *Jeppesen* og Præsterne *Hygen* og *Skaar*. Vi samledes i en stor Sal, og baade Kongen og Dronningen kom til Stede. Kongen ledede selv Mødet, og da vi havde taget Plads omkring et stort Bord, rejste han sig, vendte sig mod mig og bød mig Velkommen og holdt derefter til min store Overraskelse et Foredrag om Komitéens Tilblivelse og Virksomhed, for at jeg, som han udtrykte det, kunde faa den rette Forstaaelse af Arbejdet. Han gjorde mig yderligere den Ære at overrække mig det af ham selv skrevne Manuskript til Foredraget. Jeg bad om Lov til at sige nogle Ord, bragte min Tak og udtrykte min Beundring for det store Arbejde, Komitéen havde udført, idet jeg tilføjede, at jeg havde haft adskillige Vejledere i Filantropi, men i Dag for første Gang en Konge til Vejleder.

DET NORDISKE FILANTROPISKE SAMARBEJDE

De to Studiebesøg, 1913 i Stockholm af danske og 1914 i København af svenske Filantroper, virkede opmuntrende baade i Danmark og i Sverige.

En kongelig Kommission til Omordning af Fattigvæsenet i

Sverige havde 1915 endt sit Arbejde, og *Svenska Fattigvårdsförbundet*, hvis Formand var den tidligere Minister, Landshøvding *Widén*, indkaldte nu i Juni 1915 en Kongres i Stockholm til Drøftelse af Kommissionens Betænkning. Til Kongressen blev ogsaa indbudt Gæster fra Danmark og Norge, og blandt dem var jeg.

Den svenske Kongres talte flere Hundrede Delegerede, især fra Kommunalbestyrelserne, og havde som Leder den statelige Biskop *K. H. Gezelius von Schéele*, som jeg kendte saa godt fra de lutherske Konferenser. Landshøvding *Widén*, der var Kommissionens Formand, og andre Medlemmer af Kommissionen forelagde Betænkningen, og dens Enkeltheder blev grundigt drøftet under von Schéeles mønsterværdige Ledelse. Vi Udlændinge fik derigennem et fyldigt Indblik i svenske sociale Forhold.

Et personligt Minde har jeg fra denne Kongres.

Da Kongressens Leder, Biskop v. Schéele havde afsluttet den med nogle Ord, blev han siddende i sin Stol paa Ordførerens Forhøjning og sendte Bud efter mig. Jeg traadte op til ham, og han sagde: »De har engang kritiseret mig — og med Rette! Det var for mine Udtalelser ved det sidste Møde i den lutherske Konferens. Jeg brugte for stærke Ord om Tysklands Betydning«.

Jeg blev unægtelig rød i Hovedet. Men jeg huskede, hvad han hentydede til. I mit Referat af Mødet havde jeg i Berlingske Tidende skrevet, at Biskoppen i sin Tale i Konferensen for Tyskland havde brugt Ord, som vi i Norden og særligt i Danmark maatte finde for stærke. Nu maatte jeg bøje mig for den gamle Mand, som gav den unge Ret i Kritiken.

Men den gamle hvidskæggede Biskop fortsatte:

»Jeg ønsker, at Hammerichs Tanke om skandinaviske Kirkemøder maa realiseres. (Det var Professor Fr. Hammerichs Tanke fra 1857, han hentydede til). Jeg overgiver Tanken til Dem som mit Testamente. Jeg er en gammel Mand, men hvad jeg kan gøre i mit Land for Tanken, vil jeg gøre, og jeg har drøftet Tanken med Nordmændene, som var ganske entusiasmerede for den«.

Jeg tør maaske tilføje, at jeg efter Evne har søgt at løfte Arven efter den gamle Biskop. Hans Ord og Testamente blev i hvert Fald for mig noget af en Indvielse til Arbejdet for at bringe Nordens Kirker i indbyrdes Forbindelse.

Men Fattigvårdsförbundet ønskede imidlertid ogsaa efter Kon-

gressen at drøfte, hvad der kunde gøres for at fremme filantropisk Samarbejde i Norden. Vi Norske og Danske blev da opfordret til at træde sammen med Forbundets Styrelse, og med Redaktør *G. H. von Koch* som særlig Leder enedes vi om at bede Norge tiltræde Samarbejdet og at samle dette om nye Studiebesøg, om Udveksling af Foredragsholdere og af Tryksager og endelig om at holde et Møde samme Efteraar til Drøftelse af Foranstaltninger mod den Nød, som kunde ventes at opstaa som Følge af Krigen.

Dette Møde fandt Sted d. 2. September 1915 i *Malmö* for en snævrere Kreds af ledende Mænd og Kvinder inden for det filantropiske Arbejde i de tre nordiske Lande, og det var særlig betydningsfuldt, at de tre Landes Regeringer var repræsenteret. Programmet var udelukkende at gøre Rede for det filantropiske Arbejde, som den ekstraordinære Nød under Verdenskrigen havde nødvendiggjort, gennem Rapporter fra hvert Land.

Et nyt Møde blev afholdt i Göteborg i Juni 1917, atter med Deltagelse fra de tre nordiske Regeringers Side og med indgaaende Drøftelse af Krigsproblemerne. Mødets svenske Leder *Elmqvist* udtalte et Par Ord, som baade dengang og nu er blevet mærkeligt aktuelle: »Vi behøver hverandre, og vi kan lære af hverandre« og »Hvis et af Nordens Riger lider, lider de alle«.

Nu begyndte man ogsaa at udveksle Talere mellem de nordiske Lande til Belysning af sociale Problemer. Og 1919 indbød en norsk Komité for første Gang til Møde i Christiania. Et stort Antal Filantroper fra alle tre Lande traf her sammen under den norske Pastor *Maronis* Ledelse og fik bl. a. Indblik i det store norske Arbejde for at bistaa de Hjemløse.

Under Mødet bad jeg von Koch om en Samtale. Krigen var endt, og der var stor Elendighed paa Kontinentet. Vi drøftede, hvad der fra nordisk Side kunde gøres for at hjælpe, og jeg forelagde ham en Idé, jeg havde faaet, nemlig at opfordre Mænd og Kvinder i alle Livsstillinger til at hjælpe *Kolleger* i Udlandet. Han syntes godt om Idéen, og vi blev enige om at foreslaa vore tre Komitéer for nordisk filantropisk Samarbejde at realisere den.

Det skulde vise sig, at Idéen slog langt bedre an, end vi havde turdet drømme om.

DE SØNDERJYDSKE BØRN

Verdenskrigen var endt. Og rundt om i Danmark følte Mænd og Kvinder, at vi Danske, som var undgaaet Krigens Rædsler, havde et Kald til at hjælpe de lidende i de krigshærgede Lande. D. S. Mpl. følte ogsaa dette Kald, og da jeg paa et Bestyrelsesmøde foreslog, at D. S. Mpl. skulde tage en Opgave op, som maatte ligge os Danske særligt nær, nemlig at iværksætte en Hjælpeaktion for *Børn fra Sønderjylland* ved at opfordre danske Hjem til at tage mod saadanne Børn for et Tidsrum af 2—3 Maaneder, fandt Planen Tilslutning, idet man dog først vilde undersøge Forholdene i Sønderjylland, inden den blev forelagt Menighedsplejerne og Offentligheden.

Vi satte os da i Forbindelse med Pastor *Matthiesen* i Vamdrup, som under Krigen stadig havde været i Forbindelse med gode Mænd i Sønderjylland og hjulpet mange Flygtninge fra Nordslesvig paa den mest opofrende Maade, og han var straks rede til at bistaa os. Selv kunde han ikke drage over Grænsen, dertil var han for ilde lidt af de tyske Autoriteter, men paa alle andre Maader skulde han nok hjælpe. Saa blev det da besluttet, at et Medlem af D. S. Mpl.s Bestyrelse, Diakonisse *Cornelia Nyboe*, Hjælpesekretæren, Frøken *Ada Kunning* og jeg skulde drage til Sønderjylland over Vamdrup. Men først skulde vi have Pas og tysk Visum. Det fik vi.

D. 6. Marts 1919 drog vi fra København. I Vamdrup fik vi den hjerteligste Modtagelse af Pastor *Matthiesen* og Frue og traf to førende danske Mænd fra Flensborg, som *Matthiesen* havde indbudt, nemlig Gasværksdirektør *H. Madsen* og Købmand *N. Uldall*. Vi aflagde næste Dag Besøg hos Pastor *Carl Moe*, som gav os sin Velsignelse med paa Vejen og lovede at støtte Sagen, naar den kom frem. Og saa skulde vi af Sted.

Det tyske Jernbanetog gav os straks et Indblik i Situationen paa den anden Side Grænsen. Det var gamle, raslende Vogne, Vinduesruderne i Kupéen var itu, Betrækket paa Sæderne skaa-ret eller revet af, og skønt det var hundekoldt, var der ingen Varme i Toget. Det tyske Toldeftersyn var meget grundigt og meget langvarigt, men vi mødte ingen Vanskeligheder. I Mulm og Mørke naaede vi Flensborg og blev indkvarteret i et pauvert

Hospiz, hvor der ikke var fyret i Soveværelserne, og hvor Lagenet i min Seng var en gammel Dug.

At der var Trang til Stede inden for Børneverdenen i Flensborg, og at der var Redebonhed — for ikke at bruge langt stærkere Udtryk — til at tage mod Indbydelser fra dansk Side, blev vi hurtigt klare over. Børnene var underernærede. Der var Mangel paa Mælk og paa Fedtstoffer, og Beklædningen var miserabel. Vi talte baade med tyske Autoriteter og med danske Ledere, og alle Vegne blev den Mulighed, vi fremsatte, om Rekreationsophold i Danmark modtaget med Glæde. Naturligvis aflagde vi ogsaa Besøg paa »Flensborg Avis«'s Kontor, og her hørte vi af Redaktør *Christiansen*, at den samme Tanke, vi havde haft, var fremsat fra anden Side i Danmark. Vi blev straks klare over, at vi maatte træde i Samarbejde med dem, der havde fattet den samme Plan. Men først vilde vi bringe Orden i Sagen i Sønderjylland. Vi fik derfor dannet en Komité i Flensborg med Madsen og Uldall som Ledere, der skulde udvælge Børnene og i det hele være behjælpelige ved Ekspeditionen, og der blev fastsat visse Regler: Børn fra tysktalende og dansktalende Hjem var lige berettigede, Alderen skulde som Hovedregel være Skolealderen, baade dannede og jævne Hjem kunde faa Indbydelse til deres Børn, men Børnene skulde lægeundersøges, og intet Barn med smittebærende Sygdom maatte komme med. Fra Flensborg drog vi til *Sønderborg* og *Haderslev*, og i hver af disse Byer samt i *Tønder* og *Aabenraa* fik vi Komitéer dannet og Aftaler truffet, alle Vegne under almindelig Tilslutning. Vi blev ogsaa oplyst om, at Børn ude paa Landet ikke var saa ilde stedd. Det var Byernes Børn, der trængte.

Den 11. Marts vendte vi tilbage, berettede om vor Rejse til Pastor Matthiesen og drog til København, hvor der straks tre Dage efter blev holdt et Repræsentantmøde i D. S. Mpl. om Sagen. Jeg fortalte om Besøget i Sønderjylland og foreslog derefter, at D. S. Mpl. skulde opfordre sine Venner Landet over til at tage mod sønderjydske Børn og støtte Sagen med Pengegaver. Frøken *Vermehren* fra St. Andreas Sogn rejste sig straks og foreslog, at dette skulde vedtages, og det skete enstemmigt og uden Forhandling, jeg tør sige: ogsaa under almindelig Begejstring. Men derefter var der det praktiske Arrangement! Bl. a. maatte vi

Det første Hold af sønderjydske Børn kommer til København den 26. April 1919.

have Kvarter til Børn, som om Aftenen kom til København og næste Dag skulde fordeles ud over Sjælland. Til dem blev straks St. Andreas og Fredens Menighedshuse stillet til Raadighed. Og vi skulde have Hjælperne, som kunde ledsage Børnene. Diakoniser og Diakoner, Sygeplejersker og andre yngre Mennesker meldte sig i rigeligt Tal, og Frøken *Ada Kunning* overtog Ledelsen af dem.

Dagen efter fik Pressen Meddelelse om Foretagendet, og samme Dag satte vi os i Forbindelse med de andre, som Redaktør Christiansen havde omtalt. De havde ogsaa dannet en Komité, og dens Ledere var Grosserer *V. Aage Møller* og Oberst og Oberstinde *Ramsing*. Et Samarbejde blev iværksat, dog saaledes, at hver Part for sig skulde indbyde Børn og skaffe de fornødne danske Hjem.

Nu oprandt de travleste Uger i D. S. Mpl.s Historie. Fra Morgen til Aften arbejdede vi paa Kontoret. Foruden det sædvanlige Arbejde havde vi faaet Forberedelserne til at tage mod de smaa Gæster sydfra. Der var Forhandlinger med Ministerierne, med den anden Komité og med mange andre, Skrivelser ud over Landet, Samtaler med Presse mænd og meget andet. Fra Slesvig

kom Breve, som meldte om begejstret Modtagelse af vor Plan, men ogsaa om saa lange Lister over Børn, at vi begyndte at ængstes. Sønderborgkomitéen f. Eks. meddelte, at den havde 423 Børn paa Listen og vel maatte stryge nogle, hvis vi ikke kunde tage saa mange, men — føjede den til — det er rigtignok ikke let, »da de baade græder og tigger om at komme med«.

Men det viste sig, at vi kunde tage dem alle og flere til! Det var en sand Glæde i den Tid at sidde i Kontoret i Badstuestræde 17 og tage mod Indbydelser til sønderjydske Børn. Indbydelserne vældede ind, gennem Posten, gennem Telegrafan og gennem personlige Henvendelser. Ja Forholdet blev, at vi til sidst maatte svare nej til ikke saa ganske faa Indbydelser, skønt Justitsministeriet havde givet Tilladelse til, at de to Komitéer maatte indbyde indtil 6000 Børn. Pengegaver strømmede ogsaa ind, saa vi ingen Vanskeligheder havde med at bestride Udgifterne. Dertil kom, at Trafikministeriet og flere private Jernbaner og Dampskibsselskaber gav Børnene fri Rejse, og at Indenrigsministeriet og Statistisk Departement gav Børnene Ernæringskort.

De smaa Sønderjyders Værter fik paa Forhaand visse Oplysninger. Børnene savnede Tøj og Fodtøj, de var svage og skulde have Hvile, og de var underernærede og maatte derfor til en Begyndelse bespises med Varsomhed.

Naturligvis mødte vi ogsaa Vanskeligheder. De tyske Myndigheder nølede med at give de fornødne Tilladelser, og Transporten paa tysk Grund frembød store Vanskeligheder paa Grund af Kulmangel og slidt Materiel. Det trak derfor ud med Børnenes Afrejse, og baade Børnene og deres danske Værter blev utaalmodige. Men endelig fik vi da Meddelelse om, at 200 Børn fra Haderslev havde faaet Tilladelse til at drage op til Kongeriget d. 26. April. De skulde til København og nærmeste Omegn, navnlig Charlottenlund, hvor Provst *Ferd. Munck* havde samlet Værter. Vore Jernbaner blev underrettet, og Frøken Kunning med en Stab Hjælpere drog til Jylland for at tage mod de smaa Gæster.

Hin 26. April 1919 vil næppe gaa dem af Glemme, der tog mod det første Hold sønderjydske Børn. Vi var ingenlunde sikre paa, at Børnene kom, thi ganske vist forelaa Tilladelsen fra de tyske Autoriteter, men vi vidste, at det tyske Materiel var daarligt og faatalligt, og at denne Omstændighed ogsaa kunde benyttes til

at udskyde Rejsen. Spændingen var derfor stor. Men saa indløb der om Formiddagen Telegram fra Frøken Kunning: »Hurra, Børnene er kommet!« Det lettede. Nu var der kun Spændingen ved Mødet mellem Børnene og deres Værter.

Børnene skulde komme med et Ekstratog, og vi havde truffet alle Forberedelser til deres Modtagelse. En af de underjordiske Ventesale paa Hovedbanegaarden var blevet os overladt. I Forhallen og ved Nedgangen til Ventesalen stod grønne Spejdere og viste Vej. Og nu samledes der efterhaanden et Par Hundrede eller vistnok endnu flere Værter med Ledsagere op mod den Tid, da Børnene skulde komme.

I Vamdrup havde Frøken Kunning og hendes Hjælper om Morgenen faaet telegrafisk Budskab fra den tyske Grænsestation Farris, at nu kørte Toget med de 200 Børn. Knap 10 Minutter efter svingede Toget med 200 viftende og raabende Børn ind paa den tyske Perron i Vamdrup. Det var vanskeligt at faa Børnene stillet op i Rækker og kontrolleret. Hvert af dem havde et Papskilt om Halsen med deres eget og Værtens Navn. Men langt om længe fik man dem over paa den danske Perron og ind i det danske Tog. Gode Venner i Vamdrup havde sørget for Madpakker til Børnene, og alle Smaaungernes Øjne straaled af Henrykkelse. »Dansk Mad smager dejligt«, lød det, og »Faar vi saadan Mad hver Dag«. Men hvor saa de forkomne ud! Underernæringen havde sat dem tilbage i Væksten. Og Klædedragterne! De fleste bar umage, sammenflikkede Klæder, og Fodtøjet var miserabelt, Træsko eller Støvler med Træsaal og Skafter af Papir. Af de 200 Børn havde 2 eller 3 Kuffert med, og en Snes Stykker en Pakke eller en Margarinebøtte, Resten havde kun, hvad de stod og gik i.

Selve Rejsen var et Triumftog. Det var jo de første sønderjydske Børn, der kom her til Landet, og alle Vegne blev de modtaget med Kærlighed. De fik Bolsjer, Chokolade og Kiks ind gennem Vinduerne. Et Sted paa Sjælland kom der en Kasse ind med 200 Appelsiner, en Appelsin til hver.

I Ventesalen paa Københavns Banegaard havde jeg holdt en lille Tale til Værterne og bl. a. bedt dem om ikke at gaa ud paa Perronen, naar Toget med Børnene kom, da Fordelingen af Børnene kun kunde finde Sted i Ventesalen, og forøvrigt maatte jeg besvare mange Spørgsmaal.

Saa kom Toget. Under Sang og Hurraraab af Børnene bruste det ind. Hjælperne fik de smaa rejsende ned paa Perronen og stillet op i Rækker, og lidt efter hørte vi Træfodtøjets Klapren hen mod Ventesalen. De første Børn kom ind, smaa, trætte, blinkende med Øjnene mod det stærke Lys, alle med deres Plakat om Halsen. Og straks begyndte Udleveringen. En stor Spejder bøjede sig ned over det første Barns Plakat, hvor Værtens Navn stod skrevet, og raabte det ud over Forsamlingen med stærk Røst. Den første Vært ilede frem. Den næste blev raabt op, og forbavsende hurtigt blev Børnene fordelt. Det var smukt at se Værternes Modtagelse. En Dame løftede en lille Pige op og kyssede hende. En lille københavnsk Pige stod med en Buket i Dannebrogscarver og rakte den til sin lille Plejesøster. Der var Taarer i mange Øjne.

Dette var Begyndelsen. Men nu fulgte Planlæggelse og Gennemførelse af Børnetransporter over hele Landet, en mægtig Korrespondance med Værterne og med de sønderjydske Komitéer, Aftale med Jernbanernes Embedsmænd, hos hvem vi fandt den største Imødekommenhed og Hjælpsomhed og saa Udsendelse af Hjælpere til at føre Børnene fra deres Hjemsted til deres danske Værter. Her viste Frøken *Kunning* sig at være den fødte Leder. Medens jeg fortrinsvis havde med Ledelsen af Kontoret i Badstuestræde at gøre, var Frøken *Kunning* ustandselig paa Rejse som Fører og Arrangør. Hun lærte Jernbaneembedsmænd og Toldembedsmænd rundt om i Landet at kende, og hun dirigerede Børnene.

Ved den anden Komité's Bistand fik vi en værdifuld Hjælp til Børnetransporterne fra Statens Side, idet den gamle Hjuldampers »Ægir« blev stillet til Komitéernes Raadighed. Det viste sig nemlig, at der var Vanskelighed ved at skaffe fornøden Waggonplads i de tyske Tog, særlig til de mange Børn fra Flensborg. Derfor løstes Vanskeligheden ved, at vi nu med »Ægir« kunde føre Børnene til Søs til danske Havne og videre pr. dansk Jernbane. Og det kan ikke nægtes, at der var Glans og Fest over Afsejlingen med det flagsmykkede Skib.

»Ægir«s første Komme til Flensborg var en Begivenhed. Jeg var et Par Dage i Forvejen over Land taget til Flensborg for at konferere med den flensborgske Komité. Det var den første Sen-

ding Børn fra Flensborg, ikke mindre end 600, som skulde indskibes til »Kongeriget«, som Sønderjyderne sagde. De gode Mænd og Kvinder i Komitéen havde et stort Arbejde med at udfærdige Listerne over Børnene. Helt sikre paa, om Forældrene og andre turde lade de smaa sejle ud til det fremmede, var vi ikke. Der var nok Begejstring hos mange, men der var ogsaa Betænkeligheder, og senere fik vi at vide, at en Spaakone i Byen skulde have bebudet, at det danske Skib paa bestemt Klokkeslet vilde gaa under! Men Listerne blev færdige, og hen imod Aften ved den Tid, da vi kunde vente »Ægir«, gik vi ned til Havnen for at tage imod det. Og vi var ikke de eneste, som vilde hilse det velkommen, flere og flere Flensborgere mødte frem, tilsidst strømmede der unge og gamle ned til Havnepladsen, og vi blev en stor Menneskemængde, der tavs ventede paa det danske Skib.

Nu blev der telefoneret ude fra Flensborg Fjord, at »Ægir« var i Syne, og en Stund efter kunde vi skimte det. Aftenen var ved at falde paa, da Æventyrskibet, som det senere blev kaldt, gled frem med Dannebrog vajende. Det var et højtideligt Øjeblik. For første Gang siden 1864 saas Dannebrog's Splitflag paa Flensborg Fjord.

Ombord var Medlemmer af de to Komitéer, Repræsentanter for Pressen, to frivillige Skibslæger og en Stab af Hjælpere med Frøken Kunning i Spidsen. Vi gik ombord, hilste paa dem og paa Kaptajn og Mandskab, og den flensborgske Komité's Medlemmer fik et vel fortjent og stærkt tiltrængt Aftensmaaltid. Kl. 6 næste Morgen skulde Afrejsen finde Sted. Jeg blev ombord og overnattede i Skibet, men sov uroligt, da jeg var spændt paa, om vi kunde stole paa Børnenes Komme. De stammede jo gennemgaaende fra tyske Hjem. Og Kl. 4½ kiggede jeg i Morgendæmringen ud gennem Koøjet.

Men da blev jeg beroliget. Allerede paa det Tidspunkt stod der Børn paa Kajen. Og nu fik vi travlt med at komme op, samle og kontrollere Børnene og faa dem om Bord. De blev fordelt rundt omkring paa Skibet i Grupper paa hundrede, hver Gruppe med sine Hjælpere. Og det viste sig, at af de 600 manglede der kun et Par. Saa snart de var kommen om Bord, fik hvert Barn to Stykker Sigtebrød med Smør, lagt sammen, og dermed var Baandet med dem knyttet — ogsaa Baandet med Forældrene,

som stod i en stor Stimmel lige ved »Ægir«; jeg saa det ene Barn efter det andet række Hænderne i Vejret med et Stykke Sigtebrød i hver Haand og vinke henrykt til Forældrene.

Men lige som Skibet skulde sejle, opstod der en kritisk Situation. Kaptajnen meddelte nemlig, at han vilde sejle syd om Als og uden om Øen til Fredericia, der var Sejladsens Maal. Jeg forudsaa, at det vilde medføre Masser af Søsye tilfælde blandt de mange Børn paa det stærkt befolkede Skib og bad ham sejle gennem Alssund. »Det tør jeg ikke«, sagde han og forklarede hvorfor. Som bekendt er der en Bro tværs over Alssund fra Sønderborg til Fastlandet. Denne Bro aabnes for gennemsejlende Skibe, »men« — sagde Kaptajnen — »kan jeg stole paa, at den aabnes rettidigt? Ellers vil vi ikke kunne manøvrere med Skibet«. Jeg mente, at det nok vilde gaa, vi kunde telefonere fra Flensborg til Brovagten. »Ja, tør De tage Ansvarret?«, sagde Kaptajnen. Jeg blev unægtelig hed om Ørene og søgte Raad hos et Par Flensborgere, navnlig hos en Lods. De mente, at Broen nok vilde blive aabnet i rette Tid. Efter nogen Forhandling gik Kaptajnen, om end med Betænkelighed, ind paa at sejle gennem Alssund, men jeg var selvfølgelig nervøs den Formiddag, indtil vi endelig i Alssund i lang Afstand saa en bred Aabning i Broen, og vi sejlede stolt under Dybbøl Bakke forbi Sønderborg, hvor Folk stod og viftede til »Ægir« og dets Splitflag.

Imidlertid kan jeg ikke noksom prise »Ægir«'s Kaptajn *Mogenssen* og dets Mandskab. De tog sig rørende af Børnene, paa denne Rejse som paa de følgende. Men Børnene var ogsaa nemme at have at gøre med. Paa et bestemt Tidspunkt af Rejsen blev de ganske vist saa mærkeligt urolige, og da fik vi at vide, at det var, fordi den omtalte Spaakone havde forudsagt Skibets Undergang paa det Klokkeslet. Men da der intet uheldigt skete, lavede Børnene op igen.

Nogle af Børnene blev søsyge, men gennemgaaende var de vel tilpas og morede sig fortræffeligt. En Lukassøster fra Sønderjylland legede Sanglege paa Tysk med de mindre Børn. Og imens sejlede vi op gennem Lillebælts krogede Vandvej og naaede i Solskin Fredericia. Her fik »Ægir« en straalende Modtagelse. Flag vajede, et Musikkorps spillede, og selve Borgmesteren tog imod os. Et Særtog, der skulde føre Børnene op i Jylland, var kørt ned

ved Kajen, og snart var de smaa sønderjydske Gæster fordelt i Vognene. Toget rullede af Sted og satte Børnene af paa Station efter Station. Alting klappede.

Det var »Ægir«s første Tur. Andre fulgte efter. I Tog og i Skib førtes Børnene i større og mindre Grupper op til Kongeriget. En enkelt Tur var ikke behagelig. Vi skulde føre nogle Børn over fra Aabenraa til Assens. Indskibningen gik som sædvanlig glat. En stor Matros, der repræsenterede de daværende Myndigheder, Arbejder- og Soldaterraadene, kontrollerede hjælpsomt vor Afrejse. Men Sejladsen foregik i en lille Dampbaad i øsende Regnvejrr, Blæst og stærk Søgang. Baade Børnene og jeg blev søsyge, og havde jeg ikke sikret os søstærke Hjælpere, ved jeg ikke, hvorledes det var gaaet. Endelig naede vi Assens, og her nægtede en lovtærk Tjenestemand os pludselig Landgang, fordi der manglede nogle Lister. Jeg samlede de sidste Kræfter og erklærede, at han kunde gøre, hvad han vilde, men i Land baade skulde og vilde vi, og Listerne skulde nok blive bragt i Orden og sendt bagefter. Hvorpaa vi vaklede i Land og søgte Toget.

Det blev efterhaanden mange Børn, vi fik Lov til at skaffe Ophold i Danmark. De Samvirkende Menighedsplejer fik anbragt 1134 Børn fra Haderslev, 400 fra Aabenraa, 300 fra Tønder, 553 fra Sønderborg og ikke mindre end 2120 fra Flensborg, ialt 4507.

Da alle Børnene, vel ernærede, pænt klædte og udstyrede med Gaver af højst forskellig Art, lykkeligt var ført hjem igen, fik vi mange Vidnesbyrd om Taknemlighed, og der er ingen Tvivl om, at disse Børnebesøg i Kongeriget bidrog til at mildne Modsætningerne mellem Tyskere og Danske. Som en lille Gengæld for al den Ulejlighed, de lokale Komitéer i Sønderjylland havde haft, indbød vi dem til et Par Dages Ophold i København, hvad vi havde megen Glæde af.

Senere har jeg tænkt paa, at det egentlig var underligt, at ingen af os, der havde haft med de sønderjydske Børn at gøre, blev indbudt til Højtidelighederne ved Genforeningen! Mange andre blev indbudt uden at have haft saa meget direkte at gøre med Sønderjyderne.

KOLLEGAHJÆLPEN

Blandt de forskellige filantropiske Foretagender, som det faldt i min Lod at føre ud i Livet, har der ikke været noget, som i den Grad vakte Interesse og Tilslutning baade herhjemme og uden for Danmarks Grænser som *Kollegahjælpen*. Ordet gik endog over fra at være Egennavn til at blive Fællesnavn, saa der er talt og skrevet om Kollegahjælp paa forskellige Omraader. Den danske Komité for nordisk filantropisk Samarbejde med Veksellerer Lamm som Formand sluttede sig straks til Tanken, og ved et Møde i Kabinetssekretær C. P. M. Hansens Kontor paa Christiansborg for Repræsentanter fra en Række faglige Organisationer, fandt Idéen almindelig Tilslutning. En privat Sammenkomst med nogle af Handelens Førere i Direktør *Hjerl-Hansens* Hjem skabte ogsaa Interesse i Grosserernes Verden. Man overdrog mig at organisere og lede Hjælpeaktionen, og den fik Kontor hos De Samvirkende Menighedsplejer i Badstuestræde 17, da Understøttelsesforeningen, som jeg havde foreslaaet at medvirke, mente, at der kun burde være Kontor eet Sted.

Oprindelig havde min Tanke — som udviklet i Oslo over for von Koch — været, at Enkeltmand skulde opfordres til at hjælpe en Kollega i Udlandet. Men det viste sig hurtigt, at ogsaa Foreninger, Institutioner og smaa faglige Kredse ønskede at hjælpe Kolleger. Arbejdet blev derved forgrenet. Der var Enkeltmænd, som bad os fremskaffe Adresser paa Kolleger, og vi skaffede efterhaanden Adresser i Hundredvis. De danske Givere sørgede saa selv for at sende Pakker med Levnedsmidler eller andre Gaver til de paagældende. Endnu flere Danske kom selv i Tanker om Kolleger, som de kendte, og som de satte sig i Forbindelse med og ligeledes selv sørgede for. Paa den Maade fik Kollegahjælpsaktionen en uoverskuelig stor Udbredelse. Hjælpen løb op til mange Millioner.

Hvad Kontoret i særlig Grad fik med at gøre, var Ekspeditionen af de Gaver, som Enkeltmand eller Foreninger betroede os. Og det var heller ikke Smaapenge. Da vi gjorde op tilsidst, viste det sig, at 195 Foreninger, Institutioner og Sammenslutninger havde benyttet os som Mellemed mellem dem og de udenlandske Kolleger. Vistnok alle store, landsomfattende Foreninger var med, men og-

saa enkelte smaa Kredse. F. Eks. kom en Dag to Nonner med en Gave fra Nonner til et Kloster i Tyskland. Og Gartnerne i Botanisk Have kom med en Sum, som skulde tilfalde Kolleger ved den botaniske Have i Wien. Men de store Summer kom fra de store Sammenslutninger som Grosserer-Societetet, Fagforeningerne, Arbejdsgiverforeningerne, Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk, Lærer- og Lærerindeforeningerne o. s. v.

For ikke at sprede den danske Hjælp over tilfældige Egne og for ikke at forbigaa noget af de nødlidende Lande valgte vi paa Forhaand bestemte Byer, hvor Nøden var særlig stor, og samlede den danske Indsats om dem.

I Frankrig var det *Reims*, og der var det særlig Lægen *Alexandre Henrot*, en Søn af den store franske Filantrop Henri Henrot, der sammen med Greve Polignac og Stadens Maire tog sig af Sagen, efter at jeg havde skrevet til Henrot, som jeg kendte. Gaverne til Reims gik til Søs og i et fransk Krigsskib.

Københavns Kommune stillede venligt en af de store Slagtehallen til Raadighed for os, og her opbevaredes de mangfoldige Forraad. Og Grosserer-Societetet ydede os Bistand ved adskillige Indkøb, idet vi naturligvis altid sørgede for at faa 1. Klasses Varer, men samtidig gerne vilde faa saa meget som muligt for Pengene. Indkøbene frembød i det hele Vanskeligheder. Eksportforbud maatte respekteres, der maatte købes holdbare Varer (f. Eks. undgik vi i den kolde Tid Kartoffler), der skulde tages Hensyn til Ønsker baade i Indland og i Udland, og en vis Afveksling skulde ogsaa finde Sted.

Frankrig, altsaa Reims, var det eneste Land, som fik vore Gaver sendt til Søs. Alle andre Lande fik dem pr. Jernbane. Det var derfor en stor Lettelse at have Slagtehallen som Opbevaringssted for Varerne, Godsvognene kunde køre lige ind til Hallen. Vi ordnede Afsendelsen paa den Maade, at vi fyldte en Waggon helt, inden den gik af Sted. *Røde Kors* besørgede Transporten, og vi var i høj Grad taknemlige for denne ret vanskelige Opgave, som blev løst saa lykkeligt, at kun ganske enkelte og smaa Tyverier fandt Sted. Hver Organisation eller Forening fik Indbydelse til at overvære Læsningen af vedkommende Waggon. Det var altid tyske Godsvogne, vi benyttede, naar de skulde returneres til deres Hjemland, og naar jeg senere i Tyskland har set Godsvogne med

deres Mærker Breslau, Leipzig o. s. v., har jeg altid maattet tænke paa de mange Gange, da jeg stod ved Slagtehallerne og noterede Waggonernes Navne og Numre op. Hver Organisations Gave blev der altsaa købt Fødevarer for og naturligvis forskellige Varer: Røget Spæk, Kiks, Margarine, Kartofler, kondenseret Mælk o. s. v., og der blev saa skrevet til den udenlandske Komité, hvor store Kvantiteter af hver Slags Komitéen skulde udlevere til den danske Organisations Kolleger paa Stedet. For os herhjemme gjaldt det altsaa om at »kombinere« Gaverne fra de danske Organisationer saaledes, at de kunde fylde en Waggon, og for Komitéen paa Modtagelsesstedet om at afveje og fordele paa rette Maade. Der var forøvrigt Organisationer herhjemme, som bestilte en hel Waggon eller flere Waggoner, f. Eks. Jernbaneforeningen, Grosserer-Societetet og Kommunalforeningen. Saa gjaldt det for os om at »komponere« en smuk og omfattende »Spiseseddel« til Waggonerne. Hver dansk Organisation fik stadig at vide, hvad der var indkøbt for dens Gaver. Og Fordelingen hos de udenlandske Modtagere fandt altsaa — med een Undtagelse, som jeg straks kommer til — Sted ved en lokal Komité, hvor det paagældende Lands Røde Kors sædvanligvis var repræsenteret. Dette Princip, at lade Modtagerne selv fordele, fandt megen Anerkendelse. Andre hjælpende Nationer foretrak ofte ved egne Udsendinge at foretage Fordelingen, men Modtagerne følte sig derved ufortjent tilsidesatte. Foruden Fødevarer modtog vi iøvrigt ikke faa Sendinger Beklædningsgenstande.

Det Land, som Kollegahjælpen i særlig Grad hjalp, var Østrig. Det fik ikke mindre end 42 Waggonladninger foruden betydelige Pengebeløb og Mængder af Pakker, som blev sendt direkte af private Givere. Vi koncentrerede Hjælpen om *Wien*, men ogsaa andre østrigske Byer, navnlig Salzburg fik Del i de danske Gaver. For at faa Indblik i Forholdene og for at danne en Modtagerkomité sendte jeg Arkitekt *Jørgen Otbo*, som venligt havde stillet sig til Raadighed, derved. Meningen var, at han kun skulde orientere sig og danne Komitéen, men Resultatet blev et helt andet. Jeg fik Brev fra ham, hvori han meddelte, at han efter vort Ønske havde samlet Repræsentanter for faglige Organisationer i *Wien*, gjort Rede for den forestaaende danske Hjelpeaktion og opfordret dem til at danne en Modtagerkomité, men at de Tilstedeværende

efter en lang Forhandling var endes om at bede ham blive i Wien og varetage Modtagelsen og Fordelingen af de danske Gaver. Paa hans Spørgsmaal, om vi herhjemme kunde godkende dette Resultat, maatte vi naturligvis svare bekræftende, da han selv var villig til at blive.

I *Ungarn* samlede vi Hjælpen om *Budapest*, hvor Otbo tog hen og fik dannet en Komité. *Budapest* fik 13 Waggonladninger.

Tyskland var næst *Østrig* det Land, der fik flest Waggoner sendt, ialt 20. De gik dels til *Leipzig*, dels til *Berlin*, men een Vogn sendtes til *Lübeck*, een til *München* og een til *Halle*. I *Tyskland* var *det tyske Røde Kors* overalt Modtageren, i *Leipzig* dog erstattet eller suppleret af en særlig Komité, i hvilken bl. a. Professor *Ihmels* havde Sæde. *Det tyske Røde Kors* indrettede et særlig Kontor for »Kollegenhilfe« i sin Bygning, *Cecilienhaus*, i *Berlin* og varetog Formidlingen af Gaverne.

Alle de nævnte Lande fik foruden Fødevarer ogsaa rede Penge. Og Kollegahjælpen sendte fremdeles *Pengegaver* til følgende Lande: *Belgien*, hvor vor *Indsats* samlede sig om *Liége*, *Czecoslovakiet*, *Estland*, *Jugoslavien*, *Letland*, *Polen* (som fik det største kontante Beløb), *Rumænien* og *Rusland* (hvor Hjælpen var til russiske Børn i *Finland*).

At de danske Gaver alle Vegne kom til Steder, hvor der var Nød, viste sig hurtigt, ja Nøden var langt frygteligere, end vi herhjemme havde forestillet os. Jeg nævner nogle Træk.

»Vi er ved at dø af Sult. Efter d. 21. Januar (1920) vil vi overhovedet ikke have Levnedsmidler at fordele. Vi er som Passagerer, der venter Døden paa et synkende Skib.« Det var en Udtalelse af den østrigske Statskansler.

»Jeg var mig ikke bevidst, at jeg paa nogen Maade skulde have fortjent saadant Venskab,« skrev en udenlandsk Embedsmand til en dansk Kollega, som havde sendt ham en Pakke Fødevarer, og saa gennemgik han i Brevet de enkelte Varer: »Osten hører for os næsten til mytologiske Forestillinger, Mælk kommer overhovedet ikke mere i vort Hus« o. s. v., Pakken kom som »en Solstraale i vor mørke Tid.«

I Frankrig og i Polen havde Bønderne paa Landet ofte mistet ikke blot deres Gaarde — de var undertiden jævned med Jorden i den Grad, at Ejeren overhovedet ikke kunde finde, hvor Gaarden havde ligget — men selve Jorden, selve Markerne, fordi Granater og Miner havde blæst Muldlaget bort, og den ufrugtbare Undergrund laa blottet.

I visse Kommuneskoler i Leipzig havde indtil 50 % af Børnene Tuberkulose.

Aandslivet led. En Professor i Tyskland skrev: »Jeg har vænnet mig helt godt til Krigskosten, men — mir fällt auch nichts mehr ein!«

For at undersøge Virkningen af Kollegahjælpens Arbejde og navnlig for at blive klar over, om den skulde fortsættes, rejste jeg paa den danske Komité's Vegne syd paa den 9. Juli 1920, netop paa Genforeningsdagen, da hele Danmark festede, flagsmykket. Modsætningen mellem vort glade, velstillede Folk og de Nationer, jeg efterhaanden besøgte, blev skærende.

Berlin var det første Sted, hvor jeg standsede. Man havde bedt mig besøge den danske Gesandt og sætte ham ind i Kollegahjælpens Arbejde. Jeg havde derfor skrevet til ham. Og han indbød mig straks den første Dag til Frokost. Gesandten var Grev *Carl Moltke*, som jeg mange Aar før havde talt med i Rom. Nu fik jeg Lejlighed til at lære ham nærmere at kende, og nu blev der indledet et Bekendtskab, som fortsatte uafbrudt gennem Aarene til Grevens Død, og som for mig fik den største Betydning ved den værdifulde Hjælp, Greven Gang paa Gang ydede mig. Under dette Besøg var Grev Moltke meget interesseret i Kollegahjælpen og udtalte Ønske om, at den maatte blive fortsat. Han omtalte et andet dansk Foretagende, Hjælp til tyske Børn, som under Ledelse af Folketingsmand *J. P. Nielsen* havde haft stor Betydning, og som han ogsaa anbefalede at fortsætte. Paa det Tidspunkt var *Ebert* Præsident i Tyskland, og Greven fortalte, at hver Gang han var sammen med Præsidenten, takkede Ebert for Hjælpen fra Danmark. Den kommende Vinter, sagde Greven, ansaa han for skæbnesvanger for Tyskland, baade for Tyskerne selv og — for de Danske i Tyskland. For disse sidste havde den danske Regering efter Moltkes Indstilling bevilget et betydeligt maanedligt Beløb til Hjælp for Anskaffelsen af billige Fødevarer.

Med *det tyske Røde Kors's* Ledere havde jeg en Række Forhandlinger. Nøden, Nervøsiteten og de indre politiske og sociale Vanskeligheder fik jeg et levende Indtryk af. Røde Kors vilde gerne hjælpe og havde store Planer om at tage en omfattende social Hjælpevirksomhed op over hele Tyskland, men var i høj Grad afhængigt af Gaver fra Udlandet.

Det havde været min Hensigt fra Berlin at tage til *Wien*, og jeg havde underrettet Otbo derom. Han havde ogsaa truffet Foranstaltninger i den Anledning. Men nu hørte jeg pludselig den 12. Juli, Dagen før Afrejsen, at al østrigsk Trafik var standset. Jeg ilede ned til Anhalterbahnhof og fik det stadfæstet. »Ja«, sagde en gammel Jernbanemand, »men nogle tager til Passau og derfra med Skib til Wien«. Jeg overlagde Sagen og besluttede i Stedet at tage til *Reims*. Men — hvad jeg senere fik at vide, var, at Meddelelsen om den østrigske Trafikstandsning var *falsk*, man ønskede kun fra tysk Side at hindre Rejser gennem Czekoslovakiet til Wien! Det vidste jeg imidlertid ikke dengang, jeg valgte altsaa den anden Rejserute, og den 13. Juli kunde jeg sætte mig i et Tog til Köln.

Lidt over Midnat kom jeg til *Köln*. Det vrimlede paa Banegaarden med Soldater. Köln var besat af Englænderne. Men tilsyneladende var alt roligt og Forholdet godt mellem de to Nationer. Og i en Krog uden for Banegaarden stod en engelsk Soldat og en tysk Pige i intim Samtale.

Næste Dag kom jeg til *Saarbrücken*, en smuk Tur langs Mosel og Saar mellem skovklædte Bjerge, Vinhaver, gamle Ruiner og gamle Smaabyer. I Saarbrücken var der Ophold, og jeg gik en Tur gennem Byen. Det vrimlede med *franske* Soldater og med franske Flag. Her var det Frankrig, som havde Besættelsen, og det var netop Bastilledagen, den 14. Juli. Der var mange Mennesker paa Gaderne, baade tyske Borgere og franske Soldater, men den ene Nation var Luft for den anden. Man gik forbi hinanden og lod, som man ikke saa den anden Part.

Saa kom jeg om Eftermiddagen til *Metz*. Her var Festjublen overvældende. Masser af begejstrede franske Soldater, Tricoloren alle Vegne, Guirlander tværs over Hovedgaderne.

Banegaarden var imponerende, en mægtig, massiv Bygning i tysk Stil, og saa var der Katedralen. Den var gammel og i gotisk Stil med Figurer, bl. a. af det Gamle Testaments Profeter paa Façaden og Murene. Profeterne var for kort Tid siden blevet restaurerede, og Kunstneren havde som en fin Opmærksomhed over for Majestæten givet en af Profeterne, vistnok Jeremias, ved Hovedindgangen Kejser Wilhelms Ansigtstræk med Schnurrbarten!

Og saa gik Turen i Sol og Hede til *Reims*. Det var en lang Rejse. Da Toget hen imod Aften nærmede sig Reims, saa jeg et mærkeligt Syn. Den nedgaaende Sol skinnede hen over en mægtig Slette. Midt paa den laa en udstrakt Samling Ruiner og Sanddynger, men midt i disse Rester af en stor ødelagt By ragede en enkelt Bygning op som en Klippe. Det var Katedralen i Reims. Solens Straaler faldt paa dens vældige graa Mure og Taarne. Tag og Vinduer og ydre Udsmykning var ødelagte, men Maaneders Beskydning med svære Kanoner havde ikke kunnet knuse de fjældstærke Mure. »Kirken den er et gammelt Hus, staar, om end Taarnene falde«, ja Katedralen stod, mens Husene sank i Grus, og markerede Stedet — her laa Reims! Netop »laa«! Thi et sørgeligere Syn kunde man ikke tænke sig, naar man fra den Barak, der tjente som Stationsbygning, drog gennem Byen. Gadernes Kørebæner var ryddede og bragt nogenlunde i Orden. Men de var paa begge Sider garnerede af mægtige Grusdynger eller faldefærdige Murrester. Fra den ene Gade saa man over i den anden, der frembød det samme Skue, og fra den videre over i næste og næste Gade, alle Vegne den samme trøstesløse Ørken. 14.000 Huse i Reims var ødelagt, og maaske 100 af dem nogenlunde reparerede.

Jeg opsøgte den ene af de tre Mænd, som havde lovet at tage mod den danske Sending Fødevarer, Lægen *Alexandre Henrot*, en venlig, alvorlig Mand. Han tog imod mig med stor Elskværdighed og med hjertelig Tak for Gaven fra Danmark, og fulgte mig til det eneste Hotel, som var nogenlunde repareret, en ganske lille Bygning med nogle faa Værelser. Elektrisk Lys var der ikke, og naar jeg gik op paa 1. Sal i Mørket, maatte jeg passe paa, for Rækværket manglede. Samme Aften gik Henrot en Tur rundt i Byen med mig og viste mig Ødelæggelsens Vederstyggelighed. Et Sted standsede han, pegede paa en stor Grusdyng og sagde: »Der ligger mit Hus!«

Den følgende Morgen tidlig afhentede Henrot mig i et Automobil og kørte mig ud af Byen for at vise mig Slagmarkerne. Landevejen var ligesom Gaderne i Byen ryddet, men alle Træer uden Undtagelse var molesterede, halve eller flaaede Stammer stak op Jorden. Vi kørte et Stykke ud og stod saa af Vognen for at gaa ind over Markerne. De laa hen urørte efter Kampen,

fyldte af Minder om den, Løbegrave, rustent Pigtraad i utrolige Mængder, Bølgeblikstage fra Løbegravene og saa pludselig en Tank, som Tyskerne havde taget fra Englænderne og mærket med Jernkorset, men atter mistet. »Pas paa, hvor De gaar«, sagde min Fører, »her ligger ueksploderede Granater«. Vi naaede et tidligere fransk Fort, Pompelle, nu kun et stort Kalkbjerg og nogle Grusdynger. Og alle Vegne voksede de blodrøde Valmuer, Slagmarkernes særlige Blomst.

Paa Hjemturen besøgte vi Børneplejestationen (»goutte de lait«) i Reims. Børnene vilde ikke trives. De led af Diarrhoe. »Vi mangler Mælk, Monsieur«, sagde Lægen »der findes ikke en Ko i Miles Omkreds«. »Hvad giver De da Børnene«, spurgte jeg. »Mel«, svarede han. Henrot indbød mig til Middag i sit Hjem. Det var meget tarveligt møbleret, og ikke to Stole var ens. »Ja, alt mit Indbo og alle mine Bøger brændte, og jeg har maattet laane eller købe Møbler her og der«, sagde han. Men jeg fik Champagne til Middagen.

Apropos Champagnen! Saa underligt det lyder, reddede Champagnen mange af Indbyggerne under Belejringen, mens Tyskerne laa i en Halvkreds uden om Staden og ustandselig beskød den. Reims havde før Krigen 120.000 Indbyggere, og naturligvis flygtede de allerfleste under Krigen. Men der blev dog ikke faa tilbage, og de krøb ned i de store Champagnekældere. Disse Kældere, som jeg ved et senere Besøg i Reims lærte at kende, ligger dybt under Jorden i den mærkelige »bløde« Kalk og strækker sig med lange Gange over et vældigt Omraade. Hvert af de store Champagnehuse har sit Komplex af Gange, der bærer hver sit Navn, bl. a. Stockholm og Copenhague. Her opholdt mange Indbyggere sig. Her spiste og sov man, her blev Børn født til Verden, her blev syge plejet, og i et særligt stort Rum holdtes der afvekslende katolsk og protestantisk Gudstjeneste. Lys havde man faaet indlagt. Men det var en Muldvarpetilværelse, og den varede Maaneder.

Af denne »bløde« Kalk er Katedralens Mure opført. Kalken stivner i Luften og bliver haard som Fjæld, og de tykke Fjældmure modstod altsaa Sprængbomberne. Men alt Træværk, hele Taget brændte, og de mange Figurer, som smykkede Murene, var lemlæstede. Underligt var det at staa inde i det vældige Kirke-

skib og se lige op i Himlen. Jeg tænkte ved mig selv: »Katedralen kan ikke restaureres«, men kun faa Aar efter var den alligevel, takket være Gaver fra mange Lande, derunder Danmark, genopstaaet og sat i brugbar Stand.

Efter Krigen kom »Muldvarpene« op fra Champagnekælderne, og mange af Flygtningene vendte tilbage. Da jeg om Aftenen gik Tur med Henrot, saa jeg pludselig her og der Lys glimte frem af Ruindyngerne. »Hvad er det?« spurgte jeg. »Det er vore Folk, som er vendt hjem, og som nu indretter sig Huler, hvor deres Hus laa eller stiller Brædder skraat op mod en Murrest og kryber ind derunder«.

Mens jeg taler om Reims, maa jeg nævne Begivenheder, som ganske vist ikke vedrører Kollegahjælpen, men som omhandler en særlig Hjelpeaktion over for den ødelagte Stad. Ikke blot de katolske Kirker i Reims, men ogsaa den eneste protestantiske var bleven ødelagt, og fra kirkelig Side i Danmark blev vi enige om at yde vor Hjælp til dens Genopførelse. Den protestantiske Præst i Reims, den sympatiske Pastor *Gonin* kom herop, og vi holdt bl. a. et Møde i Nikolai Kirke, som vakte megen Interesse. Resultatet af hans Besøg blev, at vi kunde overrække ham en ret betydelig Sum. Ogsaa fra andre Lande fik han Bidrag, og den protestantiske Kirke i Reims blev genrejst.

Fra Reims tog jeg tilbage til Berlin og fandt der i mit Hospiz et Telegram fra Otbo om, at der overhovedet ikke havde været nogen Afbrydelse af Trafiken. Altsaa drog jeg næste Morgen Kl. 8 fra Berlin, skønt jeg helst var blevet en Dags Tid i Byen, fordi jeg ikke følte mig helt rask. Billet kunde jeg kun faa til Tetschen ved Czekoslovakiets Grænse, og i Tetschen var der en besværlig Toldrevision. Her fik jeg Billet til Gmünd ved den østrigske Grænse, og saa raslede jeg gennem Czekoslovakiet i en daarlig og ubeskrivelig snavset Jernbanevogn, i en frygtelig Varme og med hele Skyer af Kulstøv fra Lokomotivet. Men Turen blev oplivet ved Samvær med en midaldrende czekisk Læge, som var meget meddelsom. Han havde under hele Krigen været Enelæge, kun assisteret af to unge Medicinere, paa et Sygehus med 26 Værelser og 600 Senge. En Tid havde han 78 Tyfuspatienter. Og saa skulde han tilmed skaffe Mad til Patienterne. »Jeg var glad«, sagde han, »naar jeg kunde faa to Timers

Søvn i Træk!« Han fortalte leende: »Vi jublede, naar Østrigerne led Nederlag, og sørgede over hver Sejr!« Forøvrigt var han overstadig begejstret for sit Land. »Czekoslovakiet er et rigt Land«, sagde han, »vi har alt, hvad vi trænger til — undtagen Salt. Saa vi skal nok klare os«. Endelig naaede vi Gmünd. Efter en utrolig upraktisk og besværlig Toldrevision fik jeg ny Billet, til Wien, og kom saa tilbage til det samme smudsige Tog. Det blev mørkt, men der var ingen Belysning i Vognene. Først Kl. 1,30 naaede jeg i ravende Mørke og helt udaset Wien, men — det hjalp svært paa Sindsstemningen, da Otbo og hans Vært, den lille Küster Jauernig stod parate og tog imod mig. De tog min Bagage i en Fart og førte mig til en Sporvogn, som ekstraordinært kørte ved den Tid, Toget kom. Men det gjorde godt at komme hjem til Otbo, faa lidt at spise og saa gaa i Seng.

Den næste Morgen var vi knap kommen op, før Formanden for en Sagførerforening, Dr. jur. *Ernst Wanek* indfandt sig hos os som Repræsentant for de mange Organisationer i Wien, der var blevet hjulpet, for at indbyde os til et Møde paa Universitetet, hvor Organisationerne vilde fremføre deres Tak. Dr. Wanek selv viste sig at være en af de mest taknemlige og ønskede paa alle Maader at være os til Tjeneste under vort Ophold. Men det blev iøvrigt kun meget lidt, jeg saa af Wiens Seværdigheder, fordi Dagene gik med Besøg i Institutioner og hos Personer. Jeg var paa Visit hos Gesandten, Baron *Lerche* og en Aften hos Generalkonsulen, *Medinger*, hvis danskfødte Hustru i sin Tid havde opsogt mig i København og bedt mig gøre noget for de wienske Børn. Et rystende Syn var Tilstanden blandt de syge Børn paa et Børnehospital, navnlig kan jeg ikke glemme et lille Barn, der var hærgnet af Syfilis. Men forøvrigt blev man melankolsk af at se det een Gang saa glade Wien. Graa og forsultne Voksne og Børn færdedes mellem de skønne Bygninger og Monumenter, og kom man i Nærheden af en Banegaard, mødte man Skarer af Mænd, Kvinder og Børn, alle med Poser eller Kurve paa Vej ud blandt Bønderne for at forsøge at købe lidt Kartoffler eller Frugt.

Blandt de mange Organisationer, som vi havde hjulpet, var ogsaa *Spejderne*. Ungdommen var i det hele særligt nødlidende. Vi havde bekostet flere Sommerlejre paa 2 Maaneder for ialt 400 Børn, idet Østrigerne selv skaffede Lejrene, mens vi gav Lev-

nedsmidlerne. Otbo vilde gerne, at jeg skulde se en af Lejrene, og Lørdag den 24. Juli tog vi med Toget ud til et gammelt Slot, delvis Slotsruin, *Pitten*, hvor der i Øjeblikket var c. 60 ganske unge Spejdere. Paa Vejen ud, i Toget, oversatte jeg, ikke særlig poetisk, »Altid frejdig, hvor du gaar«, for at Østrigerne kunde faa et Indtryk af, hvad danske Spejdere sang, og den kom til god Anvendelse.

Ved *Pitten* Station blev vi modtaget af alle Spejdere med Hurraraab og maatte »skride Fronten af«. Vi marscherede op til Slottet, en gammel forfalden Bygning med Mure omkring, herligt beliggende med Udsigt til Semmering og Schneebergs sneklædte Tinder. Vi var ventet med Spænding og behandledes med al mulig Gæstfrihed. Det var Meningen, at der skulde have været Baal i Skoven om Aftenen, men desværre blev det Regn, saa vi maatte have Spejderbaal i Slottets umøblerede Sal, hvor der blev tændt et Stearinlys midt paa Gulvet, mens vi laa lejrede omkring det. Spejderne underholdt os med østrigske Folkesange, rørende og humoristiske, og der blev holdt smaa Taler. Lederen, en tiltalende »technischer Beamter« *Karl Slonek* havde bedt mig om den næste Dag, som var en Søndag, at holde en Gudstjeneste for Drengene. *Slonek* var evangelisk, men Drengene var gennemgaaende fra katolske Hjem. Jeg lovede at gøre det, men spurgte saa Drengene ved Lejrbaalet, om de kunde nogle religiøse »Lieder«. Det viste sig, at de kun kunde Folkesange, ja og saa en »Maria-Lied«. Otbo og jeg lærte dem saa »Altid frejdig«, som vi sang et Par Gange for dem med den tyske Tekst, og den Sang lærte de hurtigt. Næste Formiddag var det klarer op, og vi holdt saa en Gudstjeneste ude i Skoven, hvor vi sang den nævnte »Maria-Lied« og »Immer fröhlich, wo du gehst«, og hvor jeg talte over 1. Joh. 3, 11: — — — »at vi skal elske hverandre«, hvad jeg kaldte et »Pfadfinderbotschaft«. Men aldrig har jeg talt til en Forsamling som denne. Jeg vil ikke sige, at Jesus-Navnet var dem ukendt, men det, jeg sagde om Jesus og hans Kærlighed, lod til at være nyt for dem, og de tog imod det med stor Opmærksomhed.

Og saa kom den sidste Aften i Wien, Tirsdag d. 27. Juli. Det var den Aften, til hvilken de Organisationer, som var hjulpet fra dansk Side, havde indbudt os. Sammenkomsten fandt Sted paa Universitetet. Ved Indgangen modtoges vi af Dr. *Wanek*, som forestillede os for Universitetets Rektor, Professor i tysk Ret, Dr. jur. *Schwind*. Vi blev ført ind i Festsalen, hvor alle Repræsentanterne for de østrigske Organisationer havde samlet sig. Og nu fulgte der en Række gribende Scener, idet Taler efter Taler rejste sig for at takke Danmark. Professor *Schwind* begyndte, og derefter holdt Dr. *Wanek* Hovedtalen, men efter ham

fulgte en Repræsentant for Handel og Industri, en Bygningsarbejder, en Ingeniør, en Farmaceut, en Spejder (Slonek) og en Præst. Gennem alle Talerne lød ogsaa en varm Tak til Otbo, og jeg kunde derfor, da jeg tilsidst fik Ordet, sige, at Danmark engang i fordums Tider havde sendt en Arkitekt til Wien, Theophilus Hansen, hvis Værker jeg i disse Dage havde beundret; nu havde vi sendt en anden Arkitekt til et Genopbygningsarbejde, om end af anden Art, og jeg maatte takke, fordi han var bleven saa vel modtaget. Jeg sluttede med at sige, at Kollegahjælpen hjemme i Danmark havde skabt et Broderskab mellem Organisationerne. Det samme mente jeg at have iagttaget mellem de østrigske Organisationer. Og — tilføjede jeg — maaske er der endda skabt lidt af et Broderskab mellem Danske og Østrigere.

Jeg begyndte min Tale med at takke Gud, fordi han havde givet mig denne Time, og ved mig selv sagde jeg: »I Dag er det sket, som jeg ønskede, da jeg var Dreng, at hævnne min Fader.«

Den 31. Juli var Otbo og jeg atter i København. Rejsen var endt. Kollegahjælpens Arbejde var derimod ikke forbi. Vi vedblev at sende Fødevarer og Penge og standsede først d. 6. Februar 1922. Den havde da virket fra d. 10. December 1919.

Men Kollegahjælpen var jo ikke blot et dansk Foretagende. Den var et *fællesnordisk*. Samtidig med den danske Hjælp virkede de tilsvarende, tidligere omtalte Komitéer i *Norge* og i *Sverige*, og paa min Rejse mærkede jeg Gang paa Gang, navnlig i Østrig, hvor betydningsfuld de to andre Landes Indsats havde været. Det var karakteristisk, at man sydpaa ikke altid skelnede mellem, hvad der kom af Hjælp fra det ene og fra det andet Land. Det var fra *Norden*, fra Skandinavien altsammen. Og ligesom de modtagende Organisationer, navnlig i Wien, blev knyttet sammen, saaledes blev ogsaa Fællesskabet mellem de nordiske Lande paa det filantropiske Omraade styrket.

DEN SCHRØDER'SKE FÆLLESKOMITÉ

Kollegahjælpens Saga var ikke afsluttet med tidligere omtalte Begivenheder.

Den 12. Oktober 1920 tilkaldte Departementschef *Schrøder* i Ju-

stitsministeriet mig og opfordrede mig til at foreslaa Kollegahjælpen — med Bevarelse af vor Selvstændighed — at træde i Samarbejde med en større Komité, som Regeringen havde ønsket nedsat, dels for at faa et Samarbejde i Stand mellem de bestaaende danske Hjælpeaktioner, dels for at udvide Hjælpen til Børn i de nødlidende Lande. Schrøder skulde være den nye Komité's Formand, og Komitéen skulde bestaa af en Repræsentant fra hvert af de politiske Partier, nemlig Pitzner, Pindstrup, Rode og Stauning, samt af 3 Repræsentanter for Wienerbørnskomitéen, 3 fra de tyske Børns Komité, 2 fra en »dansk-amerikansk« Komité og endelig 3 fra Kollegahjælpen. Ligesom Kollegahjælpen havde navnlig de to førstnævnte Komitéer allerede udført et meget omfattende Arbejde for at hjælpe henholdsvis østrigske og tyske Børn, og disse Komitéer skulde ligesom Kollegahjælpen gaa videre, men i Samarbejde, og Staten vilde yde økonomisk Støtte.

Jeg sammenkaldte næste Dag Kollegahjælpen's Hovedkomité, og den valgte Lamm, C. P. M. Hansen og mig til nærmere Forhandling med Schrøder. Vi havde et Møde i Justitsministeriet d. 16. Oktober, hvor alle de nævnte Komitémedlemmer undtagen Politikerne var til Stede, og hvor vi efter nogen Tids Forhandling fik Sagen bragt i Orden. Der blev nedsat et Forretningsudvalg, og det blev meddelt, at Staten stillede 50.000 Kr. til Raadighed samt Fribefordring til 6000 Børn. Men de bestaaende Komitéer skulde frit føre deres Arbejde videre.

Inden for Forretningsudvalget, som kom til at bestaa af 6 Medlemmer, var det sædvanlig fire, der mødtes, nemlig Schrøder, Folketingsmand J. P. Nielsen og Overretssagfører Sigurd Jacobsen samt undertegnede. Vore Møder holdtes i Schrøders Kontor, og jeg tør sige, at det lille Udvalg blev aktivt. *Schrøder* var i mange Maader en fortræffelig Leder. Han havde Diktatorlyster, men var dog altid villig til at rette sig efter andres Forslag, naar de blev forstandigt og energisk fremført, og i personlig Omgang var han en elskværdig og charmerende Mand. Den socialdemokratiske Folketingsmand *J. P. Nielsen* var Hovedmanden — sammen med Hovedkasserer *Svendson* (den senere Formand for Borgerrepræsentationen) — inden for de tyske Børns Komité, en Komité, som i alt væsentligt var startet og ledet fra socialdemokratisk Side, og som havde udrettet forbavsende meget. Her i

Fælleskomitéen lærte jeg *J. P. Nielsen* at kende, og jeg blev mere og mere betaget af hans hjertelige Omsorg for de ulykkelige tyske Børn og for hans praktiske Sans og utrættelige Energi. Skønt hans Helbred var svagt, og han kunde sidde ved et Møde bleg og tydeligt med Smerter, forsømte han ikke at tale sine smaa Venners Sag. Men han kunde ogsaa sige sine tyske Kolleger Besked. Han havde f. Eks. meddelt dem, at det ikke blot skulde være Arbejderbørn, der blev hjulpet, men ogsaa Embedsmænds og Officerers Børn, og da Komitéen i Tyskland knurrede, erklærede han, at Hjælpen fra Danmark vilde blive standset, hvis hans Ønske ikke blev opfyldt. Det hjalp. Hjælpen bestod dels i at føre tyske Børn op til Danmark, dels — og det fik Fælleskomitéen meget med at gøre — i at oprette »Kakaostuer« rundt om i de tyske Byen. En saadan »Stue« var aaben en Gang om Dagen, og et vist Antal Børn kom saa og fik en Skaal Kakao med en stor Bolle til. Det var disse Børns Hovedmaaltid. Med Rette fik *J. P. Nielsen* i Tyskland Betegnelsen »Der Kindervater«. Han har reddet utallige tyske Børns Liv. Og Overretssagfører *Sigurd Jacobsen* har reddet utallige østrigske Børns Liv. Han var Sjælen inden for »Wienerbørnskomitéen« og en af de ypperste filantropiske Organisatorer, jeg har kendt. Baade om *J. P. Nielsen* og om *Sigurd Jacobsens* Transporter af Børn gælder, at de nu for Eftertiden kan synes saa ligetil og let gennemførlige, men i Virkeligheden forstaa ingen udenforstaaende, hvor kompliceret Arrangementet af et saadant Børnetog var, især naturligvis naar det kom fra en saa fjerntliggende Stad som Wien, med Ansøgninger om Tilladelser fra en Række Autoriteter i flere Lande, med Fremskaffelse af Togstamme, dygtige Hjælpere, Mad til Børnene undervejs o. s. v. o. s. v.. Det var historiske Bedrifter inden for dansk Filantropi.

Vi hjalp fortrinsvis tyske og østrigske Børn, fordi Nøden i disse to Landes Børneverden var særlig stor. Men ogsaa ungarske og franske Børn fik Hjælp. Og jeg tør sige, at Hjælpen var paa-krævet. Det var en ynkelig Generation, vi fik Indblik i. Sult og Kulde og Fattigdom havde svækket Tusinder og atter Tusinder af Børns Helbred, sat dem tilbage i Vækst og fysisk Styrke og nedbrudt Humør og Livsglæde. Den Hjælp, der blev ydet fra dansk Side, reddede utallige Børns Liv, navnlig for deres Ved-

kommende som fik Ophold i Danmark, men ogsaa Kakaostuerne genrejste Helbredet hos Tusinder.

Op mod Julen 1921 fik Fælleskomitéens Forretningsudvalg Indbydelse til at overvære en *Julefest* med Gavefordeling i Berlin, og d. 13. December drog *Schrøder*, *Sigurd Jacobsen* og jeg sammen med de særligt indbudte Direktør *Ginge*, der havde udført et stort Arbejde inden for Wienerbørnskomitéen, Fru *Thaning* og Folketingsmand *Lebeck* af Sted. Hovedmanden, *J. P. Nielsen*, savnedes, han var desværre bleven syg. Det var en kold Tur, det frøs stærkt, og det tyske Tog var ikke særligt opvarmet.

I Berlin blev vi modtaget af Dr. *Rosenberg* fra *det tyske Røde Kors*, som administrerede den danske Hjælp og havde arrangeret Julefesten, og den næste Eftermiddag Kl. 3 fandt Festen Sted i »Friedrichshain« paa Alexanderplatz, et mægtigt Lokale. Da vi traadte ind, var det et overraskende Syn, som mødte os. Salen var fyldt af dækkede Borde, og ved hvert Bord sad der en Flok Børn med blege Kinder, men med straalende Øjne. Foran hvert Barn laa en stor Pakke med Fødevarer, Beklædningsgenstande og andet godt, en Gave fra den danske Komité. Børnene var fra tyske Hjem, men de forstod alle Dansk, for de havde alle været i Danmark paa længere Besøg. »Hvor mange er her?«, spurgte jeg. »2000 Børn samt Forældre,« var Svaret. Men kun Børnene sad i Salen, Forældrene hang over hverandre paa Gallerier Salen rundt.

En stor Tribune ved Salens ene Langside var smykket med store Juletræer, og paa Tribunen stod et Kor af Smaapiger og unge Piger. Neden for Tribunen fik Æresgæsterne Plads. Midt for Bordet sad den danske Gesandt, Grev *Carl Moltke*, som ved sin Side havde Rigspræsidentens Frue, den statelige Fru *Ebert*. Jeg fik hendes Svigerdatter til Bords. Koret sang en Julesalme, der blev reciteret, bl. a. til Danmarks Pris, atter spillet og sunget, og saa læstes Juleevangeliet. Vi fik Kaffe, og Præsidenten for det tyske Røde Kors, *von Winterfeld* tog Ordet. Han bragte en hjertelig Tak til Danmark for alt, hvad Danmark havde gjort for tyske Børn, vendte sig til Børnene og bad ogsaa dem erindre, hvad de havde modtaget. Han sluttede med Ønsket om, at den Harmoni mellem Folkene, som Danmark havde bidraget saa meget til, maatte vokse i Fremtiden, ganske særligt Harmonien mellem Danmark og Tyskland. Grev *Moltke* besvarede Talen og udtrykte bl. a. sin Glæde over de Ord, der havde lydt til Danmark.

Om Aftenen var vi Danske det tyske Røde Kors's Gæster ved en Souper i »Cecilienhaus«. Salen, vi sad i, var smykket med danske Farver. Von Winterfeld takkede hjerteligt for Danmarks Hjælp og nævnedes derunder ogsaa Kollegahjælpen. *Schrøder* besvarede Talen.

Næste Dag havde Grev Moltke stillet sin Automobil til Schrøders Disposition, og Kl. 12 besøgte vi en af de Kakaostuer, som Fælleskomitéen havde indrettet i Versöhnungskirche's store Menighedshus. C. 300 Børn kom her hver Dag og fik en Skaal Kakao og en stor Bolle. Hvor var de henrykte, og hvor var de ynkelige! En Dreng, som man troede var c. 5 Aar, viste sig at være 7. En lille Fyr havde ikke Kræfter til at løfte Skaalen, den væltede, og al Kakaoen flød ned ad ham og ud over Bordet; han blev ulykkelig, men trøstedes med en ny Skaal, som en Hjælper holdt for ham. Og Børnenes Fodtøj! Det var ubeskriveligt elendigt.

Rigspræsident *Ebert* havde ønsket at se os; og Kl. 4,30 kørte vi i et Par Automobiler til Wilhelmsstrasse. Vi kørte ind gennem en Gitterport og holdt i Tasmørket foran et stort Palæ. Der blev ringet paa, men det varede en Stund, inden der blev lukket op. Endelig viste en gammel Hushovmester — eller hvad han nu var — sig og saa spørgende paa os. Vi forklarede, at vi var indbudt, men han rystede uforstaaende paa Hovedet, indtil han sagde, at dette var Rigskanslerpalæet. Rigspræsidenten boede i Nr. 73. Vi ind i Automobilerne igen og kom saa til det rette Sted. Det var det smukkeste af alle Palæerne, tidligere Bolig for Kejserens Husminister og Kejserens personlige Ejendom. Den tyske Regering havde imidlertid købt det af Kejseren for 42 Millioner Mark og indrettet det til Bolig for Rigspræsidenten. En stor dejlig Have laa bagved.

Med Moltke og Schrøder i Spidsen bevægede vi os op ad Trapperne og naaede gennem et Par Sale ind til en meget smuk Sal, hvor Præsidenten og hans Frue sammen med nogle faa Adjuanter modtog os. Ebert, en kraftig lille firskaaren Mand traadte frem og holdt i jævne Ord en hjertelig Tale — en af de smukkeste Taler for Danmark, jeg nogensinde har hørt. Han havde, sagde han, nøje fulgt med i den danske Hjælpeaktion og vilde nu gerne bringe Tysklands Tak. Det skal aldrig blive glemt, sluttede han, hvad det lille Land Danmark havde gjort for vore Børn i Tysklands mørkeste Tid. Og uden Overgang slog han ud med Haanden: »Min Hustru og jeg vil gerne byde Dem en Kop Te!« Schrøder, som havde forberedt en Tale, brændte saaledes inde med den, men fik dog Lejlighed til i Samtale med Ebert at overbringe en Hilsen fra den danske Regering.

Præsidentparret underholdt sig livligt med os, mens vi nød en god Te og et meget jævnt Bagværk. Ebert satte sig hen til mig og begyndte at tale om de sociale Forhold i Danmark. Han kendte Borgbjerg, Stauning, Oskar Jørgensen, Kiefer og J. P. Nielsen og spurgte til dem, kendte ogsaa godt vore socialdemokratiske Forhold og fortalte om, da han selv var med til at grundlægge et Blad.

Da vi havde sagt Farvel og var kommen udenfor, kom et Par berlinske Svajere cyklende forbi: »Na, haben Thee bei Ebert getrunken!«

I December 1948 læste jeg i Aviserne, at Eberts Søn *Fritz* var bleven Overborgmester i Østberlin, og Minderne fra Julefesten og fra Besøget hos Præsidenten dukkede da op igen. Fritz var den Gang en stiltfærdig ung Mand. Nu havde han altsaa stillet sig paa Kommunisternes Side, mens hans Faders gamle Parti, Socialdemokraterne, samtidig sejrede ved Kommunevalget i Vestberlin.

Kl. 8 var der Middag hos Grev Moltke, og den blev ubetinget den mest stilfulde Fest under vort Besøg. Da jeg gik op ad Trappen i Gesandtskabspalæet i Alsenstrasse, indhentedes jeg af en General, som sad i Bestyrelsen for Tysk Røde Kors, og som jeg havde været sammen med ved de foregaaende Festligheder. Han var oprømt, nærmest betaget. »Einmal wieder auf königlichem Boden«, udbød han begejstret til mig. Jeg maa vist have set noget uforstaaende ud, for han forklarede: »Ja, De forstaaer det maaske ikke, men naar man har tjent sin Konge som Officer i 33 Aar, saa er det en Lykke atter at være paa et Kongeriges Grund!« Og han tilføjede: »Jeg kan ikke gaa forbi Kcjsersens Slot, jeg har ikke været der siden Revolutionen«.

I alt Væsentligt bestod Selskabet af de samme, som vi havde været sammen med, men een fremragende Gæst var ny Mand. Det var Rigsdagens Præsident *Loebe*. Han havde over for Grev Moltke udtalt Ønske om at træffe sammen med de Danske fra København.

Loebe var en lille undersætsig Mand med det venligste og jævreste Væsen. Han var selv oprindelig en ganske jævn Mand fra Breslau, kom ind i Rigsdagen som Socialdemokrat og var nu bleven valgt til den høje og betydningsfulde Post som Rigsdagens Præsident. Den Gang han var en lille Mand i Breslau, var hans

eneste Barn, en svagelig Dreng, kommen med blandt de tyske Børn til Danmark, og Fru Thaning havde taget sig af ham. Loebe vilde derfor gerne hilse paa hende og takke hende. »De har reddet mit Barns Liv«, sagde han, og saa indbød han hende og hvem hun vilde tage med til Frokost næste Dag. Det var kun mig, som kunde tage mod Indbydelsen, da de andre Deltagere skulde rejse tilbage næste Dag.

Næste Formiddag ved 11-Tiden mødte Fru Thaning og jeg uden for Rigspræsidentens Bolig, det mægtige Palads, der laa ved Siden af Rigsdagsbygningen, og som alle gamle Berlinfarere kender. Det stammer, som Loebe senere med et Smil forklarede, »aus der Wilhelminischen Zeit«. Vi ringede paa, en Portner lukkede op og meldte: »Præsidenten er til Møde, og Fru Præsidenten er ude«. Lidt slukørede saa vi paa hinanden, men i det samme lukkede Portneren op for en jævn, yngre Kone, uden Hat, med en slidt Taske i Haanden, aabenbart hjemvendende fra Indkøb. Det var Fru Rigspræsidenten! Hun vendte sig mod os og hilste paa os med den største Elskværdighed. Som sin Gemal takkede hun Fru Thaning hjerteligt for, hvad hun havde gjort for deres eneste Dreng. Og nu skulde vi da med op i Lejligheden! I Elevator for vi op til en stor Entré med gamle Fyrstebilleder, og derfra kom vi ind i prægtige Sale med herlig Udsigt over Spree. Der var en ejendommelig Modsætning mellem disse pragtfulde Gemakker og den lille tarveligt klædte Værtinde, men hun bevægede sig ganske naturligt i Salene, og ingen tidligere Rigsdagspræsidents Frue kunde være mere venlig og mere gæstfri end hun. Lidt efter kom Loebe. Han spurgte straks, om vi havde Lyst til om Eftermiddagen at overvære et Møde i Rigsdagen. Naturligvis havde vi det, og alt blev saa nærmere aftalt. Saa viste han os rundt i Paladset. Det var pragtfuldt, overdaadigt udstyret. I Stueetagen var Repræsentationslokalerne, men i de smukke udskaarne Træpaneler sad der Mærker af Skud fra Revolutionstiden. Der havde nemlig været Officershospital i Bygningen, og ved en bestemt Lejlighed troede Kommunisterne, at der var blevet skudt paa dem af Officererne, hvorfor de lod et Maskingevær spille. Overalt var der Navnetræk og andre Minder fra »Wilhelmine-tiden«, men et Par store Slagmalerier havde Loebe fjernet. Af sin egen vældige Lejlighed havde han overladt flere Værelser til

»Genossen« i Rigsdagen, som ellers ikke havde kunnet finde Bøpæl i Berlin.

Nu bød Fru Loebe paa Frokost, skaaret Smørrebrød, Te og Vin, serveret delvis paa dansk Porcellæn og paa en Dug med Kejserørne. Loebe maatte hurtigt tage Afsked for at møde i Rigsdagen, men vi andre sad en Stund og passiarede.

Om Eftermiddagen Kl. 3½ mødtes Fru Thaning og jeg atter, og nu afhentedes vi i Rigsdagspræsidentens elegante Auto, der kørte os til Rigsdagsbygningen, hvor vi højtideligt af Tjenere førtes til Rigsdagspræsidentens Loge. Her tog Fru Loebe imod os, og her fik vi Lejlighed til at overvære en livlig, til Tider næsten stormende Forhandling om Ophævelsen af en Række Tvangsforanstaltninger, der var truffet i Anledning af Mordet paa Erzberger. Med 160 mod 142 Stemmer blev Foranstaltningerne ophævet. Fru Loebe udpegede de mere kendte Rigsdagsmedlemmer: Bernstein, Ledebour, Dr. Köster, Hoffmann, Spahn o. s. v. og den lille fanatiske Clara Zedkin, som trængte sig frem til Talerstolen og søgte at afbryde Talerne. Kommunisterne samlede sig neden for Talerstolen, lo og raabte til Talerne.

Da vi havde siddet en Times Tid og set og hørt paa Forhandlingerne, saa jeg pludselig Loebe rejse sig op og overgive Ledelsen til en Vicepræsident. Lidt efter indfandt han sig i vor Loge og tilbød at vise os rundt i Rigsdagsbygningen. Det blev en interessant Vandring. Det mægtige Hus blev bygget for en Del af Milliarderne fra Frankrig. »Nu gaar Milliarderne den modsatte Vej«, sagde Loebe med et lille trist Smil. Gennem Bygningen strakte sig en mægtig Vandrehal, belagt med røde Tæpper. I dens Midte hævede sig en Rotunde med gamle Kejser Wilhelm I's Statue. »Den har jeg tænkt at flytte«, sagde Loebe, »den spærrer Udsigten gennem hele Hallen«. Jeg tænkte ved mig selv: Ja, Kejserne spærrer unægtelig undertiden Udsigten for de tyske Statsmænd. Grupper af Rigsdagsmænd stod eller vandrede rundt omkring. De stirrede paa os to, der blev ført omkring af Præsidenten. I Forbindelse med Vandrehallen var der flere mindre Korridorer, og hvert politisk Parti holdt til i sin. Loebe førte os gennem store og smaa Sale, Læsestuer, et henrivende Bibliotek ind i en stor Spisesal, hvis Loft var dækket af en kolossal og græselig grim Rigsørn, dekoreret med Ordensbaand. Over Ørnens Hoved

svævede en klodset, uhyre Kejserkrone, og under Ørnen stod følgende Indskrift: »Sub umbra tuarum alarum protege nos« — altsaa Bøn om Beskyttelse, mens Lovgiverne spiste. Vi saa et Par Rum med Møbler af Træ fra Kolonierne og med stort kronet W paa Stolebetrækkene, det var Kejserens Gemakker med tilhørende Loge i Rigsdagen. Nu var Gemakkerne Diplomaternes. Vi endte Rundgangen i Præsidentens hyggelige Kontor og traf der hans lille 9 Aars Søn, en spinkel og bleg lille Fyr. Hr. og Fru Loebe tog vi nu Afsked med, og i hans Auto rullede vi bort.

Dette var altsaa 1921. Efter den Tid tabte jeg Loebe af Syne. Kun hørte jeg, at han slap levende gennem Hitler-Perioden.

Men i September 1949 saa jeg i Avisen, at han var dukket op igen i det politiske Liv, og da den nye Rigsdag for Vesttyskland i Bonn samledes, var Loebe et af Medlemmerne og Aldersformand. Jeg sendte ham en Hilsen og fik et meget venligt Svar.

I Marts 1923 var jeg atter i Tyskland paa Fælleskomitéens Vegne. Jeg havde andet Ærinde dernede tillige, men Schröder bad mig undersøge Forholdene vedrørende Kakaostuerne i Leipzig og Dresden, hvor der var opstaaet Vanskeligheder. I Leipzig var en Kakaostue bleven lukket. Jeg rejste sammen med Arkitekt C. Schiøtz, Fader til den senere saa kendte Sanger Axel Schiøtz, da vi begge skulde forhandle i Berlin om den danske Kirke, og Schiøtz fulgte med mig til Leipzig, hvor han ligesom jeg havde været med til at yde Hjælp.

I Leipzig mødtes vi med Kollegahjælpens Repræsentanter ved Formidlingen af Hjælpen. De fortalte, at Vanskelighederne ved Kakaostuerne hang sammen med politiske Uroligheder i Byen. Lige før vor Ankomst havde Kommunisterne og de »Borgerlige« ligget og skudt paa hinanden i Gaderne, og da den Kakaostue, som jeg skulde tage mig af, laa i Kommunisternes Borg »Volks-haus«, var man betænkelig ved at lade mig gaa derhen. Der viste sig imidlertid ingen Vanskeligheder. Da jeg ankom til Volkshaus og havde forklaret, hvem jeg var, og hvad jeg vilde, blev jeg ført ind til en lille Kreds unge Mænd, der modtog mig med stor Venlighed og viste sig baade forstaaende og interesserede, og det faldt ikke vanskeligt at bringe Sagerne i Orden. Vi skiltes i bedste Forstaaelse, og da jeg var ved at gaa, sagde en af de unge Kommuniste: »Vi vil gerne give Dem en lille Ting til

Erindring«, og saa lukkede han op for et Skab med nydelige smaa Genstande af brændt Ler og bad mig tage en af dem.

Schiøtz og jeg fik under Opholdet i Leipzig Lejlighed til at høre og se adskilligt af Inflationstidens sørgelige Virkninger.

Overlægen i Diakonissehuset, en tiltalende lille Mand, men træt og nedtrykt, sagde: »I gamle Dage kunde man i Honorar faa saa meget, at man kunde købe sig et Par Støvler. Nu faar man højst 2000 Mark — og et Par Støvler koster nu 100,000 Mark eller hvor meget det er — das interessirt mich nicht mehr!«

To gamle Damer boede nær en lille Flod. En Vintermorgen, da der laa Is paa Floden, saa de fra deres Vindue en Fugl hakke i en Fisk nede paa Isen. De for ned, jog Fuglen væk, tog Fisken, førte den i Triumf op og fortalte senere deres Præst, hvor god Gud havde været mod dem ved at skænke dem et Maaltid dejlig Fisk.

Der var Messe i Leipzig, og mange af de tilrejsende spiste til Middag i »Studentenküche« for 4000 Mark pr. Kuvert. Studenterne serverede og tjente derved lidt. Selv fik de en beskednere Middag for 300 Mark. Man regnede, at 90 % af Studenterne i Leipzig levede under det Livsminimum, som officielt blev opgivet, og 50 % af dem arbejdede for Udkommet, mange af dem saaledes i Bjærgværkerne nær Leipzig. Tuberkulose og andre Sygdomme bredte sig imellem dem, mens de gamle Forlystelser inden for Studenterverdenen forsvandt mere og mere.

Vi saa en ny, særlig Institution »Mittelstandhilfe«, hvor store Oplag af alle Slags Genstande laa fremme: Klæder, Husgeraad, Luksusting, Sølv-sager, Tæpper, Urer o. s. v. o. s. v. som i en stor Pantelaanerforretning. Det var altsammen Genstande, som private Familier havde indleveret til Salg for derved at skaffe sig Brødet, og godgørende Damer paatog sig uden Vederlag at afhænde Sagerne. Nu i Messe-Tiden søgte de at interessere de tilrejsende, og de paatog sig ogsaa at staa i de store Hoteller om Aftenen med nogle af Genstandene. I Februar havde de solgt for 29 Millioner Mark.

Under vort Ophold kom vi sammen med adskillige mindre Kredse af ældre og yngre, og Stemningen var meget bitter mod de allierede. Jeg benyttede da Lejlighederne til at fortælle om, hvad de allierede havde lidt, navnlig Reims, Nordfrankrig og Belgien. Det var Tilhørerne ganske ukendt, og de paahørte mine Skildringer med Opmærksomhed og Overraskelse. Og jeg havde Indtrykket af, at det vakte dem til Eftertanke.

Senere faldt det i min Lod i Frankrig, Belgien og Storbritanien at fortælle om Tilstandene i Tyskland, og ogsaa i de Lande var man ret uvidende om de tyske Forhold og blev sædvanlig tavs og eftertænsom.

Den følgende Dag, Lørdag d. 3. Marts, skiltes Schiøtz og jeg. Han drog til Berlin, og jeg tog til Dresden efter at have betalt min Hotelregning, som var paa c. $\frac{1}{4}$ Million Mark.

Fra Dresden gik Turen til Berlin og til Grev Carl Moltke, som med stor Interesse spurgte til de danske Hjælpeaktioner og udtalte Ønsket om, at vi kunde gøre mere for de tyske Studenter.

Men naar jeg nu efter den anden Verdenskrig tænker paa Præsident Eberts og andre tyske Lederes Ord om Danmarks Hjælp og Tysklands Taknemlighed og om, at man aldrig vilde glemme, hvad Danmark havde gjort for tyske Børn, saa lyder det for mig som Røster fra et helt andet Land end fra det Tyskland, som vi lærte at kende 1940.

I LIÈGE OG I FORTET LONCIN

Efter den første Verdenskrig var jeg med til at stifte *Dansk Kirke i Udlandet* og kom ind i Bestyrelsen. Det medførte adskillige Rejser, saaledes til Paris i 1922. Da den Rejse var planlagt, hørte min gamle Ven, Pastor *Nicolet* ved den reformerte Kirke i København om den, og da han vidste, hvad Kollegahjælpen havde udrettet i Belgien, skrev han til sine belgiske Venner, og Følgen blev, at jeg til min Overraskelse modtog en hjertelig Indbydelse fra den protestantiske Præst i Liège, *A Rey*, som havde været Medlem af den Komité, der fordelte Kollegahjælpens Gaver i Liège, om at gøre et Par Dages Ophold i denne By. Denne Indbydelse kunde jeg ikke tænke mig at afslaa, og jeg rejste derfor et Par Dage før de andre Parisfarere fra København og ankom til Liège efter en lidt anstrengende Rejse Tirsdag d. 16. Maj efter Midnat. Her blev jeg modtaget af den anden protestantiske Præst i Byen *Barth*, og han førte mig til Hotel, idet han gjorde mig opmærksom paa, at jeg var *Stadens Gæst*. De protestantiske Præster havde villet betale for mit Ophold, men »le bourgmestre« havde meddelt dem, at Staden ønskede at have mig som Gæst. Jeg fik derfor en ren Fyrste-Suite.

Næste Morgen hentede Pastor *Rey* mig og førte mig først til le bourgmestre, *M. E. Digneffe*, som modtog os paa sit Embedskontor. Han holdt en lille Tale og overbragte Staden Liège's Tak

til Kollegahjælpen. Under den følgende Samtale spurgte han, hvorledes vi var kommen paa den Tanke at samle den danske Hjælp til Belgien om Liège. »Jo«, svarede jeg, »fordi Liège var den første Station i Kampen mod Tyskerne paa Vejen til Nord-slesvigs Befrielse«.

Kl. 3 rullede Borgmesterens Automobil med Byens Vaaben paa Siderne for Døren. Vi kørte gennem Byen og videre ud, stadig opad mod Højderne uden for Staden, indtil vi naaede *Fort de Loncin*, et af de 12 Forter, som laa omkring Liège. Det var blevet sprængt i Luften af Tyskerne og laa nu hen som et Monument over Krigens Forfærdelighed. 550 Belgiere blev dræbt, og — Halvdelen af dem ligger endnu under Ruinerne. Fortet blev forevist af Adjutanten fra Kampdagene, *M. Gabriel*, som selv var »sprunget i Luften«. Han havde opholdt sig i en af de underjordiske Gange og var slynget af Lufttrykket fra den ene Ende af Gangen til den anden, men sluppet uden Mén. Fortet var meget stort med flere Pansertaarne og omgivet af dybe »tørre« Grave. Paa Siden ind mod Liège havde Fortet imidlertid Vinduer, og nu skete der det ejendommelige, at den tyske Hær trængte ind i selve Byen mellem Forterne og begyndte at beskyde disse »bagfra«. Da Kejser Wilhelm fik den berømte Meddelelse »Lüt-tich ist gefallen«, var det selve Byen, der var indtaget, mens Forterne eller dog flere af dem, bl. a. *Loncin*, stadig kæmpede videre. En tysk Granat for imidlertid gennem et af *Loncins* Vinduer ned i Ammunitionsdepotet. Eksplosionen var saa vældig, at en stor Kanon, som oprindelig hang under Kuplen paa et Pansertaarn, var sammen med Kuplen slynget i Vejret og falden ned »paa Ryggen«, saa den stak op i Luften. Under Forevisningen mødte pludselig en højtstaaende Officer op, sendt af Garnisonens Chef i Liège efter Henstilling af Borgmesteren for at gøre Honor for »le Danois«. Det er første og sidste Gang i mit Liv, jeg har haft en Officer attacheret. Han skildrede malende Tyskernes natlige Frontalangreb paa Fortet før deres Gennembrud ind til Byen. Regiment efter Regiment af deres Gardetropper stormede frem i Lyskasternes Skin og blev mejet ned af Fortets Kanoner Række for Række, men stadig nye Rækker blev sendt i Døden.

Jeg blev ogsaa ført ud til *Cockerills* berømte Fabrikker i *Seraing*, der beskæftiger 8500 Arbejdere med at lave Lokomotiver,

Kanoner, Jernbroer, Gasmaskiner og andre Smaating. Jeg førtes gennem det ene Værksted mægtigere end det andet og i en Larm — f. Eks. af en Hammer paa 2000 Tons — som gjorde en halvdø, fik den ene vældige Maskine forevist efter den anden og saa Myriader af sortsmudske Arbejdere, indtil Foreviseren pludselig standsede og sagde til mig: »Monsieur, alle de Maskiner, De her har set, paa nogle ældre nær, har under Krigen af Tyskerne været skilt ad, pillet ned, læsset paa Jernbanevogne og kørt til Tyskland, hvor de atter blev sat sammen og arbejdede for Tyskerne mod Belgiern. Alene paa een Dag førte Tyskerne 45 Waggoner Maskindele à 10 Tons pr. Vogn bort. Det var 85 Procent af alle Belgiens Maskiner, som røvedes, og Meningen var at ødelægge Belgiens Industri. Men — da Freden kom, maatte Tyskerne pille dem ned igen og levere dem tilbage, og nu er de, som De saa, stillet op igen og kiler paa!« Endelig saa jeg den gamle Stad *Spa*, som i sin Tid var Europas fornemste Kursted. Vi saa Mineralvandskilderne, men vi saa noget andet, som unægtelig var interessantere. Lige i Skovbrynet laa en Villa. I den boede Kejser Wilhelm, naar han opholdt sig ved Hærens Hovedkvarter. Villaen selv var ikke særlig interessant eller luksuriøs. »Men nu skal De se«, sagde Rey og førte mig ned i en dyb Kælder. Der gik vi ind gennem en vældig Panserdør, som ikke kunde aabnes udefra, naar den var lukket indefra, og kom ind i et »abri«, et bombefast Rum, hvor Kejseren kunde trække sig tilbage i Tilfælde af Flyverangreb, og hvorfra han kunde telefonere. Men der var ogsaa sørget for Udvej i Tilfælde af, at Indgangen var spærret. Lige over for den svære Panserdør var der en ganske tilsvarende Dør, som førte ud til en lang, bombesikret Gang under Jorden, der mandede ud inde i Skoven! »Mens Kejseren sad i den Rævehule«, sagde en Belgier tørt, »boede Kong Albert i sin Armés Frontlinie i et almindeligt Bondehus«.

DEN HISTORISKE BETHESDAKONFERENS NØDHJÆLPEN STIFTES

I Forsommeren 1922 blev jeg kaldt op til Biskop *H. Ostenfeld*. Han havde faaet et Brev fra *det protestantiske Kirkeforbund i*

Schweiz, som igen havde faaet en Henvendelse fra det store protestantiske Fællesforbund »*Federal Council*« i *Amerika*. Fra amerikansk Side var der ydet uoverskuelig Hjælp til de lidende evangeliske Kirker i Europa, men Amerikanerne ønskede dels nærmere Oplysninger om de evangeliske Kirker i Europa, dels at træde i nærmere Forbindelse med dem. Derfor havde de bedt *det schweiziske* »*Kirchenbund*« om at arrangere et Møde i Europa for de evangeliske Kirker og »*Federal Council*«'s Udsendinge, og Schweizerne foreslog nu Biskop Ostenfeld, at Mødet skulde holdes i København. Da jeg havde haft at gøre med en Række Hjælpeaktioner over for Udlandet, derunder ogsaa kirkelige, bad Biskoppen, der selv var forhindret som Følge af en Amerikarejse, mig om at arrangere Mødet.

Jeg har meget at takke Ostenfeld for. Han betroede mig flere Gange at træde i hans Sted. Saaledes netop ved det Møde, som jeg nu kommer til.

Vanskeligheden ved Forberedelserne til det ønskede Møde var i første Række, at vi ikke kendte de Mænd, der ønskede det, eller deres Planer. Jeg satte mig straks i Forbindelse med Pastor *Axel Malmström*, den senere Biskop, som dengang var Sekretær i Kirkelig Forening for Indre Mission i København og spurgte, om Bethesda kunde overlades os til Mødested. Han var straks rede, vi fik Tilladelsen, og han indrettede Billedsalen til en udmærket Mødesal med en stor Platform stillet op langs den ene Vægs Vinduer og grønt betrukne Borde foran. Dernæst fik vi dannet en Komité, som skulde træffe alle andre Forberedelser.

Med Spænding ventede den danske Komité paa Schweizernes Ankomst. Vi havde bedt dem møde os til Forhandling om Konferensens Arrangementer inden selve Konferensen, og de mødte punktligt frem i Bethedas Bestyrelsesværelse. Det var Præsidenten, den gamle Dr. *Herold*, Professorerne *Choisy* og *Böhringer* og Pastor (senere Professor) *Adolf Keller*. Jeg bød dem velkommen, og vi blev hurtigt enige om, at Forsamlingen, der altsaa bestod af Repræsentanter fra saa at sige alle evangeliske Kirker i Europa og adskillige i andre Verdensdele, maatte deles i to Afdelinger, nemlig de *nødlidende* Kirker og de *hjælpende* Kirker, og for hver Kirke i de to Afdelinger burde der gives Beretning, henholdsvis om Nøden og om Hjælpen.

Fra Bethesdakonferensen 1922, efter Audiensen hos Kongen. Fra venstre: Lohse, Keller, Macfarnald, Cramer, Böhl, Malmstrøm, Westman, Herold og Jørgensen.

Til Konferensens Præsidenter valgte man ved dens første Møde Dr. *Herold* og mig, og til Sekretærer og Tolke *Keller* (Schweiz) *Rey* (Belgien), *Nightingale* (England) og *Malmstrøm* (Danmark). Deltagernes Tal var c. 100.

Det var en ejendommelig Forsamling, som tog Sæde ved de grønne Borde i Bethesda. Saa at sige alle europæiske Sprog lød. Der blev talt paa Engelsk, Tysk eller Fransk og stadig oversat fra det ene Sprog til de to andre, men man sang paa det Sprog, som vedkommende Salmc var affattet paa, og det gjorde et mærkeligt, men ogsaa betagende Indtryk at høre alle disse fremmede synge, f. Eks. »Den store hvide Flok« med højst forskelligartet Udtale.

Det store og paa Forhaand lidt ængstende Problem var, hvorledes de forskellige Nationers Mænd vilde stille sig over for hverandre. Vilde der lyde Bebrejdelser eller ligefrem Angreb? Eller vilde man forholde sig kølig eller koldt ignorerende? Naturligvis saa man straks hinanden an. Men ikke længe! Faktisk forløb Kon-

ferensen uden en Mislyd — der udviklede sig tvært imod en Broderkærlighedens Aand, der gav sig gribende Udtryk, f. Eks. da den tyske Professor *Deissmann* udtalte Haabet om, at det første Resultat af Konferensen maatte blive Genrejsningen af Kirkerne i Nordfrankrig.

Det var jo Amerikanerne, der havde givet Stødet til Konferensens Afholdelse, og de havde sendt nogle af deres bedste Mænd med Dr. *Charles Macfarland* fra »Federal Council« og Dr. *Lauritz Larsen* fra de lutherske Kirkers Centralorganisation »National Lutheran Council« i Spidsen. De blev hyldet af Forsamlingen som Tak for den storslaaede Hjælp, U. S. A.'s Protestanter havde ydet. Og med Rette! I Filantropiens Historie skal det aldrig blive glemt, hvad U. S. A. baade fra kirkelig og fra borgerlig Side ydede det fattige Europa efter den første Verdenskrig. Jeg havde en længere Samtale med Lauritz Larsen. Han var en høj, smuk, stout Nordmand, ivrig Lutheraner og ivrig Filantrop. Paa de lutherske Kirkers Vegne i U. S. A. berejste han Europa og understøttede de nødlidende lutherske Kirker. Ogsaa Rusland opsøgte han og stødte paa stor Nød blandt Lutheranerne, men her fik den robuste Mand et Knæk, som førte til en alvorlig Sygdom. Det fortæltes fra Amerika, at da han laa paa det sidste, drejede hans Tanker sig om Rusland, og næsten bevidstløs gentog han: »Hjælp dem derovre!« Jeg gjorde i det hele adskillige Bekendtskaber »for Livet«. Navnlig var der dog een Mand, som jeg her i Bethesda lærte at kende, og som jeg blev særlig nøje knyttet til. Det var *Adolf Keller*. Straks her ved Konferensen aabenbarede hans store organisatoriske Talent, hans varme Hjerte og hans i bedste Forstand økumeniske Interesse sig. Han blev Konferensens centrale og samlende Skikkelse.

Vi havde altsaa delt de repræsenterede Kirker i de hjælpende og de lidende. De *hjælpende* fik først Ordet, hver af dem i fem Minutter. Det var ikke smaa Summer, som blev nævnet, og man syntes, at de maatte have kunnet bringe adskilligt paa Fode. Men da vi saa hørte de *nødlidende* Kirkers Beretninger, forstod vi, at der trængtes til langt mere Understøttelse.

Resultatet af Bethesdakonferensen blev da Oprettelsen af et *Centralkontor* i Schweiz og Valg af en *international Komité* med Ledelsen af det schweiziske Kirkeforbund som Udgangspunkt. Dr.

Herold valgtes til Præsident og jeg til Vicepræsident. Dr. Keller blev Generalsekretær. Men det var Meningen, at hvert af de hjælpende Lande skulde bevare eller oprette sin særlige nationale Komité. For Danmarks Vedkommende blev Komitéen sammensat af dem, der havde forberedt Konferensen, og paa Forslag af Stiftsprovst Hoffmeyer fik Komitéen Navnet »*Nødhjælpen til Europas evangeliske Kirker*«.

Hans Majestæt Kongen havde under Konferensen modtaget dens Ledelse i Audiens. Jeg forestillede de fremmede for Kongen, og han underholdt sig livligt med dem.

Et lille Efterspil! *Ærkebiskop Söderblom*, der ivrigt deltog i Nødhjælpens Møder, trak mig til Side og opfordrede mig til at virke for, at hele Hjælpeaktionen gled ind under den Bevægelse, som han var begyndt at virke for, og som senere førte til Dannelsen af det økumeniske Foretagende »*Life and Work*«, idet han lovede os en fremtrædende Plads inden for Bevægelsen, og han blev synligt skuffet, da jeg maatte meddele ham, at »*Nødhjælpen*« var konstitueret som en særlig og selvstændig Aktion.

HJEM FOR KVINDELIGE REKONVALESCENTER.

Den Villa paa Lyngbyvej, som blev Sommerhjem for gamle (S. 71), var lille, noget forfalden og havde et stærkt medtaget Straatag, som husede en hel Flok Katte. Vi reparerede Huset, satte nyt Tag af Teglsten paa og byggede en Sidelænge til.

Da »*Salem*« (S. 56) var blevet overdraget til Diakonissestiftelsen, besluttede vi at indrette denne Ejendom til et *Rekonvalescenthjem for Kvinder*, hvortil der var megen Trang dengang. Hjemmet blev indviet d. 4. Oktober 1912. Der blev Plads til 12 Rekonvalescenter. Og to Lukassøstre kom til at bestyre det. Den ene af dem blev *Søster Kristella Johansen*, en af D. S. Mpl.'s mest trofaste og opofrende Hjælpere.

Det blev dog kun faa Aar, Rekonvalescenterne havde til Huse paa Lyngbyvej. Lejemaalet for de gamle i Sommerhjemmet paa Prinsessestien blev sagt op, og 1917 rykkede de gamle ind paa Lyngbyvej. Men da havde vi erhvervet et nyt og større Rekonvalescenthjem i Vedbæk. Dermed gik det saaledes til.

Konferensraadinde *Jutta Lorck*, Enke efter den københavnske

Veksellerer Lorck, havde været i Kirke i »De Gamles Uge« og der faaet det lille Blad »Gamles Vel«, som D. S. Mpl. uddelte. Hun kom nu op til mig og fortalte, at hun gerne til Minde om sin afdøde Mand og sin ligeledes afdøde Datter og eneste Barn gerne vilde gøre noget for syge. Vort lille Blad havde givet hende den Tanke at henvende sig til os. Det var hendes Hensigt at skænke os 50.000 Kroner.

Vi drøftede Sagen. Hun vilde helst, at der skulde bygges for Beløbet. Dertil var det dog ikke tilstrækkeligt. Hun gik derfor ind paa vort Forslag at købe en Ejendom og indrette den til Rekonvalescenthjem for Kvinder. Men saa gjaldt det om at finde en saadan Ejendom. Jeg mindes en Køretur paa adskillige Timer rundt i Nordsjælland for at se paa forskellige Ejendomme, der var os opgivne. Tilsidst var vi saa trætte, at vi var lige ved at vende hjem med uforrettet Sag. Men der var een Ejendom endnu, som vi ikke havde set. Den laa i Vedbæk. Vi samlede de sidste Kræfter, kørte derud — og fandt netop det, vi søgte. Huset, Haven og Prisen passede os, og vi købte Ejendommen. Her blev Plads til c. 18 Rekonvalescenter foruden Betjeningen, og Hjemmet laa kun c. 10 Minutters Gang fra Vedbæk Station og lige ved Strandvejen.

Der var den Gang ikke ret mange Rekonvalescenthjem, og der var paa den anden Side megen Efterspørgsel efter Rekonvalescentophold fra Kvinder, saaledes at vi en lang Aarrække havde godt Besøg. Pladserne blev belagt gennem de lokale Menighedsplejer.

Fru Lorck besøgte jævnlig Hjemmet og trakteredede med Chokolade og Kager, og da hun døde, efterlod hun det et lille Legat, det ejendommeligste af D. S. Mpl.'s mange Legater, af hvis Renter Beboerne hvert Aar paa hendes Fødselsdag skulde have Chokolade og Kager.

Efter en lang Aarrækkes Forløb svandt Efterspørgslen efter Pladser paa Hjemmet dog ind. Der var nemlig oprettet en Række langt mere moderne Rekonvalescenthjem. Hos os laa der to eller tre eller fire i hvert Soveværelse, og det var selvfølgelig ikke tilfredsstillende. 1942 solgte vi derfor Ejendommen, men da havde vi, som jeg straks skal nævne, rejst et fuldt moderne Hjem i Farum.

En Overgang søgte vi at benytte Sommerhjemmet paa Lyngbyvejen ogsaa om Vinteren, nemlig som Rekonvalescenthjem for

Mænd. Men det Forsøg slog slet ikke an. Vi gjorde den Erfaring, at naar en Mand var udskrevet fra Hospitalet, søgte han hurtigst muligt tilbage til sit Arbejde.

En Dag i Begyndelsen af Tyverne fik jeg Besøg af en stiltfærdig, lille, ældre Dame, Frøken *Marie Købke*. Jeg havde tidligere hørt om hende. Hun var en af disse beskedne Kvinder, som i al Stilhed udfører et stort filantropisk Arbejde og giver sig ganske hen i det. Mandlige Filantroper holder gerne deres Privatliv og deres Filantropi adskilt, de kvindelige Filantroper drager gerne Filantropien ind i deres daglige Færd og private Liv. Saaledes Frøken Købke. Hun var med til at grundlægge *Marthahjemmet* og var en af Menighedsplejens Pionerer paa Nørrebro. Hun skaffede fattige Kvinder Haandarbejde i deres Hjem og oprettede et Udsalgsted for disse Haandarbejder. Hun var i det hele varmt interesseret for at hjælpe ubemidlede Kvinder. Da hun blev ældre, og da hun tillige gerne vilde pleje sin gamle Moder, trak hun sig ud af sine filantropiske Gøremaal i København, men byggede i Farum to Huse, et større og et mindre, omgivne af en rummelig Have. I det lille Hus boede hun selv med sin Moder, som endnu levede en Aarrække. I det store Hus indrettede hun et billigt Sommerpensionat for enligtstillede, mindre bemidlede Damer, der hver fik sit Værelse. Det var noget nyt dengang og blev til Velsignelse for mange. Hver Gæst kunde kun bo et vist Tidsrum, alt var jævnt indrettet, og der var en fast Husorden. Hun vilde intet tjene paa Foretagendet. Prisen for Opholdet var ganske lav, og et eventuelt Overskud paa Aarsregnskabet blev anvendt til Forbedringer og Nyanskaffelser.

Nu kom Frøken Købke til Menighedsplejerne for at spørge, om vi efter hendes Død vilde overtage Ejendommen og føre Sommerpensionatet videre, saa vidt muligt i samme Stil og i hvert Fald i samme Aand. Jeg var saa ude for at se Lokaliteterne, og vi tog med Tak imod Tilbudet.

Frøken Købke døde 1928, og Hjemmet blev efter hendes Ønske tilskødet os. Da det var blevet repareret og indrettet, og en Bestyrerinde med Hjælperer var ansat, kunde vi aabne det for Gæster i Sommeren 1929.

I Aarens Løb gjorde vi den Erfaring, at der er Rekonvalescenter, som trænger til særlig Forsorg og længere Rekreationstid.

Jeg har kaldt dem de »*Helbredssvækkede*«. For dem fik vi Mod og Trang til at gøre noget særligt. I 1937 byggede vi et særligt Hus til dem, og vor Arkitekt Vilhelm Jørgensen indrettede det paa vort Forslag saaledes, at det kom til at ligge mellem de to Huse.

Da vi havde solgt Hjemmet i Vedbæk, rykkede Søster *Kristella* og en anden Lukassøster ud i Farum og overtog Ledelsen af de kombinerede Hjem.

MELLEML KRONISK SYGE

Det er altid forekommet mig, at de Mennesker, der lider af en eller anden kronisk, og det vil atter sige uhelbredelig, Sygdom, var særligt at beklage. Samfundet havde i mange Aar under min Tjeneste i Menighedsplejen ikke faaet Øje paa dem. Bortset fra Diakonissestiftelsens Indsats og enkelte andre Institutioner blev der ikke gjort noget for dem, hvis Helbredelse var udelukket. Hospitalerne sendte dem hjem. Og hjemme kunde der naturligvis komme en Sygeplejerske eller Diakonisse og hjælpe dem lidt, Familiens Medlemmer var jo ogsaa i mange Tilfælde gode ved dem, men selv følte de sædvanlig, at de var deres Omgivelser til Byrde, og desværre var det langt fra almindeligt, at Familiens Medlemmer tog sig kærligt og forstaaende af dem.

Da *Reformationens Firehundredaars* Jubilæum i 1917 nærmede sig, foreslog jeg *D. S. Mpl.* og *det københavnske Kirkefond*, som jo havde Kontor sammen, og hvis Virksomheder i flere Henseender løb parallelt, at iværksætte en Indsamling, for — som det hed i et fælles Opraab — »Den værdigste og bedste Maade at fejre Reformationsmindet paa synes os den at føre det Arbejde videre, som Reformatorerne grundlagde, og som vore evangeliske Fædre tog op efter dem«, nemlig dels at virke for Evangeliets Udbredelse, dels at komme de nødlidende til Hjælp. Der indkom et betydeligt Antal Gaver, som de to Institutioner delte. Vor Andel blev sat hen som et særligt Fond til Oprettelse af et Hjem for kronisk syge.

Nu maa man erindre, at der paa det Tidspunkt ikke var noget, som hed Invalidere. De ulykkelige kronisk syge kunde ikke opnaa nogen fast Pengeunderstøttelse lige saa lidt som nogen Anbringelse i Plejehjem, før de blev gamle nok til at faa Alderdoms-

understøttelse. Skulde vi i 1917 rejse et Hjem for kronisk syge, havde vi ikke blot maattet bekoste Hjemmet, men ogsaa Hjemmets Drift, og det oversteg vore Kræfter. Ligesom Driften af Menighedsplejernes Gamlehjem delvis i hvert Fald maatte bæres af de gamles Alderdomsunderstøttelse, saaledes maatte vi ogsaa lade Driften af det langt kostbarere Sygehjem blive i hvert Fald delvis dækket af, hvad de syge selv kunde yde, og følgelig maatte vi vente, indtil Lovgiverne fandt frem til de kronisk syge og hjalp dem, som de havde hjulpet de gamle.

Dette skete d. 6. Maj 1921. Da fik vi Loven om Invaliderente. Og nu var vor Time kommet.

I Aarhus var der, navnlig som Følge af Læge *Johs. Hoff's* Arbejde for de kronisk syge, ligesom hos Mpl. i København Interesse hos *Menighedsplejerne* og *Diakonskolen* for at indrette et Hjem for kronisk syge. Vi sluttede os da fra begge Sider sammen og rettede i Fællesskab i September 1921 en Henvendelse til Landets Menighedsraad om at støtte os til at rejse to Sygehjem, et i Aarhus og et i København. Vi fastsatte en Uge fra d. 13. til d. 20 November, som vi kaldte »Krøblingenes og de kronisk syges Uge« og gjorde til en særlig Indsamlingsuge.

Planen slog an. Der indkom i den Uge og senere saa betydelige Summer, som vi delte, at Aarhus allerede d. 14. September 1923 kunde indvi et Sygehjem. Det var en Ejendom, som man købte og indrettede til 24 kronisk syge. D. S. Mpl. vilde selv bygge for at faa et Sygehjem, som var indrettet efter alle moderne Krav. Vi fandt en fortrinligt beliggende Grund i Gentofte paa Brogaardsvvej, og her blev Grundstenen nedlagt d. 28. Maj 1924. Hds. Majestæt Enkedronning *Louise* havde givet Tilsagn om at nedlægge Stenen, saafremt hendes Helbred tillod det, men desværre tillod Helbredet det ikke. Vor Formand, Højesteretssagfører *Møldrup* traadte saa i Enkedronningens Sted. Paa Grundstensdokumentet, som er undertegnet af Enkedronningen og af D. S. Mpl.'s Bestyrelse, staar Skriftordet 2. Tim. 2,19. Bygningens Arkitekt var *Vilhelm Jørgensen*, og den kom ikke til at koste mere, end hvad han paa Forhaand havde kalkuleret, og hvad vi havde Penge til. Vi fulgte nemlig det Princip baade den Gang og senere, kun at inklade os paa Opgaver, i dette Tilfælde paa at bygge, som vi havde de fornødne Penge til. Følgelig er der ingen Prioriteter i

D. S. Mpl.'s Ejendomme, og følgelig bliver Driften saa meget billigere. Hjemmet fik Plads til 32 Patienter og havde dels Eneværelser, dels Tosengstuer.

Men da Huset nærmede sig Fuldendelsen, viste det sig, at vi ikke havde tilstrækkelige Midler til *Udstyret*. Ganske vist holdt vi over, at hver Patient selv kunde møblere sit Værelse, for derved at undgaa Hospitalspræget og give det hele et hyggeligt, hjemligt Udseende. Men der var alligevel meget at anskaffe. Vi lavede saa en Liste over de Genstande, vi skulde bruge, med Pris paa hver, begyndte med et Æggebæger, der kostede nogle faa Ører, gik saa frem gennem Tallerkener, Kopper, Møbler, Tæpper o. s. v. og sluttede med en Vadskemaskine og en Elevator. Denne sidste kostede op mod 9000 Kr. Giverne valgte saa selv, hvad de vilde give, og indbetalte Beløbet, men vi forbeholdt os i hvert enkelt Tilfælde at anvende Gaven til en anden Genstand, hvis der skulde komme for mange f. Eks. af Æggebægre.

Alt gik godt med denne Indsamling, vi fik, hvad vi skulde bruge. Kun var der ingen, der tegnede sig for Vadskemaskinen og Elevatoren. Jeg henstillede saa i Menighedsplejens Blad »Stefanus«, at en Kvinde gav Vadskemaskinen og en Mand Elevatoren. Men der hengik længere Tid, inden nogen Giver meldte sig. En Dag fik jeg saa Besøg af en Herre, som jeg kendte. »Nu har jeg et Par Gange set, at De ønsker en Mand som Giver af Elevatoren — sig mig, har han meldt sig?« Nej,« svarede jeg, »Pladsen er stadig ledig.« »Ja,« sagde Herren saa, »jeg havde haabet, De havde faaet den. Nu maa jeg saa give den, det vil sige, jeg vil spørge Dem, om jeg maa betale den i 2 eller 3 Terminer.« Jeg svarede højmodigt, at det kunde tilstedes. Og saaledes fik vi Elevatoren. Derimod meldte der sig aldrig nogen Dame som Giver af Vadskemaskinen.

D. 10. Juni 1925 blev Sygehjemmet indviet af Biskop Ostensfeld. Desværre forbød Enkedronningens Helbredstilstand hende at komme til Stede, men hun sendte en venlig Hilsen.

Huset var bygget saaledes, at der senere kunde føjes to Sidefløje til. Og da D. S. Mpl. i 1927 holdt 25 Aars Jubilæum, fik vi af Justitsministeriet Tilladelse til en *Landsindsamling* med det Formaal at skaffe Midlerne til de to Fløje. Og saa forunderligt gik det, at vi fik netop saa meget ind, at vi kunde bygge og indrette de to Fløje og endda have et Overskud paa c. 30 Kroner — »at solde for«, som Amtslægen sagde. Gud er med ogsaa i disse udvortes Ting. Nu kunde vi huse 70 kronisk syge.

Hjemmets Ledelse og Pleje var fra den første Dag i 1925 lagt i Hænderne paa Søstre fra Diakonissestiftelsen, og jeg udbad mig paa D. S. Mpl.'s Vegne som Leder at faa en Diakonisse, som jeg

kendte fra Menighedsplejen, og som efter mit Skøn egnede sig til Stillingen, Søster *Olivia Christensen*. Diakonissestiftelsen overlod os ogsaa venligst hende, og hun selv gik ind paa Forslaget, om end med nogen Ængstelse for dette nye Foretagende, men det viste sig snart, at hun var den rette Kvinde til at administrere, baade i Forholdet til Patienterne og til Medarbejderne og ogsaa paa det økonomiske Omraade. Hendes Efterfølger Søster *Kristiane Hougaard* har under de vanskelige Krigsforhold ført Arbejdet videre.

Vi søgte Støtte hos Staten og Hovedstadskommunerne til Starten af Hjemmet, og jeg blev i den Anledning stævnet til Møde i en stor og anselig Kommission af Læger, Statsemedsmænd og kommunale Embedsmænd, som i sin Tid var nedsat for at overveje Spørgsmaalet om Hjælp til kronisk syge, og som efter Sigende ikke havde haft Anledning til at samles før. Formand var Departementschef i Indenrigsministeriet *Vedel*. Man ønskede at vide, hvorledes Hjemmet skulde indrettes. Og da jeg havde berettet, hvad jeg kunde berette, begyndte saa et og saa et andet af Kommissionens Medlemmer at fremføre Forslag til Ændringer og Forbedringer. Jeg blev lidt hed om Ørene, men saa viste det sig, at hvad det ene Medlem tilraadede, fraraadede det andet, og jeg mindes navnlig med Taknemlighed en Ytring af Klaus Berntsen: »Vi maa nu heller ikke gøre det for dyrt for Menighedsplejerne«. Resultatet blev, at vi fik et Starttilskud mod at foretage ganske enkelte Ændringer.

Aarene gik, og altid var Sygehjemmet fuldt belagt, ja der var en stadig voksende Venteliste over Ansøgere. Ofte oplevede vi, at Mennesker kom ind, svage og daarlige og tilsyneladende paa Dødens Rand, men at de rettede sig under god Pleje, god Mad og regelmæssig Levevis og levede i adskillige Aar. Naturligvis kunde der være vanskelige Patienter, mærkeligt nok mest fra fattige Hjem, men Søstrene bar over med dem med eksemplarisk Taalmodighed.

Den lange Venteliste viste os tydeligere og tydeligere det ønskelige i at gøre noget mere for kronisk syge. Og det lod til, at det stadig skulde blive fra kirkeligt Hold, Plejehjem oprettedes. I Odense blev der indrettet et Hjem for kronisk syge, ledet af Diakonisser, og i Aalborg begyndte den daadkraftige Diakonisse,

Søster *Kathinka* at indsamle Gaver til et Sygehjem i Byen. I D. S. Mpl. omgikkes vi derfor i længere Tid med Tanken om at rejse et nyt Sygehjem, og Tanken blev til Virkelighed, da D. S. Mpl.'s 40 Aars Jubilæum i 1942 nærmede sig.

Da udbad vi os nemlig en *Landsindsamling* til Opførelse af et nyt Sygehjem, og vi fik Landsindsamlingen, der fandt Sted 1.—15. Oktober 1942. Samtidig henvendte vi os til Sogneraadet i Taarnby og fik ved velvillig Forstaaelse fra Raadets Side en udmærket beliggende Byggegrund. Den blev senere udvidet med et Stykke af Taarnby Præstegaards Park.

Da det rygtedes, at D. S. Mpl. paatænkte Opførelsen af et nyt Sygehjem, fik vi Tilbud om Byggegrund fra flere Kommuner i Landet. Dem maatte vi desværre svare nej Tak. Men saa kom der pludselig en Skrivelse fra Komitéen i Aalborg, som havde forsat Indsamlingen efter Søster *Kathinkas* Død. Den var i Besiddelse af c. 150,000 Kr. og et Tilsagn om Byggegrund fra Aalborg Kommunes Side, og Komitéen spurgte nu, om D. S. Mpl. kunde tænke sig at rejse et Sygehjem i Aalborg mod at overtage den indsamlede Byggesum. Tilbudet om Byggegrunden haabede man, at Aalborg Kommune vilde overføre til D. S. Mpl. Jeg var dengang Formand for D. S. Mpl. og forelagde Sagen for Bestyrelsen. Vi havde jo bundet os til Taarnby, men det var svært at skulle svare nej til Tilbudet fra Aalborg. Efter nogen Forhandling tog vi den dristige Beslutning at svare ja til Aalborg i Haab om, at Indsamlingen 1.—15. Oktober vilde skaffe os Midler til begge Foretagender. Men ogsaa denne Gang lagde Gud sin Velsignelse i Indsamlingen, vi fik saa meget ind, at vi med de Midler, der i Forvejen forelaa, havde paa det nærmeste en Million Kroner foruden Byggegrundene, saa vi med Tak til Gud kunde begynde paa Opførelsen af begge Bygningerne.

Tirsdag d. 29. Juni 1943 kunde Grundstenen til det første af Hjemmene, Hjemmet i Taarnby, nedlægges. Hds. Majestæt *Dronning Alexandrine* havde lovet at lægge Grundstenen. Det blev en meget festlig Oplevelse. Byggepladsen var dekoreret med en Flagrække, langs hvilken grønne Spejdere med deres Faner og Repræsentanter for Aldersrentenyderne med deres Fane havde taget Opstilling.

Kl. 2 ankom Hds. Majestæt *Dronning Alexandrine*, ledsaget af

Kabinettssekretær, Kammerherre *C. P. M. Hansen* og Hofdame Frøken *Sehested*. Hun blev modtaget af D. S. Mpl.'s Bestyrelse samt af Repræsentanter for Taarnby Menighedsraad og Sogneraad. Da Grundstensnedlæggelsen maatte foregaa i fri Luft, gjorde vi Festligheden saa kortfattet som muligt for ikke at udsætte vore Gæster for Regn. Jeg oplæste Grundstensedokumentet, der var underskrevet af Hds. Majestæt og af D. S. Mpl.'s Bestyrelse. Efter en Salme nedlagde Dronningen Grundstenen, idet hun udtalte: »Idet jeg nedlægger denne Sten, udtaler jeg Ønsket om, at dette Hus maa blive et velsignelsesrigt Hjem for de fremtidige Bøboere«. D. S. Mpl.'s Næstformand, Redaktør *Kjærsgaard* sluttede Højtideligheden med en Tak til Dronningen og med Ønsket om Guds Velsignelse.

Det blev — hvad jeg den Dag ikke vidste — den sidste mere officielle Handling, jeg foretog i D. S. Mpl.'s Tjeneste, men jeg er glad ved at tænke tilbage paa, at det netop var de kronisk syge, min sidste Indsats gjaldt.

DET LUTHERSKE VERDENSKONVENT

I August 1923 samledes i Eisenach paa amerikansk Initiativ c. 200 Repræsentanter fra de allerfleste lutherske Kirker Jorden over for at drøfte fælles Interesser og fælles Opgaver, ikke mindst Hjælpen til de nødlidende lutherske Kirker. Mødets Ledere var Amerikaneren Professor *John Morehead* og Tyskeren Landsbiskop *Ludvig Ihmels*.

Mødet blev en kirkehistorisk Begivenhed. Ikke blot fandt der betydningsfulde Forhandlinger Sted, men der blev dannet en Sammenslutning mellem Kirkerne: *Det lutherske Verdenskonvent*, som skulde fremme Samarbejdet, bistaa de Nødlidende og indkalde til lignende Møder som dette første. Til Ledelsen valgtes en Eksekutivkomité paa 6 Medlemmer: *Professor Morehead* og Forstander *Lars Boe* fra Amerika, Landsbiskop *Ihmels* og Friherre *von Pechmann* fra Tyskland og Provst *Pehrsson* (Göteborg) og jeg fra Norden.

Det ligger uden for denne Bogs Opgave at skildre Konventets begivenhedsrige Historie. Her skal kun nævnes, at Hjælpen til de lidende Kirker fra dansk Side blev overtaget af *Nødhjælpen*.

NØDHJÆLPEN BEGYNDER SIT ARBEJDE

I København var det paa Bethesdakonferensen 1922 bestemt, at Hovedkomitéen skulde have sit Centralkontor i Schweiz, og at det schweiziske Kirkeforbund skulde paatage sig Indretningen. Det faldt derfor naturligt, at vort første Møde fandt Sted i Schweiz, og Mødestedet blev Zürich. Det var 1923.

Ved dette vort første Møde i Hovedkomitéen var Deltagerne kun faa, og Schweizerne i Flertal. De schweiziske Deltagere var den gamle Dr. *Herold*, vor Præsident, Professorerne *Böhringer* og *Choisy* og Metodisternes Biskop *Nuelsen*. Foruden dem var mødt Professor *Böhl* fra Holland, *Køren* fra Norge og jeg.

Ved Mødet var der meget at drøfte, selve Organisationen, Oplysninger om de enkelte Kirker, baade om dem, der vilde og kunde hjælpe, og om dem, der trængte til Hjælp. Til at begynde med kneb det med at faa de Kirker med, der virkelig evnede at yde noget, og vi besluttede derfor ved dette vort første Møde at opmuntre dem og at bede hver hjælpende Kirke om at lade sig repræsentere ved et Par Medlemmer i vor Komité. For Danmarks Vedkommende blev det Forlagsboghandler *Lohse* og mig.

Fra første Færd blev Opgavernes Løsning og dermed Byrderne lagt paa *Adolf Kellers* Skuldre, og lykkeligvis var disse Skuldre baade villige og stærke. Hvad den Mand har udrettet, grænser til det æventyrlige. Han organiserede det omfattende Arbejde, ledede en verdensomfattende Korrespondance, drog Gang paa Gang over Atlanten for at tale de lidende europæiske Kirkers Sag blandt Amerikanerne, som til at begynde med kun kendte europæiske Forhold ret overfladisk, berejste til andre Tider Europas Lande, talte, prædikede og forhandlede, indsamlede Gaver, skrev store Bøger og smaa Opraab og passede samtidig først en Præsts og senere en Professors Gerning. Han var nu ogsaa glimrende udrustet til alt dette. Hans Helbred var stærkt. Han kunde tillade sig Arbejde, som vilde overanstrengte andre, og blev aldrig nervøs eller utaalmodig, men havde et herligt Humør og fortræffelige Evner til Forhandling og til at opildne Tilhørere. Dertil maa føjes sproglig Begavelse og Forstaaelse for andre Nationers Mentalitet.

Blandt de øvrige Medlemmer af Hovedkomitéen maa jeg nævne Professor *Choisy*, den fine, stilfærdige Videnskabsmand, der efterfulgte *Herold* som Præsident, og Biskop *Nuelsen*, Metodisternes energiske og praktiske Leder, som havde et indgaaende Kendskab til de evangeliske Kirker rundt om i Europa. Ved senere Møder var der to andre, der kom til at spille en betydelig Rolle. Den ene var Professor *Cramer* fra Utrecht, en kundskabsrig Teolog med et varmt Hjerte for de nødlidende og i Besiddelse af en velgørende Humor, som gjorde Samværet med ham til noget af en

Det lutherske Verdenskonvents Eksekutivkomité. Fra venstre: Jørgensen, von Pechmann, Morehead, Ihmels og Pehrsson. Boe mangler.

Fest. Den anden var Skotten *Macdonald Webster*, den skotske reformerte Kirkes rejsende Ambassadør, hvis Hovedopgave var at være Mellemand mellem de ikke faa skotske Præster og Menigheder paa Kontinentet og saa Hjemmemenigheden. Myreflittig, praktisk og djærv drog han fra Land til Land og havde derigennem erhvervet sig et omfattende Kendskab til Personer og Kirkeforhold. Han var en Mand, som sagde sin Mening lige ud uden Omsvøb og kunde derved vække noget Anstød hos dem, der ikke kendte ham, men han var en Mand, paa hvis Ord man kunde stole, og som man kom til at holde mere og mere af, jo bedre man lærte ham at kende.

Her fra Norden var Pastor *L. Koren* i Oslo den Mand, jeg stod nærmest. Vi mødtes baade i Kellers Komité og i det nordiske filantropiske Samarbejde, og jeg maatte beundre hans praktiske Sans og store Arbejds-kraft, ikke mindst inden for det norske Bibelselskab. Vi arbejdede harmonisk sammen i trofast Venskab.

Det følgende Aar mødtes vi i *Utrecht*, hvor ogsaa flere andre Medlemmer var med. Dronning *Wilhelmina* modtog os en Eftermiddag paa sit Sommerslot Het Loo. Prinsegemalen og deres lille Datter *Juliana* var ogsaa tilstede. Dronningen var meget interesseret i vort Arbejde, og da hun havde erfaret, at jeg var Sekretær ved Menighedsplejerne, vilde hun gerne høre, hvad vi gjorde for at hjælpe de Gamle.

I POLEN

Da jeg var Barn, læste min Fader »En polsk Familie« af Hauch for min Moder og mig, og fra den Tid var jeg interesseret for dette ulykkelige Land med dets stadige Delinger og Undertrykkelser.

Saa snart Polen efter den første Verdenskrig havde genvundet sin Frihed, var det mig derfor en kær Pligt at hjælpe det haardt hjemsøgte polske Folk. Ved Siden af Nordfrankrig og maaske mere end Nordfrankrig havde Polen lidt under de frygtelige Krigshandlinger, som atter og atter gik hen over Landet. Bønder, der kom tilbage efter Krigen, kunde ikke finde deres Landsby igen, fordi ikke blot alle Bygninger var pulveriseret, men hele Terrænet var endevendt af de voldsomme Bombarderinger.

Den første polske Gesandt i Danmark, den repræsentative og gæstfri Grev *Dzieduszycki* og hans smukke og begavede Hustru kom jeg i Forbindelse med, og Kollegahjælpen og andre Hjælpeaktioner, som jeg havde med at gøre, ydede ved Legationens Bistand Polen betydelig Hjælp. Navnlig var jeg dog kommen i Forbindelse med de polske Lutheraneres Leder, Generalsuperintendent *Julius Bursche*. Vi havde været sammen i København 1922, i Eisenach 1923 ved Verdenskonventet og 1925 ved et økumenisk Møde i Stockholm, og vi havde vekslet adskillige Breve. Gentagne Gange havde han indbudt mig til Polen, og da jeg nu skulde til Møde i Verdenskonventets Eksekutivkomité i Slutningen af Juni 1926, besluttede jeg at tage af Sted en Uges Tid i Forvejen og gæste Polen. Yderligere havde Morehead ønsket, at jeg drog derned og gjorde mig bekendt med de kirkelige Forhold.

Det var derfor ikke Bursche alene, jeg vilde besøge. Ogsaa den store unerede Kirke i Polen, som stadig var under tysk Ledelse, og hvis Generalsuperintendent *Blau* havde deltaget i Bethesdakonferensen i København 1922, vilde jeg træde i Forbindelse med, ikke mindst fordi Nødhjælpen ogsaa havde ydet ham og hans Kirke Hjælp.

Saa stod jeg da ud af Toget Kl. 2 Nat i *Posen* efter en otte Timers Køretur fra Berlin, og straks blev jeg stillet over for de kirkelige Divergenser inden for de evangeliske i Polen. To Præster modtog mig, først Polakken *Kutola*. Han var Præst for en

lille polsktalende luthersk Menighed i Posen og havde været i Danmark, hvor han navnlig havde studeret Højskolesagen. Og lige bag ved ham kom den tysktalende, unerede Pastor *Sarowy*, Forstander for den tyske Diakonissestiftelse.

Den unerede Kirke, der har Navn af, at den repræsenterer en Union mellem luthersk og reformert, er et specifikt preussisk Kirkesamfund, og Blau's Kirke var en Del af dette, indtil den sammen med preussisk Polen efter Verdenskrigen blev afstaaet til Polen. Blau vilde gerne have bevaret Forbindelsen og staa under det preussiske Oberkirchenrat, men det kunde ikke lade sig gøre.

Oprindelig talte hans Kirkeafdeling over 1 Million Medlemmer, nu — i 1926 — talte den kun 350,000. Navnlig havde en stor Udvandring til Tyskland fundet Sted. Ogsaa adskillige af hans Præster var udvandret, og 24 var blevet udvist. Kirken talte nu 250 Præster mod 400 tidligere, og af unge teologiske Studenter var der kun 17.

Alt dette fik jeg forklaret af Blau, og jeg maa sige, at jeg baade ved denne Sammenkomst og senere kom til at nære Ærbødighed for ham. Han havde kunnet opnaa en høj Stilling, om han havde forladt Polen og var udvandret til Tyskland som saa mange andre, men i Stedet valgte han at blive paa sin Post og møde alle de Vanskeligheder, som Regeringsskiftet medførte.

Fra Posen gik Turen til Warszawa til den Mand, som jeg anser for den slaviske Lutherdoms ypperste Fører og for en af de største Kirkemænd i vore Dage, *Julius Bursche*. Jeg kom til Warszawa om Morgenen, blev modtaget af Bursche, som omfavnede mig og kyssede mig paa begge Kinder og førte mig til sit Hjem, hvor jeg skulde bo.

Om Aftenen gjorde Bursche et stort Selskab. Alle lutherske Præster i Staden og adskillige andre kom til Stede, bl. a. Konsistoriets Præsident, Højesteretsdommer *Glass*.

Bursche havde ordnet en Audiens hos *Præsidenten*, og den følgende Dag, Kl. 12,30 stod jeg over for *Ignaz Moscicki* i det gamle Kongeslot, hvor han residerede. Bursche introducerede mig for den høje, stilfærdige og næsten generte Statsmand, som derpaa underholdt mig med stor Elskværdighed om Forbindelsen mellem Polen og Danmark. Man mærkede hurtigt Videnskabsmanden bag Statsmanden. Præsidenten var oprindelig Professor i Kemi og havde indrettet et lille Laboratorium paa Slottet for ikke at opgive sin gamle Kærlighed.

Efter Besøget hos Præsidenten var jeg hos Udenrigsminister *Zaleski*, en helt anden Type, Diplomat, undersøgende, udsørgende og forsigtig i sine Udtalelser.

Bursche førte mig rundt i Warszawa og viste mig den lutherske Kirkes Hjem og Anstalter. Jeg var forbavset over, hvad man med smaa Midler og under vanskelige Forhold havde kunnet iværksætte. Vel var Institutionerne beskedne og uden Luksus og Pomp af nogen Art, men de var praktisk og fornuftigt og meget sparsommeligt indrettede. Det var et *Vajsenhus*, en *Aandssvageanstalt* med en dejlig Have, et *Gamlehjem* og et *Teologhjem*, men dette sidste var unægtelig spartansk indrettet med indtil 9 Studenter boende i een Sal, hvor de baade sov og spiste og læste, aligevel alle i straalende Humør og vel tilfredse.

Om Eftermiddagen besøgte jeg *Universitetet*, et Kompleks af Bygninger med et stort, smukt Bibliotek i Midten. Det var indrettet til at huse 2000 Studenter, men havde op mod 10.000. De teologiske Professorer tog imod mig i Fakultetssalen, og jeg fik lidt at vide om det lutherske Fakultets Tilblivelse. Tanken om et saadant Fakultet var gammel, men Russerne vilde ikke give Tilladelse til dets Oprettelse. Under Tyskernes Okkupation forsøgte man, men atter uden Held. Først under polsk Styre lykkedes det. 1919 besluttede Universitetets Senat at oprette et evangelisk Fakultet, men først 1922 kunde der for Alvor begyndes at arbejde. Man havde 10 Studenter til en Begyndelse. Nu var Tallet op mod 50.

Men jeg var ikke kommen til Ende med Besøg i de lutherske Institutioner. Bursche førte mig til Warszawas eneste lutherske Kirke, til Gengæld en hel Domkirke, en imponerende Rundbygning, indviet 1783 og rummende indtil 5000 Mennesker — »naar de presses sammen«, sagde Bursche med et Smil. Under den anden Verdenskrig befalede Tyskerne, at Kobberet skulde tages af Kirkens Tag til Brug for dem, men — ingen evangelisk eller katolsk Haandværker vilde være med dertil. Saa fik Tyskerne endelig nogle Arbejdere, som ikke var Polakker, til det.

Næst Kirken var der dog intet, der imponerede mig mere end det evangeliske *Skolevæsen*. Der var et nyt stort Pige-gymnasium og et Drengegygnasium med 750 Elever i 22 Klasser.

Paa Drengegygnasiet saa jeg en Mindetavle med en Række

Navne. Det var Gymnasiaster, som var faldet i Krigen 1920, da Russerne rykkede frem mod Warszawa. Den polske Forsvarshær var træt og noget demoraliseret. Da samlede Gymnasiasterne i Hovedstaden sig, ilede ud og gav Hæren nyt Mod og ny Begjstring. En ung Fyr blev Kavallerist, hans Eskadron begyndte at vige. I et Nu vendte han Hesten, raabte »Fremad«, forbløffede Fjenderne og fik Eskadronen til at følge. Russerne blev slaaet tilbage, og Warszawa frelst, men mange Unge fandt Heltedøden eller blev Invalider.

Og endnu en evangelisk Institution maa jeg nævne, et *Hospital* med 150 Senge.

Mit sidste Besøg i Warszawa under Bursches utrættelige Førerskab gjaldt det smukke lille Slot uden for Staden *Wilanow*. Det er bygget af *Johan Sobiesky* og var nu et Museum med mange mærkelige Genstande, f. Eks. Lystestager og Sadler fra Storvisirens Telt, da Sobiesky befriede Wien. Og her saa jeg første Gang den gyldne Rose, Pavens særlige Udmærkelsestegn til den katolske Kirkes Støtter, i dette Tilfælde til Sobiesky.

Samme Aften, Lørdag d. 26. Juni gik jeg i Sovevogn, ledsaget af den ovennævnte Præsident for Konsistoriet *Glass*. Vi skulde til Schlesien.

Vort Maal var Byen *Cieszyn* (tysk: Teschen). Den havde 40.000 Indbyggere og er eller var Grænsebyen mellem Polen og Czekoslovakiet. Gennem Byen løber en lille Flod, nærmest en Aa, og da de vise Fædre efter første Verdenskrig skulde drage Grænsen mellem de nævnte to Stater lagde de paa Kortet kun Mærke til Floden og lod den være Grænseskillet — uden at bemærke, at Byen *Cieszyn* derved blev delt mellem to Lande. Czekoslovakiet fik saaledes Raadhuset, og Polen Kirken.

Kirken! Den var unægtelig en Seværdighed, og den havde en Historie. Sagnet fortæller, at da Karl XII foretog sit berømte Ridt fra Tyrkiet hjem til Sverige, standsede en gammel Mand Kongen paa hans Ridt gennem Østrig og bad ham hjælpe de evangeliske til en Kirke, da deres Kirker var frataget dem af Katolikerne. Faktisk er i hvert Fald, at Karl XII formaaede Habsburgeren Josef I til at opføre nogle saakaldte »Gnadenkirchen« for de evangeliske

Kirken i *Cieszyn* skulde være for de evangeliske i den største

Del af Østrigsk Schlesien, og den blev derfor mægtig stor. Med sine fire Gallerier kan den rumme c. 5000 Mennesker. Imidlertid maatte den ikke i det Ydre ligne en Kirke. Den maatte ikke have Taarn (hvad den dog fik senere), og den skulde se ud som et Kornmagasin, fik derfor en Slags store Staldvinduer.

Om Søndagen holdtes der først tysk Gudstjeneste, derpaa polsk, derpaa Børnegudstjeneste og endelig Bibeltime, og alle disse var stærkt besøgt.

Paa Banegaarden var vi modtaget af Sognepræsten, den polske lutherske Senior (Provst) *Kulisz*, en høj, rød-blond Mand, nidkær for Kirkens Barmhjertighedsopgaver, men, som det senere viste sig, ikke altid i Stand til at beregne Omkostningerne. Han kendte adskilligt til *Danmark*, paa hans Bord laa f. Eks. en dansk Bog med Billeder af danske Kunstnere.

Efter Middag i den gamle Præstegaard sammen med hele Kirkeforstanderskabet kørte *Kulisz* Glass og mig en henrivende Tur i Hestevogn en Times Kørsel op i Bjergene til den mærkeligste Samling Anstalter, jeg nogensinde havde set.

Nu maa man vide, at efter den første Verdenskrig var Nøden og Elendigheden i Schlesien ubeskrivelig. Forældreløse Børn vandrede om paa Landevejen. En fattig Tjenestepige laa syg i en Svinesti sammen med Svinene. Nu saa jeg hende i en ren Seng, men udtæret og helt forstyrret i Hovedet. En anden Kvinde fandt *Kulisz* ogsaa i en Stald paa Halm oven paa Snavset, hendes Ryg var eet aabent Saar, og Kødet raadnede bort. *Kulisz* tog hende med sig, hun blev plejet og viste sig at have en god Appetit, men Kødet raadnede stadig og udbredte en skrækkelig Stank. Til sidst døde hun.

Vi stod oppe paa Bjerget med herlig Udsigt til Beskiderne, men ogsaa med Udsigt til noget andet, et Komplex af fattige Bygninger og Skure.

Kulisz havde købt en stor gammel Trælade. Den var Hovedbygningen og havde faaet Cementgulv og Vægge muret op. Og saa var der Skure og primitive Stalde omkring den.

Her havde *Kulisz* samlet alle Slags nødlidende, forældreløse Børn, forvildede Mødre, syge og gamle. I Hovedbygningen var foruden meget andet en Diakonissestiftelse, den mindste og fattigste, jeg nogen Sinde har set. Men aldrig skal jeg glemme den stilfærdige og opofrende Leder, Søster *Anna* og hendes faa Hjel-

pere. Jeg var lykkelig over, at vi fra Schrøders Komité havde kunnet sende hende en hel Del Tøj. Hun viste mig, hvor omhyggeligt der blev holdt Hævd over det.

Vi samledes i den eneste lille og snævre Opholdsstue til en beskeden Forfriskning, og jeg maatte fortælle om danske Diakonisser. De smaa Søstre spurgte ivrigt efter, hvorledes vore Diakonissers Dragt var, men den var det lidt vanskeligt for mig at skildre.

Næste Dag tog jeg Afsked med Glass og Kulisz og drog tidligt om Morgenens til *Krakow*. En polsk Præst var anmodet om at tage imod mig, men han kom ikke, og jeg klarede mig ogsaa uden ham.

»DEPUTATION WORK«

Fra *Krakow* tog jeg i eet Træk lige til *Dresden*, hvor Verdenskonventets Eksekutivkomité skulde samles. Ihmels havde lagt Mødet til Rette.

Det begyndte festligt og ejendommeligt. Den sachsiske Regering havde ønsket at vise os en Opmærksomhed, og straks den første Dag var vi indbudt af Justitsminister *Bünger* sammen med Landdagens Præsident *Winkler* og andre høje Herrer til en Rundtur i Automobiler omkring i Sachsen for at se en Række godgørende Anstalter.

Der var imidlertid en Pudsighed ved Indbydelsen. Ministeren, som vidste, at vi repræsenterede et kirkeligt Foretagende, mente aabenbart, at han ved samme Lejlighed kunde vise en anden kirkelig Fraktion en Opmærksomhed, og havde ogsaa indbudt Sachsens *katolske* Biskop *Schreiber* (senere Biskop i Berlin) med Ledsagere, og under socialdemokratisk Ægide drog Lutheranere og Katoliker altsaa ved hverandres Side rundt og besøgte tuberkuløse, nervesvage og en stor Forsikringsanstalt, samtidig med at vi beundrede den skønne og afvekslende Natur.

Men da hele Selskabet var fotograferet, drillede Boe Morehead og sagde: »Nu er De bleven umulig i U. S. A., naar man ser Dem i Selskab med Katoliker!«

Efter Fornøjelsesdagen fulgte nogle ret anstrengende Mødedage,

og om Søndagen prædikede jeg i Zionskirken i Dresden. Størst Betydning havde Mødet derved, at det blev afgjort, hvor næste lutherske Verdenskonvent skulde holdes. I Eisenach havde man besluttet at holde næste Konvent efter seks Aars Forløb, altsaa 1929, og Forberedelserne skulde træffes i Tide. Jeg havde hjemme i Danmark foreslaaet *København* som Mødested, og en særlig dansk Komité, som vi havde dannet, havde ligesom Biskop Ostenfeld accepteret Forslaget. Nu kunde jeg altsaa indbyde paa Danmarks Vegne. Der var tidligere fra amerikansk Side udtalt, at man endnu ikke var i Stand til at afholde Konvent derovre, og mit Forslag blev nu enstemmigt vedtaget.

Ved Mødet havde vi alle været enige om, at det var absolut nødvendigt for Eksekutivkomitéen efterhaanden at besøge de lutherske Kirker og udføre, hvad Amerikanerne kaldte »Deputation Work«. Naturligvis var vi klare over, at ikke alle seks havde Tid og Lejlighed til at aflægge saadanne Besøg. Nu viste det sig, at Morehead, Boe og jeg kunde afse Tid, og det blev da besluttet, at vi tre skulde drage ud denne Gang. Der blev under Mødet skrevet til de Kirker, som vi vilde besøge.

Det blev en anstrengende, men ogsaa oplivende Rejse, hvis gode Resultater ikke mindst beroede paa Moreheads fabelagtige Kendskab paa Forhaand til de paagældende Egne og hans enestaaende Evne til at omgaas Mennesker og staa dem bi.

Fornøjeligt var Samværet med de to Amerikanere ogsaa. Boe havde en morsom tør Humor. »I'll take my wife with me to Copenhagen«, sagde Boe en Dag. »I too«, sagde Morehead. »Two«, svarede Boe, »one is enough!«

Om Aftenen den 7. Juli gik vi i Sovevogn, og næste Morgen vaagnede vi i Ungarn med Donau uden for Vinduet.

Vi naaede *Budapest*. Og her modtoges vi af den unge Pastor *D. Kuthy*, der var Sekretær inden for den kirkelige Administration. Han førte os til den lutherske ungarske Kirkes Leder, Baron *Radvanszky*, en af Magyarernes Magnater og til Biskop *Raffay*, som særlig havde med Udlandets Kirker at gøre.

Vi fik indgaaende Oplysninger om de kirkelige Forhold i Ungarn, men ogsaa om de politiske. Atter og atter fremførtes Klagen og Sorgen over de store Landafstaaelser efter Verdenskrigen, ikke mindst Tabet af Siebenbürgen (Transilvanien). Alene Lutheranerne

havde mistet 800.000 Medlemmer, og de udgjorde nu kun c. $\frac{1}{2}$ Million. Før Krigen havde Lutheranerne et teologisk Akademi i Pressburg (Bratislava), men da Byen var afstaaet til Czekoslovakiet, blev Akademiet eller Fakultetet flyttet til Sopron, hvor der nu var 5 Professorer og c. 50 Studenter.

Men trods Tab af Land og af Medlemmer var den lutherske Kirkes Førere fulde af Arbejdsmod.

Videre gik Turen. Vi drog ind i *Jugoslavien* og steg ud i den lille, halvt orientalske By *Novi-Sad*, hvor Præster fra to forskellige lutherske Kirker tog imod os.

Vi forhandlede først med den saakaldte tyske Kirke, der dog ogsaa omfattede andre Nationaliteter. Senior *Wack* og Vicepræsident *Popp* gav os fornødne Oplysninger. Kirken talte c. 120.000 Medlemmer, men stod i Begyndelsen af sit Organisationsarbejde og var meget fattig og meget vanskeligt stillet.

Det samme gjaldt om muligt i endnu højere Grad om den anden lutherske Kirke, den *slovakiske*, hvis Repræsentanter var Præsterne *Starke* og *Turcan*. De havde kun c. 55.000 Medlemmer og 26 Præster og følte sig meget isolerede.

Vi var glade ved at kunne yde begge Kirker Hjælp. Men vi opdagede, at Forholdet mellem de to Kirker ikke var det allerbedste. De havde svært ved at forhandle indbyrdes.

Næste Dag rejste vi med *Wack* og *Popp* til *Beograd*, da de gerne vilde forestille os i Religionsministeriet og give dette et Indblik i den lutherske Kirkes Størrelse og Betydning for derigennem bedre at kunne hævde sig i Ministeriets Øjne.

Vi blev modtaget med stor Elskværdighed af Ministeriets Sektionschef, Serberen Dr. *Janic*, over for hvem *Morehead* med mig som Tolk udtrykte sin Glæde over at se de store Fremskridt i Landet siden 1920, da han sidst besøgte det, og over, at Forholdet mellem Staten og Lutheranerne var saa godt. Han haabede, at Regeringen vilde yde dem al Frihed til Religionsøvelse, ogsaa hvad Skolerne angik. Dette sidste var et ret kildent Punkt, da Regeringen havde frataget Lutheranerne deres Skoler.

Dr. *Janic* svarede klogt og forsigtigt, men yderst venligt og — trakterede med Kaffe. Mens vi drak den stærke søde Drik, som serveredes paa tyrkisk Façon, talte vi sammen i Venskabelighed, og jeg berettede efter Opfordring fra *Morehead* om danske Forhold.

Vort »Deputation Work« var langt fra til Ende. Beograd blev forladt, *Wien* var vort næste Opholdssted.

Her havde vi Forhandling med Oberkirchenrat, hvis Præsident var Dr. *Capesius*. Østrigerne klagede. De sociale Forhold var frygtelige. Der var stor Arbejdsløshed og store Skatter. Af Landets 6½ Million Indbyggere var kun 265.000 Protestanter og af disse igen 250.000 Lutheranere.

Den lutherske Kirke i Østrig var »bettelarm«, savnede Præster, fordi den ikke kan skaffe Løn til dem, kunde ikke reparere sine Kirker og Anstalter og var derfor hindret i sit religiøse Arbejde. Dertil kom, at Kirken blev trængt baade fra katolsk og fra socialdemokratisk Side. *Wien* blev *rødt* regeret, o: af de ukirkelige, det øvrige Østrig *sort*, o: katolsk.

Og saa kom der en 23 Timers Jernbanetur til vor sidste Station paa Deputation-Rejsen: *Paris*. Vi sov og spiste undervejs, først for østrigske Penge, saa for tyske og til sidst for franske.

Det var netop Bastilledagen, d. 14. Juli, da vi kom til *Paris*, men vi havde ikke Tid til Fest; vi kom straks til Møde med de franske Lutheranere. Ogsaa de var fattige, især Præsterne, men ikke desto mindre havde de samlet 1000 frcs. til Hjælp for Russerne.

Dagen gik med Forhandlinger, men Kl. 9½ Aften, da de andre trak sig tilbage, tog jeg en Auto og bad Kusken, en forsoren Fyr, køre mig rundt i den indre By og vise mig Illuminationerne og Fyrværkeriet. Det gjorde han prompte, og Ildfesterne var unægtelig nok værd at se, Folkelivet saa vist ogsaa med dets Markeder, Gynger, Karusseller og Dans og Musik i Sidegaderne.

Nu var vor Opgave løst for denne Gang.

Det flg Aar, 1927, øvede vi atter »Deputation Work«. Eksekutivkomitéen havde valgt *Prag* til første Mødested.

I *Prag* forhandlede vi med Lederne for to lutherske Kirker i Czekoslovakiet, først med *Janoska* fra den slovakiske Kirke. Den havde endelig kunnet udfolde sig efter Verdenskrigen, havde oprettet et teologisk Fakultet i Bratislava, organiseret Menigheder rundt omkring i Slovakiet og bygget adskillige Kirker.

Den anden lutherske Kirke var tysk og i Bøhmen og havde *Wehrenfennig* til Leder. Han havde kun 9 Præster i sin Kirke og ønskede derfor ogsaa flere, navnlig fordi der var mange Katoliker, som traadte over til Lutherdommen.

Fra Prag gik Turen til *Budapest*. Her fik vi en straalende Modtagelse, og baade Statens og den lutherske Kirkes Repræsentanter festede for os.

Interessantest af alt var dog en Audiens hos »Reichsverweser«, Admiral *Horthy*. Han havde jo den mærkelige Stilling at holde Kongetronen varm, at være midlertidig Rigsforstander, indtil en Mand af Kongeæt kunde træde til. *Horthy* boede derfor i en Fløj af det gamle imponerende Kongeslot paa den anden Side Donau, og han opretholdt et vist Kongeceremoniel.

Horthy modtog os livfuldt. Han var en glatraget, mørk, graasprængt Mand med stor Næse og stor Dobbelthage. Han tog straks Ordet og vedblev næsten ustandselig at tale, gennemgaaende om mærkværdige Ting og paa en mærkværdig Maade. »Es stählt«, sagde han om, hvad Ungarn havde gennemlevet under og efter Kri-gen. Om 100 Aar vil man sige, bemærkede han, at alt det, vi har gennemlevet, har været nyttigt for os; vi havde for gode Dage. Saa sprang han over til at tale om Jøderne! »Alles Böses« kommer fra dem. De har Magten i alle Lande, fordi de har Pengene og Aviserne! Saa faldt der skarpe Ord mod Czekerne og Rumænerne. Og pludselig gav *Horthy* — formodentlig fordi han var sammen med Teologer — en lang Udvikling om en ny Syndflodsteori, ifølge hvilken der har været Syndflod over hele Jorden paa Grund af Maanens Indvirkning! Ogsaa Stillingen som Reichsverweser kom han ind paa. Han havde sagt nej, da han blev opfordret til at overtage den, men blev nødt dertil. Til at begynde med, sagde han, var det en skrækkelig Tid, der var ikke en Heller til Embedsmændenes Løn.

Horthy og 4 af hans Ministre var Protestanter, men »objektive« i kirkelig Henseende, og Protestanterne havde i det Hele en vanskelig Stilling.

Fra Ungarn tog vi ind i *Rumænien*. Straks ved Grænsen viste Forskellen i kulturel Henseende sig. En lille snavset Station med en snavset Leder, der kun kunde sit eget Sprog og leverede os de mest smudsige og pjaltede Pengesedler, jeg har set, og hvis Værdi vi ikke kunde kontrollere, da vi løste Billetter til *Arad*. Ungarerne havde bebudet, at vi vilde komme i Vanskeligheder, naar vi be-traadte Rumæniens Jord, og Morehead havde derfor henvendt sig til den amerikanske Gesandt i *Budapest*, og han havde lovet straks at intervenere, hvis der skete os den mindste Overlast.

Snavset prydede ogsaa Arad, men der var noget malerisk over Byen, navnlig over dens Marked, hvor Bønder i store Faareskindspelse og Faareskindshuer solgte deres landlige Produkter. Hotellet, hvor vi indkvarteredes, svarede til Ensemblet, Døren til mit Værelse f. Eks. kunde ikke lukkes. Men vi fik en hjertelig Modtagelse af den lille lutherske magyarske Kirkes Leder, den 77-aarige Superintendent *Frint*. Netop fordi hans Kirkes Medlemmer er Ungarerer, møder den megen Uvilje fra Regeringens Side. Og den store »sachsiske« lutherske Kirke i Siebenbürgen ser ogsaa skævt til *Frint* og hans lille Kirke. De kunde ikke være i Stue sammen. Vi havde den følgende Dag en Forhandling hos *Frint*, men uden hans Nærværelse, med Repræsentanter for »Sachserne« og for Lutheranerne i det gamle Rumænien. Deres første Mand var den gamle kloge Landeskirchenkurator *Walbaum* fra Hermannstadt. Ogsaa de klagede, deres Stilling var vanskelig, Regeringen var alt andet end imødekommende.

Under vort Ophold i Arad patrouillerede der stadig Politi omkring Huset, hvor vi var, men iøvrigt var der ingen, der generede os.

Wien var næste Sted for »Deputation Work«.

Her var det Oberkirchenrats Chef *Capesius*, som stilfærdigt førte os ind i alle det lutherske Østrigs Bekymringer.

Og til sidst endte vor »Deputation« i *Polen*.

Her havde vi først Forhandling med Lederen af de tysktalende protestantiske Menigheder i polsk Ukraine, Superintendent *Zöckler*, hans Svigersøn, Pastor *Lempp* og den unge Ukrainer *Staschinskyj* angaaende en ejendommelig luthersk Bevægelse, som var opstaaet blandt de hidtil ortodokse Ukrainere i polsk Ukraine i Egene omkring Stanislawow. Den daværende polske Regering under Pilsudski stod ret tolerant og imødekommende over for de evangeliske Bevægelser, og navnlig Lutherdommen syntes at tiltrække Ukrainerne, men Befolkningen bestod næsten udelukkende af fattige Bønder og savnede baade Præster og Gudshuse.

Staschinskyj gjorde et stort Arbejde og var noget af en Fører. Vi syntes alle godt om ham og lovede ham Bistand. Men hans Levnedsløb blev anderledes, end vi dengang troede. Han havde ikke Udholdenhed. Bevægelsen gik for langsomt frem, syntes han. Økonomisk Sans havde han heller ikke. Han paadrog Menighederne stor Gæld. Der blev sagt, at han begyndte at drikke. Og det sørge-

lige skete, at Katolikerne vandt ham for sig og betalte hans Gæld, hvorefter han sank hen i det dunkle.

Han havde imidlertid vundet en anden ung Mand, Theodor *Jarczuk*, der viste sig i Besiddelse af en ganske anden stabil Natur, from, beskeden og arbejdsom, og under hans Ledelse og med Støtte af Zöckler gik Reformationen i Ukraine støt fremad.

De nævnte Forhandlinger fandt Sted i Warszawa, og her mødtes vi naturligvis med *Bursche*, som førte os sammen med Professorer og Præster og andre Kirkemænd og gav os en fyldig Skildring af de kirkelige Forhold.

Fra Warszawa tog vi til Zgierz og besøgte en Skole for Uddannelsen af Evangelister, 3: Indremissionærer, og derfra videre til Byen med de fleste Lutheranere, *Lodz*. Den var en stor grim Fabriksby med c. 600.000 Indbyggere, deraf c. 50.000 Lutheranere (Warszawa havde kun c. 18.000) og c. 160.000 Jøder. Det var her, den danske Præst *Fauerholdt* havde virket som Israelsmissionær, og hans Minde levede endnu.

Dermed var et Par betydningsfulde Rejser med »Deputation Work« afsluttet. Underligt at tænke paa, at alt i de Egne, vi besøgte, nu er helt forandret. Men vore Oplevelser har derved faaet en vis historisk Interesse.

Vi havde faaet et dybt Indblik i en Række lutherske Kirkers Nød, og en ny Opgave laa for os: at skaffe Hjælp. Amerika gik i Spidsen, men europæiske Kirker fulgte efter, og blandt dem var den danske Kirke. Vore Menigheder sluttede Kreds om »*Nødhjælpen til Europas evangeliske Kirker*«.

En stor Opmuntring fik Nødhjælpens Komité. Vi havde begyndt at bede Præsterne i Danmark om at indsamle en Kollekt paa Kirkens Fødselsdag, *Pinsedag*, til de lidende Kirker. Da skete der det vistnok enestaende, at Departementschef *Holbøll* i Kirkeministeriet tilbød Nødhjælpen at gøre denne Pinsekollekt til en officiel Kirkekollekt, som vi hvert Aar skulde søge om Tilladelse til, men som Ministeriet derefter gennem Biskopperne vilde henlede Præsters og Menighedsraads Opmærksomhed paa efter først at have opnaaet *Hans Majestæt Kongens* Tilladelse.

Kongens og Ministeriets Støtte har været værdifuld, og vi er meget taknemlige for den. Pinsekollekten steg da ogsaa Aar for Aar i en Aarrække. Og Kong Frederik IX viste Sagen samme Interesse som Christian X.

PAA HOSPITAL OG PAA REKREATION I ITALIEN OG SPANIEN

Mit Helbred havde lige fra min tidligste Barndom været godt. Bortset fra et tidligere nævnt Tyfustilfælde, da jeg var et Par Aar gammel, havde jeg kun haft lettere Sygdomme.

Men i Efteraaret 1926 mærkede jeg, at Kræfterne tog af. De mange Rejser og Møder i Aarenes Løb og navnlig et noget forceret Arbejde i Menighedsplejen havde gjort mit Hjerte »træt«, som Overlæge Bing udtrykte det. Han indlagde mig paa Kommunehospitalet d. 11. November, hvor jeg gennemgik en Badekur, men forøvrigt havde det meget behageligt og hvilede ud. Den 3. December blev jeg udskrevet, men Bing beordrede mig syd paa til »et katolsk Land, hvor jeg kunde være helt i Ro uden at kende nogen Protestant, der kunde forstyrre mig!« En Veninde af os anbefalede et Hotel i *Portofino* paa den italienske Riviera, og det blev da udvalgt.

Den 7. December forlod jeg København, overnattede i Hamborg og tog videre til Basel. Men det var for anstrengende, og jeg naaede den følgende Dag kun til Lugano, hvor jeg, træt og utilpas, maatte hvile ud. Men endelig naaede jeg da Portofino.

De, som ikke kender Portofino, skal vide, at det er et ideelt Sted at rekreere sig. Jernbanen er langt borte. Der er stille og hyggeligt. Kvinderne sidder paa Torvet og uden for Husene og knipler, og Mændene trækker deres Fiskerbaade op ad den maleriske lille Havn, som Naturen selv har dannet. Naturen! Ja, den er vidunderlig. Bag ved den lille By ligger lave Bjerge med Oliven- og Appelsintræer, foran ligger Middelhavet, som maleriske Forbjerge og smaa Landtunger skyder sig ud i. Klimaet er netop ved Vinter-tid bedaarende. Jeg spiste næsten hver Dag Morgenfrokost i fri Luft under et Palmetræ. Men jeg maa indrømme, at lægger der sig Sne paa Apenninernes Toppe i det fjerne, og en kold Vind pludselig styrter frem, da er det ikke rart. Italienske Huse og Hoteller er ikke til at opvarme. Juleaften i Portofino var den tristeste Juleaften, jeg har oplevet — da var Vejret netop saaledes. Man maatte gaa i Seng for at holde Varmen.

Men det var Undtagelsen. Ellers var Vejret dejligt. Til at begynde med nød jeg ikke Opholdet. Jeg var gennemtræt, kunde kun gaa ganske smaa Ture uden for Hotellet, kunde ikke overvinde

mig til at tale med Mennesker, sov eller hvilede det meste af Døgnet.

Da Januar var begyndt, havde jeg imidlertid genvundet mit Helbred igen, og jeg skrev nu til min Hustru, at hun og en Veninde, Fru Anna Carpentier skulde komme ned og besøge mig. De kom i de sidste Dage af Januar, og vi tilbragte nogle hyggelige Soldage sammen, gik i Procession til S. Sebastian en Dag, travede i Bjergene en anden Dag, laa i Græsset (Januar Maaned!) og spiste Frokost og sang »Til Himlene rækker din Miskundhed, Gud«, og aflagde Besøg i St. Margherita og Rapallo og vandrede rundt i Genua.

Her skiltes vore Veje, Damerne rejste hjem, og jeg drog ind i Frankrig. Nu havde jeg ligget i Hi saa længe, nu vilde jeg se mig om.

Nizza var mit første Kvarter. Strandpromenaden var imponerende, men ellers er Byen uden Interesse. Derimod var et Besøg i *Monaco* med *Monte-Carlo* interessant. Paradishelvedets Natur, Beliggenhed og Bygninger er bedaaende, men Indmaden! Jeg spillede ikke, men jeg saa paa dem, der spillede. Alle Spilleborde var omgivne af Stole lige op ad hverandre, og alle Stole besat. Rejste en Person sig, tog en anden straks Pladsen. Og bag ved de siddende stod i tætte Rækker andre, som deltog i Spillet. De fleste Spillere noterede omhyggeligt Resultaterne. Der var flest Mænd, men ikke faa Damer. Kun dæmpet Tale og faa Ord, men alle Deltagere var røde eller blege i Ansigterne af Spænding og Varme. Det var Aandløshedens Triumf. Og den skønneste Spillesal var dekoreret med Engle (!) i Stuk i Loftet.

Efter endnu en Nat paa fransk Grund, i *Narbonne*, tog jeg derhen, hvor jeg havde bestemt at opholde mig en Tid, nemlig ind i *Spanien*.

Lige siden Verdenskonventet i 1923 havde Nødhjælpen bistaet det *Fliednerske* Arbejde i Spanien. Om det maa jeg sige lidt.

En Søn af Diakonissesagens Grundlægger Theodor Fliedner *Friedrich Fliedner*, drog som ung teologisk Kandidat til Spanien for i dette ærkekatolske Land at tage en evangelisk Missionærs Gerning op. Det var ikke let. Mange Hindringer blev lagt ham i Vejen. Men resolut gav han sig til at studere Medicin, blev endogsaa Dr. med. og kunde nu som Læge ogsaa virke for Evangeliets Sag. Ikke mindst

arbejdede han i dette Analfabeterens Land for Skolevæsenet, fik baade i Madrid og andre Byer inrettet Skoler, ofte ganske vist primitive, I Madrid endog et Gymnasium, og mange spanske katolske Børn søgte disse Skoler, skønt de katolske Autoriteter prøvede at bremse dem.

Han døde, men efterlod sig tre Sønner, *Theodor*, *Georg* og *Hans*, alle Teologer og alle Faderens Arvtagere. Jeg havde lært Hans Fliedner at kende, og han havde ivrigt opfordret mig til at besøge Spanien. Da jeg nu var saa nær og havde lidt Tid, lod jeg ham vide, at jeg gerne vilde komme, og han havde begejstret indbudt mig. Han stod ogsaa paa Perronen i *Barcelona* og modtog mig med aabne Arme, da jeg om Aftenen d. 3. Februar steg ud af Toget. Udelukkende for min Skyld var han taget fra Madrid, hvor han var Præst for den evangeliske Menighed, og stillede sig som Cicerone i Spanien til min Raadighed.

Fliedner førte mig sammen med Præsten for den lille evangeliske Menighed *Arenales*. Hans Skæbne giver et lille Indtryk af moderne spansk Katolicisme og moderne spansk Intolerance fra den politiske Regerings Side, thi endnu mens dette skrives, er Forholdene de samme.

Arenales, der var 53 Aar gammel, var indfødt Spanier. Han blev Præst i den katolske Kirke og en meget anset Præst. Af sin Biskop blev han derfor sendt til en By, hvor den evangeliske Bevægelse havde vundet Udbredelse, og hvor de hidtidige katolske Præster intet havde kunnet udrette imod den.

Arenales begyndte med stor Energi, holdt Processioner, angav de evangeliske for den verdslige Øvrighed, som straffede dem, og virkede med alle Midler.

En Dag talte han med en Kone, hvis Mand var blevet evangelisk. »Lad mig se hans evangeliske Bøger!« sagde han. Hun kom med Bibelen paa Spansk og med en Opbyggelsesbog. Ved at læse i dem, navnlig i den spanske Bibel blev *Arenales* saa betaget, at han bad sig fritaget for sit Embede, og nogen Tid efter traadte han ud af Romerkirken. Atter gik der nogen Tid. Saa kom han i Forbindelse med Hans Fliedner og blev hans Medhjælper, indtil han kort før mit Møde med ham overtog Ledelsen af Menigheden i *Barcelona* og giftede sig. Han blev viet af Fliedner.

Nu kommer vi til den spanske Lovgivning paa det religiøse Omraade. Den er utrolig. Da Spanien i 1868 var Republik, indførtes Religionsfrihed og borgerligt Ægteskab. Men saa kom Reaktionen med Kongedømmet og Ultramontanismen. Der blev vedtaget den Lov, at ingen Person, som havde været katolsk Præst, kunde bliver borgerligt viet. Anden Vielse af ham blev heller ikke godkendt. Loven om Forbud mod borgerlig Vielse af

Præster fik tilmed tilbagevirkende Kraft, saaledes at de allerede indgaede Ægteskaber af forhenværende Præster blev erklæret for ugyldige, og Børn i disse Ægteskaber blev altsaa »uægte«. Jeg traf senere i Madrid en evangelisk Præst, der var Søn af en forhenværende katolsk Præst og født i Tiden før den ominøse Lov. Han var altsaa »ægtefødt« til at begynde med, men blev ved Loven erklæret for født uden for Ægteskab.

Arenales's Ægteskab var altsaa et Konkubinat. Jeg spurgte ham, om hans Børn vilde blive arveberettigede. »Nej,« svarede han, »ikke efter Loven,« men tilføjede med et Smil »Forældrene kan adoptere dem(!) og derved gøre dem arveberettigede.«

Fra Barcelona gik Turen til *Madrid*.

Madrid er den højest beliggende Hovedstad i Europa. Jeg indkvarteredes 700 Meter over Havet i »El Porvenir«, det store Gymnasium, som Brødrene Fliedners Fader byggede. Temperaturen var ikke »sydlandsk«. En Morgen, da jeg vaagnede, var der Sne paa Palmerne. Men Modtagelsen var hjertelig. Gymnasiet, som ogsaa havde nogle Elever boende, lededes af den ældste af de tre Brødre Fliedner, *Theodor* og hans Hustru, en Datter af Pastor Funcke i Bremen, hvis Bøger i sin Tid læstes meget herhjemme.

Under mit Ophold i Madrid fik jeg ved Hans Fliedners Om-sorg Lejlighed til at lære de evangeliske Samfund og deres Forhold at kende. Men navnlig gjorde jeg mig naturligvis bekendt med Brødrene Fliedners Virksomhed. *Theodor*, den ældste, var den egentlige Leder og Administrator, *Georg* stod i Spidsen for Skolevæsenet, og *Hans* var Præst for den lutherske Menighed i Madrid.

Fliedners har smaa Menigheder og Skoler rundt om i adskillige spanske Byer, og jeg besøgte en af Skolerne i Madrid. En lille 6 Aars Dreng med store brune Øjne og røde Kinder lagde jeg særlig Mærke til, fordi han læste saa pænt op og havde en nydelig lille Stemme. Hvad han hed? »Jesus!« Det gav et lille Chock i mig. Hans Fliedner sagde: Navnet er ikke ualmindeligt blandt de evangeliske; Katolikerne kalder ofte deres Børn op efter Helgener, saa synes de evangeliske, at deres Børn skal have et ægte evangelisk Navn!

En anden Skole laa i den Bygning, som tillige var Hans Fliedners Kirke og Privatbolig. Et usselt, faldefærdigt Hus med store Revner i Murene. Da jeg sad hos ham, kom jeg med en Bemærkning om, at hans Skilderier hang saa underlig tilfældigt. Han gik hen og tog et Par ned — de dækkede Revner i Murene! Senere blev det ham forbudt at bo i et saa faldefærdigt Hus.

Nøjsomme, for ikke at sige fattige, er Familierne Flidner, og de saa vel som de øvrige evangeliske Ledere i Spanien levede og lever under et haardt Tryk. Der maa ikke øves evangelisk Propaganda, deres Kirker maa ikke udadtil bære Præg af at være Kirker, og de maa ikke placeres i Hovedgader. Somme Tider var og er der, navnlig ude paa Landet, ligefrem Forfølgelse af de evangeliske. En Kolportør blev f. Eks. overfaldet i en Landsby, hans Bøger blev taget fra ham, og den katolske Præst lod dem brænde. En lokal Købmand reddede imidlertid en tyk Bibel. Dens Papir var vel egnet til Indpakning. Og saa skete det, at en Mand i Landsbyen fik nogle af Bladene pakket om sine Indkøb, han læste dem, blev vakt og satte sig i Forbindelse med Kolportøren.

MENIGHEDSBØRNEHAVERNE OG DE STILLE STUER

Kommunelæge Dr. med. *Kjer-Petersen* havde gennem sin Lægegerning paa Vesterbro faaet Indblik i Smaa børnenes sørgelige Kaar og med Energi kastet sig ind i Arbejdet for at hjælpe dem gennem Oprettelsen af Børnehaver. Han fik stiftet Foreningen »Folkebørnehaverne af 1915« paa kristelig Grund.

Denne Forening gik i 1924 ind under De Samvirkende Menighedsplejer som en i økonomisk Henseende selvstændig Institution med det Formaal at opretholde de bestaaende Børnehaver, som nu fik Navnet *Menighedsbørnehaver*, og støtte Oprettelsen af nye Børnehaver. Det var dog kun nogle faa Aar, Institutionen forblev under D. S. Mpl. Den blev selvstændig under Navnet »De Samarbejdende Menighedsbørnehaver«. Men i den Tid, D. S. Mpl. havde med den at gøre, lykkedes det at interessere flere og flere Menigheder for Sagen, og der har været Fremgang i Arbejdet.

Var der Grund til at tænke paa Smaa børnene i Børnehavealderen som kun alt for ofte maatte tilbringe Timer af Dagen i en snavset Baggaard eller paa Fortovene, var der saavist ogsaa Anledning til at tænke paa en hel anden Kategori nødlidende: »pauvres honteux«, altsaa dem, der lever i skjult Nød. Jeg havde mødt adskillige paa min Vej, enlige eller Familier, som tilsyneladende ikke var fattige, fordi de havde en ret pæn Lejlighed, men som netop vilde bevare Skindet og i Virkeligheden halvsultede. Jeg mindes en Sangerinde, som jeg i min Studentertid havde beundret, og som jeg mange Aar

til at begynde med afslog enhver Hjælp, indtil det endelig lykkedes at overtale hende. Eller tre gamle Søstre, der levede mellem Møbler fra deres Forældres Tid og i slidte, men pænt reparerede Kjoler, og som kun havde Raad til den allertarveligste Føde.

Kun Institutioner som Københavns Understøttelsesforening og Menighedsplejerne, der gennemtrawler deres Distrikter, er i Stand til at finde disse skjulte fattige, og saa kræves der endda megen Takt for at komme dem til Hjælp.

Nu havde Københavns Understøttelsesforening i en Aarrække saakaldte »Kransekort«, der i Tilfælde af Dødsfald ved Siden af Krans eller uden Krans kunde sendes med en Gave til Foreningen fra den afdødes Venner. Men Kortene blev efterhaanden ikke benyttet videre. I 1929 fik D. S. Mpl. fra en Mand, der interesserede sig for os, Opfordring til at starte noget lignende. Vi vilde dog ikke begynde at konkurrere med Understøttelsesforeningen, men foreslog den at afløse Kransekortene med noget andet, som vi i Fællesskab kunde faa Udbytte af. Foreningen var meget villig her- til, og efter længere Tids Forhandling med Forespørgsler i Ud- landet blev Resultatet et Fællesforetagende, der efter mit Forslag fik Navnet »De Stille Stuer« og havde til Formaal at hjælpe pauvres honteux. Det ejendommelige ved »De Stille Stuer« er imidlertid Maaden, hvorpaa Indtægterne kommer. »De Stille Stuer« har lagt Mærke til, at der kommer Øjeblikke i Livet, hvor et Menneske særligt føler sig kaldet til at yde andre Hjælp. Det er i de store Øjeblikke enten af Glæde eller af Sorg. Af Glæde, f. Eks. paa en Fødselsdag, ved et Barns eller Barnebarns Fødsel, ved Sølvbryllup og Guldbryllup, paa en Jubilæumsdag, efter en Søns vel over- staaede Eksamen eller hans Helbredelse efter Sygdom. Men ogsaa, naar vi ved et Dødsfald mister en Ven. Da sender vi som Regel en Krans. Men var det ikke smukt sammen med Kransen eller i Stedet for Kransen at sende de tavse lidende en Gave i Mindet om den afdøde?

Gentagne Gange er det hændet, at de efterladte i Dødsannoncen har bedt Venner om i Stedet for Krans at sende en Gave til »De Stille Stuer«, og det er forbavsende at se, hvor stort det samlede Beløb kan blive. I de mange Aar, jeg havde med »De Stille Stuer« at gøre, meddelte jeg i saadanne Tilfælde de efterladte Totalsum- men (aldrig de enkelte Giveres Gaver) og spurgte, om de havde

noget imod, at vi gjorde denne Totalsum til et Legat, som skulde bære den afdødes Navn og derved bevare Mindet om ham eller hende, saaledes at kun Renterne hvert Aar uddeltes. Og det Forslag er altid blevet modtaget med Glæde, ja ofte har Familien rundet Summen af.

ET KAFFEBORD FOR 3500 GÆSTER

1931 havde De Samvirkende Menighedsplejers Arbejde for gamle, »*Gamles Vel*« bestaaet i 25 Aar, og vi var enige i Menighedsplejen om, at Jubilæet skulde fejres paa værdig Maade og til Glæde for de gamle. Man kunde naturligvis holde en særlig Gudstjeneste i en Kirke og indbyde gamle dertil. Det vilde være smukt, men mange af de gamle har ondt ved at høre, og skal de gamle til Fest, maa de have Kaffe. Det er nu engang den, der gør Dagen til en Mærkedag.

Saa besluttede vi at leje Københavns største Lokale, *Forum*, hvis Gulvflade spænder over en Tønde Land, som har flere Indgange og kun faa eller ingen Trappetrin. Her var der Plads til gamle fra hele Byen og Plads til at anbringe dem ved Borde.

Men hvor mange kunde vi indbyde? Det var ikke blot et økonomisk Spørgsmaal, men i første Række et Arrangementsspørgsmaal. Vi vilde jo gerne have saa mange gamle som muligt med, men der skulde være Hjælperc, og saa vilde vi ogsaa indbyde Honoratiores fra Stat, Kommune og andre velgørende Institutioner. Inden vi saa os om, var Tallet paa Gæster vokset til Halvfjerde Tusinde!

Plads var der som sagt. Men Apparatet! Vi skrabede Stole og Bænke sammen, men mange Stole maatte lejes. Og kun med stort Besvær fik vi de nødvendige Borde.

Værst var det dog med Servicet. Hvorledes skaffe 3500 Par Kopper med tilhørende Smaatallerkener, Flødekander, Sukkerskaale og Kaffekander? Ingen Restauratør kunde præstere saa meget. I min Nød tog jeg ud til den kgl. Porcellænsfabrik. Direktør *Dalgas* tog overordentligt elskværdig mod mig, og da jeg havde fremstillet Situationen, sagde han: »Vi skal gerne laane Dem, hvad De trænger til!« »Ja, men —«, sagde jeg »vil De laane os det altsam-

Et Kaffebord for 3500 Gæster.

men? Har De da saa meget?» Han smilede og bad mig følge med ud paa Lageret. Der pegede han paa Afdeling efter Afdeling med Kopper, Tallerkener og hvad der ellers stod paa vor Ønskeseddel, indtil jeg sagde: »Stop! Nu har jeg ikke mere at bemærke end en hjertelig Tak paa de gamles Vegne.« Direktøren tilbød yderligere at køre det hele ud til Forum og hente det igen. Alting var gratis, kun skulde vi erstatte, hvad der blev slaet itu.

Nu manglede vi kun eet: Kaffeskeer! Den Vanskelighed tænkte vi paa at komme over ved at bede hver Gæst medbringe en Ske. Men ogsaa dette Problem blev løst paa anden og langt mere pompøs Maade. Pastor *Brenk* overrakte D. S. Mpl. 3500 Kaffeskeer, hver Ske med indgraveret »Gamles Vel«. Ved Forhandling med en Fabrik og ved Indsamling havde han skaffet de fornødne Midler, og nu kunde D. S. Mpl. bede hver Gæst om at tage en Kaffeske med hjem efter Brugen som Erindring. Endnu opbevares disse Skeer mange Steder.

Saa oprandt d. 16. Juni, da Festen skulde finde Sted. I Forvejen var alt organiseret. De gamle fra hvert Sogn var delt i Kompagnier paa 10, hvert Kompagni med en Hjælper som Leder, og hver

gammel med Adgangskort. Hjælperne havde faaet en Instruks med 11 Forskrifter angaaende Placering og Servering m. m. Og selvste Livgardens Orkester i Uniform mødte for at spille for de gamle.

Det var betagende at se den store Strøm af gamle trisse ind ad de forskellige Porte og tage Plads ved Bordene. Men alle fik uden Vanskelighed Plads, og de fyldte godt i det store Rum. Vi regnede ud, at om Bordene var blevet stillet i een lang Række, vilde de have strakt sig over en Kilometer. Og hvis Gæsterne var blevet anbragt siddende i een Række, vilde den have strakt sig over to Kilometer. Hvor stort Apparatet var, fremgaar af, at det krævede seks Personers Arbejde to Dage igennem at faa alt Servicet vasket op.

D. S. Mpl.'s Formand, Højesteretssagfører *J. V. Møldrup* talte til de gamle, og saa blev Kaffen — 1400 Liter — skænket. Bordpynten var Kransekagetoppe med smaa Flag, og Kransekagen, som blev spist til sidste Krumme, hensatte de gamle i højtidelig Stemning, den mindede dem om Konfirmation og Bryllup og — Begravelse.

Jeg talte derefter lidt til de gamle, og derefter tog Borgmester *Viggo Christensen* Ordet og overbragte i varme Ord Magistratens Lykønskning. Han sluttede med et Leve for »Gamles Vel«, og de gamle raabte Hurra, saa Hallen gjaldede.

Sjællands Biskop, Dr. *Ostenfeld* sluttede med Andagt over Ordet »Guds frygt er nyttig til alle Ting«. Det er Guds frygten, der skal hjælpe os til at leve det vanskelige Liv og dø den vanskelige Død, men ogsaa føre os hjem til Gud. Biskoppen sluttede med Fadervor, og da var der lydløs Stilhed i den store Hal.

Med Salmen »Vor Gud han er saa fast en Borg« sluttede Festen.

F. F. F.

D. S. Mpl.'s Historie havde vist os, at et Samarbejde mellem de kirkelige Institutioner kan blive til Velsignelse, baade for dem, man vil hjælpe, og for Hjælperne selv. Jeg fik derfor den Tanke, at et videre Samarbejde paa et kristeligt-filantropisk Felt vilde kunne faa yderligere Betydning.

Hertil kom en anden Betragtning. Statens og Kommunens sociale Arbejde var efterhaanden blevet mere og mere omfattende.

Kirken, som havde en naturlig Opgave i Retning af at tage sig af de nødlidende, var bleven distanceret, og desværre var den Tankegang begyndt at komme frem i adskillige kristne Kredse, selv hos Præster, at de saakaldte sociale Problemer skulde løses af Staten. Der er maaske intet, som mere har bidraget til at gøre Arbejderne fremmede for Kirken end dennes Passivitet paa det filantropiske Omraade.

Vi fik da 1931 stiftet det Forbund, som populært kaldes F. F. F., *Folkekirkeligt Filantropisk Forbund*. Dets Opgave skulde være at fremme Forbindelsen mellem de filantropiske og evangeliserende Virksomheder inden for den danske Folkekirke, varetage de fælles Interesser over for Stat og Kommuner og over for andre frivillige Institutioner og knytte Forbindelse med lignende kirkelige Virksomheder i Udlandet, i første Række med de andre nordiske Kirker.

Vi fik straks Tilslutning fra en Række af vore store kirkelige Sammenslutninger, og der blev valgt et *Raad*, hvori følgende fik Sæde: Pastor A. Fibiger, Orlogskaptajn Kai Hammerich, Læge Johs. Hoff. Dr. Alfred Th. Jørgensen (Formand) Højesteretsdommer Krarup, Pastor Rosendal og Pastor Vilh. Visby (Kasserer).

Det varede ikke længe, inden det nye Forbund fik en ikke uvigtig Opgave. Socialminister *Steincke* forelagde det første Forslag til sin store Socialreform, og i dette Forslag var der en Paragraf, som kunde blive farlig for den frivillige Filantropi i Danmark. F. F. F.'s Raad blev klar over, at vi burde rette en Henvendelse til Steincke desangaaende, og ved Højesteretsdommer Krarups Hjælp fik vi Paragraffen ændret til en Form, hvorved det uheldige Moment blev udelukket. Krarup og jeg gik til Steincke med vort Ændringsforslag. Jeg vil ikke sige, at vi efter Samtalen med Socialministeren gik beroliget hjem. Vi havde nærmest Indtrykket af, at der intet var at gøre. Steincke havde imidlertid lovet at overtænke Sagen, og nogen Tid efter, lige ind under Jul, fik jeg til min store Glæde et Brev fra Steincke, som meddelte, at han nu havde overlagt Sagen, og at han vilde overtage vort Ændringsforslag som sit eget. Dermed var Problemet løst. Ændringsforslaget, som Steincke loyalt anførte som stammende fra F. F. F., gik igennem uden Omtale og er nu § 300 i Loven om offentlig Forsorg. Det var ikke blot en Opmuntring for F. F. F., men Paragraffen har faaet stor Betydning for Udviklingen af Forholdet mellem den offentlige For-

sorg og den frivillige Filantropi, repræsenteret ikke blot af den kirkelige, men af hele den borgerlige Filantropi i Landet. Jeg kommer senere tilbage til Steincke. Foreløbig vil jeg blot sige, at der efterhaanden udviklede sig det bedste Forhold mellem F. F. F og ham og mellem os personligt.

Et Par Gange senere har F. F. F. forhandlet med de politiske Partier angaaende visse Lovforslag og altid mødt Forstaaelse og Imødekommenhed fra alle Sider.

Gang paa Gang har F. F. F. afholdt *Stævner*, dels i København, dels i andre Byer. Ved disse Stævner har vi samlet F. F. F.'s Venner til Drøftelse af filantropiske Problemer og med Foredrag om nye Love. Flere Ministre, som Zahle, Steincke, Jørgen Jørgensen og Fibiger har vist os den Velvilje at tale ved disse Møder.

Ogsaa Indsamlinger har F. F. F. foretaget. Det viste sig nemlig, at de mindre Institutioner navnlig i Krigstiden havde store økonomiske Vanskeligheder at kæmpe med.

Den betydeligste Indsats fra F. F. F.'s Side er dog maaske de *Kursus til Uddannelsen af Socialhjælpere*, som vi tidlig begyndte at sætte i Gang. Det stod for mig som en filantropisk Hovedopgave, at Kirken ydede sit Bidrag til Uddannelsen af de Personer, der paa Samfundets Vegne hjalp de nødlidende.

Vi anlagde Kursus paa tre Maaneder med 5 Timers daglig Undervisning, beregnet udelukkende for Mænd og Kvinder med nogen Uddannelse og nogen filantropisk Erfaring, helst for saadanne, som havde en Ansættelse, og som kunde ønske at faa nogen yderligere Vejledning. Kursus er rent teoretisk og samler sig om Socialreformen og andre sociale Love samt om Filantropiens Teori, især Gennemgang af de forskellige Klasser nødlidende. Ogsaa bibelsk Filantropi og lidt Psykologi og Skildring af nogle af Filantropiens Førere hører med til Fagene. Hvortil saa kom ugentlige Besøg paa Institutioner.

Til vor Glæde slog Idéen straks an. Og hvert Aar har dette tre Maaneders Kursus samlet saa mange Deltagere, som vi kunde overkomme, ja vi har næsten hver Gang maattet afvise Ansøgere. indtil Udgangen af 1949 har F. F. F. afholdt 13 Kursus og ialt uddannet ikke mindre end 282 Socialhjælpere.

De fleste af vore Socialhjælpere har været Sygeplejersker, deriblandt ogsaa enkelte Diakonisser, dernæst adskillige Diakoner,

flere Præster, ikke faa Studenter, en enkelt juridisk Kandidat og en enkelt Læge og saa iøvrigt adskillige, som paa anden Maade havde haft med syge, fattige eller Børn at gøre.

De allerfleste er enten vendt tilbage til deres tidligere Stillinger og har i saa Fald ikke sjældent opnaaet Avancement, eller de har faaet nye Stillinger. F. Eks. er ikke faa blevet ansat i Magistratens Børnetilsyn. Hvad der ikke mindst har glædet mig, er, at adskillige Sygeplejersker er blevet Socialhjælpere paa Hospitaler og navnlig paa Sindssygehospitaler og paa Aandssvageanstalter. Fremtiden vil utvivlsomt byde paa langt flere saadanne Stillinger. En Socialhjælper kan nemlig være Mellemedet mellem Hospitalet og Patientens Paarørende, kan bistaa den syge med Arrangementer uden for Sygehuset eller Anstalten, i Sygekassen, i Hjemmet, i Forretningen o. s. v.

Derfor har det været en stor Opmuntring, at navnlig Aandssvageanstaltnernes og Sindssygehospitalernes Overlæger nu jævnlig sender udvalgte Sygeplejersker til F. F. F.'s Kursus. De faar hos os et Plus til deres Uddannelse, som kan komme baade dem og Hospitalernes Læger til Nytte.

I SPANIEN OG MAROKKO

1934 besøgte jeg atter Spanien.

Paa en Maade var det politiske Begivenheder, som fremkaldte Rejsen. Da jeg første Gang, i 1926, besøgte Spanien, var Landet Kongerige. Nu var det blevet Republik. Og Forandringen i kirkelig Henseende var stor. Før var det den bigotte, middelalderlige katolske Kirke, som raadede og paa alle Maader søgte at genere de smaa protestantiske Samfund. Nu var der virkelig Religionsfrihed, vel ikke i saa stor Udstrækning som i Danmark, men i de evangeliske Spanieres Øjne en Tilstand, der lignede en Befrielse. Og nu besluttede de forskellige protestantiske Samfund for første Gang at holde et fælles evangelisk Møde, selvfølgelig i Hovedstaden. Regeringen havde tilmed overladt dem et Teater til det afsluttende festlige Møde. De havde iøvrigt haft Vanskelighed ved at finde et Mødelokale, men endelig lykkedes det at faa den Sal, hvor Skønhedsdronningerne plejede at blive valgt!

Nu vilde de Evangeliske gerne se Repræsentanter for de udenlandske hjælpende Kirker. Og den danske »Nødhjælp« blev da ogsaa indbudt. Min Svigersøn Overlæge *Norgaard* og jeg fik den Glæde at være med.

Efter et Par lange Dagsrejser overskred vi d. 22. April Spaniens Grænse, og den følgende Aften kunde vi trykke *Hans Fliedners* Haand paa Banegaarden i Madrid.

Det var ikke stormægtige eller rige Mennesker, som samledes til den første evangeliske Kongres i Spanien. Mange af dem ude fra havde i lang Tid sparet sammen for at kunne betale Rejsen. Og Mødet var kun muliggjort derved, at Medlemmer af de smaa Menigheder i Madrid havde aabnet deres Hjem for de tilrejsende. Men det var en henrykt, begejstret Forsamling. Den jublede over endelig at kunne holde Møde og udtale sig offentlig. Og den talte sydlandsk begejstrede Ord om Evangeliets Fremtid i Spanien under det nye Styre. Nu skulde paany Evangeliet som i Karl V's Dage faa et Foraar i Spanien. Det var bemærkelsesværdigt, hvad en af Lederne sagde: »Mange Spaniere er blevet bedre Katoliker«, nemlig ved ubevidst at lære af de Evangeliske. Det samme er forøvrigt oplevet ogsaa i andre Lande.

Men Ak! Fremtiden, der i Mødedagene tegnede sig saa lys, blev snart igen mørk. Fascismen med Franco har atter trykket de Evangeliske ned, næsten til en Pariakaste. Den spanske katolske Gejstlighed, der hører til de mest intolerante Verdensfaktorer, paavirker Regering og Embedsmænd, og Uvidenheden om religiøse Spørgsmaal og om Forhold uden for Spanien er grænseløs. Det er ubegribeligt, at Katoliker i andre Lande og Paven i første Række ikke evner for deres egen Skyld at sprede Analfabettaagen og Religionsforfølgelsen i Spanien. Hvad kunde det noble og i mange Maader inderst inde ufordærvede spanske Folk ikke blive som Kulturfolk, om det kom ud af Mørket!

Naturligvis besøgte jeg Kendinge fra mit første Spaniensbesøg, i første Række Familien *Fliedner*. Et Besøg i Toledo fik vi ogsaa Tid til. Men saa tog *Norgaard* og jeg en stor Beslutning. Vi vilde gæste *Afrika*.

Med Toget den skønne Tur fra Madrid syd paa. Sydspanien udfoldede sin Herlighed, Appelsintræer fulde af Frugt, Agaver langs Jernbanen, brune Smaafjælde og grønne Marker, Floder,

der bugtede sig mellem Klipper og her og der Skove af Korkege. Tilsidst gennem den store Slette med *Gibraltars* vældige Klippeblok i Baggrunden. Og saa var vi i den lille By *Algeciras* ved Middelhavets Bred, hvorfra vi skulde sejle over til den anden Verdensdel.

Gibraltarstrædet er ikke bredere end Storebælt. Det tager 1½ Time at sejle over det. Staar man i *Algeciras*, ser man Afrikas Bjerge, og staar man paa den anden Side, ser man Gibraltar. Men Strøm er der i det snævne Stræde mellem de to store Have.

Vi tog altsaa over Strædet og kom til *Ceuta*. Ja, det var en anden Verdensdel. Ved Kajen et Myr af Mennesker i højst forskellige Kulører, brune Arabere med forskellige Shatteringer af det brune, Negre med Kulører fra graat til Blanksværtessort, Europæere, som ikke alle var hvide, og saa de mest brogede Dragter, Burnusser, spraglede Tørklæder, elendige Pjalter, og alle Mennesker barbenede i Tøfler. Dertil Æsler, tilslørede Kvinder, ofte med Barnet som en Bylt paa Ryggen, Soldater, baade indfødte og spanske, prægtige Araberfysiognomier med Ørnenæse og lynende sorte Øjne og andre Indfødte med modbydelige koparrede Ansigter.

Vi blev indkvarteret i det eneste nogenlunde civiliserede Hotel og gjorde derefter en Spadseretur rundt i Byen. Det viste sig, at der var Opløb og Demonstrationer, men af ret stilfærdig Karakter, dog havde alle Forretninger lukket. Baade spanske og indfødte Soldater var paa Benene. De indfødte Soldater boede i en Barakby og sammen med deres Familier; Koner vaskede, og Børn løb omkring mellem Soldaterne. Der var Fæstningsværker og Kanoner, men de saa ret antikverede ud. Smukke Anlæg, Palmer og et Væld af Roser smykkede Byen, og Udsigterne over det blaa Middelhav var bedaarende, men saa var der Fattigkvarterer lige op ad Anlæggene.

Næste Dag tog vi bort fra *Ceuta*. I Omnibus, hvor Europæere sad i den forreste Del af Vognen og indfødte i den bageste, kørte vi langs Middelhavet ad en ganske moderne Chaussee, anlagt af Spanierne, da de erobrede Landet. Et sandt Farveorgie frydede Øjet: Det blaa Middelhav, en kilometerlang bred gul Strandbred og inde i Landet en rødbrun, frugtbar Jord. Dertil en Rigdom paa

Blomster og rundt omkring Dværgpalmer. En Skrænt var dækket af gule og røde Blomster som af et Tæppe.

Ceuta og nærmeste Omegn var spansk fra gammel Tid. Men et Stykke ude begynder spansk Marokko, som er eller var spansk Protektorat, og som Spanien for ikke saa længe siden under haarde Kampe havde erobret. Rundt om ved Chauscerne saa man smaa Vagttaarne. Ved Overgangen til Protektoratet var der grundigt Paseftersyn, og ikke alle Nationers Repræsentanter fik Lov til at overskride Grænsen. Tyskere blev saaledes vist tilbage.

Omnibussen var nu svinget ind i Landet, og det gik rask fremad. Efter en Stunds Forløb saa vi i det fjerne en vældig Samling hvide Bygninger, skinnende i Solen. Det var Maalet for vor Udflugt, spansk Marokkos Hovedstad *Tetuan*. Her bor en Kalif, som er Protektoratets officielle Hersker. Men nær hans Palads i en anden Bygning bor den spanske Resident. Og det er ham, der er Protektoratets virkelige Regent.

Tetuan er en veritabel Araberby paa over 40.000 Indbyggere, som saa at sige alle er Muhamedanere. Byen har ikke mindre end 36 Moskeer. Og Byen er omgivet af en hvidkalket Mur. Uden for den er der et særligt Jødekvarter, ligefrem en Ghetto. Og uden for dem begge som en Forstad er der et spansk europæisk Kvarter med moderne Huse og Gader.

I dette spanske Kvarter svinger Omnibussen ind og standser paa et Torv. Vi stiger ud og omringes af de indfødte. Nu havde man i Ceuta advaret os mod at gaa alene ind i Araberbyen, vi skulde absolut tage en Fører. Det var ogsaa vor Hensigt. Og Føreren var der, straks da vi traadte ud paa Torvet. I Burnus og rød Fez og med bare Ben i Tøflerne bukkede han og overrakte os sit Visitkort med Billede af ham selv, med hans Navn Absalam Chico, forskelligt Krimskrams og Angivelse af, at han var Tolk. Han talte Fransk. Vi aftalte med ham hans Vederlag pr. Time, og saa gik Turen ind til Muhamedanerne. Ad en lille smal Port i den hvide Mur kom vi ind i en snæver, bugtet Gade, som atter førte ind i andre snævre Gader, et sandt Virvar. Vogne kunde ikke køre, dertil var Gaderne for smalle, kun Fodgængere, Dromedarer og Æsler var der Plads til. Ofte var en Gade overbygget, saa man gik som i en Tunnel. Hist og her var der aabne Pladser. Butikkerne og Værkstederne var aabne ud mod Gaden, og vi saa Sko-

magere og Skræddere sidde og arbejde, Smede hamre løs, en Notar paa Kontor, en Skriver, som skrev Breve for dem, der ikke selv var inde i den ædle Skrivekunst, og en Skole; de smaa brune Araberbørn sad paa Hug, Rad for Rad, Læreren raabte, og saa gentog Børnene, hvad han sagde, men de kiggede skælmisk efter os. Der var Butikker og handlende, som solgte alt muligt, lige fra Sølv- og Skindvarer til det værste Ragelse. Paa de aabne Pladser var der fuldt af Mænd og Kvinder, som sad paa Hug og falbød Fødevarer, Høns, Salt, Tøjer, Lervarer og meget andet, et Sted f. Eks. et Monstrum af en rusten Jernseng. Paa en Plads var der mærkelige Huller eller Beholdere i Jorden; her kunde de Fattige vaske og farve deres Tøjer. Vi handlede her og der og blev behandlet med stor Venlighed, men da jeg vilde kigge ind i en Moské, blev jeg mødt med truende Blikke. Der var tæt Stimmel og Trængsel i de snævre Gader, men der var god Luft og meget renligt. Araberne er ikke bange for Vand. Anderledes da vi senere kom ind i Jødekvartret. Der var Luften saavist ikke frisk. Baade i Ydre og i Klædedragt var der stor Forskel paa de to Racer. Araberne færdedes i Burnus og rød Fez, Jøderne i lange, sædvanlig sorte Kaftaner og sorte Kalotter.

Spanierne følger Englændernes og Franskmændenes Eksempel og lader de indfødte bevare deres Skikke. Men de har sat noget i Gang, som virkelig er betydningsfuldt. De har indrettet en stor Uddannelsesanstalt, hvor Dreng og Pige frivilligt og gratis oplæres i de gamle arabiske Haandværk: Snedkeri, Pottemageri, Mosaikarbejde, Vævning og Syning.

Men eet tør Spanierne ikke, røre ved de indfødtes Religion. Der drives ingen kristen Mission.

Jeg traf paa Tilbagereisen i Granada den nye evangeliske Præst, *Salvador Iniguez*, en lille undersætsig Spanier med stærkt brun Lød, 37 Aar gammel. Han var oprindeligt Jesuit og blev grundigt uddannet, men under Studiet var det ham paafaldende, at Lærerne angreb *Luther* saa voldsomt. Han prøvede at undersøge Luthers Lære, og 1921 traadte han ud af Ordenen. Han gik derefter ind i sin Faders Forretning i Cadiz, og her i Cadiz kom han i Forbindelse med en evangelisk Præst. Under Præstens Vejledning blev han efterhaanden evangelisk. Nu giftede han sig, var

et Aars Tid Lærer hos Flidner i Madrid og blev derefter Præst for den lille evangeliske Menighed i Granada.

Men da Borgerkrigen i Spanien kort Tid efter ubrød, blev Iniguez stillet op ad en Mur og skuddt. Han havde saavist ikke givet sig af med Politik. Men som Protestant var han mistænkt.

SKRIBENTVIRKSOMHED

Saa langt jeg kan huske tilbage, har jeg haft en dyb Interesse for Aviser, baade for at læse dem og for at skrive i dem. Min første Artikel, der var meget alvorlig og dybsindig, skønt jeg ikke husker, hvad den handlede om, skrev jeg, da jeg var c. 12 Aar gammel og sendte den til »Ugens Nyheder«, som var Hoforgan ude paa Landet, hvor jeg tilbragte mine Ferier. Det var mig en stor Skuffelse, at den ikke blev optaget.

Men da jeg var blevet Student og kom til København, søgte jeg straks Forbindelse med en Avis. Og det blev *Nationaltidende*. De Ferslewske Blade udgav dengang et Søndagstillæg af meget broget Indhold. Der var Artikler om kirkelige Spørgsmaal, Rejsebeskrivelser, Anekdoter og meget andet, bl. a. Opgaver, og de, der løste dem rigtigt, fik deres Navn eller Mærke opført i Bladet. Det var sædvanligvis ret kunstige Mærker, og der kunde tilføjes: hilser et andet Mærke. Dette Ferslewske Søndagstillæg var meget yndet og meget udbredt. I det blev min første Artikel optaget. Den var et Indlæg til Forsvar for Ligbrænding. Senere kom der en Rejsebeskrivelse. Men virkelig en Slags Opsigt vakte en Artikel af mig lige efter A. D. Jørgensens Død med Forslag om at oprette et *sønderjydsk Musæum*. Endogsaa en af vore førende Musæums-mænd udtalte sig om den i Bladet, dog ikke anbefalende. Det fornøjede mig imidlertid senere, da jeg besøgte Musæet paa Koldinghus, at min Idé delvis var realiseret der.

Der er — og navnlig var — Mennesker i ledende Stillinger, som ikke vil have med Pressen at gøre. De læser Aviser, sædvanlig med Iver, men skrive i et Blad, endsige have med en Journalist at gøre betakker de sig for. Et Interview er noget forfærdeligt eller fornærmeligt, som de frabeder sig. Jeg mindes en kendt, højtstaaende Kirkemand, som altid var afvisende overfor Journalister, og det

blev i Virkeligheden til Skade baade for ham selv og for kirkeligt Arbejde. Jeg har altid søgt at være til Tjeneste for Pressen, ikke blot fordi det har været til Gavn for mit Arbejde, men ogsaa fordi man efter min Mening bør støtte Pressen i at vejlede Offentligheden.

Det blev imidlertid *Berlingske Tidende*, som jeg kom i Forbindelse med fra 1897, først ved at levere Anmeldelser og Rejsebrevne, senere med fast Tilknytning. Jeg begyndte under Redaktør Dr. *Rothe*, kom derefter under *Nathansen*, som imidlertid snart døde, saa under Kaptajn *Blangstrup* og tilsidst under *Gulmann*. Jeg har oplevet *Berlingske Tidendes* fantastiske Udvikling fra Morgenblad, væsentlig kun med Annoncer som Indhold, og Aftenblad med Føljeton paa Forsiden og forøvrigt væsentlig kun officielle Meddelelser og enkelte Artikler — til det omfattende Verdensblad, som det nu er.

I 37 Aar var jeg Medarbejder, den meste Tid som Bladets kirkelige Redaktør. Utallige Artikler, Referater fra Møder, Rejsebrevne foruden almindeligt Nyhedsstof fra min Haand findes i de Aargange af *Berlingske*. Alt det skal jeg ikke komme ind paa. Kun nogle enkelte Bemærkninger kan jeg ikke tilbageholde.

Jeg lagde megen Vægt paa at interessere Læsere for Kirkens Arbejde paa alle Felter og for indenlandsk og udenlandsk kirkelig gedigen Litteratur. Der blev efter adskillige Aars Forløb indført en fast kirkelig Rubrik, senere en hel Kirkeside hver Søndag, og i mange Aar skrev jeg paa denne Kirkeside en saakaldt »etisk« Artikel, der behandlede et eller andet aktuelt aandeligt Spørgsmaal.

Paa Kirkesiden indførte jeg ogsaa forskellige Serier, f. Eks. i et af Mindeaaene for Luther en Biografi af ham, ligeledes en Gennemgang af Indledningen til de enkelte nytestamentlige Skrifter. Jeg bragte ogsaa Artikler af kendte Kirkemænd om et eller andet aktuelt Emne, f. Eks. om Betimeligheden af et teologisk Fakultet i Aarhus. Særlig Betydning fik en Serie Artikler om Vekselvirkning mellem Nordens Kirker, en Serie, der fik stor praktisk Betydning.

En Gang imellem kom jeg ind i en Polemik. Det var dog sjældent. Men een eneste Gang blev der rettet et kraftigt Angreb paa mig. Det var Professor *J. P. Bang*, som stod for det. Han skrev en lille Artikel, i hvilken han paa 3 eller 4 Punkter angreb mig, og

fik Professorerne *Højfding* og *Edv. Lehmann* samt et Par andre til at underskrive Artiklen. Jeg blev kaldt op til Berlingske Tidende, og Redaktionssekretær *Fr. Jensen* overrakte mig Artiklen med Ordene: »Her er Bandbullen«. Gulmann var den Gang Redaktør. Han tog Sagen meget roligt. »Sæt den paa Kirkesiden«, sagde han, »og sæt Deres Svar under«! Gulmann var i det hele fuldt ud loyal og paa sine Medarbejderes Side. Det var nu ikke svært at svare. Angriberne havde taget fejl paa alle Punkter undtagen eet, hvor jeg havde tillagt Professor Bang en Udtalelse, som hans Medredaktør havde bragt. Da jeg havde svaret, kom der ingen Ripost fra Angriberne, mens adskillige gode Mænd fremkom med Udtalelser i min Favør, og jeg havde den Glæde nogen Tid efter, at Professor Bang mundtlig udtalte til mig, at han havde misforstaaet mig og beklagede Sagen.

Men naar jeg tænker paa de 37 Aar ved Berlingske Tidende, bliver jeg i godt Humør. Det var baade fornøjeligt og lærerigt at arbejde for Bladet. Og jeg oplevede altsaa den ligefrem fantastiske Udvikling baade af Morgen- og Aftenberlingen. Jeg husker saaledes tydeligt, at Redaktionssekretæren en Dag, jeg var oppe hos ham, sagde: »Ja, nu skal vi til at have Billeder i Bladet!« Det var lidt af en Revolution.

I det egentlige Redaktionslokale paa 1. Sal i Berlingskes gamle Hus sad under mine første Besøg Redaktionssekretæren, *Nathansen* ved et gammelt Skrivebord henne ved Vinduet. Da han blev Redaktør, kom to Mænd i en lang Aarrække til at være Lokalets faste Beboere. Det var den stilfærdige, elskværdige og paapasselige Redaktionssekretær *Frederik Jensen*, der sad ved et stort Bord midt i Stuen omgivet af Manuskripter og med en mægtig Papirkurv ved sin Side, og den lige saa stilfærdige cand. jur. *Christiansen*, der havde Nathansens Plads ved det gamle Skrivebord. Samme Christiansen havde en egen tør Humor. Ved en Jubilæumsfest for ham holdt Redaktøren en Tale og lovpriste ham. Christiansen rejste sig op og sagde under Jubel: »Det tilkommer ikke mig at sige min Redaktør imod!«

Senere kom cand. jur. *Andreas Buntzen* til som Medarbejder. Han havde en livlig, men unægtelig til Tider skarp Tunge; det var imidlertid altid en Fornøjelse at tale med ham, han sad inde med en omfattende Viden og var sædvanlig i straalende Humør. Jeg

hører ham endnu raabe ud til Forværelset: »Dr-r-r-eng!« for at faa fat paa et af Drengbudene.

Og saa kom cand. jur. *Svenn Poulsen*, Emil Poulsens ældste Søn. Det var ham, der blandt Medarbejderne var mest interesseret for mit Arbejde, og jeg kan takke ham for mange Vink og Anvisninger. Det var ogsaa ham, der fik indført en kirkelig Rubrik om Søndagen og senere en hel Søndagsside. Han var en berejst og belæst Mand og altid rede til at lade andre nyde godt af sin Viden. Han var ogsaa Bladmand med nye Idéer. I hans og hans Hustrus, Malerinden *Margrethe Svenn Poulsens* gæstfri og hyggelige Hjem blev baade min Hustru og jeg modtaget.

En Række andre Medarbejdere, dels faste, dels mere tilfældige, havde jeg Udbytte af at lære at kende, saaledes Bibliotekaren, cand. mag. *Julius Clausen*, der var Teater- og Boganmelder i en lang Aarrække, Litteraten *Carl Behrens*, Fru *Manicus*, Frøken *Bene Larsen* og flere. Og med de ledende i Trykkeriet stod jeg, tør jeg sige, paa den bedste Fod. Baade den ene og den anden Faktor var altid parat til at yde en hjælpende Haand.

Berlingske Tidendes Ejere og Ledere kom jeg naturligvis ogsaa i Berøring med. Her maa jeg navnlig mindes de to Brødre *Næser*, cand. theol. *Carl Næser*, som jeg kendte fra Studentertiden og Lægen *Vincent Næser*, begavede og interesserede Mænd, Carl tillige en kristelig Forkynder, som var ivrig for at tale Kristendommens Sag, ogsaa blandt Bladets store Personale. Kun beklagede mange af hans Venner, at han forlod Folkekirken og navnlig fulgte engelske Vækkelsesførere. Andre af Berlingskes Ejere var Katoliker. Men der blev ikke lagt den kirkelige Medarbejder Hindringer i Vejen for at tale den lutherske Kirkes Sag.

Det var dog Chefredaktørerne, jeg havde mest med at gøre. Kaptajn *Blangstrup* havde vundet sig et Navn som Redaktør af Storværket *Salmonsens Leksikon*, allerede før han kom til Berlingske Tidende, og her var det ham, der begyndte at udvide og modernisere Avisen. Han var en meget litterært interesseret Mand og som Chefredaktør en overmaade elskværdig Overordnet. Alligevel var det under *Chr. Gulmanns* Ledelse, at Berlingske svang sig op til at blive en virkelig Storstadsavis. Han traadte til 1913, og han, Administrator *Henius* og Redaktør *Svenn Poulsen* dannede et Trekløver, der straks under første Verdenskrig ved Ud-

sendelse af Medarbejdere til de krigsførende Lande og ved omfattende Forbindelser paa Telegrafens Omraade gjorde Berlingske til et Blad af international Betydning.

I de sidste Aar ved Berlingske Tidende fik jeg som kirkelig Medredaktør Domprovst *Skovgaard Petersen*. Han tilførte Bladet ved sin Begavelse og sit Initiativ et værdifuldt Element af opbyggelig og oplysende Art, og vi arbejdede sammen i god indbyrdes Forstaaelse.

Men saa døde Gulmann 1934. Og en yngre, uprøvet Mand blev Bladets Chef. Han vilde aabenbart ændre Kursen. Hans første Handling var derfor under intetsigende Paaskud at afskedige en Række af Medarbejderne, saaledes Julius Clausen, Skovgaard Petersen og mig. Det vakte ikke ringe Opsigt. Men han sad ikke længe ved Styret. Kort efter Afskedigelserne maatte han selv fratræde Redaktionen.

Min Forbindelse med Berlingske blev dog ikke helt afbrudt. Fra Tid til anden har jeg sendt Bladet Kroniker og Artikler.

I andre Blade har jeg ogsaa skrevet. Navnlig i *Kristeligt Dagblad* under Redaktørerne *Kjærsgaard* og *Edvard Petersen*, og jeg har fulgt Bladet fra dets første, noget grønne Ungdom til dets nuværende ansete Position, som Kjærsgaard i første Række har Æren for.

I Udlandets Aviser og kirkelige Blade har jeg ogsaa ofte skrevet. Bl. a. har jeg skrevet i tyske og et engelsk Blad om Nord-selsvig og Sydslesvig.

Ved Siden af Avisartikler har jeg skrevet ikke faa videnskabelige Afhandlinger i danske og udenlandske Tidsskrifter.

En Række Bøger har jeg ogsaa udgivet, saaledes »Den danske Folkekirkes Bekendelsesskrifter«, min første Bog og derfor den, jeg var mest spændt paa at se paa Tryk, »Luthers Kamp mod Semipelagianismen« (min Disputats), »Filantropiens Førere og Former i det 19. Aarhundrede«, »Børnebibelen«, som har vundet overraskende mange Læsere, og saa de to Værker, som jeg selv lægger mest Vægt paa: »Filantropi«, der er en Lærebog, den første i sin Art, i al offentlig Forsorg og privat Velgørenhed, og »Martin Luther, Kirkens Reformator«, der er Resultatet af mange Aars Studier.

FILANTROPISKE OG KIRKELIGE OPLEVELSER I STORBRITANIEN

»Are you ready, Dr. Jorgenson?«, hviskede den rødkjolede Toastmaster til mig. Det var i *Edinburgh* i Juli 1934. Nødhjælpens internationale Komité holdt sit aarlige Møde blandt Skotterne, og Stadens Byraad med den nylig adlede Lord Provost Sir William Thomson i Spidsen havde indbudt os til Lunch i City Chambers (Raadhuset). Vor Præsident, Professor Choisy var syg, og jeg som Vicepræsident havde derfor faaet Lord Provost's Frue til Bords med hendes Gemal paa min venstre Side. Han havde holdt en smuk Velkomsttale til os, og nu var det min Tur at være »ready« og svare. Det var en stor Forsamling, som var indbudt, foruden Komitéens Medlemmer over hundrede. Jeg holdt saa min Tale, og bag-efter skrev vi vore Navne i Byens »gyldne« Bog.

Det viste sig ved vort Møde i *Edinburgh*, at man i forskellige Kirker var betænkelig ved den politiske og kirkelige Udvikling i Tyskland, og Tysklands nye kirkelige »Udenrigsbiskop« *Heckel*, som vi havde indbudt til Mødet for at høre lidt nærmere om Forholdene, søgte forgæves at berolige Aanderne. Han havde faaet den Opgave at varetage de tyske kirkelige Interesser i Udlandet, unægtelig en vanskelig Opgave, og vilde nu gerne mediere mellem det nye tyske Styre og de udenlandske Kirker. Han var utvivlsomt positivt kirkeligt indstillet og stod langt fra de »tyske Kristne«, men maatte jo paa den anden Side følge sine Herrers Direktiver. Vi blev paa Mødet enige om at optage ham i Komitéen for derved at have Forbindelse med den kirkelige Udvikling i Tyskland, men samtidig vedtog vi paa mit Forslag at optage en Repræsentant for den rigtige kirkelige Front i Tyskland, og det blev senere Landsbiskop *Meiser*.

Som altid var *Keller* opmærksom paa Tidernes Tegn. Han paa-pegede, hvorledes den konfessionelle Interesse voksede samtidig med den økumeniske, men han hævdede ogsaa, at Kirkerne stod over for store Vanskeligheder i Fremtiden, navnlig i Forholdet til deres Stater. Biskop *Bursche* (*Warszawa*), som gav en fyldig og god Fremstilling af de kirkelige Forhold i Polen, pegede ogsaa paa Problemet Stat og Kirke og udtalte: Hvad der sker i Tyskland, har den største Betydning for alle lutherske Kirker.

Et Møde af en helt anden Art var jeg med til i *London* i Juli 1936. Det var en international Kongres for »Social Service«, Efterfølger af Kongresser 1929 i Paris og 1932 i Frankfurt am Main. Det var en mægtig Forsamling, vi stod over for, c. 2000 Deltagere, deraf alene c. 500 fra Amerika. Af særlig Interesse var den tyske Delegation. Den fremførte for første Gang over for andre Nationer Hitlers sociale Tanker, og nægtes kunde det jo ikke, at Kampen mod Arbejdsløsheden i Tyskland og navnlig Foretagendet »Kraft durch Freude« vakte Opmærksomhed. »Kraft durch Freude« skaffede jo den jævne Mand en billig Sommerferie i nye Omgivelser. Den tyske Ordfører, som sluttede sit Foredrag med »Heil Hitler«, og hans Ledsagere mødte dog ikke ubetinget Sympati.

Et Emne, som optog Kongressen meget, var Betydningen af de frivillige Hjælperes Indsats i det filantropiske Arbejde, Kongressens Præsident Dr. *René Sand* fremhævede den danske Sociallovgivning, men satte mig unægtelig i Forlegenhed, idet han lige før et af Møderne, da vi samledes til Forhandling, bad mig om paa nogle faa Minutter at fremsætte den danske Socialreforms Hovedpunkter for Forsamlingen. Jeg efterkom Ønsket, men Resultatet var saavist ikke tilfredsstillende for mig. Ved en anden Lejlighed udtalte Dr. Sand, at han undrede sig over, at Danmark, der havde en saa fremragende social Ordning, ikke havde nogen Institution eller Skole for Uddannelsen af Hjælperer i det sociale og filantropiske Arbejde. Jeg kunde dertil kun svare, at vi saa smaat var begyndt med Kursus, navnlig i Folkekirkeligt Filantropisk Forbund, men at vi haabede at have en Skole inden næste internationale Kongres.

Hertugen af Kent var Kongressens Protektor, og ham kom jeg til at møde det følgende Aar.

I Foraaret 1937 fik jeg nemlig Brev fra *St. Marys College* i *St. Andrews* i Skotland med Indbydelse til den danske Kirke om at lade sig repræsentere ved dets 400 Aars Jubilæum d. 28. September 1937. Jeg sendte Indbydelsen videre til Kirkeministeriet og Biskop Fuglsang-Damgaard, og da de ønskede, at jeg skulde være Kirkens Repræsentant, drog jeg af Sted og naaede op gennem England og Skotland til *St. Andrews* om Morgenen d. 28. September.

St. Andrews er en lille stilfærdig, næsten middelalderlig College-By. Den ligger paa en Klippe ved Havet, og yderst ude ved

Vandet er dels de vældige Ruiner af en gammel Domkirke, dels Ruinerne af et stort Slot med Rester af Taarne og Mure, med en dyb Brønd midt i Gaarden og med et dybt Fangehul hugget ned i Klippen, smalt foroven og bredt forneden, omtrent som en Karaffel, saaledes at den Ulykkelige, der blev kastet eller sænket derned, umuligt kunde komme op igen.

Byen var fuld af Akademikere fra mange Lande, Repræsentanter dels for Kirker, dels for Universiteter, og det vrirmede med maleriske Embedsdragter ved de officielle Sammenkomster.

Til disse hørte Udnævnelsen af Æresdoktorer, som foregik paa den Maade, at hver af de graduerede blev kaldt frem, og en Professor holdt saa en Tale om hans fortjenstfulde videnskabelige Arbejde, hvorpaa Doktoranden knælede for Universitetets Rektor, og mens han af en Tjener blev iklædt en Kappe — af forskellig Kulør for de forskellige Fakulteter — rørte Rektor ved hans Hoved med en gammel Studenterhuc og sagde nogle Ord paa Latin.

Blandt Æresdoktorerne var *Karl Barth* og en Nordmand og en Svensker, men underligt nok ingen Dansker. Det havde dog, som jeg ogsaa sagde til en skotsk Ven, været rimeligt at udnævne en Mand som Stiftsprovst Ussing, der havde haft Forbindelse med Skotland.

Flere af Æresdoktorerne holdt et Foredrag, bl. a. *Karl Barth*, der talte ret agitatorisk om Situationen i Tyskland og til min Overraskelse nævnede Danmark som et Land, hvor Staten — modsat de andre skandinaviske Lande — var gaaet Kirken for nær.

I Parliaments Hall, en herlig gammel Bygning, fandt en stor Reception Sted. Ogsaa Damer i elegante Dragter mylrede frem. De mandlige Gæster var gennemgaaende iført deres akademiske Kapper. Pludselig viste *Hertugen af Kent* sig, iført den juridiske røde Kappe. Universitetets Rektor ledsagede ham og forestillede forskellige af de fremmede for ham. Da han passerede mig, standsede han, gav mig Haanden, og vi vekslede nogle Ord, hvorunder jeg omtalte den sociale Kongres i London Aaret før. Han var en ualmindelig smuk Mand og havde en forbavsende Lighed med sin skønne Bedstemoder Dronning *Alaxandra*. Sørgeligt, at hans Liv saa brat blev afbrudt ved en Flyveulykke.

I 1937 var jeg ogsaa i *Cambridge*. Den Kellerske Komité var

da indbudt af vor Repræsentant for Church of England, *Paul R. Gibson*, der var Leder af et af de store Colleges i Cambridge, *Ridley Hall*. Vi var indbudt paa et Tidspunkt, da Studenterne havde Ferie, og blev indkvarterede i deres Værelser, hvor alt stod, som det var, da de rejste.

OPLEVELSER I AARENE FØR DEN ANDEN VERDENSKRIG

Hver Vinter, lige efter Jul, satte vi i Menighedsplejen et »Aktieselskab« i Gang for at skaffe Middagsmad til gamle og syge. Vi opfordrede Givere til at tegne sig for »Aktier« á 10 Kroner. Hver indbetalt »Aktie« gav som »Udbytte« Middagsmad, 2 Retter, 3 Gange om Ugen en hel Maaned til een Person. Ved Udgangen af hver Bespisningsperiode »likviderede« Selskabet. Folk morede sig over Idéen, og vi fik afhændet en Mængde »Aktier« hvert Aar. Gennem Folkekirkeligt Filantropisk Forbund kom vi atter til at faa Indflydelse paa et Par Love, Loven om Tilsyn med Herberger, Arbejderhjem m. m. i 1936 og Loven om Sundhedsplejersker i 1937. Ifølge denne sidste Lov fik Børneplejestationerne Adgang til Statstilskud.

Møder og Kongresser fandt ogsaa Sted i disse Aar. De nordiske filantropiske Komitéer mødtes 1936 i København, og Folkekirkeligt Filantropisk Forbund holdt Landsstævne i Roskilde og København 1937. Navnlig Diakonien blev indgaaende drøftet ved dette sidste Stævne, baade dens Stilling herhjemme, paa Missionsmarken og inden for de lutherske Kirker i Udlandet. Vi havde til dette Stævne indbudt Repræsentanter for flere Kirker.

1938 deltog jeg efter Indbydelse i et stort Kirkemøde i Finland, i Åbo, med op mod 2000 Deltagere. Jeg holdt et Foredrag om »Verdenssituationen og dens Krav« og havde indstillet mig paa at tale Svensk, men fik at vide, at det kun var faa, der forstod det svenske Sprog. Jeg holdt det saa paa Dansk med Biskop *Lehtonen* som Tolk.

Blandt Oplevelserne i Aarene mellem Krigene maa jeg nævne en Indbydelse fra *Reims*. Man ønskede at overrække mig Æreslegionen. Det skete paa en aaben Plads i Byen under stor Højtidelighed. Soldater med Musik og med Tricoloren var mødt op, Borg-

mesteren talte, og Præsidentens Repræsentant hæftede Dekorationen paa mit Bryst med den sædvanlige Omfavnelser. Bagefter Modtagelse i den protestantiske Kirke, stor Frokost med fire Slags Champagne og Møde i Academie de Reims, i hvilket jeg blev optaget.

DEN 9. APRIL 1940

Kong Christian skulde i 1940 blive 70 Aar, og fra alle Sider i vort Folk ønskede man at glæde og fejre ham paa Fødselsdagen d. 26. September. En Indsamlingskomité blev dannet med Generalkonsul *Carlson* som drivende Kraft, og jeg blev valgt ind i det lille Forretningsudvalg. Resultatet blev straalende. Vi fik virkelig tilvejebragt en Sum, der var Dagen værdig, og Renterne af dette Christian X's Fond betyder en stor Hjælp, om de end uddeles mere ensidigt, end i hvert Fald jeg under vore indledende Forhandlinger i Indsamlingskomitéen havde forstaaet.

Men Kongens 70 Aars Dag kom til at falde i den mørkeste Periode af Danmarks tusindaarige Historie.

Omkring Nytaar indtraf voldsomme Jordskælv i det tyrkiske Lilleasien. Mange Mennesker omkom, og der opstod stor Nød. Jeg fik dannet en lille Hjælpekomité af Personer, der paa en eller anden Maade havde haft med Tyrkiet at gøre, og vi fik ogsaa efterhaanden en ganske pæn Sum tilvejebragt. Men de politiske Forhold, som jeg straks kommer tilbage til, bevirkede, at vor Kasserer, Ingeniør *P. Kampmann* ikke kunde sende Pengene ud af Landet, men til vor store Beklagelse maatte sende Gaverne tilbage til Giverne. Det er det eneste Tilfælde i min filantropiske Tilværelse, hvor en Indsamling totalt mislykkedes, men Skylden var Hitlers!

Imidlertid trak en langt større Hjælpeaktion op. Den gjaldt *Finland*. Dette ulykkelige Land trængte til vor Bistand, og en stor Komité blev dannet, i hvilken ogsaa jeg fik Sæde. »Finlandshjælpen«, som Aktionen blev kaldt, skaffede meget betydelige Midler og hjalp paa forskellig Maade. Jeg søgte at slaa til Lyd for »Kolleghjælpen«, men mødte kun delvis Tilslutning. Derimod tog »Nødhjælpen til Europas evangeliske Kirker« fat paa at yde Hjælp, og vi samlede os til at begynde med om »Fadderskaber« for fin-

ske Børn, hvis Fædre var faldet i Krigen. For 420 Kr. aarlig kunde Barnet faa en maanedlig Understøttelse Aaret igennem. Da den finske Mark efter nogle Aars Forløb sank i Værdi, blev 250 Kr. om Aaret tilstrækkelige. Fadderskaberne fik en forbausende stor Tilslutning. Det var rørende at se, hvorledes Menighedskredse og Enkeltpersoner rundt om i Landet, Mennesker, som faktisk aldrig havde været i Forbindelse med Finland, tegnede sig for Fadderskaber. Der blev fra Finland sendt Fotografi af det »adopterede« Barn med Oplysninger om Familien til hver Fadderkreds, og adskillige Steder blev Fotografiet slaaet op paa Kirkedøren. Aar efter Aar har Fadderne holdt ud, ja indtil 8 Aar!

Tirsdag Morgen d. 9. April hørte jeg i Halvsøvnne Motorstøj. Min Hustru vækkede mig og sagde: »Staa op, der er noget galt paa Færde!«. »Det er vel Øvelser«, svarede jeg. »Øvelser — med Himlen fuld af store Maskiner!«. Jeg for op, og fra Vinduet ud mod Søerne, hvor vi boede, saa vi de sorte Uhyrer flyve lavt hen over Byen, mens alle Lyde overdøvedes af deres Torden. Jeg kom hurtigt i Tøjet og ilede ud paa Gaden. Paa et Gadehjørne stod nogle Mænd og læste paa en grøn Seddel. Det var »Opropet« fra den tyske General. Vi saa paa hverandre, uforstaaende over for dette Overfald; og det var ikke Velsignelser over Tyskerne, der efterhaanden lød. Men med det samme var den lille Klynge Mænd af forskellige Samfundsklasser og forskellige Aldre aandeligt talt svejset sammen. Vi kendte ikke hverandre, men vi havde Følelsen af, at vi hørte til samme Slægt, og at vi stod ens og følte ens over for den Magt, der sendte Luftpiraterne over os.

Og det samme stærke Fællesskab kom til at præge hele det danske Folk. Det lille Møde paa Gadehjørnet blev symbolsk.

Jeg skal ikke indlade mig paa en Skildring af det brutale Overfald. Derom har andre skrevet. Men Virkningerne af vore Oplevelser kan jeg ikke helt forbigaa.

For det første i Forholdet til Tyskerne.

For mig personlig var det, som om en stor Part af min Livsgerning havde været forgæves. Jeg har fra min Ungdom — som det foregaaende vil have vist — arbejdet paa at skabe Forstaaelse for dansk Aandsliv i Tyskland og for at være med til at bygge Bro mellem de to Lande. Men nu var det, som om alt Fællesskab brast. Der aabenbarede sig en Barbarisme, en national Selvovervurdering,

en Foragt for andre Nationers Ve og Vel, en sadistisk Lyst til at udslette andre Folkeslag eller gøre dem til Slaver, som i alle civiliserede Nationers og alle kristne Kirkers Øjne var et afgrundsdybt Fald fra den Tilværelse, hvor Menneskerettighederne og den kristne Moral respekteredes. Det var jo nemlig ikke blot en afsindig Fører og en Samling stupide og umoralske Kreaturer, der dominerede, men Ugerningerne, Overfaldene paa neutrale Nationer og Behandlingen af de enkelte Mennesker inden for fremmede Folkeslag med Fængsling, Tortur, Koncentrationslejre o. s. v. var et Værk af Tyskere i alle Befolkningsklasser, fra Videnskabsmænd og høje Embedsmænd og Officerer til Arbejdere og Menige. Og det var hele det tyske Folk, som ved sine næsten 100 Procent Stemmer havde sagt ja til at løfte Hitler op i Højsædet.

Naturligvis gik det efterhaanden op for mange Tyskere, især inden for de kristne Rækker, at Hitler førte dem mod Afgrunden, og at de, som de selv sagde, følte sig staaende over for det dæmoniske, men da var det for sent, og forøvrigt manglede de Evne til og undertiden Tro paa Berettigelsen til at sætte sig op mod Herskeren.

BEGIVENHEDER UNDER DEN ANDEN VERDENSKRIG

For os Danske faldt Krigen i to ret skarpt adskilte Perioder. Den 29. August 1943 er Skilledagen.

Den første Periode karakteriseres i store Træk saaledes: Det danske Folk viste med faa Undtagelser Tyskerne den kolde Skulder, og Regeringen og Autoriteterne i det hele drog Konsekvenserne af at have maattet indrømme Danmarks Afmagt, idet de søgte at skabe en modus vivendi med Tyskerne. Denne Holdning fra Autoriteternes Side er bleven skarpt kritiseret af unge, uerfarne Hedhoveder. Men Regeringen med Kongen i Spidsen handlede rigtigt, hvor beklageligt og ydmygende for os det end kunde være. Da væbnet Modstand havde maattet opgives, gjaldt det nu om at værne Land og Folk saa vidt gørligt og frem for alt at bevare dansk Styre *indadtil* saa intakt som muligt. Forholdet var jo det, at alle danske Partiførere og Regeringsmedlemmer var danske og vilde være danske uden Opgivelse af vore nationale Rettigheder. Vi havde lykkeligvis ingen Quislinger inden for vort Lands Styre.

Og paa den anden Side greb Tyskerne til at begynde med ikke voldeligt ind i vor indenrigske Organisme. Fra nationalsocialistisk Side blev det stadig, ganske vist hyklerisk, betonet, at Tyskland og Danmark var Venner, og at Tyskerne kun kom for at værne os mod de Allierede og fuldt ud vilde respektere vor Uafhængighed.

Det kirkelige og filantropiske Arbejde, som jeg udelukkende skal omtale, kunde derfor i første Periode foregaa ret uforstyrret. Naturligvis holdt de forskellige Bestyrelser, hvoraf jeg var Medlem, straks efter Overfaldet Møder for at drøfte vor Holdning, men vi blev alle enige om at fortsætte vort Arbejde som hidtil, om end i mere afdæmpet Form. Vi holdt Børnehjælpsdag, Nødhjælpen organiserede som ellers sin Pinsekollekt, og De Samvirkende Menighedsplejer førte sine Virksomheder videre.

Men hvad der optog os i denne første Periode af Krigen, var Meldingerne om Tyskernes Fremfærd i de Lande, som de erobrede eller besatte. Man vilde til en Begyndelse ikke tro paa alle deres Ugerninger, men vi maatte efterhaanden bøje os for Kendsgerninger, som Øjenvidner berettede. Allerede før d. 9. April havde jeg en Samtale med en Mand, der havde oplevet Tyskernes Overfald paa Polen. I Warszawa var Ødelæggelserne frygtelige. Den store lutherske Kuppelkirke brændte i fire Dage, kun Murene blev staaende. Drengeskolen, som jeg havde besøgt, ligesaa. Det gamle Slot var delvis ødelagt, flere Gesandtskabsbygninger, ved Skæbnens Ironi ogsaa den tyske, helt knuste o. s. v. Og mine polske Venner var haardt ramte, Biskop Bursche og hans Broder Professoren fanget af Gestapo — de døde senere i Koncentrationslejr — og Pastor Kulisz, som havde udført et enestaaende filantropisk Arbejde i Schlesien og taget sig af forældreløse Børn, syge og gamle, var idømt 15 Aars Fængsel. Ogsaa han blev senere myrdet.

Det var Polen. Men fra Holland, Belgien, Frankrig. Czekoslovakiet indløb der efterhaanden den ene Jobspost frygteligere end den anden. Og i November 1940 fik vi Besøg i Nødhjælpen til Europas evangeliske Kirker af Pastor Tschudi, som fortalte om Situationen i Norge og lod os vide, at man gerne i Norge vilde tage mod dansk Hjælp.

Den 14. November 1940 havde jeg en ejendommelig Oplevelse. Nazisterne havde krævet, at Stauning skulde meddele i Radioen, at han trak sig tilbage, ellers vilde de demonstrere, og man mente, at de ogsaa vilde

erobre Radiostationen, som dengang var i Vesterport. Jeg blev imidlertid af Radioen ansat til at tale om Folkekirkeligt Filantropisk Forbund paa det Tidspunkt, da Nazisterne havde forlangt Stauungs Meddelelse. Vesterport var derfor, da jeg kom derhen, omringet af Politi, og uden for Radioavisens Lokaler stod to Politibetjente. Arthur Dahl var ogsaa tilstede, og Stemningen i Radiohuset var spændt. Der skete imidlertid intet, Stauning ignorerede den nazistiske Opfordring, og Nazisterne fik mig at høre i Stedet for Statsministeren.

I Februar 1941 fik Nødhjælpen Besøg af Pastor *Kunila* fra Finland. Ærkebiskop *Kaila* havde sendt ham hertil for at takke for vor Hjælp til Finland. Han gjorde et meget tiltalende Indtryk, og vi opfriskede Minder om mit Besøg i Finland, da hans Hustru var Tolk og oversatte Taler paa Finsk for mig. Det var sidste Gang, jeg saa ham. Nogen Tid efter blev han myrdet paa den skændigste Maade af en Forbryder. *Kunila* var Fængselspræst og havde taget sig af en af Fangerne, som saa en Dag ønskede at tale med Præsten i Enrum. Da Døren var lukket, trak Fangen en Kniv frem og tilføjede *Kunila* Stik paa Stik. Paa *Kunilas* Raab kom Hjælp til, men han var saa medtaget, at han kun naaede at sige et Par Afskedsord i Telefon til sin Hustru, inden han udaandede.

Fra Udlandet fik vi stadig sørgelige Meddelelser. Men midt under alt dette lykkedes det mig dog at faa en Forbindelse med et Land, som førte til et oplivende Besøg. I Juni 1941 fik Nødhjælpen arrangeret »Svensk-danske Kirkedage« i København. Ærkebiskop *Eidem*, Biskop *Ljunggren* (Formand for den svenske Præsteforening), Professorerne *Knut B. Westman*, *Briem* og *Pleijel*, Docent *Lindstrøm* og Pastor *Hylander* ankom Lørdag d. 7. Juni. Vi indbød dem til Middag paa »Hotel Øresund« i Skodsborg sammen med Nødhjælpens Komité og forskellige Kirkemænd, og Kronprinsen og Kronprinsessen samt Prins og Prinsesse *Axel* gjorde os den Ære at deltage i Festen. Dagen efter prædikede de fremmede i de forskellige Kirker, vi holdt et offentligt Møde i Garnisons Kirke, og om Aftenen indbød Kirkeministeriet til Middag. Om Mandagen modtog Hs. Majestæt Kongen de svenske Herrer i Audiens, og iøvrigt udnyttedes den og den følgende Dag til Forelæsninger og Møder, bl. a. i Københavns Præstekonvent. Københavns Kommunalbestyrelse indbød til Reception og Frokost paa Raadhuset. Der blev saaledes vist de svenske Kirkemænd al mulig Hønnør, men vi

havde ogsaa Indtrykket af, at de befandt sig vel. Og for os Danske var Besøget et straalende Lyspunkt.

Et andet Lyspunkt var *De Samvirkende Menighedsplejers 40 Aars Jubilæum* i Efteraaret 1942. Ogsaa da havde vi den Glæde at se som Gæster fra Norge Direktør Andresen fra Oslo Menighedsplejers Bestyrelse og Biskop Ysander fra Sverige. Vi fejrede Jubilæet bl. a. med en Sammenkomst i Odd Fellow Palæets store Sal, hvor vi havde indbudt en Gammel, en Moder fra Børneplejestationen og en Hjælper fra hver Menighedspleje foruden Repræsentanter for forskellige Autoriteter, bl. a. den svenske Gesandt, Kammerherre Dardel (den norske Gesandt havde jo som Følge af Krigen maattet forlade Danmark), Overborgmester Viggo Christensen og Kabinetssekretær, Kammerherre C. P. M. Hansen. Men netop under Festen kom der foruroligende Meddelelser om politiske Vanskeligheder fra Tyskernes Side. De drev ganske vist over, men varslede om kommende Konflikter.

Vore Autoriteter havde i det hele større og større Besvær med at værgе nationale Interesser over for Tyskerne, som tit paa den smaaligste og brutaleste Maade greb ind i Statens og Kommuner-nes Maskineri. Ogsaa paa private Omraader var de ofte hensynsløse, undertiden indtil det latterlige. Min Søn Kai oplevede noget i den Retning.

Han havde taget sin teologiske Embedseksamen og været paa Studiebesøg, først et Aars Tid i U. S. A. og derefter i Erlangen og i Polen. Efter Biskop Ostenfelds Opfordring var han bleven Præst ved den danske Menighed i Flensborg. Han havde faaet særlig Interesse for Polen, lært sig Polsk og indgaaende studeret Polens kirkelige Forhold paa Reformations-tiden. Resultatet blev en Doktordisputats, som antoges af det teologiske Fakultet i København til mundtligt Forsvar d. 18. Juni 1942. Professor Dr. Jens Nørregaard skulde være den ene officielle Opponent og den norske Professor Dr. Kolsrud den anden, fordi Kolsrud var polskkyndig. Kort før d. 18. Juni meddelte det tyske Gesandtskab i København Gestapo i Flensborg, at min Søn ikke maatte faa Visum til at rejse til Disputatsen i København, »Der Mann muss gebremst werden!« Emnet for Disputatsen handlede om økumeniske Bestræbelser blandt Polens Protestanter indtil 1645, og et saadant Emne forekom Tyskerne for farligt! Min Søn var imidlertid rejst fra Flensborg med Visum nogle Dage forinden. Men Professor Kolsrud naaede Tyskerne at »bremse«. Han fik ikke Tilladelse til at rejse til København.

DANMARK I KAMP

Det var Søndag d. 29. August 1943.

Da begyndte Kampen mod Tyskerne officielt. Danske Sømænd og andre Danske uden for Landets Grænser havde i stort Tal lige fra Krigens Begyndelse sluttet sig til Tysklands Fjender. Men nu rejste Kampen sig herhjemme. Længe havde Ilden ulmet, men nu brød den ud i Flammer. Længe havde baade Mænd og Skoledrenge, baade Politikere i alle Partier, fra yderste kommunistiske til yderste konservative Fløj, og Kvinder i alle Aldre søgt at fortrædige Landets Fjender snart paa en Maade, snart paa en anden, men nu brød Kampen ud.

Ak ja, ikke Kamp som i 1848, 49 og 50 eller som i 1864. Ikke Soldater mod Soldater, men menige Borgere af alle Klasser med hjemmelavede eller erobrede Vaaben mod stærkt bevæbnede, brutale Gestapo-Mænd og andre uniformerede, mordlystne Bander.

Dagen før d. 29. August havde Tyskernes civile Leder, Dr. Best overrakt den danske Regering to Noter. Den ene forlangte, at der øjeblikkelig skulde erklæres »Undtagelsestilstand« over hele Landet, ifølge hvilken bl. a. alle Forsamlinger og Møder, Strejker, Færdsel om Natten m. m. var forbudt, og Presse-censur og Hurtigdomstole med Dødsstraf for Sabotage m. m. krævedes indført. Den anden Note vedrørte Odense, hvor Spetakler havde fundet Sted, og krævede een Million Kroner samt Gidsler m. m.

Nu var Maalet fuldt. Til disse Krav svarede Kongen og Regeringen Nej Søndag d. 29. August.

Den Søndag var min Hustru og jeg indbudt af Dansk Kirke i Udlandet til Ordination af en teologisk Kandidat i Selskabets Tjeneste og til en paafølgende Frokost. Jeg havde i flere Aar til Tider haft Smerter i Brystet, og i Dagene før den 29. August havde Smerterne været stærkere end ellers. Min Hustru bad mig derfor indtrængende om at blive hjemme. Men jeg vilde gerne deltage i Guds-tjenesten og syntes ogsaa om Morgenen, at jeg havde det ganske godt. Vi tog fra vor Bopæl med Sporvogn ud til Nørrebro Runddel. Ordinationen skulde finde Sted i Annakirken. Paa Runddelen mærkede vi straks, at der var Uro i Luften. Motorcykler med Soldater for forbi, og skarpt bevæbnede Tyskere patrouillerede. Jeg vilde købe en Avis i en Kiosk, hvor der i Forvejen stod et Par Kø-

bere. Vi blev barskt anmodet af en Soldat om at fjerne os, »ingen Sammenstimlen«!

Vi kom i god Tid til Annakirken. Da Gudstjenesten var begyndt, og Provst Nedermark var gaaet paa Prædikestolen, fik jeg imidlertid med eet ganske voldsomme Smerter i Brystet, og jeg sagde til mig selv: »Du maa hellere gaa ud«. Men lige som jeg havde tænkt den Tanke, besvimeede jeg. Hvad der derefter skete, aner jeg ikke, men jeg kom delvis til Bevidsthed igen ude paa en Trappe, hvor et Par unge Mennesker havde ført mig ud. Jeg havde dog stadig Smerter, og min Hustru troede, at jeg skulde dø ligesom min Søster Margrethe, der ogsaa havde lidt af Smerter i Brystet og var død et halvt Aar før. Uroen i Byen bevirkede, at det varede en Stund, inden man fik en Vogn, men endelig lykkedes det, jeg blev kørt hjem og hjulpet i Seng, og kort efter kom min Svigersøn, Overlæge Norgaard, i største Hast og tog sig af mig. Et Blodkar i Hjertet var sprunget. Og naturligvis maatte jeg intet foretage mig, blot ligge stille.

Begivenhederne efter d. 29. August og flere Maaneder frem i Tiden kunde jeg derfor ikke følge. Men d. 1. Oktober fik jeg unægtelig et tydeligt Indblik i tysk Optræden over for Danske.

Det var om Aftenen. Jeg var faldet i Søvn, og min Hustru var ved at gaa i Seng. Da blev der ringet voldsomt og samtidig banket paa Entrédøren. Min Hustru gik ud, og jeg vaagnede. »Machen Sie auf!« lød en brutal Røst. Min Hustru lukkede op og fik straks en Revolver for Brystet. Udenfor stod tre velbevæbnede grønne Gestapomænd. »Sie sind verhaftet, wo ist Ihr Mann?« lød det. Min Hustru blev naturligvis rystet, men hun sagde straks, at jeg var meget syg og ikke maatte røre mig. »Schadet nicht«, var Svaret. Hun ilede ind til mig fulgt af de Grønne. »Tyskerne er her«, sagde hun, og de kære Gæster tog straks Kommandoen: »Vil De staa op med det samme og klæde Dem varmt paa. De faar en halv Time. Hver af Dem tager en Kuffert med Tøj og med Fødevarer for syv Dage med!« Syv Dage, tænkte jeg, saa er det ikke til et Sted her i Landet, de vil føre os. Opmuntrende var det derfor ikke. Til min Hustru sagde jeg: »Vi maa adlyde, det er underordnet Personale, de har deres Ordre!« Fødevarer for syv Dage havde vi naturligvis ikke, men min Hustru fandt noget Brød og Pølse, som vi stoppede i Kufferterne sammen med Tøj. Saa vilde de se vore Pas, og dem

skulde vi tage med. Da de saa, at vi ikke gjorde Modstand, placerede de sig om Spisebordet med Revolverne foran sig og opførte sig forøvrigt skikkeligt. En Vase paa Bordet væltede, da vi satte en Kuffert op, og en af de Grønne sagde straks: »Det var ikke mig, der væltede den«.

Vi blev færdige, fik Overtøj paa, og jeg fik Lov til at tage en Stok, da jeg ikke var sikker paa Benene. Min Hustru var hele Tiden mest opfyldt af, hvorledes jeg havde det, men jeg havde ingen Smerter i Brystet, følte mig kun meget svag. »Maa vi saa faa Deres Nøgler til Dørene«, sagde Føreren, og dem fik han.

Uden for Huset var en af de tyske »Prærievogne« med Lærred spændt over hele Vognen, kun med et Gitterværk over Bagsmækken, kørt saa tæt ind paa Fortovet, at vi næsten ikke kunde komme ud til den. I Vognen, som var tom, var der en Række Bænke, og vi blev anbragt paa den bageste, hvorfra vi kunde se ud gennem Gitret. »De maa tro, vi er Jøder,« sagde min Hustru. Hun havde de sidste Dage hørt om, at Tyskerne vilde bortføre de danske Jøder. »Nej, nej,« svarede jeg, »det kan der ikke være Tale om, det maa være, fordi jeg har skrevet eller sagt et eller andet«. Nogen Fejltagelse eller Forveksling kunde der imidlertid ikke være Tale om, Føreren havde vist mig en stor gul Konvolut, hvorpaa mit fulde Navn med Adresse stod. Jeg sagde til min Hustru, »vi er i Guds Haand«.

Vi kørte et Stykke Vej og holdt saa stille og ventede længe. Pludselig kom en Hob Soldater larmende og brasede op i Vognen, som blev fyldt. Atter kørte vi et Stykke, og nu mødte vi andre Prærievogne og Motorcykler i fuld Fart med Uniformerede. De mørke Gader og det drønende Spektakel gjorde et uhyggeligt Indtryk. Min Hustru spurgte stadig: »Hvorledes har du det?« Jeg var mat, men egentlig rolig og klar i Hovedet. Saa holdt vi, og alle Soldaterne sprang af. Og nu fik min Hustru Ret. Det var Jøder, Gestapo var ude efter. De Grønne kom trækkende med en jødisk Familie, Fader, Moder og en halvvoxsen Dreng, aabenbart fattige Mennesker. De talte halvt Svensk, halvt Dansk. Drengen jamrede: »Ja, men sig dog, vi er Svenskere«. Forældrene sad stumme og hengivne i deres Skæbne og holdt paa et Par store Byldter.

Videre gik Farten. »De burde have faaet Tæpper med«, sagde en af vore Vogtere til en anden med Henblik paa os. »Vi kan

vel ikke køre tilbage og hente Tæpper?» spurgte jeg, da jeg hørte det. Han rystede paa Hovedet. Endnu nogle Jøder kom op i Vognen, og ud paa Morgenstunden endte vi ved Strandmøllen. Her fik vi Ordre til at stige over i en anden Vogn. Det viste sig, at Gestapo her havde et Samlingssted. Det vrimlede i Mørket med Tyskere og danske Lejesvende. »Se, om du ikke kan komme til at tale med en Officer«, sagde min Hustru. Jeg spurgte efter Kommandanten. Han var ikke til Stede. Op i en anden Vogn, lød en Befaling, og atter blev vi løftet op i en Prærievogn og anbragt paa en smal Bænk allerbagest i Hjørnet. Vognen var helt overdækket, saa vi sad i Mørke. Jøder fra andre Vogne blev stoppet ind, gamle og unge og Børn, stadig flere, saa vi blev presset sammen og maatte tage vore Kufferter paa Skødet. Pinlige Scener! En gammel Jødinde var helt forstyrret, Børn græd og skreg og kaldte paa Far, Tyskere og uniformerede Danske lo og sagde Vittigheder, en Gestapomand pegede paa min Hustru og sagde til en Kammerat: »Die da mit der Brille soll mit »Sheffield««. Og vi forstod, at Kvinderne skulde med een Baad, og Mændene med en anden.

Men saa skete der noget, som jeg den Dag i Dag opfatter som Guds Indgreb. I Hjørnet, hvor jeg var klemt ind, var der et Hul i Lærredet, en Slags Vindue, oprindelig dækket af en Klap, som nu var væk. Naar jeg tog Hatten af, kunde jeg lige stikke Hovedet igennem. Det gjorde jeg og opdagede en af de Grønne, som havde en Lygte i Haanden og paa Uniformsærmet nogle Baand, som viste, at han var noget mere end Menig. Jeg kaldte paa ham, og han kom virkelig nærmere. »Ich finde es höchst sonderbar«, sagde jeg lidt bestemt til ham, »at De har taget min Hustru og mig. For det første er vi ikke Jøder, og for det andet har jeg ledet en stor Hjælpeaktion til Fordel for Tyskland«. »Ach so«, svarede han, »Warten Sie!« og saa forsvandt han. Vi ventede en Stund og troede egentlig ikke, vi skulde se ham igen. Men pludselig var han ved Hullet igen. »Stig ud og tag Deres Bagage med!« Min Hustru og jeg turde næsten ikke tro vore Øren, vi banede os Vej gennem den overfyldte Vogn, men nu kom den for os pinligste Scene. Ingen af de ulykkelige Jøder sagde noget, men deres Øjne fulgte os, og vi kunde med Sorg tænke os, hvad de følte.

Saa kom vi ned, og Manden med Lygten førte os ind i den Remise, Sporvejene har ved Svanemøllen. Der var fuldt af Gestapo-

betjente. Vi kom hen til en Officer, som bød hver af os en Stol, og som straks begyndte: »Sind Sie rein arisch?« Ja, det kunde vi med Sandhed bevidne, og saa tog jeg Ordet og gentog, hvad jeg før havde sagt, og med en vis Bestemthed: »Dette er højst besynderligt, ikke mindst i Betragtning af den Hjælp, jeg har ydet Tyskland«. Og jeg henviste ham til Tysk Røde Kors, hvis han vilde have nærmere Oplysning om mig. Men han tog mine Ord for gode og sagde: »Ja, dette maa jo være en Misforstaaelse, men nu skal jeg sørge for, De kommer hjem igen!« Vi vekslede nogle Ord, og han sagde: »Wir sind ja nicht beliebt«, hvortil jeg svarede, at deri havde han ganske Ret. »Har De Deres Nøgler?«, spurgte han. Nej, svarede jeg, dem tog en af Mændene. Saa skal De faa dem, sagde han og sendte en Grøn ud efter dem. Mens vi ventede, spurgte jeg Officeren: »De ved nu, hvem jeg er; jeg vil gerne vide Deres Navn«. En af hans Kammerater, der interesseret havde lyttet til Samtalen, lo, og Officeren blev synlig forlegen: »Bedaure, das kann ich Ihnen nicht sagen«. Det var mærkeligt, sagde jeg, jeg vil dog gerne vide, hvem De er. »Nur wenn Sie über mich klagen wollen«, bemærkede han. Klage, tænkte jeg, hvem skulde jeg klage til, og forresten havde han jo behandlet os med Forstaaelse. »Hvor er De fra i Tyskland«, spurgte jeg. »Sie sind ja ein studierter Mann, dann kennen Sie gewiss die Dialekte«, var hans Svar. Ja, sagde jeg, jeg kan nok høre, at De ikke er fra Sydtyskland eller fra Sachsen eller fra Berlin, lad mig sige Hannover! »Sagen wir Hannover«, sluttede han af, idet Manden kom med vore Nøgler. Og nu blev vi fulgt ud »med Manér«, en af de Grønne fik Ordre til at bære vore Kufferter og en anden til at lyse for os, og uden for holdt en lille Automobil, som to andre Grønne hjalp os op i, hvorpaa vi undrende og med Tak i Hjertet blev kørt gennem de mørke Gader i susende Fart hjem til Dosseringen.

Da vi atter stod i vore Stuer, var vor første Handling selvfølgelig at takke Gud for denne forunderlige Redning, men derefter faldt min Hustru sammen, og jeg var heller ikke meget værd. Næste Morgen fik vi telefoneret til min Datter og Svigersøn, Overlæge Norgaard, at vi havde noget vigtigt at meddele. De kom straks og blev jo noget rystede over at høre om vore Oplevelser. »Det er noget af et Mirakel at have overlevet den Tur«, sagde Overlægen om mig, og det tog ogsaa flere Maaneder, inden

jeg atter kunde tage fat paa Arbejde. Min Hustru havde faaet et Chock, som hun faktisk ikke kom over, før Krigen var forbi. Hun gik stadig i en vis Skræk for, at der igen skulde ringes paa Entrédøren og igen staa nogle Grønne udenfor. Flere raadede os til at tage til Sverige. Men vi blev, og der skete os heller intet senere.

Det var jo kun lidt og forholdsvis ringe, hvad vi i vor lille Verden havde oplevet, naar vi hørte om, hvad der ellers skete af Ugerninger i vort Fædreland. Vi maatte beundre det Mod og den Opfindsomhed, hvormed store Dele af vor Ungdom, faa i Tal og utilstrækkeligt bevæbnede i Sammenligning med den overmægtige Fjende, førte Guerillakampen med de forhadte Nazister. Og disses Gengældelseshandlinger, Fængslinger, Udplyndringer, Tortur i de mest djævelske Former, Bortførelse af danske Mænd og Kvinder til bestialsk Behandling i Koncentrationslejre i Tyskland, Mord og hensynsløs Myrderi — alt dette vil i Aarhundreder blive erindret. Tilfangetagelsen af hele Landets Politistyrke paa den mest nederdrægtige Maade og dens Anbringelse i tysk Koncentrationslejr, mens samtidig Danmarks Borgere blev udsat for Overfald, Tyveri og Røveri, er blot et Punkt paa Synderegistret. Et andet er den hensynsløse Jagen tyske Horder i et Antal af over 200.000 op i Danmark i Krigens sidste Maaneder, Horder, som Danmark maatte huse, klæde og føde i lange Tider, ogsaa efter Krigens Afslutning.

Og alligevel er det frygteligste ved den tyske Besættelse dens Indvirkning paa dansk Mentalitet, dens Forgiftning af Sindelaget hos saa mange Danske. Jeg tænker paa de unge Piger, som lod sig bedaare af tyske Uniformer og satte Børn i Verden, mens Fædrene forsvandt, og jeg tænker især paa de Mænd og Kvinder, der — fristede af tysk Guld og tysk Sadisme — lod sig bruge til de ækleste Hverv som Stikkere og Bøddler. Der indtraadte i det hele en Demoralisering og Forraaelse, som det vil tage lange Tider at komme ud over.

Det varede længe, inden mit Hjerte blev restitueret, og jeg blev klar over, at jeg maatte opgive min Hovedvirksomhed De Samvirkende Menighedsplejer. Arbejdet var blevet mere krævende end nogen Sinde efter Frøken Kunnings Død. Jeg meddelte derfor Bestyrelsen, at jeg ved det aarlige Repræsentantmøde i Januar 1944 maatte trække mig tilbage fra Formandskabet og fra Arbejdet i det

hele. Ved Mødet tog man Afsked med mig paa den smukkeste Maade og udnævnte mig til Æresmedlem af Bestyrelsen.

Det var ikke let at skilles fra et Arbejde, som man havde været knyttet til i henved 42 Aar, som man havde været med til at stifte, som var begyndt paa bar Bund og under Kritik fra flere Sider, og som var vokset op til en betydelig Faktor inden for Danmarks frivillige Filantropi i nært Samarbejde med baade Stat og Kommuner og med en Række andre frivillige Institutioner, baade kirkelige og borgerlige. Det var svært at sige Farvel til Arbejdet for gamle, til Børneplejestationer og til Sygehjemmene, men især til Arbejdet paa Kontoret, der var saa oplivende ved den nære Kontakt med alle Stadens Præster og Menigheder. Jeg havde unægtelig ikke lidt at sige Gud Tak for.

EFTER KRIGEN

Min Hustru og jeg var i det kgl. Teater til Eftermiddagsforestilling d. 4. Maj 1945. Da vi kom ud fra Teatret, tog vi en Sporvogn hjem. Sporvognen drejede fra Gothersgade ind mod Nørreport, og pludselig hørte vi Jubel, en Vogn fuld af unge Mennesker rullede forbi, de raabte og viftede, og i et Nu bredte Jubelen sig ud over Boulevarden og ind i Sporvognen: Tyskerne har kapituleret! Passagererne i Sporvognen gav Luft for deres Henrykkelse med straalende Øjne, og da vi kom ud af Vognen ved Dosseringen, saa vi Flag komme frem rundt omkring, mens Folk paa Gaden standsede hverandre og helt forpustet af Bevægelse spurgte: »Har De hørt, at Tyskerne har kapituleret!« Paany skabtes der som ved Tyskernes Indrykning en Fællesfølelse, et Broderskab mellem alle Danske. Vi aandede op, Freden var inde, alt vilde blive godt igen.

Ja, det troede vi altsaa! Ingen drømte om de svære Aar, som fulgte efter Krigens Afslutning. Jeg skal ikke komme ind paa politiske Overvejelser, men et Par Ting maa jeg dog omtale. Først den ubegribelige Dumhed, at man ikke sendte de tyske Indvandrere, over 200.000, som Hitler i Krigens sidste Maaneder havde sendt herop, for at vi skulde huse, føde og pleje dem, hjem til Tyskland som Bagtrop til de tyske Besættelsestropper. Hvad havde de ikke kostet os før den 4. Maj, hvad havde vi ikke maattet finde

os i ved deres fordringsfulde Optræden, og hvad kom de ikke til at koste os efter den 4. Maj!

Dernæst Spørgsmaalet Frihedskæmperne!

Dengang Krigen 1864 var sluttet, maatte Tropperne fra Dannevirke og Dybbøl saa at sige listes ind i København. Der var ingen Folkebegejstring for dem. Soldater, som var med, har fortalt, hvor nedtrykte og skuffede de var over den Mangel paa Forstaaelse, for ikke at bruge stærkere Udtryk, som de kom til at staa over for, og hvad havde de dog ikke udrettet! Tilbagetoget fra Dannevirke efter trættende og hundekold Forposttjeneste paa den gamle Vold og saa det fortvivlede Forsvar bag Dybbøls Grusdynger over for en Fjende, der baade i Mandtal og Udrustning var dem langt overlegen.

Modtagelsen og Vurderingen af Frihedskæmperne var unægtelig en anden. Og de fortjente ogsaa Beundring og Ære. De havde vist, at der endnu var Mænd og Kvinder, som stod rede til at ofre Livet for Danmark over for en Fjende, der havde alle Krigsmagtens Midler paa sin Side og dertil den mest brutale Lyst til at bruge dem. Danmark skal aldrig glemme Frihedskæmpernes Indsats.

Og de Frihedskæmper, som blev Invalider, eller de Familier, som mistede deres Forsørger under Frihedskampen, skal heller ikke glemmes. Fædrelandet har en Pligt, en uafviselig Pligt til at hjælpe dem.

Eet endnu skal siges! Og det er maaske det smukkeste Træk i Frihedskæmpernes Optræden. Da Besættelsen var forbi, trak de sig tilbage i Stilhed. Deres Indsats var omme, de havde gjort, hvad de følte som deres Pligt, og nu vendte de tilbage til Dagliglivet.

Men desværre blev Frihedskæmpersnavnet misbrugt. En hel Del unge Mennesker var i de sidste Dage før 4. Maj, da man troede, det vilde komme til Kamp, blevet indrulleret og udstyret med Armbind og med Vaaben, og de spillede Frihedskæmper ogsaa efter 4. Maj og gjorde sig til af deres »Bedrifter«. Det viste sig vanskeligt at faa dem afvæbnet. Og deres Optræden skadede Frihedskæmpersnavnet.

Men der var ogsaa en Del af de rigtige Frihedskæmpere, som ikke forstod deres Stilling efter 4. Maj. De mindede om visse »Bekendere« i Oldkirkens Dage. Disse Kristne den Gang, som modigt havde bekendt deres Kristendom over for Modstandere og

udstaaet baade Fængsel og Tortur, mente, da de kom tilbage til Menighederne, at de havde erhvervet Ret til at deltage i Menighedernes Styre, hvad de ofte slet ikke egnede sig til. Paa samme Maade var der danske Frihedskæmpere, der mente, at nu maatte de have Ret til at være med i Samfundets Styre, hvad der jo unægtelig var noget helt andet end at øve Sabotage mod Tyskerne.

Danmark slap for Voldsherrerne, men ikke for Følgerne af deres Diktatur og Plyndringer. I Milliarder af Kroner løb Skaderne pengemæssigt op, men vi savnede først og sidst Varer, Raastoffer, Maskiner, Tøj, Gødningsstoffer, ja næsten alt muligt undtagen Fødevarer.

Alligevel var vi lykkeligt stillede, naar vi sammenlignede vore Forhold med Forholdene i andre europæiske Lande. Hvad var det ikke for en Elendighed, man stod over for, langt mere omfattende end efter 1. Verdenskrig og uden Lige i hele Europas Historie. Tredivaarskrigen, som ellers anses for Højdepunktet af Ødelæggelse og Mennesketab, blegner over for Verdenskrigene.

Over for Nødskrigene ude fra rejste der sig som aldrig før en Bevægelse herhjemme i alle Kredse for at komme de lidende til Hjælp. Baade fra Regeringens og Kirkens og Privates Side blev der sat Hjælpeaktioner i Gang, eller de bestaaende Aktioner blev styrket og udvidet. Kun skortede det paa Samarbejde. Et begyndende Samarbejde fra privat Side blev lagt i Hænderne paa Socialministeriet, men fik ikke den Betydning eller Virkekraft, det skulde have haft. Derimod udfoldede de enkelte Komitéer en beundringsværdig Aktivitet. Særlig vil jeg nævne Kvækerne, som baade samlede store Midler og udsendte frivillige Arbejdere til Egne i Europa, hvor der var særlig Nød.

Naturligvis maatte »Nødhjælpen til Europas evangeliske Kirker« ogsaa fortsætte og udvide sin Virksomhed. Vi havde hidtil gennem alle Aarene hjulpet med Pengegaver, men over for den nagende Sult, som raadede rundt om i vor Verdensdel, besluttede vi ogsaa at udsende Fødevarer, og jeg fik dannet en »Food Committee«, bestaaende af særligt sagkyndige, en Repræsentant for Landbrugsministeriet og for et Rederi, en Læge, et Par Leverandører, en Finansmand og endnu et Par Medlemmer. Forsøget slog godt an til begynde med, men senere opstod der Vanskeligheder, navnlig fordi Varedirektoratet en Tid standsede Eksport af Gaver i Form

Min Hustru.

af Fødevarer. Det var saa meget mere beklageligt, som Udlandet, Amerika, Skotland og Sverige, blev opmærksom paa os og begyndte at benytte Food Committee til Indkøb af Fødevarer i Danmark, hvorved vi fik tilført Landet fremmed Valuta, og den var stærkt eftertragtet fra Nationalbankens Side.

Efter Krigen blev den kirkelige Forbindelse mellem Nordens Lande styrket. Den havde aldrig været helt afbrudt under Besættelsen, navnlig havde Hjelpeaktionerne jo været ret omfattende, men nu kom de

personlige Forbindelser i Gang igen.

I August 1945 mødtes nogle af de nordiske Biskopper i København, og umiddelbart efter dette Møde blev der holdt et nordisk Nødhjælpsmøde, hvortil var indbudt Delegerede fra de andre nordiske Kirker, for første Gang ogsaa en Gæst fra Island, Biskop *Sigurgeir Sigurdsson*, og med de tilstedeværende Biskopper som Deltagere. Vi havde ogsaa den Glæde at se den norsk-amerikanske Præst Herman Jørgensen iblandt os. Der blev berettet om Forholdene i de forskellige Kirker, og fra Norge og Finland lød der Taksigelser for Hjælpen fra Sverige og Danmark.

Deres Majestæter Kongen og Dronningen modtog de fremmede i Audiens paa Sorgenfri Slot (den sidste Audiens hos vor gamle Konge, som jeg deltog i), Københavns Præstekonvent modtog dem ogsaa, en Eftermiddag var der Reception paa Raadhuset, og den sidste Aften havde Kirkeministeriet indbudt til Middag. Om Søndagen prædikede flere af de fremmede i Kirker i Hovedstaden.

I Aaret 1946 indtraf en Begivenhed, hvis Følger jeg aldrig kommer ud over. Den 17. Oktober døde min trofaste Hustru efter kun 14 Dages Sygdom. Jeg blev en ensom Mand. Min Fader var død allerede 1912, min Moder 1923 og min Søster Margrethe 1943. Og dog er jeg langt lykkeligere stillet end dem, der sidder uden Søskende og uden Børn.

MELLEM POLITIKERE

Jeg har aldrig overværet noget Vælgermøde, endsige deltaget i et saadant. Og jeg har aldrig været Medlem af nogen Partiorganisation.

Det vil sikkert undre mange, ja maaske vække Mishag. Men jeg tror, jeg kan forsvare, at jeg aldrig aktivt har deltaget i Politik.

Min Livsgerning førte med sig, at jeg maate træde i Forbindelse og forhandle med Politikere af alle Partifarver. Fra 1902, ja allerede et Par Aar i Forvejen, og lige til den Dag, da jeg skriver dette, har jeg haft mit Arbejde blandt de lidende i vort eget Samfund og fra den første Verdenskrig tillige blandt de lidende uden for vort Lands Grænser. For at opnaa Hjælp var det ikke blot nødvendigt at paakalde Privatmenneskers personlige Bistand og Gaver, men ogsaa at forhandle med politiske Førere inden for alle Partier. Og jeg stod friere i saadanne Forhandlinger, naar jeg ikke selv tilhørte et bestemt Parti.

Flere Gange blev jeg opfordret til at tage Del i det politiske Liv. I hvert Fald een Gang blev der tilbudt mig en sikker Plads i Københavns Borgerrepræsentation og to Gange et sikkert Mandat i Folketinget, men jeg sagde hver Gang Nej.

Jeg tænker derimod med Glæde paa adskillige, ja mange Samtaler og Forhandlinger med ledende Politikere og Embedsmænd og maa sige, at jeg altid har fundet Forstaaelse og som Regel Støtte. Det er ogsaa hændet, at jeg er bleven spurgt eller tilkaldt, naar et specielt socialt Problem blev behandlet i Rigsdagen.

Den første aktive Politiker, jeg kom i Forbindelse med, var De Samvirkende Menighedsplejers første Formand, Kammerherre *S. Barner*, der var frikonservativ Folketingsmand, og jeg blev imponeret af den Respekt og Alvor, hvormed han omfattede sin Rigsdagsgerning.

Konservative Politikere traf jeg adskillige af; jeg vil blot nævne den Mand, der blev Barners Efterfølger som Formand for Menighedsplejerne, Højsteretssagfører *J. V. Møldrup*, der vel nok var en af vore fineste Jurister, og hvis Virksomhed inden for Frederiksberg Kommunalbestyrelse har haft stor Betydning, og saa de Konservatives Formand, Folketingsmand og Minister *Vilh. Fibiger*, en

solid Repræsentant for jydsk Landbrug, men tillige en sundt tænkende og praktisk Politiker og en betydelig Administrator.

Om alle de tre Mænd gælder, at de har været bekendende Kristne. De har forstaaet, hvad desværre alt for faa bekendende Kristne, navnlig i ældre Tid, ikke har forstaaet, at de Gerninger, som sand Tro skal vise sig i, ogsaa omfatter Handlinger til Bedste for Folket som Helhed. Og dertil kommer, at en kristelig Personlighed under sin Indsats i Rigsdags- eller Ministerialarbejdet kan øve en betydelig Indflydelse paa sine Kolleger.

Og saa maa jeg nævne Borgmester *Kaper*. Ham talte jeg med adskillige Gange, navnlig angaaende Hjælpen til Udlandet. Han var især interesseret for Estland og Finland. Jeg mindes ogsaa en Scene fra Forhandlingerne i Borgerrepræsentationen. *Kaper* yndede at spadsere omkring i Salen, men han fulgte opmærksomt med i Forhandlingerne. De drejede sig den Aften om et Æmne, som de Radikale var særligt interesserede i, og som de Konservative netop havde givet deres Tilslutning til. Den radikale Ordfører udbroød derfor triumferende, henvendt til de Konservative: »Spät kommst du, doch du kommst!« *Kaper* tog Ordet og svarede: »Ja, det var det, Wallenstein sagde i Schillers Skuespil, da han modtog de Sammensvorne, som kom for at slaa ham ihjel!« Stor Jubel i Forsamlingen!

Inden for Venstre har jeg ogsaa haft Lejlighed til at møde et Par betydelige kristne Personligheder, *Klaus Berntsen* og Fru *Gautier-Schmit*.

Fru *Inger Gautier Schmit* traf jeg første Gang, da hun var Forstanderinde for Skovtoftehjemmet (Magdalenehjemmet). Hun var da ugift. Senere mødtes vi ofte og har gentagne Gange drøftet politiske Spørgsmaal, som af hende altid betragtedes ud fra kristelige Synspunkter. Hendes Interesse var ikke mindst at drage danske Kvinder ind i socialt og kristeligt Arbejde.

Inden for de Radikale kom jeg ved Stiftelsen af »Dronningens Centralkomité af 1914« i Berøring med daværende Indenrigsminister *Ove Rode*. Jeg har allerede omtalt mit første Besøg hos ham en af de første Dage i August 1914. *Zahle* fik jeg senere med at gøre paa Folketkirkeligt Filantropisk Forbunds Vegne, da han var Minister, første Gang da vi bad ham holde Foredrag ved F. F. F.s

Møde i Aarhus 1935. Som Rode kom han os i Møde med stor Venlighed og holdt ikke blot et meget interessant Foredrag, men deltog elskværdigt i den paafølgende Forhandling. *Jørgen Jørgensen* har ligeledes holdt Foredrag i F. F. F., og *Bertel Dahlgaard* deltog i Indvielsen af en af vore Børneplejestationer.

Socialdemokratiets Mænd er dog ved Siden af de Konservative dem, jeg har haft mest med at gøre. *Stauning* har jeg kun truffet ved selskabelige Sammenkomster. Jeg var sidst sammen med ham nogle Dage før hans Død. Han var da en træt og stille Mand, som spiste og drak meget lidt og ikke talte med mange. Jeg husker, jeg sagde til ham: »Nu skal De, Statsminister, skrive Deres Erindringer, for De har da oplevet noget«. »Aa, der er jo skrevet om mig«, svarede han. »Ja, men det betyder mere, at De selv skriver, og De kan jo gøre det paa den Maade, at De dikterer til en Sekretær«. Han sad lidt og grundede og sagde saa: »Ja, det burde jeg maaske gøre«. Men Døden kom ham i Forkøbet.

Den første Socialdemokrat, jeg kom i Forbindelse med, var Borgerrepræsentationens daværende Formand, Veksellerer *A. F. Lamm*. Det var det nordiske filantropiske Samarbejde og »Kollegahjælpen«, som førte os sammen, idet Lamm blev Formand for den danske Komité. Som saadan var han en loyal og interesseret Leder og en fornøjelig og gæstfri Mand. Vi foretog flere Rejser sammen.

Borgmester, senere Overpræsident *Jens Jensen* og jeg var i flere Aar paa samme Gymnastikhold paa Vodroffsvej hos Gymnastikdirektør N. H. Rasmussen. Det var et livligt og fornøjeligt Hold. Som en af Deltagerne, Stenhugger Nielsen (Nørrebrogade) en Gang, da han gik, sagde: »Saa, nu har vi grinet det, vi skal grine i Dag!« Det var meget forskellige Mennesker, som her hoppede rundt sammen, Landskabsmaler Adolph Larsen, Malermester Thomsen (Fader til Kunstakademiets Professor T.), den humorfyldte lille Musikdirigent Buron, en Dommer, en Politibetjent, en Legetøjshandler o. s. v. Jensen passede ind i Ensemblet paa sin stiltfærdige Maade. Fødselsdage fejrede vi undertiden ved en Kop Kaffe i Søvavillonen efter Gymnastikken, saaledes Jensens 60 Aars Fødselsdag, hvor jeg ønskede ham til Lykke med, at nu kunde han jo faa Aldersrente.

Mens jeg ikke havde meget sagligt at drøfte med Overpræsident Jensen, havde jeg des mere at drøfte med *K. K. Steincke*. Optakten

var ikke lovende. »Jeg er meget vred paa Dem«, var omtrent de første Ord han henvendte til mig, da jeg til en Begyndelse opsøgte ham. Han var da Socialminister og havde fremsat et Lovforslag, som jeg havde kritiseret. Men Forholdet mellem os blev snart et andet. Da han havde fremsat sit store, imponerende og revolutionerende Lovforslag »Socialreformen«, indtraf den Begivenhed, som jeg har omtalt S. 165. Og da »Socialreformen« var blevet vedtaget af Rigsdagen, formaaede jeg Steincke til at holde et Foredrag med Forhandling i Folkekirkeligt Filantropisk Forbund som Indledning til et lille Kursus angaaende den nye Lov.

Men navnlig har vi i F.F.F. haft den Glæde, at Steincke nu i en Aarrække hvert Aar har holdt Foredrag paa vort Kursus for Uddannelsen af Socialhjælpere.

Blandt de danske Socialdemokrater er *Viggo Christensen* den, jeg har haft mest med at gøre, og som jeg personligt føler mig mest knyttet til. Han blev Borgmester Lehmanns Efterfølger som Borgmester for Magistratens 3. Afdeling og som Formand for Dronningens Centralkomité af 1914, og jeg havde meget med ham at gøre i begge disse Embeder. Dertil kom, at han indtraadte i den danske Komité for nordisk filantropisk Samarbejde. Vi har derved foretaget flere Rejser sammen.

Der er faa Mænd, jeg har sat saadan Pris paa at arbejde sammen med som *Viggo Christensen*. Det frivillige filantropiske Arbejde i København og specielt Menighedsplejen, som jeg havde med at gøre, viste han ikke blot Hensyn, men støttede det, hvor han kunde, selv om den offentlige Forsorg havde hans særlige Interesse. Han har ogsaa været et skattet Medlem af Komitéen for »Nødhjælpen til Europas evangeliske Kirker«.

Hans Efterfølger i Magistratens 3. Afdeling Borgmester *Sigvård Munk* har ganske som han vist Menighedsplejen og andet kirkeligt filantropisk Arbejde Interesse og Forstaaelse.

Det samme gælder de Magistratseembedsmænd, jeg gennem de mange Aar har haft Forbindelse med, Direktørerne *N. P. Nielsen*, *Colding* og *Conrad* m fl. Ogsaa dem har jeg været sammen med ved Møder i Ind- og Udland og haft Lejlighed til at iagttage, hvor dygtigt de repræsenterede dansk social Forsorg.

Endnu maa jeg nævne mit Bysbarn Borgmester *Hedebol*, en af dansk Socialdemokratis mest sagkyndige paa finansielle og byg-

ningstekniske Omraader. Vi har ofte haft smaa Samtaler om vore fælles Lærere fra Skolegangen i Vejle og opfrisket Minder fra vor Fødeby.

Kommunister har jeg ikke haft Forbindelse med. De dukkede først op, da jeg havde trukket mig tilbage fra Menighedsplejen. Men jeg tvivler ikke om, at vi vilde have kunnet finde Berøringspunkter.

Mit Hjælpearbejde over for Udlandet førte mig ganske naturligt i Forbindelse med Udenrigsministeriet og med Danmarks Repræsentation i Udlandet.

Blandt dem, som er afgaaet ved Døden, er der tre, jeg mindes med særlig Taknemlighed: Grev Carl Moltke, Herluf Zahle og Andreas Oldenburg.

Grev *Carl Moltke* traf jeg første Gang under mit første Besøg i Rom, hvor han dengang var Chargé d'Affaires. Mange Aar senere kom jeg imidlertid i nøje Forbindelse med ham gennem Dansk Kirke i Udlandet, hvis Kasserer jeg var. Han sad da som Danmarks Gesandt i Berlin, og han og hans elskværdige, amerikansk fødte Hustru tog levende Del i den danske Kolonis Ve og Vel, samtidig med at de paa værdigste Maade repræsenterede Danmark. Moltke forstod at indstille sig diplomatisk, da det store politiske Omsving efter Kejserdømmets Fald i Tyskland fandt Sted, og jeg havde det Indtryk, at Weimarrepublikens Mænd var imponerede af den danske Gesandts overlegne Dygtighed og Menneskekundskab.

Grev Moltke var en Kirkens Mand. Han havde ikke blot kirkelig Interesse, men han var personlig grebet af Kristendommen, selv om han i saa Henseende ligesom paa andre Omraader, hvor det personlige Moment var afgørende, udadtil bevarede en kølig Holdning. Han var en flittig Kirkegænger, mødte regelmæssigt til den danske Gudstjeneste i det lille lejede Kapel, den danske Menighed oprindeligt maatte nøjes med, og støttede paa enhver Maade Dansk Kirke i Udlandet, ikke mindst i Arbejdet for at faa egen dansk Kirke i Berlin.

Og for Kollegahjælpen, ved det lutherske Verdenskonvent 1929 samt ikke mindst i Nødhjælpens Arbejde var Grev Carl Moltke en af de mest aktive Hjælpere.

Hans Efterfølger som Danmarks Gesandt i Berlin, *Herluf*

Zahle oplevede det næste Omsving i Tysklands Forfatning, Hitlers og Nationalsocialismens Fremkomst. Ogsaa han forstod at møde de nye Magthavere.

Zahle var interesseret i Nødhjælpens Arbejde og viste mig personlig stor Venlighed, hjalp mig ogsaa gentagne Gange med Pas og Anbefaling.

Andreas Oldenburgs Navn er for mig i første Række knyttet til den danske Menighed og den danske Kirkesag i Paris. Næst hans Kollega Kammerherre *H. A. Bernhoft* var han den ypperste Forkæmper i Paris for Opførelsen af en dansk Kirke i Frankrigs Hovedstad. Han talte og arbejdede for den Sag. Jeg husker især en Aften i mit Hjem i København; Oldenburg gjorde paa sin rolige og overbevisende Maade Rede for, hvor nødvendigt det var at rejse en Kirke i Paris baade for de fastboende Danske og for de mange tilrejsende Studerende og Turister. Desværre naaede han ikke at se sit Ønske blive opfyldt.

Som jeg har fortalt i det foregaaende, kom jeg Gang paa Gang i Berøring med politiske Personligheder i Udlandet. De fremmede Gesandtskaber i København har jeg ligeledes haft megen Forbindelse med og mødt baade Forstaaelse og Hjælp hos, ikke mindst hos de nordiske Ministre, men ogsaa hos de franske, polske, amerikanske, czechoslovakiske og tyske. Et Par Minder fra de to sidstnævnte maa jeg drage frem.

Det faldt i min Lod at holde officielle Taler herhjemme baade ved *Masaryks* og ved *Benes's Død*. Da Masaryk var død bad dansk-czechoslovakisk Selskab mig holde Mindetalen, og da Benes i 1948 var afgaaet ved Døden, bad Minister Němeček mig tale i Holmens Kirke, som var stillet til Raadighed, og som Legationen havde smykket med Lys og Blomster. Jeg talte fra Prædikestolen først paa Dansk og derefter paa Fransk, og jeg dvælede bl. a. ved et Ord af Beneš, som havde gjort særligt Indtryk paa mig. Han sagde en Gang: »Vejen til Paradis gaar altid over Golgata«.

Blandt de tyske Gesandter var *von Hassel* en særlig sympatisk Skikkelse. Han og hans Hustru, en Datter af v. Tirpitz, lærte ikke blot Dansk, men satte sig omhyggeligt ind i dansk Mentalitet og danske Forhold. Von Hassel var ogsaa en kirkeligtsindet Mand. Da Hitler kom til Magten, blev v. Hassel sendt til en Balkan stat, saasom han ikke var persona grata. Nogen Tid efter traf jeg

hans Moder og Søster i Berlin, og vi talte om det nye Styre i Tyskland. »Wir hoffen, das wird nur eine Epoche sein«, sagde Søsteren. Det blev unægtelig en lang og en mørk Epoke. Von Hassel hørte til den lille Skare, der havde dannet en Sammensværgelse mod Hitler. Den tyske Fører lod ham hænge.

Et ejendommeligt Besøg modtog jeg i 1948. En Muhamedaner, Mr. *Ahmed* og hans Hustru fra Hyderabad i Indien var blevet sendt paa Rundrejse til forskellige kristne Kirker i Europa. Han var nemlig Departementschef i Ministeriet for religiøse Anliggender, der tog sig baade af Hinduernes, Muhamedanernes og de Kristnes Gudsdyrkelse og støttede dem alle. Han ønskede nu at kende de europæiske Kirkers Organisation og Administration. Det var et Pust fra en helt anden Verden!

DE SIDSTE ARBEJDSDAGE OG FESTDAGE

I Dagene 30. Juni—6. Juli 1947 samledes *det lutherske Verdenskonvent* eller, som det nu hed, Verdensforbund efter Krigen. Mødet fandt Sted i Lund i Sverige. Der mødte op mod 200 stemmeberettigede officielle Repræsentanter fra næsten alle europæiske Kirker og enkelte fra Sydamerika, Sydafrika, Indien og Kina og desuden c. 500 »visitors«. Den amerikanske Indsats var fremherskende og førte bl. a. til, at Forbundet fik en Forfatning. Hjælpen til de mange nødlidende lutherske Kirker blev naturligvis drøftet, og man saa tydeligt paa adskillige Delegerede, at de led Nød. Der blev valgt en ny Eksekutivkomité, i hvilken jeg fik Sæde som Danmarks Repræsentant, med den svenske Professor, senere Biskop *Anders Nygren* som Præsident.

Nødhjælpen til Europas evangeliske Kirker fejrede 1947 sit 25 Aars Jubilæum, og vi havde henlagt det til Dagene efter Mødet i Lund og indbudt Lund-Mødets Deltagere til vor Fest. De kom ogsaa i stort Tal d. 7. Juli over til København. Her havde vi faaet Tilladelse til at afholde Jubilæumsfesten i Rigsdagsbygningen, og i Snapstinget samlede Gæsterne sig og nød en ægte dansk Frokost.

Oven paa den bød vi dem et Indblik i ægte dansk Aandsliv, idet der paa Engelsk blev holdt korte Foredrag om *Grundtvig* (ved Forstander Ernst Borup), *Martensen* (Biskop Fuglsang-Dam-

gaard), *Søren Kierkegaard* (Provst Schousboe) og *Vilhelm Beck* (Pastor Georg Bartholdy).

Om Eftermiddagen havde vi bedt de Fremmede om at give os Danske en Hilsen og Indtryk fra deres Landes Aandsliv, og vi havde ventet, at Københavnerne vilde benytte denne sjældne Anledning til at høre om Forholdene ude i de Lande og inden for de Kirker, som de selv havde været med til at hjælpe. Naturligvis mødte der ogsaa en Del, men langt fra saa mange, som vi havde ventet. Og naar de nu tænker over, hvad de gik glip af, vil en og anden nok fortryde sin Fraværelse, ikke mindst Præsterne. Først talte nemlig Biskoppen i Paris *Wheatcroft*, de franske Lutheraneres Førstemand, og det blev paa en Maade hans sidste officielle Optræden uden for Frankrig, thi han blev syg kort efter og døde det følgende Aar. Efter ham tog Feltprovst *Koren* fra Oslo Ordet. Det var ham, som modtog og fordelte Nødhjælpens Gaver under Norges Besættelse, og han kunde berette adskilligt, som »faldt ved«! Men derefter kom den Mand, der maaske har været den mest omtalte lutherske Fører i 1948, Ungareren Biskop *Ordass*, der Aaret efter blev kastet i Fængsel, fordi han heltmodigt værgede sin Kirke. Han overraskede forøvrigt Forsamlingen i Rigsdagssalen ved at tale paa Svensk. Og saa hørte vi de to sidste Talere, Pastor *Harjunpää* fra Finland, en af Finlands Førere i det økumeniske Arbejde, og Biskoppen i Warszawa *Szeruda*, maaske den Leder, som har den fattigste Kirke, og som har gaet mest igennem under Krigen, men som paa beundringsværdig Maade forstaar at holde Modet oppe hos sine Trosfæller og hævde Lutherdommen over for de store antilutherske Aandsstrømninger i Polen.

Vi havde indbudt een Gæst fra hver af de Kirker, som Nødhjælpen havde haft Forbindelse med, til at blive hos os endnu en Dag, da vi gerne vilde give dem et Indtryk af vort Land. Og her kom Københavns Fattigborgmester *Munk* os til Hjælp. Han kørte os alle ud om Formiddagen og viste os først flere sociale Institutioner og derefter et stort Parti af det skønneste Sydsjælland med Frokost paa Kommunens Børnehjem »Spanager«. Paa Hjemturen standsede han i Roskilde, og min Søn viste de Fremmede rundt i Domkirken. Hvorpaa Dagen sluttede med Middag paa Christiansborg, hvor Udenrigsminister *Gustav Rasmussen* var Vært.

. Jeg kan ikke nægte mig den Glæde at nævne nogle Tal fra

Nødhjælpens Virksomhed gennem de 25 Aar. Alt i alt betroede den danske Menighed os i dette Tidsrum paa det nærmeste tre Millioner Kroner foruden andre Gaver. 22 Lande fik Del i Beløbet, men rigtignok meget forskellige Andele. I første Række kom *Finland*, som faktisk fik Halvdelen af de tre Millioner, deraf igen 1.230.000 Kr. til Fadderskaber for finske Børn. Og her maa jeg udtale min Beundring for de danske Faddere. Der er nogle iblandt dem, ja ikke saa faa, der har hjulpet et Barn gennem otte Aar! Efter *Finland* kommer *Norge* med 422.000 Kr., *Rusland* med 163.000, *Frankrig* med 150.000, *Polen* med 112.000, *Belgien* med 99.000, *Ungarn* med 67.000, og *Holland, Spanien og Czekoslovakiet* med hver 56.000. De andre har faaet mindre Beløb.

Aarene 1947 og 1948 har været spændende for *Sydslesvig* og for *Sydslesvigs Venner*. Det vilde være fristende at komme ind paa politiske Betragtninger, men jeg skal afholde mig derfra. Kun kan jeg ikke lade være med at sige, at jeg hverken forstaar vor egen Regerings eller Englændernes Holdning. Hvorfor kan Landets egne Indbyggere i et gammelt dansk Land ikke faa Lov til at afgøre, om de vil høre til Tyskland eller til Danmark? Det skulde dog være en simpel Menneskerettighed. Jeg havde den Glæde først at faa en Artikel om *Sydslesvig* optaget i det førende engelske Kirkeblad »*The Church Times*« og derefter læse, at Bladets Redaktion sluttede sig til mig og endda tilføjede, hvad jeg ikke havde turdet skrive, at Militærregeringen i *Slesvig-Holsten* (altsaa den engelske) ikke havde forstaaet *Sydslesvigerne*.

Senere tog jeg til Orde mod Biskop *Halfmann* i *Holsten*, som i *Evg.-luh. Kirchenzeitung* havde beskyldt det danske kirkelige Arbejde i *Sydslesvig*, der under stor personlig og økonomisk Opofrelse øves af *Dansk Kirke* i *Udlandets Udsendinge*, for at være en politisk Aktion.

Allerede 1947 var der kommen ildevarslenende Meddelelser fra *Spanien*. Der var udbrudt en veritabel Forfølgelse af Protestanterne under Ledelse af førende katolske Gejstlige. En Kardinal støttede et Andragende til *Franco* om at standse den evangeliske Virksomhed, hvilket Andragende efter Kardinalens Udsagn skulde »sigte paa at undertrykke disse Centrere for falsk Religion«, og en Ærkebiskop paakaldte Politiets Bistand over for disse »Sekter«, der søger at hverve Tilhængere »blandt vantro, daarlige Spaniere og Fjender af Nationen«.

Slige Opfordringer fængede hos den katolske Ungdom, som er ganske livende om, hvad evangelisk Kristendom er. Studenter i Madrid udsendte flg. Opraab: »Vi, Universitetets Studenter af 1947, gør os fuldt ud til Arvinger af Inkquisitionens Aand og demonstrerer vor Beslutning over for den udenlandske Presse og Radio, hvor det synes, som om de tror paa Tolerance og Frihed til Gudsdyrkelse og saaledes gør Sandhed og Vildfarelse lige.«

Kulminationen naaedes i flg. Opraab: »Vi unge Mænd vil ikke forblive passive. Vi vil handle med alle mulige Midler, ogsaa Vold. Skønt hele Verden vil anklage os for Obskurantisme, Barbari og Fanatisme, vil vi ikke holde op, thi vi roser os af at have Sandheden og være intolerante. — — — Hellere Inkquisitionens Baal end liberal Tolerance! Ikke et Skridt længere skal Kætteriet rykke frem.«

Disse bombastiske Opraab blev desværre ikke uden Frugt. Unge Mænd trængte ind i evangeliske Kirker, slog Ruderne ud og ødelagde Inventaret, Salmebøger og alt, hvad der kunde molesteres. Gudstjenester blev forstyrret. Et Sted trængte en Skare Katoliker ind i en Kirke under Gudstjenesten, rev Præsten ned fra Prædikestolen og pryglede ham og Menigheden.

Da de første Meddelelser om Forfølgelsen kom, blev jeg interviewet om dem og indrømmede Rigtigheden. Det spanske Gesandtskab udsendte efter mine Udtalelser et officielt Dementi, der bagataliserede hele Sagen. Men saa tog jeg Ordet og gav en Række konkrete Oplysninger, der bl. a. førte til, at danske Katoliker tog Afstand fra Forfølgelserne. Og Gesandtskabet udtalte sig ikke mere.

I April 1948 blev jeg indbudt til Møde i *Paris* i en international Komité for Hjælp til de Evangeliske i Spanien, og da jeg ogsaa havde andet at udrette i Paris, navnlig vedrørende den danske Kirke i Paris, tog jeg dertil og fik nu meget fyldige Oplysninger om de spanske Forhold. Vi var enige i Komitéen om, at Protestanterne i det ærkekatolske Land burde hjælpes fra alle Sider.

I August fandt det store *Verdenskirkemøde* i *Amsterdam* Sted, og i det kom jeg til at deltage. Forud for det samledes det lutherske Verdensforbunds Eksekutivkomité, hvori jeg var Danmarks Repræsentant, paa det lille Slot Hoekelum, et Stykke fra Amsterdam. Jeg skal ikke her komme ind paa disse meget betydningsfulde Konferencer, kun nedenfor omtale deres filantropiske Indsats.

Og saa fik jeg en indtrængende Opfordring og Indbydelse til *Centralausschuss für Innere Mission's* 100 Aars Jubilæum, der skulde fejres i Bodelschwings gamle By Bethel. Da jeg i bogsta-

Promotor, Prof. Alanen sætter Doktorhatten paa den nye Doktors Hoved.

velig 50 Aar havde haft med Bethel og tysk Indre Mission at gøre, brød jeg overtvært og tog derned, ledsaget af min Svigersøn Overlæge Norgaard. Det blev ogsaa et Par indholdsrige Dage. Præsident for Wicherns gamle Centralausschuss var Landsbiskop *Lilje*, og han havde samlet en talrig Skare af kendte Kirkemænd fra Tyskland og enkelte fra et Par andre Lande. Det vakte Opmærksomhed, at alle tre Besættelsesmagter, Amerika, Frankrig og England havde sendt fornemme Repræsentanter, og at disse alle tre i varme Ord lykønskede Indre Mission og ønskede den Fremgang. Men mest forbavsende var det, at den katolske Ærkebiskop i Paderborn, som var indbudt, rejste sig og holdt en Lovprisningstale for Indre Mission, som ingen Protestant kunde have holdt bedre; han ønskede, at den protestantiske Indre Mission og den katolske »Caritas« i Fællesskab maatte være med til at bygge Tyskland op igen.

Jeg talte med den franske officielle Repræsentant, Feltbiskop Marcel Sturm fra Baden-Baden om vore tyske Flygtninges Optagelse i den franske Zone, og han stillede sig meget velvilligt; han havde forøvrigt besøgt vore Flygtningelejre og havde kun Ros for dem.

Jeg talte ogsaa med en tysk Diakonisse, som havde været med i Krigen mod Rusland og plejet Saarede i Stalingrad. Turen gennem Rusland bag

efter den tyske Armé foregik i en Omnibus, hvor 25 Sygeplejersker sad og kørte fra 3 Morgen til 4 Eftermiddag i glødende Sommervarme og i tæt Støvsky ad elendige Veje syv Uger i Træk. Naar de om Eftermiddagen standsede, opsøgte de en eller anden af de fattige Lerhytter, Halm blev lagt paa Gulvet, og dér sov de 25. I Stalingrad blev de Saarede ligeledes lagt paa Halm i Husene, fem her, ti dér osv., og i disse Omgivelser fandt Operationerne Sted. Hun selv fik Tyfus.

Men endnu en Rejse forestod.

Det teologiske Fakultet i *Helsingfors* meddelte mig., at det d. 14. Oktober vilde creere mig til Æresdoktor. Samme Æresbevisning skulde tilfalde ogsaa Sognepræst L. P. Fabricius og to svenske Præster, alle, fordi vi havde hjulpet Finlands Nødlidende. I 1935 var jeg bleven Æresdoktor i Paris, nu kom denne Udmærkelse.

Jeg var dels noget træt, dels stærkt optaget af vort Kursus for Socialhjælpere og vaklede lidt, om jeg skulde rejse eller ej. Men Æresbevisningen kunde jeg ikke sidde og modtage i København, jeg maatte være tilstede. Og da min Svigersøn Norgaard ogsaa skulde til Helsingfors til medicinsk Møde, fløj vi afsted d. 12. Oktober og var paa c. fem Timer i Helsingfors, hvor vi blev hjerteligt modtaget af min gamle Ven Provst Paavo Virkkunen og Professor Nikolainen.

Og nu fulgte nogle festlige Dage, hvor vi Danske mødte den mest storslaaede Gæstfrihed og den hjerteligste Venlighed.

Selve Doktorcreationen foregik efter et gammelt og ejendommeligt Ceremoniel med Taler baade paa Finsk og Svensk og Latin. Handlingen blev overværet af bl. a. mange Doktorer, og alle disse havde taget deres Hatte med ind i Salen. Paa et Tidspunkt tog Promotor, Professor Alanen pludselig sin Hat og satte den paa Hovedet, og straks gjorde alle Doktorerne det samme. Den finske Doktorhat er en Slags Floschat i Lighed med den svenske med 2 Nakkebaand; Teologernes er sort, Juristernes — som jeg saa ved den Lejlighed — rød. Efter at have siddet med Hattene paa en Stund, tog Promotor ved et vist Punkt i Ceremoniellet Hatten af, og alle fulgte hans Eksempel. Men saa kom det spændende Øjeblik, da den enkelte Doktorand blev kaldt frem af Promotor, som nu igen tog sin Hat paa, efterfulgt af de øvrige Doktorer. Doktoranden fik sit Dokument overrakt, men Promotor greb en Doktorhat, som laa parat, og satte den paa hans Hoved. Og nu kunde vi nye Doktorer slutte os til de gamle og tage Hat af og paa som de.

Efter Højtideligheden vandrede vi i Procession fra Salen ind i Universitetets nye og imponerende Festsal. Her hørte vi et Foredrag, desværre paa Finsk uden svensk Resumé, om Finlands store Reformator Michael Agricola, hvis Minde blev fejret, og derefter maatte vi skynde os hjem

for at lægge Hat og Ornat og berede os til Fakultetets Festmiddag, som begyndte Kl. 21,30 og varede til godt ind i de smaa Timer med en lang Række Taler, blandt hvilke jeg ogsaa vovede mig frem med en Hyldst til Fakultetet paa Latin.

Men Aaret 1948 stillede Nødhjælpen over for to store nye filantropiske Opgaver.

Den ene blev lagt frem for os paa Hoekelum og gentaget i Amsterdam. Den drejer sig kort og godt om *Flygtningenes Skæbne*. Kontinentet vrimler af Flygtninge; ingen har Tal paa dem, Masser dør, men nye Masser strømmer ind, elendige, udsultede, pjaltede, ejendomsløse. En Moder kom med otte Børn, de havde vandret gennem Sne, oprindeligt var der tolv Børn, men efterhaanden døde de fire, de blev begravet i Sneen, Moderen bad en Bøn, og der blev sunget et Salmevers hver Gang, og saa gik Marschen videre.

De lutherske Amerikanere har sat en genial Plan i Værk. Som deres Leder, Dr. Herman, sagde til os i Hoekelum: De maa ud af Europa, Europa kan ikke føde dem, og det værste er ikke at faa dem *ud*, men at faa dem *ind* andre Steder. Herman og hans Hjælpere har opfordret lutherske Menigheder i Canada, U. S. A., Sydamerika og Australien til at danne Komitéer, som kan modtage Flygtninge, huse og ernære dem i den første Tid og derefter skaffe dem Arbejde. Andre Trossamfund er inde paa den samme Hjælpemaade, og Skibe er i Gang med at føre de Ulykkelige bort fra Europa. Og i alle de nævnte Lande lukker Menigheder sig op for Flygtningene.

Den anden Opgave er paa sin Vis endnu alvorligere. Den gaar ud paa intet mindre end at *bevare Kontinentet for Evangeliet*. Under Verdenskrigene faldt Hundreder, ja Tusinder af Præster i deres bedste Alder. Rundt om savnes der nu i uhyggelig Grad Evangeliets Forkyndere. De gamle Præster er i Majoritet, og de dør efterhaanden af Overanstrengelse og — Sult. Præstelønningerne er nemlig elendige, fordi Menighederne ikke har Raad. Den ringeste kommunale Tjenestemand er sædvanlig langt bedre lønnet. Og Tilgangen til det teologiske Studium er ringe — de Unge ser jo, hvor umuligt det er at leve under slige Vilkaar. Sidste Stadium i Udviklingen er, at snart en, snart en anden Præst ikke blot maa have anden Gerning ved Siden af, men siger til

Menigheden: Jeg maa opgive Præstestillingen, min Familie og jeg kan ikke leve, jeg maa gaa over til anden Virksomhed. Alene i Østtyskland savner man c. 900 Præster.

Skal Evangeliets Forkyndelse og dermed den kristne Moral opretholdes i Europa, maa alle gode Kræfter samles om at støtte Kontinentets aandelige Genopbygning.

MELLEM EUROPAS FLYGTNINGE OG MELLEM ISLANDS HEDE KILDER

I en Sal i Hamborg stod jeg i April 1949 mellem Flygtningefamilier, som hver havde en Jærnseng i 2 Etager og saa megen Plads ved Siden af, som Sengen var bred og med dette Opholdssted skilt fra næste Families Opholdssted ved et tyndt Gehæng. Der var ialt 128 Mennesker i denne ene Sal, Gamle, Unge og Børn. De havde levet dør i Maaneder, stadig i Haab om at kunne emigrere.

I Nærheden af Frankfurt besøgte jeg en Lejr for flere Tusinde Balter og enkelte andre, saaledes i eet Rum 28 smaa forældreløse og familieløse Børn fra 11 forskellige Nationer.

En tredje Flygtningelejr, som tilmed blev forevist med en vis Stolthed, var en »Universitetslejr« for unge Mænd og unge Piger, ialt c. 800, fra Letland, alle uden Familie og uden Penge. Man søgte her med primitive Midler at give dem en vis Uddannelse, bl. a. i Medicin og i tekniske Fag. Meningen var saa, at de efterhaanden skulde hjælpes til at emigrere.

Man regnede i 1949 med, at der var c. 12 Millioner Flygtninge alene i Vesttyskland, skønt Statistik umuligt kunde optages, fordi Tusinder døde hver Dag, og nye Tusinder væltede ind. Men ogsaa i Frankrig, Holland, Belgien, Østrig og England var der Masser af Flygtninge. En Del af dem, navnlig de, som kan det nye Lands Sprog, finder Arbejde under beskedne Forhold og med beskedne Løn, men polske, baltiske og czechoslovakiske Flygtninge har gennemgaaende fortvivlede Kaar. Og dem maa vi Danske i første Række tænke paa.

I England, hvor det lutherske Verdensforbunds Eksekutivkomité holdt Møde i Oxford i Juli, og hvor vi havde Lejlighed til, dels dør, dels i London og — for mit Vedkommende — i Skotland at lære engelske Forhold at kende, opdagede vi en hel Koloni af Polakker med Mænd som General *Anders* i Spidsen og ogsaa tyske og andre Flygtninge. Vi opdagede imidlertid ogsaa, hvorledes Englænderne selv levede. Ødelæggelserne i London var næsten

lige saa store som i Tysklands Byer, og hvad Livsfornødenheder angik, var Forholdene ikke meget bedre end i Tyskland. Men hvilken Forskel i den Maade, hvorpaa de to Nationer bærer deres Skæbne! Den jævne Tysker klager og skildrer gerne sine Lidelser, den jævne Englænder taler ikke om sine, han bider Tænderne sammen.

Efter Oplevelserne i Tyskland og England var det en mægtig Overgang i August 1949 pludselig at staar i *Island*. Jeg skal ikke dvæle ved Islands forunderlige Natur, dets storslagne Ødemarker, dets vældige Gletschere, dets hede Kilder — hvem føler ikke Naturkræfternes Vælde ved at se Geysir springe! — men jeg følte det næsten som et Chock at komme fra ødelagte Byer, udsultede og lidende Mennesker og op til en smuk og vel vedligeholdet By som Reykjavik med rigelig Føde og velklædte Mennesker. Der var ganske vist meget dyrt, men man mødte en Nation i Opkomst, et arbejdende Folk, som nød det at være blevet selvstændigt.

Naar jeg tog derop, var det efter gentagne Indbydelser og med det Formaal at skabe bedre filantropisk og kirkelig Forbindelse mellem Island og Danmark. Island overraskede filantropisk ved bl. a. sit store Alderdoms- og Plejehjem og videnskabeligt og kirkeligt bl. a. ved sit nye Universitet, det skønneste i Norden, udstyret med en smuk stor Kirkesal mellem Auditorierne og Lærerværelserne. Mænd som Biskop *Sigurgeir Sigurdsson*, Domprovst *Bjarni Jónsson* og Pastor *Sigurbjörn Gíslason* er Foregangsmænd, og baade de og andre vil gerne bringe Danmarks og Islands Kirker og Kirkemænd i nærmere indbyrdes Forbindelse. Samme Interesse fandt jeg ogsaa hos de øverste islandske og danske Myn-digheder som *Islands Præsident* og den danske Gesandt, *Fru Bodil Begtrup*.

ET SLUTNINGSSORD

Jeg bryder af. Ikke af Mangel paa Oplevelser. Tvært imod! Men for ikke at trætte Læseren. Mit Liv har været rigt paa Begivenheder. Og mit Liv har, trods Fejlgreb og Synder, trods Skuffelser og Sorger været et lykkeligt Liv. Men navnlig har det været et Liv under Guds Beskærmelse og under Guds Velsignelse. Derfor skal det sidste Ord ogsaa være en Tak til Ham.

INDHOLDSFORTEGNELSE

Julius Jørgensen og Marie Bagger ..	9
I Møllegade i Vejle ..	11
Lærere og Kammerater ..	14
Familiens Fornøjelser ..	17
I Gauerslund	18
En Overgangstid	20
I Latinskole i Horsens.. .. .	21
Student. — Valg af Studium. — Rejse til Sverige ..	23
Student i København	25
Paa Regensen.. .. .	31
Aandelig Udvikling i Studentertiden	35
Embedseksamen og Udenlandsrejse	39
Kirkeligt og teologisk Arbejde. — Universitetets Guldmedaille. — Kristelige Studentermøder. — Bryllup. — Studicophold i Tyskland	42
Min filantropiske Virksomhed begynder ..	47
I Stormgade 35	52
I Badstuestræde 17	56
Mellem Filantroper i Milano	59
Den første Børnehjælpsdag og det første Værgeraad	61
Mellem Gamle og Gamles Venner ..	63
I Holland og London	71
Mellem Spædbørn og deres Mødre	72
Licentiatdisputats. — Forholdet til Universitetet	76
Den internationale filantropiske Kongres i København 1910 ..	78
Th. Wessels Minde. — Kristeligt Studentersettlement	80
Svenske og danske Filantroper mødes ..	82
Oplevelser i Menighedsplejen ..	84
August 1914	86
Dronningens Centralkomité	91
Det nordiske filantropiske Samarbejde	94
De sønderjydske Børn	97
Kollegahjælpen	106
Den Schröder'ske Fælleskomité	117
I Liège og i Fortet Loncin	127
Den historiske Bethesdakonferens. — Nødhjælpen stiftes ..	129
Hjem for kvindelige Rekonvalescenter	133
Mellem kronisk Syge	136

Det lutherske Verdenskonvent	141
Nødhjælpen begynder sit Arbejde ..	142
I Polen	144
»Deputation Work«	149
Paa Hospital og paa Rekreation i Italien og Spanien	156
Menighedsbørnehaverne og De Stille Stuer ..	160
Et Kaffeboard for 3500 Gæster	162
F. F. F.	164
I Spanien og Marokko	167
Skribentvirksomhed	172
Filantropiske og kirkelige Oplevelser i Storbritanien	177
Oplevelser i Aarene før den anden Verdenskrig	180
Den 9. April 1940	181
Begivenheder under den anden Verdenskrig ..	183
Danmark i Kamp	187
Efter Krigen	193
Mellem Politikere	197
De sidste Arbejdsdage og Festsdage	203
Mellem Europas Flygtninge og mellem Islands hede Kilder ..	210

ALFRED TH. JØRGENSEN

I denne Selvbiografi finder Læseren en Skildring af de vigtigste frivillige Foretagender paa det filantropiske Omraade gennem de sidste 50 Aar: Herhjemme blandt meget andet Børnehjælpsdagen, Menighedsplejen, Om-sorgen for de Gamle og kronisk Syge, for nødlidende i Udlandet især Kollegahjælpen og Nødhjælpen til Europas evangeliske Kirker.

Mange betydelige Personligheder er Forfatteren kommet i Berøring med gennem sin Virksomhed i Danmark og paa sine Rejser rundt om i Europa fra Aarhundredskiftet op til 2. Verdenskrig; en svunden Tids Mennesker skildres i Førstehaandsindtryk; man genoplever Tilstande, som for længst er forandrede, og møder Forfattere, Kirkemænd, sociale Førere, Fyrster og Statsmænd, som nu er historiske Navne. Brogede Minder fra et langt og lykkeligt Liv som Filantrop og Skribent.

